ALEXANDRU MITRU

LEGENDELE OLIMPULUI

ZEII

ALEXANDRU MITRU

Legendele Olimpului

Lucrare distinsă cu premiul „Ion Creangă” al Academiei Române

Zeii

Volumul 1

Versiune electronică realizată
după ediţiile 1978-1983

Prefață

La cele mai multe conferințe rostite în public, conferențiarul, în genere un om de cultură cu mare reputație, apare la tribună în tovărășia unei persoane – foarte cumsecade – care-l prezintă printr-o scurtă alocuțiune.

Alocuțiunea aceasta este ca o prefață orală, similară celor scrise, sau, cel puțin, acesta este rostul ei.

Numai că eu, de multe ori, ca un cetățean ascultător din sală am auzit cu drept cuvânt în jurul meu : „Dar cine-i acela car prezintă ?! Cine prezintă prezentatorul ?!" Căci, realist vorbind, dacă ar fi avut totuşi vreun sens, conferențiarul ar fi fost mai normal să-l prezinte el pe prezentator, inversând rolurile.

O întâmplare ca asta mi-a venit imediat în minte cînd a fost vorba să scriu această prefață, care, în prim loc, are ca rol clasic acela de a prezenta pe autor (conferențiar în scris). Să-l prezint deci pe Alexandru Mitru! Şi să-l prezint ca autor al acestei cărți : „Legendele Olimpului".

El este însă cunoscut de generații întregi de tineri care-i savurează scrisul şi cu plăcere şi cu folos de ani de zile! Iar cartea a apărut în câteva ediții, şi într-un foarte mare tiraj. Pe Alexandru Mitru îl cunoaşte deci o lume întreagă, mai ales că fiecare cititor, din altruism sau din slăbiciune, are cel puțin unul sau doi semeni succesivi, cărora le-a împrumutat cartea – ceea ce măreşte considerabil numărul real al cititorilor.

Nu este paradoxal să-l prezint eu pe el?!

Generațiile de cititori, mai ales când e vorba de o carte pentru tineret, se succed însă repede, şi apoi cartea, în această nou ediție, este destinată unor noi cititori, altor generații ; de azi şi de mâine. Destinul ei este de durată, ca însuşi destinul legendelor pe care le cuprinde.

Dar acele generații au referințele certe, indiscutabile, ale generațiilor anterioare de cititori, şi vor avea, de îndată, de la prima pagină a cărții pe care vor citi-o, o idee proprie pentru care orice prezentare aici echivalează cu a prezenta cuiva o rudă sufletească apropiată şi care, pe deasupra, este şi faima acelei familii.

Să spun totuşi că Alexandru Mitru e un scriitor temerar, că nu şi-a propus să scrie o carte facilă, cu poveşti de adormit copii, ci o carte şi plăcută şi folositoare, care i-a ridicat o sumedenie de obstacole grele, pe care le-a trecut cu un succes strălucit. Lectura „Studiului introductiv" ce urmează, semnat de un mare specialist : Prof. Nicolae I. Barbu, dă o idee de proporțiile, dificultățile şi numărul obstacolelor pe care le avea de trecut

Alexandru Mitru în alegerea materialului acestei cărți, pe care, cu mare curaj şi încredere în sine, singur şi l-a ales.

Legendele Olimpului respirau greu de bătrâneţe – Alexandru Mitru le-a întinerit, le-a dat suflul proaspăt al limbii şi talentului său, făcând din ele simboluri de totdeauna ale năzuinţii omului de a se depăşi pe sine. El a umanizat personaje devenite de mult statui, a creat fiinţe din simple simboluri, a apropiat viaţa zeilor şi a eroilor legendari, de noi, cu temperamentul lor , cu calităţile lor supranaturale , cu urile şi dragostea lor, cu tot ce era uman totuşi şi în ei, căci chiar zeii, care erau întrupări ce n-au existat , au fost creaţi după chipul şi asemănarea noastră de oameni.Cât priveşte eroii, ei au fost oameni cu calităţi superlative ,zeificaţi pentru faptele lor mari şi excepţionale,de mulţimile care i-au admirat cu recunoştinţă.

În stil, în dialoguri , în sensurile date faptelor de către autor, eu apreciez în special această umanizare, care apropie un trecut îndepărtat , neguros dar neuitat, de timpul de astăzi, creând din *om* o entitate universală şi fără moarte, căci legenda e o formă a nemuririi.

Observ însă că nici cartea nu are nevoie de o prezentare în prefaţa aceasta, căci ea a avut de curînd, în anul 1972, o recomandare supremă dată de către „Academia Republicii Socialiste România”, prin premiul „*Ion Creangă*" ce i-a fost acordat, după ce a fost atent judecată de secţia de literatură şi artă a Academiei, de sub preşedinţia acelui integru, serios şi doct Alexandru Al. Philippide şi compusă dintr-un număr de scriitori şi artişti cu mare experienţă. Ce rost ar mai avea, după aceasta, aprecierea mea ?

Doar aceea a unui cititor deprins să descifreze şi interesul şi frumuseţile unei cărţi, adică o operaţiune pe care oricare cititor o va face cu aceeaşi obiectivitate şi acelaşi entuziasm, în taina camerei sale de lectură şi în intimitatea delectării lui intime.

„Legendele Olimpului” e socotită drept o carte pentru tineret, în primul rînd pentru virtuozităţile ei pedagogice, ceea ce, într-o anumită mentalitate a unora, are un sens oarecum peiorativ. Acest sens a fost creat de o practică facilă şi steril fantezistă, obişnuită unor asemenea cărţi, asupra cărora de obicei nimeni nu se opreşte prea mult.

Dar „Legendele Olimpului" este în adevăratul sens al cuvântului – ilustrând un vechi dicton – o carte pentru tineretul de la 10 la 80 de ani, aşa cum au fost socotite cărţile pentru tineret ale lui Lev Tolstoi. Eu însumi, aflat la limita superioară, prin lectura admirativă a cărţii ,am adus o confirmare de simplu cititor acestei „butade” care într-o formă amuzantă formulează un mare adevăr.

Alexandru Mitru, prin cărţile sale, dar îndeosebi prin aceasta, a afirmat la cea mai înaltă treaptă literatura pentru copii şi pentru tineret. Fără a avea câtuşi de puţin un iz didactic, „Legendele” lui Alexandru Mitru

familiarizează tineretul (şi bătrânetul!) cu legendele istoriei antice a lumii, din vremea când şi realităţile cele mai fireşti constituiau un mister, altfel inexplicabil decât prin existenţa unei puteri supranaturale şi atotputernice, întrupată într-o fiinţă, pentru o mai apropiată înţelegere. Aşa fiind, cartea lui Alexandru Mitru e istorie? e o înşiruire de legende? e o lungă poveste ? Poate, cel mai puţin, asta din urmă. Ea este o naraţiune a preistoriei şi istoriei antice, cu zei, cu eroi şi sângeroase conflicte între ei, făcută cu talent şi cu putere de evocare, aşa încât legenda să capete tărie de adevăr, de întâmplare de mari proporţii, a cărei memorie a ajuns pînă în zilele noastre.

Comentariul din text, ce aparţine autorului, dă un farmec deosebit legendei, încadrând-o pitoresc în mentalitatea contemporană, cu umor uneori, cu spirit critic alteori : „Tezeu n-a fost nicicând un trândav, precum se ştie că sunt regii. Cât a domnit el în Atena n-a pierdut vremea la ospeţe, căci s-a însoţit cu alţi viteji şi a pornit spre Calidon!”

După mine, greu de definit cartea lui Alexandru Mitru. Poate fi şi un roman, unic prin personaje şi întâmplări, al istoriei, cea mai depărtată a lumii ştiute, nu prea departe totuşi de noi. Ea se citeşte ca atare, de la început până la sfârşit.

După atâtea spuse, concluzia este că această prefaţă nu face altceva decît să mărturisească, onest, impresiile unui cititor mai dornic să vadă pe zei, oameni, decât pe oameni, zei.

DEMOSTENE BOTEZ
aprilie 1972

STUDIU INTRODUCTIV

Există oare vreun om care să rămână indiferent la adierea mângâietoare a vântului primăvăratic, la freamătul valurilor mării înfuriate, care se sparg mugind de țărm, la huietul vijeliei care încovoaie copacii, la zigzagurile roşii ale trăsnetului şi la lumina orbitoare a fulgerului? Se găseşte o inimă omenească în stare să rămână de piatră în fața acestor mărețe fenomene ale naturii, a căror variație îşi află corespondentul în nesfârşita gamă de sentimente pe care o trezesc în sufletul nostru? . . .

Astăzi cunoaştem forțele naturii şi puterea lor nu ne mai înspăimântă. Dar imaginația omului primitiv, în lipsa unei rațiuni pătrunzătoare, a creat

figurile mitice ale zeilor,atribuindu-le toate fenomenele pe care nu şi le putea explica. Astfel s-au plăsmuit mitologiile popoarelor antice dintre care aceea a grecilor se remarcă prin marea bogăție şi frumusețe a miturilor.

Mitologia grecilor este extrem de bogată, mai întâi prin faptul că la crearea nenumăratelor figuri de zei, semizei, eroi etc, a contribuit imaginația multor generații şi a multor oameni de talent. Dar cauza principală a mulțimii miturilor o constituie însăşi multitudinea fenomenelor naturii şi a diferitelor aspecte ale acestor fenomene. Luând ca pildă marea, observăm că străbunii îndepărtați ai grecilor, de pe vremea lui Pericle, au pus stăpân peste întinsele ape pe Poseidon. Dar în mare, în imaginația grecilor mai locuiau: Amfitrita, soția lui Poseidon; Nereu, fiul lui Poseidon; Nereidele, fiicele lui Nereu; Tetis, o altă divinitate a mării; Triton, fiul lui Poseidon sau al lui Nereu etc. Dacă ne gândim cât de variate sunt fenomenele naturii şi aspectele lor şi dacă ținem seama că pentru grecii vechi fiecare fenomen şi aspect al naturii a dus la crearea mai multor zeități, atunci ne dăm seama de unde provine bogăția mitologiei greceşti.

În concepția vechilor greci, zeii nu trăiau izolați de muritori,ci se amestecau în viața lor , dirijându-le sau împiedicându-le acțiunile, aducându-le

fericire sau nenorocire. De aceea, în viața zeilor se reflectă multe din fenomenele vieții sociale a grecilor. Astfel, Ares era zeul războiului, Hera proteja căsnicia, Hermes era protectorul negustorilor, împărăția morților o conducea Hades etc. Uneori zeii se căsătoreau cu muritoare şi invers: zeița Tetis, divinitate a mării, s-a căsătorit cu Peleu, un muritor, iar din căsătoria lor s-a născut Ahile, faimosul erou ale cărui fapte sunt cântate în Iliada.

Miturile Olimpului, adică miturile care se povestesc despre zeii care locuiau în Olimp, au fost create într-o epocă de umanizare a concepțiilor despre natură, de relativă liniște şi înseninare a sufletului grec în fața covârşitoarelor forțe ale naturii. La început, grecii şi-au închipuit aceste forțe sub forma unor obiecte neînsuflețite, în special pietre şi lemne, numite fetişuri. De pildă, în oraşul Thespiae, în Beoția, forța atribuită mai târziu zeului Eros, zeul iubirii, era închipuită de o piatră necioplită. Apoi, forțele naturii au luat chipul unor animale. La Delfi, înainte de Apolo, trona un zeu cu chip de lup. Încetul cu încetul, oamenii au început să cunoască natura, să-i înțeleagă unele fenomene, şi atunci forțele ei covârşitoare au luat, în imaginația grecilor, chipuri omeneşti. Aşadar, de la zeități închipuite sub forma unor obiecte neînsuflețite şi până la zeii din Olimp, care se deosebeau de oameni numai prin putere şi nemurire, concepțiile grecilor despre divinități, ca forțe ale naturii, au făcut un drum lung.

La constituirea acestui panteon olimpic a contribuit imaginația multor oameni şi a multor generații din diferite regiuni locuite de greci. Acest fapt a făcut ca despre acelaşi zeu să se povestească lucruri diferite şi deci zeul să apară în chipuri diferite. De pildă, un mit spunea că zeița Afrodita se născuse din sângele lui Uranus, căzut în valurile mării, în timp ce la Homer , Afrodita este fiica lui Zeus şi a Dionei. Înainte de Homer, Poseidon era socotit şi numit „protector de familie" şi „tată", pe când la Homer el stăpâneşte peste ape. În Siciomia, Afrodita era socotită protectoarea lăuzelor, pe când la Sparta zeița apărea, în imaginația grecilor, înarmată. Aceste exemple sunt îndeajuns spre a înlesni o reprezentare cât mai clară despre bogăția de mituri care se povesteau despre zeii din Olimp.

Dar, oricât de variate ar fi fost, în legendele Olimpului se reflectau realități sociale şi politice de pe vremea când trăiau autorii miturilor. De pildă, Zeus trona în Olimp aşa cum la Tirint şi Micena, două centre importante din Grecia, în secolele XIV-—X. î.e.n., stăpâneau puternicii basilei, şefi de triburi. Olimpul homeric nu este altceva, în toate amănuntele lui, decât o reflectare a vieții sociale şi politice a grecilor, de pe vremea când au fost plăsmuite aceste mituri.

De aceea, odată instituit, Olimpul homeric n-a rămas încremenit. Poeții care au urmat după Homer au prelucrat miturile în lumina concepțiilor filozofice şi religioase ale vremii lor, contribuind astfel la îmbogățirea tezaurului mitologic grec, care şi aşa era extrem de bogat. Prelucrarea miturilor zeilor olimpici de către poeți a dus şi la diversificarea chipurilor sub care apăreau diferiți zei.

Cele expuse mai sus ne explică de ce, astăzi, oricine voieşte să scrie o mitologie a grecilor, se găseşte de la început în fața mai multor mituri, din epoci diferite, care se povestesc despre acelaşi zeu.

În prima parte a acestui volum, profesorul şi scriitorul Alexandru Mitru ne prezintă miturile despre zeii olimpici. Aşa cum am arătat, despre zeii

Olimpului se povesteau mituri plăsmuite în vremuri şi în regiuni diferite şi reflectând concepții felurite. Pentru autorul cărții de față se puneau, deci, de la început, mai multe întrebări: cum va proceda cu diferitele variante ale miturilor? Le va expune pe toate sau numai pe unele? Care va fi criteriul alegerii, dacă va face o selecție? Cum vor apărea zeii Olimpului în lumina miturilor alese? În cele ce urmează, încercăm să arătăm cum a înțeles autorul să rezolve aceste probleme.

După cum se vede şi din tabla de materii, dar mai ales din titlurile şi subtitlurile lucrării, autorul nu şi-a propus să dea absolut toate miturile Olimpului, ci a ales pe cele mai importante în legătură cu zeii cei mari ai Olimpului şi, înainte de ei, cu Haosul, Ceea sau Gheea, Uranus, Cronos etc.

Este însă vrednic de subliniat faptul că Alexandru Mitru a dat o deosebită importanță mitului prometeic. El a făcut acest lucru pe deoparte din dorința vădită de a lega, printr-un fir logico-cronologic, atât cât este cu putință, diferitele mituri între ele, pe de alta, mai ales, pentru a-i da lui Prometeu — „cel mai nobil sfânt şi martir din calendarul filozofic", cum îl numeşte K. Marx — valoarea unui simbol al luptei pentru smulgerea şi stăpânirea tainelor naturii, pentru progres, împotriva forțelor naturale şi sociale pe care zeii le închipuiau în fantezia celor vechi.

Întrebarea, de o deosebită însemnătate, care se punea după alegerea miturilor de expus, era aceea a ordinii cronologice. Ea avea să reflecteze, desigur, şi însemnătatea acordată fiecărui zeu, precum şi motivarea psihologică şi logică a faptelor închipuite, povestite de mituri. Aici autorul a urmat, în general, pe Hesiod, poetul care a încercat să facă o „istorie", ca să zicem aşa, a zeilor.

Hesiod a fost determinat să scrie Teogonia, „naşterea zeilor", de haosul care domnea în mitologie, haos provocat de nenumăratele mituri contradictorii atât în ceea ce priveşte faptele zeilor, cât, mai ales, în ceea ce priveşte momentul apariției lor în lume, căci, în imaginația grecilor, zeii s-au născut ca şi oamenii. Haosul în mitologie n-a încetat după apariția Teogoniei, iar mitografii greci care au scris după Hesiod s-au găsit în fața aceleiaşi puzderii de mituri contradictorii. Aşadar, ca şi Hesiod, şi ca orice mitograf, Alexandru Mitru a trebuit să dea o ordine cronologică miturilor. A dat-o, conducându-se, în general, aşa cum am spus, după Hesiod, dar introducând şi unele elemente personale. Problema esențială care se punea era aceea ca un zeu să nu apară pe scenă mai înainte de a fi creat, aşa cum, de pildă, la Hesiod, Eros este stăpânul inimii zeilor şi oamenilor, când zeii şi oamenii nici nu existau. Tocmai de aceea Alexandru Mitru a procedat cu multă atenție şi logică atunci când, după stabilirea domniei lui Zeus în Olimp, a introdus mitul lui Prometeu, pentru a explica în acest fel apariția omului, operă a mâinilor lui Prometeu. Înainte de Zeus, autorul român vorbeşte despre titani şi despre monştri, ceea ce corespunde, de fapt, ordinei închipuirilor pe care le-au avut grecii despre lume şi viață şi luptei

duse de oameni pentru eliberarea de tot soiul de suferințe materiale şi morale.

Autorul „Legendelor Olimpului” a împletit evenimentele mitologice din Olimp cu cele petrecute pe pământ. Nu toate mitologiile procedează aşa. Dar este mai bine cum a procedat Alexandru Mitru, deoarece, în alt fel, se ajunge la inadvertențe.

Oricât de importantă ar fi problema cronologiei miturilor, esențialul îl constituie conținutul lor. Lucrul este cu atât mai important cu cât, după cum am mai spus, diferitele variante ale aceluiaşi mit prezintă personajul mitologic despre care este vorba în lumini diferite. Deci, pentru mitograful modern se pune foarte stringent problema alegerii variantelor care să înfățişeze zeul, sau zeița, sau eroul respectiv, în lumina pe care o crede cea mai potrivită.

Pentru a ilustra chipul cum a înțeles să rezolve această problemă autorul „Legendelor Olimpului”, vom da un singur exemplu, pe care-l socotim cel mai caracteristic, şi anume acela al zeiței Afrodita.

În Iliada, Afrodita este rănită de muritorul Diomede şi nevoită să se urce în Olimp. Aici Zeus o cheamă la sine:

„Fata mea, îi zise, războiul nu te priveşte pe tine;
Grija ta fie mereu legăturile dragi ale nunții;
Armele şi bătălia sunt date lui Ares şi Palas.”[*]

Iata dar pe Afrodita, zeița frumuseții, amestecându-se în lupte, fără să-şi dea seama că nu este în stare să le poarte, ba chiar rănită de un muritor. Totul se petrece ca în familia unui basileu din Tirint sau Micena.

În cartea a VII-a a Odiseei, zeița Afrodita ne apare însă într-o postură şi mai puțin potrivită cu măreția unei zeițe. Poetul povesteşte cum Hefaistos a pedepsit-o pe zeiță, făcând o plasă de aur invizibilă, în care a prins-o alături de Ares, în hazul tuturor zeilor.

Altă coardă vibrează într-o odă adresată zeiței de poeta Safo şi în altă lumină ne apare Afrodita. Într-adevăr, Afrodita este numită „nemuritoare”, „cu tronul zugrăvit în multe culori”, „fiică a lui Zeus”, care sălăşluieşte în „palatul de aur al tatălui său”. Zeița este dusă pe pământ într-o teleagă trasă de vrăbiuțe. Ajungând pe pământ, Afrodita zâmbea prietenos poetei şi o încuraja, mângâind-o.

Pentru poetul roman Lucrețiu, Afrodita-Venus este:

„Născătoare a Eneizilor”, „dătătoare de viață”[**], prin care iau ființă toate viețuitoarele de pe pământ.

---

[*] Cântul V.Vers – 419 şi urm (trad. G.Murnu)

[**] De rerum natura (*Despre natura lucrurilor*) , I şi urm

Aşadar, Afrodita-Venus a căpătat, sub pana poetului Lucreţiu, o măreţie pe care nici pe departe nu o avea la Homer, dar începuse s-o capete la Safo.

La Virgiliu, Afrodita-Venus este preocupată de măreţia Romei. Îndurerată de suferinţele lui Enea, ea se duce la Jupiter şi, cu ochii în lacrimi, îl roagă să înceteze prigoana împotriva fiului său.

Iată câteva exemple, din multele care se pot da, de felul în care este înfăţişată Afrodita-Venus la Homer, Safo, Lucreţiu, Virgiliu. Înainte de a cerceta cum a procedat autorul „Legendelor Olimpului", am vrea să vedem cum au procedat doi autori moderni, ale căror lucrări le avem la îndemână, şi anume G. Popa-Lisseanu şi N. A. Kun.

La Popa-Lisseanu, după ce se arată în câteva rânduri legenda naşterii zeiţei din spuma mării, se trece la descrierea puterii ei. În esenţă, autorul o consideră „zeiţă a frumuseţii, a iubirii şi prosperităţii... Împărăţia ei se întinde peste ceriu şi peste pământ, peste vietăţile mării şi peste vieţuitoarele văzduhului"*** .

N. A. Kun începe prezentarea zeiţei prin următoarele fraze: „Răsfăţată şi zburdalnică, Afrodita n-ar trebui să se amestece în bătăliile sângeroase. Ea sădeşte dragostea în inimile tuturor; şi ale zeilor, şi ale muritorilor. Prin această putere ea domneşte asupra lumii întregi"**** .

Autorul continuă să arate puterea pe care o are zeiţa asupra fiarelor, naşterea ei din spuma mării, veşmintele, însoţitoarele, pentru ca să ajungă apoi la Pigmalion.

Trecând, în sfârşit, la Afrodita prezentată de autorul „Legendelor Olimpului", ne putem da mai lămurit seama de lumina în care a prezentat-o, de originalitatea sa.

Alexandru Mitru vorbeşte mai întâi despre naşterea zeiţei Afrodita din spuma mării, rodită de picătura de sânge căzută din rana lui Uranus.

Apoi, logic, trece imediat la descrierea chipului şi a gătelii zeiţei şi la primirea ei în Olimp:

„Când au văzut-o pe Afrodita intrând cu pasul legănat în fastuosul lor Olimp, zeii s-au ridicat cu toţii năuci de-atâta frumuseţe şi graţie şi gingăşie. Mulţi dintre olimpienii falnici au şi cerut-o de soţie, dar Moira hotărâse altfel. Cea mai frumoasă-ntre zeiţe a avut parte de bărbatul cel mai urât din tot Olimpul. S-a însoţit cu zeul faur, Hefaistos, cel priceput, harnic, modest, însă schilod."

Într-un capitol special consacrat zeiţei Afrodita, autorul reaminteşte cele spuse mai sus şi continuă:

„Viaţa împodobită de farmecul iubirii este mai fericită. Dragostea îmblânzeşte firea şi duce focul vieţii într-una mai departe."

*** Mitologie greco-romană , I , pag 243
**** Legendele şi miturile Greciei antice , pag 52

Urmează un fragment din imnul poetului Lucreţiu, apoi autorul povesteşte scena prinderii zeiţei Afrodita în plasa nevăzută de către soţul ei Hefaistos, osândind netrebnicia înşelătorului Ares.

În acest fel, autorul „Legendelor Olimpului”, întocmai ca Popa-Lisseanu şi Kun, a început prezentarea zeiţei Afrodita sub influenţa imaginei lucreţiene. Dar, spre deosebire de cei doi autori, dintre care Kun nu menţionează întâmplarea Afrodita-Ares, iar Lisseanu reproduce, cu uşoare modificări, textul citat din Odiseea, Alexandru Mitru, reproducând şi el legenda burlescă din Odiseea, ia o atitudine hotărâtă de condamnare a urâtului fapt. În acest fel, autorul român încearcă să împace măreţia Afroditei-Venus lucreţiene cu versiunea burlescă din Odiseea.

Având în vedere că această „mitologie” se adresează în primul rând tineretului, autorul „Legendelor Olimpului” a rezolvat problema în chipul cel mai potrivit.

Am dat fragmente din textele pe care le-a avut autorul „Legendelor Olimpului” la îndemână, la capitolul „Afrodita” şi am discutat comparativ textele antice cu pasaje din mitografi moderni, spre a ilustra, printr-un exemplu cât mai concludent, felul cum a încercat să armonizeze Alexandru Mitru diferitele versiuni contradictorii cu privire la aceeaşi zeitate.

Putem dar distinge în prima parte a „Legendelor Olimpului” următoarele trăsături principale:

1. Autorul a depus un efort stăruitor de a motiva logic şi psihologic trecerea de la un mit la altul şi diferitele acţiuni în cadrul aceluiaşi mit.

În felul acesta, se caută şi se obţine un fir de legătură între diferitele mituri şi o reală motivare psihologică în povestire.

2. Autorul a ales miturile, legendele şi versurile cele mai cunoscute şi interesante. Astfel, n-a omis pe Prometeu, Marsias, Filemon şi Baucis, Pigmalion, Eros şi Psiheea etc.

3. A căutat totodată să armonizeze versiunile contradictorii într-o sinteză în care predomină punctul de vedere moral. Exemplul cu Afrodita este cât se poate de concludent. Evident că această „moralizare” nu putea fi făcută decât atât cât îngăduia mitul.

4. Cea mai de seamă caracteristică este însă dramatizarea continuă a miturilor, care face ca naraţia să fie înlocuită, la tot pasul, de dialog.

5. Motivarea raţională a alegerii şi ordinei cronologice a miturilor, pe care mitul prometeic o ilustrează în chipul cel mai luminos, precum şi diferitele explicaţii date în note, constituie un efort, unic la noi, de a lega mitologia zeilor olimpici de condiţiile materiale, economice şi sociale, în care a apărut. Alexandru Mitru a urmărit să dea diverselor mituri o interpretare materialistă, subliniind în cuprinsul legendelor ecoul luptei permanente a oamenilor împotriva forţelor capricioase şi asupritoare, naturale şi sociale, pe care zeii le reprezentau în imaginaţia elinilor.

*

În continuare Alexandru Mitru expune mituri şi legende pe care imaginaţia greacă le-a ţesut în jurul unor oameni numiţi, în greceşte, „eroi”.

Trebuie să facem de la început o distincţie esenţială între zei şi eroi. Zeii erau nişte fiinţe pur imaginare, chiar dacă în plăsmuirea chipului şi vieţii lor se pornise de la realităţi omeneşti concrete. De pildă Zeus are mult din caracterele unui basileu. Pe când mulţi dintre eroi au trăit în realitate, iar imaginaţia n-a făcut altceva decât să le mărească, adesea peste fire, personalitatea. Zeus n-a existat. Ahile, Agamemnon, Menelau, Ulise au fost însă oameni care au luptat sub zidurile Troiei.

Înainte de a-şi închipui zeii cu chip de oameni, grecii au atribuit puteri zeieşti unor obiecte neînsufleţite, apoi unor animale, în cele din urmă unor fiinţe cu chip şi însuşiri omeneşti, pe când, în crearea legendelor eroilor, imaginaţia a pornit de la realitate, de la oameni, despre care se ştia că au luptat şi au triumfat asupra celor mai grele adversităţi.

Acest fapt a contribuit la o ancorare mai largă a imaginaţiei în realitate şi deci la o reflectare mai profundă a vieţii sociale, economice şi politice din epoca în care au fost plăsmuite miturile.

În legendele despre eroi asistăm la o încordare a tuturor puterilor fizice şi morale ale pământenilor, spre a birui forţele vrăjmaşe şi a ridica viaţa şi demnitatea omului deasupra tiraniei şi mizeriei.

În imaginaţia grecilor, Zeus trona maiestuos şi capricios în Olimp, dar pe pământ eroul Heracle, înfruntând mânia Herei, ucigând monştri şi biruind oameni nelegiuiţi, a fost socotit vrednic de Olimp. Curajul, dârzenia, dragostea de oameni şi spiritul de sacrificiu pentru binele obştei sunt trăsături care se întâlnesc la toţi eroii.

Există, desigur, multe elemente legendare în cele ce se povesteau, de pildă, despre Tezeu. Dar lupta lui împotriva tâlharilor, care infestau drumurile Aticei în vremurile îndepărtate, este reflectarea unei realităţi, care a dus viaţa greacă, în Atica, cu un pas mai departe spre civilizare şi umanizare.

Legenda spune că Tezeu a fost înflăcărat de isprăvile lui Heracle. Dar este uşor de închipuit ce profundă influenţă asupra imaginaţiei şi dorului de fapte mari ale generaţiilor de tineri greci exercitau aceste modele de curaj şi dragoste de om pe care le prezentau legendele eroilor.

Spre a ne da însă mai bine seama de felul în care s-au plăsmuit legendele, este necesar să începem prin a cerceta înţelesurile pe care le-a căpătat cuvântul „erou”.

Evoluţia înţelesurilor cuvântului ne arată limpede şi concis noţiunile fundamentale pe care le legau anticii de acest cuvânt şi ne conduce — călăuză sigură — pe drumul rezolvării diferitelor întrebări pe care le ridică problema constituirii legendelor eroilor.

La Homer, cuvântul are următoarele înțelesuri: 1. stăpân, şef, nobil, comandant militar (Ildada, XIX 34; XX 110); 2. luptător (în general) (Odiseea, I 101); 3. om care se distinge prin naştere, prin curaj sau prin talent (Odiseea, XVIII 423, VIII 423).

Începând cu Hesiod, cuvântul „erou" capătă înțelesul de semizeu. În secolul al V-lea, vorbind despre Heracle, Pindar (Nemeice. 3, 38) îi dă apelativele de „erou zeu". Platon aşază (Legile 738 d) pe „erou" după zeu, şi între zei şi oameni. Herodot (V 105) si Tucidide (V 11) prin „erou" înțeleg orice om ridicat la rangul de semizeu. La Atena, în secolul al V-lea, „eroi eponimi" erau socotiți bărbații care dăduseră numele celor zece triburi ale Atenei. Iar la Roma „eroi" ajunseseră să fie numiți împărații romani divinizați. Aşadar, pe scurt, linia evolutivă a semanticei cuvântului „erou" a fost: 1. stapân, nobil, şef, comandant militar; 2. combatant (în general); 3. om distins prin naştere, talent, vitejie: 4. semizeu; 5. muritor ridicat, după moarte, la rangul de semizeu

Nici nu se poate un mai mare ajutor, în discutarea problemei eroilor antici, decât acela pe care ni-l dă semantica cuvântului „erou".

Într-adevăr, lista sensurilor de mai sus ne arată limpede că la început cuvântul a arătat un om care se distinge prin ceva față de ceilalți oameni şi, la sfârşit, a însemnat un om care, după moarte, este pus în rândul zeilor, datorită faptelor sale.

În evoluția sensurilor cuvântului se vădesc limpede momente din istoria societății sclavagiste greceşti. În Iliada, care reflectă stadiul destrămării comunei primitive şi al înmuguririi sclavagismului, „eroi" erau şefii de genosuri, iar la Troia, unde se luptau crâncen, ei erau comandanți militari. Dacă în Odiseea prin „eroi" se înțeleg toți combatanții, nu numai şefii de genosuri, este pentru că, după război, în amintirea cruntelor suferințe pe care le înduraseră în timpul sângeroaselor bătălii, toți luptătorii aveau o figură potențată, erau socotiți toți drept nişte „eroi". Dar tot în Odiseea, care reflectă vremuri de pace, după uriaşele încleştări de la Troia, un om care cânta minunat era tot un „erou".

La Atena, după instaurarea sinoikismosului, cei mai de seamă oameni erau aceia care întemeiaseră cele zece triburi. Poetul Pindar şi filozoful Platon îi aşezaseră pe „eroi" între zei şi oameni.

Se vede că la baza diferitelor înțelesuri ale cuvântului „erou" a stat întotdeauna un sentiment de adâncă admirație pentru oamenii care se distingeau prin anumite calități, admirație care a dus la divinizarea anumitor eroi. Dar dacă sentimentul de admirație a fost constant, calitățile admirate s-au schimbat o dată cu transformările economice, sociale şi politice ale societății. Astfel, în comuna primitivă se impuneau atenției, şi adesea admirației geneților, şefii de genosuri, de fratrii şi de triburi; la Troia, comandanții şi vitejii; la curtea paşnică a lui Alcinou, cântărețul Demodocos

sau crainicul Mulios; la Atena, întemeietorii de triburi, învingătorii la jocurile interhelenice; la Roma, după instituirea imperiului, împărații.

Luptătorii de la Troia văzuseră pe şefii lor, pe marii comandanți, pe Ahile, Ulise, Menelau, Nestor, în bătălie. Dar, după terminarea războiului, faptele lor creşteau parcă şi mai mult în imaginația generațiilor. Felurite legende se țeseau în jurul acestor mari figuri. Apoi fiecare cetate din Grecia voia să-şi aibă „eroul" sau şi, aşa cum s-a intâmplat cu Heracle, care era revendicat de Teba şi de Argos, în mai multe cetăți înfloreau legende prin care un erou le aducea faimă şi glorie. Nu toți eroii au luptat la Troia, dar toți eroii erau înnobilați cu acele calități pe care autorii legendelor le socoteau cele mai de frunte. Cum legendele în jurul unui erou se închegau adesea în cetăți diferite şi în timpuri diferite, se întâmpla acelaşi fenomen care se petrecea şi cu zeii, şi anume că acelaşi erou era încărcat cu însuşiri contradictorii şi despre el se spuneau lucruri contradictorii.

Aşa cum s-a văzut mai sus, înțelesurile cuvântului „erou" izvorăsc din Iliada şi Odiseea, poeme în care se cântă faptele săvârşite de luptătorii care au luat parte la războiul Troiei. Dar, înainte de a lupta sub zidurile Troiei, grecii dezvoltaseră strălucita civilizație miceniană. Ei luaseră contact cu civilizația din Creta pe la 1700 î.e.n. şi, timp de trei secole, până la 1400 î.e.n., ei contribuiseră la înflorirea civilizației miceniene. De aci înainte pornesc o mişcare de expansiune în răsărit, care, două secole mai târziu, a dus la războiul Troiei.

Este de neconceput ca timp de cel puțin opt sute de ani, câți au trecut de la venirea aheilor pe pământul Greciei şi până la războiul Troiei, purtătorii civilizației miceniene să nu fi cunoscut şi admirat oameni cu însuşiri excepționale, luptători pentru binele comunității, pe care să-i fi numit „eroi". Aşadar, „eroii" au existat întotdeauna la greci, legendele în jurul diferitelor figuri au înmugurit cu mult înainte de războiul Troiei, dar numai anumiți „eroi" au luat parte la luptele de sub zidurile Troiei, şi deci numai anumite legende au fost consemnate de eposul homeric.

Celelalte legende, care fuseseră plămădite în epoca miceniană, continuau să pâlpâie cu o lumină modestă în Grecia. Dar, după încleştările de la Troia, uriaşe pentru vremea aceea, un mare număr de eroi au fost aduşi, nimbați de legendă, în patria mamă, în Grecia. Acest fapt a constituit un reviriment pentru legendele care dăinuiau în diferite cetăți, în jurul diferiților „eroi". Astfel, unii eroi sau unele fapte, în legătură cu anumite cetăți, au fost introduse ulterior în textul Iliadei sau Odiseei pentru gloria cetăților respective, iar alte cetăți şi-au revendicat anumiți eroi.

Aşadar, pentru a pune o oarecare ordine în acest hățiş de fapte, se poate spune că legendele eroilor pot fi împărțite în trei mari categorii: legende plămădite pe pământul Greciei, înainte de războiul Troiei; legende create în Asia Mică, în legătură cu războiul Troiei, în jurul unor eroi veniți din Grecia; legende create în Grecia, după şi sub influența legendelor

războiului Troiei. Dar multe dintre legendele din prima categorie au fost influențate de legendele războiului Troiei. Războiul Troiei a fost evenimentul care a contribuit, într-o foarte mare măsură, la alterarea conținutului legendelor şi deci la estomparea cronologiei lor.

Aceasta fiind situația, este foarte greu de precizat în ce epocă au apărut legendele în jurul unui anumit erou şi care a fost fizionomia eroului respectiv de-a lungul secolelor. De aceea, în discuția cu privire la fiecare erou, savanții exprimă păreri diferite, adesea contradictorii.

În orice caz, se pot desprinde din legende unele fapte care sunt în perfect acord cu datele istorice. Pe baza lor se poate stabili o cronologie relativă a diferitelor legende. Astfel, se poate presupune că legenda argonauților a fost una dintre cele mai vechi legende, căci în ea se reflectă primele mişcări de expansiune aheiene. Se poate de asemenea socoti că sunt anterioare războiului Troiei legendele cu privire la luptele date de argivi împotriva Tebei. Numai după aceea vin legendele în jurul eroilor luptători la Troia.

În lucrarea sa, Alexandru Mitru a trebuit deci să rezolve două probleme fundamentale, semnalate de noi mai sus: problema cronologiei şi problema fizionomiei eroilor.

Cronologic, autorul a respectat următoarea ordine: Perseu, Heracle, Tezeu, Dedal şi Icar, Castor şi Polux, Belerofon, Asclepio, Meleagru, Orfeu şi Euridice, întemeierea Tebei, Expediția argonauților, Războiul Troiei, Întoarcerea aheilor în Elada, Pățaniile lui Ulise, Aventuroasa călătorie a lui Enea.

Date fiind faptele menționate mai sus, în legătură cu contaminarea diferitelor legende, este cu neputință de dovedit cu certitudine timpul precis, şi uneori chiar locul în care au luat naştere unele legende.

Sunt totuşi anumite legende sau cicluri de legende a căror cronologie nu mai trezeşte nici o îndoială şi asupra lor trebuie îndreptată atenția criticului. Din acest punct de vedere, autorul a procedat, în general, cât se poate de rațional. Astfel, era firesc să înceapă cu Perseu, de vreme ce sunt dovezi destul de convingătoare că legenda lui a înflorit în epoca micenianâ. De asemenea, toată lumea savanților care s-a ocupat de problemă este de acord că Heracle este unul dintre cei mai vechi eroi ai grecilor. Tezeu îşi găseşte şi el locul după Heracle, fiind, printr-un amănunt, pus în legătură cu Heracle. Este bine plasată şi expediția argonauților anterior războiului troian care, la rândul său, este urmat de întoarcerea eroilor în Elada, de pățaniile lui Ulise şi de călătoria lui Enea

S-ar părea, poate, că fondarea Tebei şi expediția argonauților sunt aşezate prea departe de Tezeu. La această obiecție se poate răspunde foarte uşor că figurile eroilor citați anterior, chiar dacă au unele contingențe cu fapte petrecute mai târziu — de pildă Heracle este pus şi în legătură cu războiul troian — legendele lor conțin vădit elemente dovedind că ele au fost

plămădite, cel puțin în embrion, cu mult înainte de războiul troian. Acolo unde cronologia este sigură — argonauți, Troia, Ulise, Enea — autorul a respectat-o cu scrupulozitate.

În ceea ce priveşte faptele menționate, adică substanța legendelor înseşi, este de observat că au fost alese cele mai importante, şi anume acelea care ilustrează ideea de bază pe care a urmărit-o autorul: lupta omului împotriva elementelor ostile — naturale şi sociale — pentru a-şi dobândi o viață mai bună, precum şi rezultatul acestei lupte: înălțarea demnității omului şi sporirea încrederii în sine şi în puterile sale.

De pildă, în legenda lui Heracle, elementul realist reprezintă lupta omului înzestrat cu excepționale calități fizice şi morale, care se împotriveşte curajos fiarelor şi monştrilor: lei, hidre, şerpi, balauri.

Astfel de lupte au trebuit să fie numeroase în epoca comunei primitive. Acesta a fost embrionul legendei. Dar mai târziu, genosurile s-au asociat în fratrii, şi fratriile în triburi, şi au început lupte între ele. Deci la luptele pe care trebuiau să le ducă eroii împotriva fiarelor, s-au adăugat luptele împotriva şefilor de triburi, apoi de cetăți. Legenda lui Heracle s-a amplificat cu noi elemente şi a apărut Euristeu. Dar, pe de altă parte, se cerea o explicație a originii puterii excepționale a lui Heracle şi a soartei lui triste. Imaginația grecilor a născocit mitul cu Zeus şi Alcmena şi mânia Herei, pentru a se găsi şi izvorul celor douăsprezece munci. A venit apoi războiul troian. Heracle a fost, dus şi pe acolo şi pus să lupte cu regele Laomedon. Apoi, gândirea filozofică şi morală s-a dezvoltat, iar legenda lui Heracle a fost îmbogățită prin întâlnirea cu Virtutea şi Voluptatea. Ulterior, Roma a devenit o putere mediteraneană. Heracle, devenit şi el Hercule, a fost purtat pe colina Aventin şi pus să lupte cu monstrul Cacus etc.

Alexandru Mitru a luat legenda în faza ei ultimă şi a ales elementele esențiale — originea divină a eroului, mânia Herei, cele douăsprezece munci, regina Omfala, Deianeira, apoteoza — şi le-a expus cu talentul său preabinecunoscut. Având în vedere că autorul n-are intenția să facă un tratat de mitologie ştiințifică, găsim că procedeul este cât se poate de înțelept. Dar în afară de alegerea judicioasă a materialului expus, autorul a subliniat, în cursul expunerii, acolo unde se putea face, semnificația legendelor, pe care vrea s-o sugereze cititorilor. Astfel, în disputa dintre Desfrânare (Voluptate) şi Virtute, citim următoarele replici:

„— Şi eu, deşi puternic, a glăsuit Heracle, sunt urgisit de Hera să fiu sclav unui rege nevolnic, din Micena. Zeii m-au osândit, după dorința Herei. Eu nu mă tem de soartă şi nu m-aş fi supus, dar vreau să ispăşesc îngrozitoarea-mi crimă, făcută fără voie, luptând neînfricat şi preschimbând tot răul urzit acolo-n slăvi, în bine pentru oameni... Tu-mi poți fi de folos?

— Ți-am spus-o, ți-o repet, a glăsuit Virtutea. Urmându-mă pe mine ai să fii victorios, iar după moartea ta numele lui Heracle va fi slăvit pe veci.

— Mai bine dăruieşte-ți viața numai plăcerii, l-a-mbiat Desfrânarea. Vei fi mai mulțumit.

— Eu te aştept, Heracle, pe drumul gloriei, a spus din nou Virtutea.

La vorbele acestea Heracle a pus mâna pe greaua lui măciucă. S-a-ntors spre Desfrânare şi i-a rostit cu silă:

— Josnică Desfrânare, nu mă poți amăgi!... Am să mă lupt cu Hera, şi când o voi înfrânge, am să fiu fericit. Aleg drumul Virtuții...

În acest scurt schimb de replici este exprimată ideea călăuzitoare pe care caută s-o ilustreze Alexandru Mitru nu numai în viața lui Heracle, ci şi în viețile celorlalți eroi.

Autorul a mai găsit, în apoteoza lui Heracle, admirabile cuvinte spre a arăta strălucita înfăptuire a prezicerilor Virtuții. Astfel citim:

„Un car făcut din aur s-a coborât din cer şi-n el se aflau Hermes, Atena şi Nike, zeița biruinței. Nike conducea carul. Iar Hermes şi Atena l-au ridicat îndată pe erou între ei. L-au purtat spre Olimp.

Acolo însuşi Zeus l-a întâmpinat la porți, şi dup-atâta truda şi-atâtea suferințe, pe care le-ndurase în viața sa Heracle, s-a-nduplecat şi Hera."

Viața lui Tezeu a fost scrisă şi de Plutarh. Biograful antic avea în față o sumedenie de versiuni, adesea contradictorii, pe care le arată, de altfel, despre Tezeu. Comparând ici şi colo cele expuse de Alexandru Mitru despre Tezeu cu cele relatate de Plutarh, ne dăm şi mai bine seama de specificul fiecăruia dintre cele două expuneri.

Plutarh, relatând uciderea lui Perifete de către Tezeu, spune: „Şi mai întâi Theseus a ucis în Epidauria pe Periphetes, care, drept armă de atac, se folosea de o măciucă, de aceea era numit „măciucaşul". Periphetes pusese mâna pe Theseus şi încerca să-l oprească a merge mai departe, dar Theseus, luându-se la luptă cu el, l-a ucis. Plăcându-i măciuca, a luat-o şi a făcut-o armă, de care s-a folosit toată viața, aşa cum Heracles s-a folosit de pielea leului, ca să arate ce puternic animal doborâse el, iar Theseus arăta că măciuca fusese învinsă de el, dar cu ea el va fi neînvins"(Theseus, cap. VlII)*

Iată şi expunerea autorului român:

„Aşa s-a întâmplat, c-abia plecat, Tezeu a fost silit să lupte c-un fiu al lui Hefaistos, pe nume Perifete. El oprea toți drumeții, zdrobindu-i cu o ghioagă teribilă, de-aramă, făcută-n fierăria Olimpului de zeul cel mai meşter, tatăl său.

— Ia stai, drumețule! i-a strigat Perifete. Ce te grăbeşti atâta? Viața tot ți-e sfârşită — eşti doar în mâna mea.

Şi şi-a ridicat ghioaga să arunce cu ea. Dar Tezeu s-a ferit. Arma a fulgerat pe lângă el cu zgomot, a frânt câțiva copaci şi s-a înfipt în pământ, adânc, la câțiva stânjeni.

---

* Din volumul Plutarh , Vieți Paralele , *Studiu introductiv* , traducere , notițe istorice şi note de N.I.Barbu , Editura ştiințifică , Bucureşti , 1960

Până ce Perifete s-o poată ridica, Tezeu n-a pierdut vremea. I-a sărit de grumaz...

Perifete, uimit că un flăcău ca el cutează să-l înfrunte, a dat un răget groaznic. S-a trântit la pământ, căutând să-şi afle ghioaga de unde o zvârlise. Însă Tezeu, cu sete, l-a tot împuns cu lancea, până ce l-a răpus".

Citind cele două pasaje, constatăm că Plutarh expune pe scurt uciderea lui Perifete, dar stăruie mai mult asupra amănuntului că Tezeu i-a luat măciuca, şi asupra comparației cu pielea de leu a lui Heracle. Plutarh, moralist-istoric, este captivat mai mult de interpretarea decât de expunerea faptelor cu amănunte dramatice. Dimpotrivă, Alexandru Mitru reliefează faptul, îl dramatizează, creând amănunte esențiale pentru mişcarea dramatică, pe care nu i le punea la îndemână legenda. În acest fel, subliniază acțiunea eroică, binefăcătoare pentru oameni, a lui Tezeu, alături de hâda figură şi îndeletnicire a lui Perifete. Şi, ca întotdeauna, şi în acest caz pregnanța dramatică a unui fapt ilustrează, mai luminos decât expunerea abstractă, ideea morală pe care vrea s-o exprime.

În al doilea rând, având în vedere cititorii cărora se adresează, autorul a eliminat, în expunere, orice contradicție cu privire la legende, de felul următor: „Dar se spune că Theseus n-a luat localitatea Eleusis când s-a dus prima oară la Atena, ci mai în urmă ...Astfel de ştiri, care se bat cap in cap, se spun în această privință" (Plutarh, Theseus, cap. X).

Faptul, aşa cum este expus la autorul român, ajută la concentrarea atenției asupra dramatismului şi semnificației morale a activității diferiților eroi.

Şi, dacă ținem seama că ideea de bază, pe care a urmărit s-o pună în lumină neîncetat autorul, este aceea a biruinței omului când este perseverent, chiar împotriva hotărârii zeilor, atunci dramatizarea originală a fabulației dă adesea o zguduitoare forță ideii morale, iar ideea morală vine şi transfigurează dramatismul care, fără sens, ar fi de-a dreptul descurajator, pesimist, irațional. Chiar sfârşitul tragic al unui erou — de pildă Heracle — este nimbat de aureola biruinței.

Autorul a avut buna inspirație de a insera în volum şi legenda lui Enea şi, în acest fel, de a releva încă o dată, în lumină, triumful eforturilor biruitoare, amintind şi de întemeierea Romei.

Înserarea legendei lui Enea este cât se poate de binevenită din mai multe puncte de vedere. Un punct de vedere este acela al evitării de a rămâne necunoscută publicului cititor, căruia se adresează cartea, una dintre cele mai interesante figuri de erou antic. Dar mai există şi punctul de vedere istoric al însemnătății pe care o acordau romanii legăturilor înrudirii lor cu zeii, prin Afrodita, mama lui Enea, al cărui fiu, Iulus sau Ascaniu, a întemeiat ginta Iuliilor, din care au făcut parte Cezar şi August. În călătoria legendară a lui Enea, de la Troia până în Italia, se reflectă drumul pe care l-au parcurs influențele de civilizație şi cultură exercitate de greci asupra

romanilor. Romanii au cucerit Grecia, dar, aşa cum se spunea chiar în antichitate, sub o formă mai vagă, cultura greacă i-a cucerit pe romani, şi, sub influenţa acestei culturi, romanii şi-au putut realiza creaţiile materiale şi culturale, care poartă caracteristicile geniului lor propriu. Autorul a procedat deci foarte potrivit când a vorbit şi despre Enea, căci, în realitate, mitologia greacă n-a exercitat influenţe numai asupra culturii şi literaturii greceşti, ci influenţa ei a fost profundă şi la Roma.

Procedând în acest fel, autorul expune legendele, de la Perseu la Enea, cu privire la cincisprezece eroi. El a avut prilejul să ilustreze din belşug ideea centrală arătată mai sus şi, în acelaşi timp, în expunerea legendelor, dar mai ales în note, să dea şi unele amănunte asupra realităţilor sociale şi politice care au condiţionat înflorirea acestor legende. Civilizaţia micenianã, basileii ahei, şefii triburilor antice sunt, rând pe rând, evocaţi în note şi, în acest fel, pe lângă încântarea, plină de înţeles moral, pe care o simte cititorul, atenţia este dusă şi spre realităţile istorice, dând astfel mitului şi legendei suportul realităţii, iar realităţii haina fermecătoare a basmului.

Stilul este şi în această parte a cărţii cât se pare de bine potrivit cu conţinutul. Cuvintele sunt parcă luate din lumea basmului: expresive, pregnante, bine alese, evitându-se arhaismele, dar nefăcându-se abuz nici de neologisme.

Iată un exemplu edificator: „Da-ndată a început năvala de ape reci şi înspumate peste corăbiile troiene şi vuietul s-a înteţit”. Cuvintele „năvală”, „a începe”, „ape”, „reci”, „înspumate” n-au nimic extraordinar, şi totuşi, din îmbinarea lor, autorul a izbutit să exprime plastic şi poetic ideea.

Fraza este adesea mijlocie, şi predomină, s-ar putea spune, propoziţia şi fraza de două propoziţii şi, îndeosebi, dialogul, ceea ce conferă expunerii relief, forţă, dramatism, patos.

Nu trebuie uitat însă că ceea ce dă un deosebit farmec expunerii este proza ritmată, care, deşi se întâlneşte destul de des, nu transformă totuşi textul într-o înşiruire de versuri. De pilda: „Femeile plângeau în hohot lângă palatul lui Egeu. Iară bărbaţii, cu mâhnire, căutau spre ele şi tăceau”. Ideile sunt exprimate în proză ritmată. Dar, mai departe, autorul continuă: „Şi regele, plin de durere, i-a povestit că, mai demult, venise la Atena fiul regelui Minos de la Creta — ca să ia parte la concursuri”. Aşadar, ritmul este întrebuinţat de autor numai acolo unde se cer accentuate dramatic anumite situaţii.

Rezumând cele arătate cu privire la cea de-a doua parte a lucrării, putem afirma că:

1. Autorul a ales cele mai interesante figuri de eroi, spre a le expune viaţa legendară.

2. Cronologia este în conformitate cu ipotezele cele mai plauzibile.

3. Aşa cum în „Legendele zeilor” s-a dat o deosebită atenție figurii lui Prometeu, tot aşa în „Legendele eroilor” s-a aruncat o lumină deosebită asupra lui Heracle.

4. Ideea călăuzitoare în expunere a fost aceea care a stat la baza plăsmuirii acestor legende, şi anume că, luptând cu dârzenie şi curaj neistovit, oamenii pot triumfa asupra tuturor obstacolelor şi chiar asupra voinței zeilor.

5. Dramatizarea acțiunii, lărgirea şi îmbogățirea originală a fabulației, dialogul,vocabularul, ritmul conferă o voiciune şi pregnanță poetică de primul ordin.

6. Notele vin sa lămurească, prin explicații ştiințifice, multe din ciudățeniile miturilor. Este unul din meritele de seamă ale acestei lucrări, în felul acesta narația este însoțită de explicația rațională a plăsmuirilor fanteziei.

7. Ca şi „Legendele zeilor”, „Legendele eroilor" contribuie la îmbogățirea cunoştințelor şi la educația tinerei generații, punându-i în față modele de luptă dârză, create de antici, în care, pornind de la realități certe, se formulează năzuințe spre mai bine şi spre mai frumos.

*

Din cele expuse, se vede limpede că autorul „Legendelor Olimpului” n-a precupețit nici un efort spre a da o dezlegare cât mai judicioasă problemelor pe care le ridica alcătuirea acestei mitologii. Zicem „mitologie”, fiindcă „Legendele Olimpului” nu constituie, în fond, altceva decât o mitologie, dar o mitologie scrisă într-o formă literară vie, plastică prin pregnanța şi culoarea termenilor şi epitetelor, sprintenă prin muzicalitatea ritmului frazei.

Prin toate aceste calități, cartea de față este una dintre cele mai izbutite scrise la noi în acest gen, dacă nu cea mai izbutită.

Prof. NICOLAE I. BARBU

SPRE ȚĂRMURILE ELADEI

Amurgul s-a lăsat pe nesimțite.
Abia de se mai cern pe masă
Stropi roşiatici de lumină.
În călimara de argint,
Pana-mi, din aripă de vultur,
Pare-o corabie pe care
O ține ancora la țărm...
Mai stă încă la țărm,
Da-n noaptea asta
Voi da semnalul de plecare.
Şi trîmbițele vor suna.
Corabia, plină de vise
Şi de legende,
Şi poeți,
O să pornească iar
Pe marea
Învolburată
A fanteziei.
Priviți!
Pe punte s-a urcat
Homer cel orb şi înțelept.
„Binevenit să fii, bătrâne,
Prinț al aezilor elini!
Slăvită-ți fie lira sfântă
Şi glasul tău tremurător
Care-a rostit atîtea versuri.
Îți mulțumim că ne-nsoțeşti!”
Ci iată, mai cătați! Pe punte
Au poposit şi alți poeți.
În fruntea lor e Hesiode,
Cel tînăr şi cu păr bălai,
*Cântându-şi lin „Teogonia” * ,*
Mai sunt şi Pindar, Teocrit
Şi Apolonius din Rodos,

* Teogonia – renumit poem , în care este povestită imaginara naştere a zeilor

Eschil, Sofocle, Euripide
Şi Pausanias şi Virgiliu
Şi exilatul de la Tomis :
Ovidiu, cel cu grai duios.
Vom fi-n tovărăşie bună...
În noaptea asta vom pleca
Şi o să colindăm, dragi prieteni,
Ţărm după ţărm, toată Elada.
Poeţii vor suna din lire,
Vântul va bate-ncetinel
Şi marea ne va legăna ,
Pe valurile-i înspumate,
Iar noi tăcuţi vom asculta
Fermecătoarele legende,
Prin care cei de-odinioară
Atâtea taine-şi tâlcuiau...
Urcaţi-vă deci toţi pe punte.
Urcaţi-vă ... Şi , să pornim!...

ZEIȚA GHEEA

Se povesteşte, în legendă, că lumea noastră cea de astăzi : pământul – plin de flori şi fructe, cu râuri limpezi şi izvoare – soarele, luna, ziua, noaptea şi vânturile, suflând repezi,n-au fost întotdeauna astfel.

Lumea întreagă era-n haos, haos învârtejit şi negru, fără hotare, fără formă. Însă, precum cântau poeții, din haos s-a desprins pământul. Pămîntul nostru larg şi darnic. Iară pământul rupt din haos era însăşi zeița Gheea.

Dragostea a unit pe Gheea cu cel dintâi bărbat, Uranus. Şi el Uranus, era cerul, cerul înalt şi plin de stele.

Ce mult îşi iubea Gheea soțul!... Nu mai puțin o îndrăgise Uranus pe soția lui.

Ca să-i arate dragostea, zeul îi aşternea pe frunte cununi de aur şi lumină, atâta timp cât era ziuă, şi noaptea o învăluia într-o hlamidă albăstruie, plină de aştri lucitori. O dezmierda cu ploi şi vânturi, şi nu se sătura să-i spună că ea va fi mereu a lui, cât o să fie lumea lume.

Iar ea se-mpodobea pentru Uranus şi îşi punea veşminte scumpe, pe care le țesea anume din frunze şi din ierburi verzi. Îşi presăra în păr miresme din cele mai alese flori. Şi îl privea cu ochii limpezi, strălucitori şi azurii, ai lacurilor de cleştar.

La vremea sorocită, Gheea i-a dăruit soțului său şase feciori şi şase fete, pe care i-a numit titani.

Primul născut a fost Oceanul[1] (sau Ocheanos), acela care înconjura, c-un brâu de ape scânteietor, întreg pământul. Celui din urmă i-au zis Cronos, şi el era cel mai şiret, cel mai dibaci dintre titani.

S-au născut mai apoi ciclopii : trei fraţi, cu câte-un singur ochi aşezat în mijlocul frunţii. Aceştia erau meşteri buni şi învăţaseră să facă, într-un lăcaş de sub pământ: fulgere lucii, orbitoare, tunete grele, ce izbeau urechile ca un ciocan, şi trăsnete nimicitoare.

După ciclopi s-au mai ivit alţi trei feciori: hecantohirii sau centimanii, numiţi aşa fiindcă aveau pe trupurile lor uriaşe câte-o sută de braţe lungi şi monstruoase.

Peste un timp, frumoasa Gheea[2] avea să nască şi alţi prunci – unii cu forme-ngrozitoare, enormi, hidoşi, necruţători.

Zeul Uranus avea darul de a putea citi-n viitor. Şi-aşa aflase că-ntr-o zi urma să fie răsturnat, din locul de stăpân ceresc, de către unul din feciori.

Din pricina aceasta dragostea lui faţă de Gheea pălea mereu. Şi-nfricoşat ,se frământa să afle-un mijloc potrivit ca să înlăture, degrabă primejdia care-l pândea.

URANUS ÎŞI ARUNCĂ ÎN TEMNIŢĂ COPIII

Nu mai avea încredere în nimeni, nici măcar în soţia sa. Şi-atunci a chemat într-o seară pe toţi copiii-n jurul lui şi i-a zvârlit într-un afund , în prea întunecosul Tartar.

Dacă ar fi căzut din cer o nicovală pe pământ, îi trebuiau cam nouă zile şi nouă nopţi, zice legenda. Şi tot atâta timp trecea, de-o azvârleai de pe pământ în mult prea mohorâtul Tartar. Acolo îşi făcuse zeul o închisoare cu porţi grele. Trei ziduri o împrejmuiau, ziduri puternice de-aramă şi-un râu cumplit de foc şi smoală[3] .

Din închisoarea asta mare feciorii nu puteau ieşi. Doar el, Uranus, avea cheia. Era deci liniştit stăpânul şi bucuros că a scăpat de orişice ameninţare. Zâmbea din nou soţiei sale şi îi spunea că-i este dragă. Dar cum năştea un nou copil, Gheea vedea, plină de spaimă, că zeul i-l smulgea din braţe şi-l închidea în temniţă.

Mai înainte vreme, Gheea nu îndrăznise să încalce voia soţului ei Uranus – şi îndurase făr-o vorbă poruncile şi silnicia. Acum însă i-era destul. Se mâniase-n sinea ei.

Cum ? Ea-i năştea atâţia prunci şi n-avea parte de nici unul ? Zăceau pe veci închişi în Tartar şi n-avea dreptul să-i mai vadă ? Nu. Asta nu putea zeiţa să-ngăduie la nesfârşit. Şi-a rugat mai întâi bărbatul, cu umilinţă şi cu lacrimi, să-i elibereze iar copiii din Tartarul întunecat.

— Îndură-te, fii bun, Uranus, îi cerea ea nemângâiată, în timp ce lacrimi de izvoare îi lunecau peste obraz. Fii bun, Uranus, dă-le drumul! Nu

merită osânda asta nişte copii nevinovaţi. Îţi stau chezaşă pentru dânşii că nu îţi vor răpi puterea, dacă vei fi mai milostiv...

Zeul Uranus era însă crud şi neînduplecat. Ţinea la stăpânirea lui. Nu se înduioşa deloc, când îşi vedea soţia plângând. Şi s-a răstit către zeiţă :

— Vezi-ţi de rosturile tale... Nu e-n căderea ta să judeci faptele ce le hotărăsc...

Era teribil când striga şi când se supăra Uranus, şi Gheea n-a mai spus nimic. Şi-a-năbuşit plânsul în piept şi şi-a plecat, tăcută, fruntea.

— Mă voi supune!... i-a răspuns.

Însă, în gându-i, tot atunci s-a hotărât să-l pedepsească pe soţul său ne-ndurător.

Prin farmece necunoscute, Gheea a scos din sânul ei un diamant strălucitor. Din el zeiţa şi-a făcut o armă ca o seceră. A pătruns apoi, pe furiş, când Uranus se odihnea, până în Tartarul adânc. A deschis porţile uriaşe, ce erau tot de diamant, prin vrăji numai de ea ştiute. S-a strecurat prin întuneric, până la fiii ei, titanii, şi i-a-ntrebat cu glas şoptit :

— Care din voi ar fi în stare să îl înfrunte pe Uranus ? Ştiţi că nu poate fi ucis, pentru că-i zeu nemuritor. În schimb el poate fi învins cu arma asta sclipitoare. Cine se-ncumetă să fie stăpânitor în locul lui ?

CRONOS PRIMEŞTE LUPTA CU URANUS

Toţi au tăcut înfricoşaţi de vorbele cutezătoare. Uranus era tatăl lor. Cum să-şi lovească ei chiar tatăl – deşi îi pedepsise greu ? Apoi, zeul era puternic, şi faţă-n faţă nu puteau să îl doboare nicidecum. Iar pe furiş, fiii, titanii, se ruşinau să dea o luptă.

Toţi au tăcut afar' de Cronos. El era foarte îndrăzneţ şi, în acelaşi timp, şiret. Şi îl ura pe tatăl său, pentru că-l aruncase-n Tartar, deşi era nevinovat. Dorea de mult să se răzbune, să pună mâna pe putere, şi iată cel mai bun prilej.

S-a apropiat de mama sa şi i-a răspuns, tot pe şoptite, că este gata să se lupte şi să-l doboare pe Uranus din cerul lui nemărginit.

Fără să stea prea mult pe gânduri, a luat în mână secera şi, ascunzându-i, plin de grijă, tăişul ei scânteietor, s-a furişat pe porţi afară. Pe urmă, sfătuit de Gheea, s-a ascuns după nişte stânci. Din acel loc putea să vadă, în depărtare, orişice ; dar el nu putea fi zărit.

A stat acolo până noaptea, pândind cu dinţii încleştaţi, aşteptând clipa potrivită când va putea să îl lovească pe tatăl său, zeul Uranus.

Ştia că lupta-i cu primejdii şi mai ştia prea bine Cronos că ne-izbânda

ar fi dus la pedepsirea lui şi-a Gheei. Uranus i-ar fi osândit la chinuri înfricoşătoare.

Deci, trebuia, neapărat, să-nvingă pe cârmuitorul de pân-atunci al cerului. Nu mai putea să dea-napoi.

Deodată l-a zărit că vine... Zeul Uranus, din înalt, se coborâse pe pământ, ducând cu sine noaptea neagră, cătând-o pe soția lui.

Din ascunziş a sărit Cronos cu secera în mâna dreaptă. Până să ia aminte zeul că e pândit de fiul său, titanul l-a lovit în pântec[4] .

Uranus a căzut în tină. Rănit în pântec, plin de sânge, se zvârcolea pe jos strigînd :

— Cronos, îți doresc să ai parte, cândva, şi tu de-aceeaşi soartă pe care o am astăzi eu! Da! Te blestem, fecior nevrednic! Blestem ,de tată şi de zeu... Blestemul meu se va-mplini oricât ai fi tu de şiret...

Dar Cronos n-auzea nimic. El biruise. Era beat de bucurie şi de triumf .A poruncit să se deschidă, larg, porțile de diamant. Şi frații lui, ceilalți titani , s-au grămădit iute la porți şi au ieşit afară toți .

— Eu v-am scăpat! le-a rostit dânsul, cu trufie. Acuma noi suntem stăpânii

— Îți mulțumim, a spus Ocean. Dar tu eşti fratele cel mic, şi nu se cade să ajungi cârmuitor peste ceilalți. De drept, stăpânul aş fi eu, căci sunt mai mare şi-nțelept. De mine doar ascultă toți...

Cronos atunci l-a înfruntat :

— În lupta grea care s-a dat, nimeni nu s-a grăbit să-mi vie cât de puțin într-ajutor. Şi-acum, Ocean, tu vrei puterea ? Nu este drept, şi nu ți-o dau...

Ocean se cam întunecase. Părea că o să-nceapă zarva. Dar Cronos l-a înduplecat pe fratele său mai în vârstă, spunându-i c-o să-l facă sfetnic.

Şi-n sfârşit, după multă vorbă, s-au înțeles să-l recunoască pe Cronos drept cârmuitor. Ceilalți titani şi titanide urmau să-i fie sfetnici lui.

Aşa a luat Cronos puterea[5] peste pământ şi peste cer. Visul pe care şi-l făcuse titanul cel ambițios, în timpul cât şezuse-nchis în veşnic mohorâtul Tartar, acuma, iată, şi-l trăia. N-avea de cine să se teamă, căci frații şi surorile țineau cu el, îl ajutau. Putea să cârmuiască-n voie... Să facă tot ce-i va plăcea. Şi, mulțumit, a hoărât să-şi ia în primul rând soție.

Şi-a ales-o pe mândra Reea[6], cea mai frumoasă titanidă. Şi a făcut o nuntă mare... O nuntă cum nu se văzuse până atunci în univers. La nuntă au venit titanii şi titanidele în păr... Au râs şi au benchetuit. Se bucurau că sunt stăpâni. Dar nu ştiau că-n vremea asta zeița Nix[7] , adică noaptea întunecată, misterioasă, ce se ivise tot din haos, se hotărâse să-l răzbune pe zeul izgonit din cer.

Ea îl văzuse pe Uranus lovit, însângerat de Cronos, pornind către o insulă ca să-şi găsească adăpost. Şi asta n-o putea uita prietena lui Uranus, noaptea. Mai mult, Uranus o rugase să îl răzbune în vreun fel, să-i

pedepsească pe titani. Noaptea vroia să-i împlinească această rugăminte a sa.

Şi-n timp ce Cronos sta la nuntă, benchetuind nepăsător, zeița Nix năştea din beznă nişte odrasle monstruoase. Odrasle ce aveau să poarte nenorocire pe pământ. Astfel ea aducea în lume pe Hipnos – somnul plin de vise şi de fantasme-ntunecate ; Eris – discordia cea cruntă; Nemesis – aspra răzbunare ; Apate – care-avea putința să amăgească şi să-nşele pe zei şi oameni deopotrivă ; pe Ker – adică nimicirea şi pe Tanatos – zeul morții.

— Aş vrea să văd, zeule Cronos, strigase cu glas tare Nix, cum îți va fi domnia ta, ce-ai dobândit-o mişeleşte de la Uranus, înstelatul... O, să te văd, tirane Cronos, care te veseleşti atât la nunta ta cu mândra Reea!

Astfel se începea domnia zeului Cronos cel şiret, sub blestemele lui Uranus şi uneltirile zeiței, care-şi acoperea tot trupul sub un văl lung, întunecat.

Note:

1. Oceanul şi zeiţa titanidă Tetis erau socotiţi drept părinţii tuturor râurilor, în număr de trei mii, cum, spuneau legendele eline, şi ai celor trei mii de nimfe, numite oceanide. Alt titan, Hiperion şi cu soţia sa, Teea, au odrăslit pe Helios – soarele, Selene – luna şi Eos – aurora. Iar Eos, aurora. La rândul ei, căsătorită cu Astreu, a născut toate stelele care lucesc pe boltă, luceafărul de dimineaţă şi cele patru vânturi: Boreul – vântul năprasnic dinspre miazănoapte, Eurul – vântul prielnic din răsărit, Notul – vântul de la miazăzi, cel aducător de ploaie, şi Zefirul – vântul răcoros din asfinţit.

2. Într-un imn atribuit bătrânului Homer, Gheea era slăvită astfel: „Eu voi cânta pământul... străvechea mamă a tuturor, aceea care nutreşte toate fiinţele răspândite în lume. O, te salut pe tine, mamă a zeilor, soaţă a lui Uranus înstelatul. Îndură-te, fii binevoitoare cântecelor mele şi dăruieşte-mi o viaţă fericită!..."
Imnul slăvea în acest chip pe Gheea, pentru că vechii greci, elinii, socoteau că din unirea pământului cu cerul – şi din urmaşii lor – s-a născut tot ce se găseşte în univers : aştrii, lumina şi vânturile, apele şi fiinţele vii, ba chiar şi nesfârşitele cortegii de zeităţi, ce populau Olimpul şi întreaga lume.

3. Râul de foc şi smoală, care înconjura Tartarul, era numit de către elini : Fleghietonul.

4. Povestirea luptei pe viaţă şi pe moarte dintre Uranus şi Cronos o face poetul Hesiode, în poemul său „Teogonia". Din versurile lui s-au inspirat, în decursul veacurilor, mai mulţi pictori şi sculptori. Dintre toate aceste opere de artă, cea mai impresionantă pare a fi tabloul zugrăvit de pictorul Vasari, intitulat: „Mutilarea lui Uranus". În mijlocul tabloului, artistul a pictat pământul. Cronos, un băietan, o ieşit din ascunzişul său şi l-a atacat pe Uranus cu secera de diamant, dată de mama sa, Gheea. Zeul cerului înstelat a căzut jos. Gemând de durere, îşi blestemă feciorul să fie şi el cândva doborât de propriul său copil.

5. Cronos – la romani Saturn – se confundă, în concepţia elinilor, cu timpul care se scurge.
„Tempus edax Verum" – „timpul care distruge totul" – cum zice Ovidiu, într-o expresie rămasă celebră. Domnia lui Cronos simboliza tocmai această putere a timpului asupra întregii lumi. De aceea , uneori artiştii obişnuiau să-l zugrăvească sau să-l sculpteze pe Cronos cu umerii înaripaţi (timpul care zboară), avînd alăturea de el globul şi un orologiu cu apă, o clepsidră. În mână are, de cele mai multe ori, secera cu care l-a doborât pe tatăl său, secera care înseamnă sfârşitul tuturor lucrurilor.

6. Reea- la romani Tera- închipuia, pentru elini, tot pământul, ca şi zeiţa Gheea, a cărei fiică era. De aceea avea aceleaşi însuşiri ca şi ea. Căsătoria ei cu Cronos urma să dovedească oamenilor din antichitate că timpul hotărăşte cele care se petrec pe pământ. El este tatăl tuturor fiinţelor, şi tot el le înghite, cum se va vedea mai tîrziu, din legendă.

7. Zeiţa Nix – noaptea cea veşnică – căsătorită cu Erebul, întunericul cel mohorât din subteranele pământului, au avut la început două odrasle : pe Eter – lumina veşnică – şi Hemera – ziua care înveseleşte sufletele oamenilor.

ZEUS

Făcuse nunta zeul Cronos, îşi pregătise o domnie şi lungă şi îmbelşugată, dar mulțumit tot nu era. Fiicele nopții : răzbunarea, discordia, înşelăciunea îi tot tulburau inima. Gînduri ascunse-l frămîntau.

Ştia că tatăl său, Uranus, nu se înşală niciodată, atunci când face prevestiri. Şi tatăl său îi prorocise că va veni o zi în care va-ndura grele încercări. Copiii lui, născuți de Reea, se vor scula cu arme-n mâini şi îl vor răsturna din slavă.

Uranus nu voia să spună – deşi poate ştia şi asta – care dintre feciori anume îl va lovi pe zeul Cronos.

CRONOS SE HOTĂRĂȘTE ȘĂ-ȘI MĂNÂNCE ODRASLELE

Dorind să scape de primejdii, Cronos a făurit un plan. La fel ca tatăl său, Uranus, îşi va înlătura copiii, dar nu în temniță, nu-n Tartar. Ştia el doar, destul de bine, că temnițele se deschid. N-a fost el însuşi zăvorât, şi n-a ieşit atât de lesne cu ajutorul mamei sale ?

Primul copil născut de Reea a fost o fată : Hestia. Tatăl a şi cerut-o Reei şi a-nghițit-o deîndată, sub ochii-ndureraţi ai mamei. O, ce-a mai fost pe biata Reea!... Cât a mai plâns! Însă zadarnic. De câte ori venea pe lume un

nou copil, Cronos striga să i-l aducă, să-l mănânce.

Născuse până-n acea zi soțului său doi fii, pe Hades şi pe Poseidon, şi trei fete : pe Hestia, Demetra. Hera.

Sărmana mamă-nspăimântată era silită să-şi aducă ea însăşi pruncii nou-născuți şi să-i dea hulpavului tată. Şi el, ca lupul când ajunge în țarcul mieilor, la stână, îi înghițea cât ai clipi.

Simțind apoi zeița Reea că este timpul să aducă pe lume-al şaselea copil, a alergat la buna Gheea. A hohotit în fața ei :

— Ajută-mă, tu, mare Gheea, mamă a zeilor cereşti!... Şi tu ai suferit ca mine şi te-ai luptat cu soțul tău, ca să îți scapi din Tartar fiii. Ajută-mă acum, o, Gheea... Vreau să-mi păstrez şi eu un fiu , pe ultimul vlăstar al meu, de foamea cruntă a lui Cronos...

Gheea a auzit pe soața zeului Cronos cum plângea, şi s-a înduioşat adânc. A cugetat un timp zeița : cum ar putea să o ajute pe greu lovita ei copilă ? A cugetat şi a găsit că e mai bine s-o ascundă pe blânda Reea undeva, în timpul cât o fi să nască.

— Să nu mai plângi, i-a grăit Gheea. Te voi călăuzi, sărmano, în insula numită Creta. Este o peşteră acolo, adâncă, neagră, răcoroasă , în coasta plină de verdeață a unui munte drept, înalt... În peşteră vei naşte-n voie, şi ce va fi, vom mai vedea...

REEA ÎŞI NAŞTE CEL DE-AL ŞASELEA COPIL

Se pare că-n aceeaşi noapte soața lui Cronos a fugit în insula cea mare, Creta, călăuzită chiar de Gheea. S-a dus în peştera de piatră şi, până să-şi reverse Eos razele ei trandafirii, Reea a şi născut un fiu.

Era al şaselea copil şi cel din urmă ce-l avea.

Mama şi-a-ncredințat copilul bunicii lui, zeița Gheea, şi s-a întors acasă iute. A-nfăşurat frumos o piatră în scutece moi, de copil, şi-a dat-o soțului său, Cronos.

— Iată, precum mi-ai poruncit, a glăsuit zeița Reea, ți-am adus ultimul vlăstar, pe care l-am născut azi-noapte.

Şi s-a făcut că lăcrămează. Vroia să nu-nțeleagă zeul că-i vicleşug tot ce făcea.

Cronos, grăbit, a luat pietroiul cel învelit în scutece, şi cum n-avea vederea bună, a socotit că-i fiul său. A deschis larg gura flămândă şi piatra i-a căzut pe gât, până în pântecele-i negru, încăpător şi sănătos.

— Ha, ha, ha, ha!... S-a mai dus unul. Altă primejdie s-a stins!... a râs cu poftă zeul Cronos.

Şi nu ştia că-n acea clipă începea să se împlinească blestemul zeului Uranus.

Pentru că, iată, colo-n Creta, în peştera muntelui Ida, un copil bucălat se află în braţele bunicii sale.

Făcea, de mic, precum se spune, atât de mare gălăgie, bătea din palme şi ţipa, încât era pericol mare. Cronos, care stătea la pândă, şi chiar vreunul dintre ceilalţi fraţi şi surori, sfetnicii săi, puteau s-audă zgomotul.

Iar dacă zeul afla taina, Reea, şi Gheea, şi copilul ar fi fost straşnic pedepsiţi.

Trăia însă pe-atunci, în Creta, un neam de semizei războinici, născuţi tot de zeiţa Gheea, ce aveau nume de cureţi. Gheea le-a poruncit să vină şi, la intrarea peşterii, să facă danţuri zgomotoase, să bată-n scuturi, cu putere, cu săbiile şi lăncile. Apoi să cânte şi să strige atât de tare, ca din cer să nu s-audă nici un scâncet şi nici un plânset de copil.

A mai chemat şi două nimfe, fiicele regelui din Creta, pe Ida şi pe Adrasteea. Ele au aşezat băiatul – căruia mama şi bunica i-au spus, din prima clipă, Zeus – într-un culcuş făcut din aur. Pentru că mama nu putea să vină-n Creta, să-l alăpteze pe fiul său cel mititel, decât arar şi pe ascuns, nimfele au adus o capră. Era o capră fermecată. Vestita capră Amalteea. Şi nimfele-l hrăneau pe Zeus cu laptele acestei capre şi cu o miere parfumată, cum nu făceau albinele decât în stupii de pe Ida.

Crescând puţin mai mare, Zeus alerga peste tot, zburda printre stejarii de pe munte, jucându-se cu Amalteea. Capra avea grai omenesc. Vorbea cu Zeus ca o mamă şi se făcea că îl împunge cu coarnele ei cele lungi.

Copilul apuca-n mânuţe coarnele caprei Amalteea şi se lupta, voinic, cu ea. De mic avea putere-n braţe, cât un bărbat din cei mai zdraveni. Încât, odată s-a-ntâmplat ca Zeus să rămână-n pumn cu unul dintre-aceste coarne. El o iubea pe Amalteea şi s-a mâhnit că i-a făcut rău, fără de voia sa.

Drept mângâiere Amalteei, a hotărât ca acest corn[1] să fie veşnic plin cu fructe : smochine, mere, pere, struguri şi alte bunătăţi de soi. Capra putea mânca din fructe de câte ori îi venea poftă, căci cornul se umplea la loc.

Astfel creştea feciorul cel mai mic al Reei, neurmărit de ochi străini şi duşmănoşi. Şi el se înălţa-ntr-un an, cât altu-n douăzeci şi cinci.

Nici nu trecuse bine anul, şi Zeus se făcuse mare, gata să-şi împlinească soarta cea prevestită de Uranus, să-l răstoarne pe tatăl său şi să ia el în mâini puterea.

Note:

1. Cornul caprei fermecate Amalteea era simbolul belşugului şi se chema cornul abundenței. Elinii, şi mai târziu romanii, îşi pictau sau sculptau uneori pe locuințe acest simbol, socotindu-l aducător de noroc. După moarte, Amalteea a fost pusă de Zeus pe bolta cerească, în amintirea copilăriei sale, cum povesteau legendele eline. Este constelația Caprei. Iar din pielea ei şi-a făcut zeița Atena egida, sau pavăza, care îi ocrotea trupul în luptă – pavăză ce nu putea fi străpunsă de nici un fel de armă : sabie, lance sau săgeată.

ÎNFRÂNGEREA TITANILOR

Feciorul cel mic al Reei, crescut în Creta, pe ascuns, era la vârsta bărbăției.

Se povesteşte că în vremea cât mai era încă micuț, un cârd de albe porumbițe zburau în fiecare zi pe țărmul marelui Ocean şi-i aducea de-acolo-n ciocuri o hrană dulce, minunată, ce se chema ambrozie. Ambrozia – de zece ori mai dulce decât însăşi mierea – era o hrană pentru zei.

Un vultur se-nălța, de-asemeni, în timpul nopții, pe un munte. Acolo, sub un stei uriaş, țâşnea din piatră un izvor. Dar nu era izvor cu apă, ci din adâncuri izbucnea o băutură fără seamăn, din care nu puteau sorbi decât zeii nemuritori. Şi-i aducea această băutură – numită, tot de zei, nectar – lui Zeus, ca să se adape, în zorii fiecărei zile.

Mâncând ambrozia cea dulce, sorbind nectarul fermecat, Zeus s-a înălțat mai iute, a dobândit puteri cereşti. Şi, drept răsplată pentru vultur, Zeus, când a ajuns stăpân, l-a luat cu dânsul în Olimp. L-a pus chiar lângă tronul lui, să-i stea necontenit de veghe.

Pe gingaşele porumbițe le-a hărăzit să fie simbol şi al blândeții şi-al iubirii, să tragă carul din petale de albe flori de trandafir al preafrumoasei Afrodita, mândra zeiță a iubirii, şi să vestească primăvara, prin gânguritul lor duios.

Însă toate aceste fapte, Zeus le-a săvârşit pe urmă, când a ajuns şi el stăpân. Deocamdată mai era în Creta şi-avea cu totul alte gânduri...

Mama sa, Reea, îi spusese despre ciudata prevestire şi de blestemul lui Uranus. Ştia că nici bunica, Gheea, nu mai ținea cu zeul Cronos, cel care fără nici o milă îşi înghițise cinci copii.

„Uranus a rostit că una dintre odraslele lui Cronos o să pornească răzvrătirea, se frământa voinicul Zeus. Dar cine poate fi acela, dacă nu eu ? Căci toți ceilalți se află-n pântecul cel negru al hulpavului nostru tată. Este neîndoios că soarta, Moira[1] , neînduplecată, a hotărât că fapta asta eu trebuie s-o săvârşesc."

Numai că Zeus ştia bine că lângă Cronos sunt titanii. Ei îi juraseră credință, sprijin în orice-mprejurare.

Erau puternici fără seamăn şi nu se-nfricoşau de nimeni.

În schimb, el, Zeus, era singur. N-avea alături, să-l ajute, decât pe mama sa, pe Reea. Dar Reea era mult prea slabă, nu cuteza să se ridice în fața soțului său, Cronos. Era nevoie deci de multă prudență şi înțelepciune. Şi Zeus s-a gândit adânc, a cercetat prin ce mijloace şi-ar mai putea găsi tovarăşi gata să-l sprijine în luptă. Şi a aflat că viețuieşte o verişoară a sa, Metis, pe malul fluviului Ocean[2] .

Zeița Metis era una din numeroasele copile pe care le avea Oceanul, primul născut dintre titani.

METIS PREGĂTEŞTE O BĂUTURĂ FERMECATĂ

Din fericire pentru dânsul, Zeus avea în tinerețe o vorbă ademenitoare şi un chip foarte atrăgător.

Noi nu cunoaştem întâmplarea prin care Zeus a ajuns s-o întâlnească pe copilă. Dar ştim că a vorbit cu ea. S-a prefăcut îndrăgostit şi i-a jurat s-o ia de soață, dacă şi ea se va-nvoi să-i dea un ajutor în lupta contra părintelui său Cronos.

Fiica titanului Ocean, văzând pe Zeus că îi jură, atît de-nflăcărat, iubire, şi-a uitat orice chibzuință şi i-a promis să-l sprijine.

— Ce vrei să faci în primul rând ? l-a întrebat Metis pe tânărul fecior al Reei.

— Întâi şi-ntâi aş vrea să-i văd ieşiți din pântecul lui Cronos pe toți cei înghițiți de el...

— Atâta vrei ?... Asta-i uşor!... a glăsuit copila Metis şi a plecat la hotarul lumii, pe malul fluviului Ocean. De-aici ea a cules o plantă. O plantă verde şi spinoasă, din care a făcut îndată o băutură delicioasă, care părea a fi nectar.

Reea, nespus de bucuroasă c-o să-şi revadă toți copiii, a luat această băutură , şi-a pornit repede acasă.

Abia se întorsese Reea în casa soțului său Cronos, că dânsul i-a strigat

s-aducă un ulcior mare cu nectar.

— Grăbeşte-te! Sunt însetat! a grăit Cronos mânios.

Reea atât a aşteptat. S-a repezit şi i-a umplut un vas de lut încăpător, însă deasupra i-a turnat şi băutura de la Metis.

Nebănuind nimica, zeul a luat în mână vasul plin, l-a dus la gură cu nesaț şi a sorbit până la fund nectarul cel înşelător. Dar cum a ajuns băutura în pântecele lui divin, a şi simțit că-i vine rău. Tot trupul i se-ncrâncena şi se zbătea ca-n pragul morții. Gura i se căscase larg şi din gâtlejul lui uriaş au început să iasă, teferi, copiii: Hestia , Demetra , Hera, şi Hades şi Poseidon.

Mai mult şi mai de necrezut este că toți aceşti copii erau de astă dată mari. Ba Hades şi Poseidon aveau şi bărbi până la brâu.

CICLOPII ŞI HECATONHIRII SUNT ELIBERAȚI

Cu toții, fete şi băieți, s-au strâns în jurul blândei Reea, în timp ce Cronos, îngrozit de cele ce se întâmplau, se retrăsese pe un munte să chibzuiască-n linişte.

Şi Reea le-a împărtăşit fiilor şi fiicelor sale că Zeus le e salvatorul, ajutat de frumoasa Metis. Şi frații şi surorile, auzind vestea, s-au grăbit să-l vadă pe Zeus, căci ei încă nu-l cunoşteau.

Zeus s-a veselit grozav, după ce totu-i izbutise. Avea acuma lângă sine pe cei cinci frați buni, de nădejde.

— Frați şi surori! le-a rostit el, cu îndrăzneală, după ce s-au îmbrățişat. A venit timpul să ne luăm puterea ce ni se cuvine. Însă titanii sUnt puternici şi sUnt mai numeroşi ca noi. Deci trebuie să fim uniți, să mai avem şi-alți câțiva prieteni, ca lupta s-o sfârşim cu bine. Să nu fie nici o-ndoială asupra biruinței noastre.

Atunci, pe cât se pare, Metis – care era şi ea de față – i-a amintit lui Zeus că sunt nişte uriaşi în Tartar.

Într-adevăr, erau acolo, din timpul zeului Uranus, ciclopii şi hecatonhirii.

Cronos, când deschisese poarta de diamant, eliberase numai pe frații săi, titanii. Dar pe ciclopii cei destoinici şi pe hecatonhirii groaznici îi zăvorâse iar, la loc. Ba mai pusese şi o strajă, pe monstrul hâd, numit Campe.

— Noi le vom da drumul îndată, a grăit Zeus fraților. Ciclopii şi hecatonhirii îl urăsc mult pe zeul Cronos... Deci, haideți să-i eliberăm!...

Fiii şi fetele lui Cronos au luat în mâini câte o armă şi-au năvălit cu toții-n Tartar. Zeus l-a prins de gât pe monstru. Ceilalți l-au sfârtecat cu

seceri şi l-au împuns cu sulițe, până ce monstrul a căzut.

S-au repezit apoi la porți Hades, fratele cel mai mare, şi cu Poseidon, mijlociul. Proptindu-se cu umerii, izbind cu pumnii şi genunchii, zeii au spart porțile largi.

Din temniță au răsărit ciciopii şi hecatonhirii. Şi unii şi alții au jurat c-au să le fie credincioşi noilor zei ce se-nălțau.

Ca să-şi arate, de îndată, recunoştința către zei, ciclopii au şi făurit fulgere, tunete şi trăsnete, pe care le-au încredințat lui Zeus, noul lor stăpân.

De-asemeni, au mai făurit şi lui Poseidon, mijlociul, o furcă mare, cu trei dinți. Dacă izbea zeul cu furca, pământul se cutremura şi apele ieşeau din văi, se revărsau şi înecau păşuni, ogoare şi livezi. Iară lui Hades i-au făcut o cască tare năzdrăvană. Cum îşi punea casca pe cap, zeul se făcea nevăzut.

ZEII SE URCĂ PE MUNTELE OLIMP

Primind şi darurile-acestea, zeii s-au hotărât s-aleagă un loc de luptă potrivit. Au cercetat toată Elada şi au găsit că este bine să-şi facă tabăra-n Olimp.

Olimpul[3], muntele semeț, cu fruntea sa încununată veşnic de cețuri argintii, era-n vecinătatea mării cu ape albăstrii, Egeea, şi priveghea toată Elada. Nu era loc mai potrivit decât acesta pentru zei. De-aceea Zeus a cerut să i se facă un palat pe creasta cea mai îndrăzneață.

Apoi cei trei fii ai lui Cronos au dat de veste-ntregii lumi :

— De azi-nainte stăpânirea este în mâna altor zei. Sunt zeii ce şi-au ridicat palat pe muntele Olimp. Titanii vor fi pedepsiți. Țineau puterea pe nedrept. Şi toți câți s-or alătura zeilor olimpieni, în luptă, vor primi o răsplată dreaptă. Iar cei care-i vor înfrunta vor fi în Tartar prăbuşiți...

ZECE ANI DE RĂZBOI CRÂNCEN

Războiul a-nceput cu furie... Pământul larg şi marea uriaşă au răsunat de-un zgomot greu, ce-ntrecea orice-nchipuire. Cerul a dat parcă un geamăt. Olimpul s-a cutremurat până-n adâncuriie sale, şi Tartarul cel mohorât a bubuit, prelung şi surd, când zeii au intrat în luptă.

În fața cetei olimpiene sta însuşi Zeus, mâniat. El năvălea peste titani, azvârlind tunete cumplite. Din pumnul său neobosit țâşneau mereu trăsnete tari, pe dâre albe de lumină. Pământul roditor ardea. Pădurile, înainte verzi, erau schimbate în tăciuni şi scânteiau înfiorate. Şi totul clocotea în jur : Oceanul, marea nesfârşită şi râurile de argint.Titanii se înăbuşeau sub aburii fierbinți din ape.Iar ochii le erau orbiți de fulgerele lucitoare.

Focul se întinaea mereu, şi ajunsese până-n haos. Legenda spune că pământul ardea parcă din temelii.Flacăra lui se ridica, unindu-se cu aprigul pârjol ce mistuia cerul întreg.

Astfel se-nfățişa năprasna acestei lupte dintre zei. Şi, în acest potop de foc, hecatonhirii aruncau, cu forță înspăimântătoare, câte o sută de pietroaie, înspre mănunchiul de titani. Ciclopii ajutau şi ei, lovind pe Cronos şi pe-ai săi cu mari ciocane de aramă, zdrobindu-le umeri şi şolduri, picioare, brațe şi grumazuri. Iar zeii Hades şi Poseidon, Hestia, Hera şi Demetra luptau cu sulițe şi seceri, lovind într-una,vitejeşte.

Zece ani, poate şi mai bine, a dăinuit acest război, ce nu avea asemănare, dar până la sfârşit titanii au fost înfrânți şi nimiciți[4].

Titanii au fost îmbrânciți, după poruncile lui Zeus, în Tartarul întunecat, unde-i ținuse şi Uranus. La poartă, strajă li s-au pus cei trei fârtați hecatonhiri, să nu mai poată-n veci ieşi din temniță, de sub pământ.

Zeus era noul stăpân. Toți se plecau în fața lui. Doar Gheea, mama zeilor, se mâniase rău pe el.

— Titanii sunt copiii mei. Uranus i-a lovit din greu, întemnițându-i sub pământ. Abia de i-am putut scăpa, se plângea Gheea zeilor. Şi Zeus... Zeus, cel pe care l-am ajutat să se înalțe, acuma, când este stăpân, loveşte tot atât de crud ? Şi-i zvârle iarăşi în adânc pe bieții mei feciori, titanii ? Nu. Asta n-o pot îndura. Zeus mi-o va plăti curînd...

Note:

1. Moira – fiică a haosului şi a nopții – reprezenta pentru elini destinul stabilit dinainte fiecărei ființe, prin legi de neclintit. La romani, soarta-Fatum era reprezentată printr-un bătrân orb sau legat la ochi. Acesta avea scris destinul oamenilor pe o tablă de aramă. În jurul capului purta o cunună de stele, semn că şi zeii trebuiau să se supună hotărârilor sale. Zeii puteau numai să cunoască voința lui şi să i-o aducă la îndeplinire. Hotărârile soartei erau împărțite fiecărui om de la naştere, cum credeau elinii, prin trei surori, ursitoare sau parce : Cloto, care desfăşura firul vieții, Lahesis, care împărțea bucuriile şi nenorocirile, şi Atropos, care tăia firul vieții cu un foarfece. Numai pentru zei ursitoarele țeseau veşnic fire lungi, de aur. Însuşi Zeus nu putea să se împotrivească sau să înduplece pe Moira, ivită pe lume înaintea lui. Hotărârile soartei, cunoscute de zei, puteau fi comunicate pământenilor prin oracole. Oamenii nu aduceau însă Moirei – soarta neînduplecată – nici rugăciuni, nici jertfe, socotind totul zadarnic. Soarta nu o puteau înduplеca prin rugăciuni, însă oamenii luptau adeseori împotriva ei, cum ni se povesteşte în numeroase legende eline.

2. Cei vechi îşi închipuiau că pământul era înconjurat de un fluviu imens, fără hotare, Oceanul, din care izvorau şi în care se vărsau toate apele. Acesta era personificat prin cel dintâi fiu al lui Uranus şi al Gheei.

Metis, fiica lui Ocean, a fost, la elini, cel dintâi simbol al înțelepciunii şi prudenței.

Poetul Hesiode ne spune că ea ştia mai multe taine decât toți zeii şi oamenii laolaltă. Mai târziu, Zeus, înghițind-o pe Metis, prima lui soție, şi-a însuşit înțelepciunea şi prudența, care trebuie să domine totul în lume.

3. Muntele Olimp îşi întinde coastele de la marea Egee şi până la hotarele Tesaliei şi Macedoniei. Homer, cântând Olimpul, spune : „El nu este niciodată bătut de vânturi, nici atins de zăpezi; aerul cel mai pur îl împresoară ; o lumină albă îl învăluie şi zeii gustă aici o fericire, care va dăinui cât zilele eterne, ce le sunt hărăzite."

4. Această luptă fubuloasă – titanică, după cum a rămas de atunci cuvântul – ca şi cele care vor urma cu diferiți giganți şi monştri, închipuie ciocnirile care aveau loc între forțele tumultuoase ale naturii. Închipuie frământările din interiorul pământului, în urma cărora se formau munții şi mările.

Într-un loc munții se ridicau, într-altul se prăbuşeau spre afundurile clocotinde, în timp ce vulcanii izbucneau cu ropote de piatră şi de foc, nimicind începuturile de înflorire a vieții. Veacuri de-a rândul această alegorie i-a ispitit pe artişti s-o zugrăvească sau s-o sculpteze în forme impresionante. Astfel, într-o schiță renumită a pictorului olandez Rubens, se văd titanii încolțiți şi izbiți de blocurile grele de piatră, aruncate asupra lor de hecatonhiri. Unuia dintre ei i-a căzut o stâncă pe spinare, încovoindu-l. Altul încearcă să întâmpine, cu brațele, piatra ce se rostogoleşte către el. Ceilalți, cu fețele hidoase şi ochii sticloşi de spaimă, cad în abisul negru. Aburii încinşi îi împresoară şi parcă vezi cum îi sufocă pe luptători. Fumul înecăcios se înalță în valuri, ca într-un vis fantastic, de pe pământul ars. Iară de sus te aştepți să apară Zeus, cu fulgerele în pumni, țintindu-i nimicitor pe cei care se prăvălesc.

ZEII OLIMPULUI

Zeus, născutul din titani , trona pe muntele Olimp, asemeni unui mare rege. Plin de mândrie privea el cerul albastru, nesfârşit, pământul roditor şi larg, mările, fluviile verzui şi firele subțiri de-argint ale izvoarelor din munți. Totul, totul era al lui. Şi Zeus nu se sătura să-şi mângâie privirile cu-ntinderi şi cu bogății.

El, ce şezuse altădată ascuns în Creta, domnea acuma în Olimp şi poruncea... Da. Poruncea pe voia lui, şi dacă îşi dorea ceva, se împlinea numaidecât[1]

ZEUS , POSEIDON ŞI HADES ÎŞI ÎMPART ÎNTRE EI LUMEA

— Să vie frații mei cei mari! a sunat prima lui poruncă. Să vie Hades şi Poseidon.

Şi frații s-au înfățişat, cu mare grabă ; iar Zeus a urmat aşa :

— Voi, amândoi născuți din Reea şi zeul Cronos, ca şi mine, m-ați ajutat în lupta împotriva titanilor năprasnici. Deci, împreună am învins şi împreună vom domni. Suntem stăpâni. Ne bucurăm de tot ce-n lume e mai bun. Dacă supuşi nemulțumiți vor încerca poate, cândva, să se răscoale în vreun chip, să-i pedepsim ne-ndurători. Eu voi domni. Însă am să vă dau şi

vouă câte-un ținut, să-l cârmuiți, să mi-l vegheați.

— Mie ce-mi dai ? a grăit Hades. Eu sunt mai mare, primul fecior născut de Reea...

— Dar mie ? a-ntrebat Poseidon. Deşi sunt mijlociu, ştii bine că m-am luptat mult mai vârtos...

Iar Zeus le-a răspuns :

— Lumea o împărțim în trei. De o parte-i cerul luminos, de unde poți cuprinde tot, de alta fluvii, mări întinse, pline de peşti săgetători, şi de-alta tot ce-i sub pământ, cu Tartarul întunecos, temnița unde vom păstra pe toți câți ne vor duşmăni şi nu vor asculta deplin poruncile Olimpului.

— Tragem la sorți ? au rostit frații.

— Tragem! le-a dat răspunsul Zeus. Iată, eu îmi voi păstra cerul. Voi trageți ce v-a mai rămas...

Zeii cei doi s-au repezit numaidecât. Lui Hades i-au căzut la sorți ținuturile subterane, iar lui Poseidon apele din mări, din fluvii şi izvoare.

Amândoi zeii au trebuit să se arate mulțumiți. Hades a şi pornit pe loc către ținutul mohorât, care-i fusese hărăzit, şi, după cât se povesteşte, nicicând nu a mai revenit acolo-n muntele Olimp. Celălalt frate mijlociu a devenit zeu peste ape, din răsărit în miazăzi, din miazănoapte-n asfințit.

Cei trei şi-au împărțit puterea, dar Zeus a rămas stăpân...

FIICELE LUI CRONOS CAPĂTĂ DEMNITĂȚI ÎN OLIMP

După această faptă, Zeus a dat poruncă să s-arate în fața sa copilele zeului Cronos şi-ale Reei – una mai mândră decât alta. Ele-au venit smerite toate şi s-au plecat în fața lui, întrebând ce porunci le dă.

Zeus i-a încredințat Hestiei, sora lui cea mai mare, focul. Focul, care înseamnă viața în oricare cămin, şi din această pricină nu are voie să se stingă. Apoi s-a îndreptat cu fală către Demetra, mijlocia, şi i-a dat harul de a fi zeița holdelor bogate şi a livezilor cu rod.

Mai rămăsese numai Hera, ce sta sfioasă-n fața lui, împurpurată la obraz şi căta cu privirea-n jos.

Zeus s-a aplecat spre ea şi, mângâind-o blând pe păr, şi-a hotărât-o de soție. În grija ei a-ncredințat căsătoria şi familia şi copilaşii nou-născuți.

Hera s-a învoit şi Zeus a dat porunci să se gătească întreg Olimpul

pentru nuntă.

Şi când s-a isprăvit şi nunta – o nuntă făr-asemănare – Zeus s-a aşezat pe tron, mai mulțumit ca înainte. Totul era orânduit, precum fusese voia lui. Privea din nou spre depărtări şi-şi cântărea toată puterea şi bogăția ce le-avea.

Totuşi, un gând i se vârâse în minte-adânc şi nu-l lăsa :

„Pentru o lume-atât de mare, suntem puțini numai noi şase, cugeta Zeus, numărându-şi toți frații şi surorile. Titanii au fost doisprezece, socotindu-l cu ei pe Cronos. Cu atât mai mult mi se cuvine şi mie tot atâția zei, zei din cei mari, zei olimpieni. Pe lângă ei voi hotărî şi zei mai mici, de-a doua mână, ba şi o serie de cortegii, să ne-nsoțească pe noi toți. În acest fel Olimpul meu va fi mult mai impunător. Duşmanii olimpienilor vor fi curând dezvăluiți şi nimiciți fără cruțare. Şi-acum pe cine voi chema ?... A!... pe Atena, «ochi de-azur» , copila mea cea mai iubită, a tresărit deodată Zeus, pe ea o voi numi întâi!..."

Şi a chemat-o pe Atena, să i se-nfățişeze lui.

ZEIȚA CU OCHII DE AZUR

Atena, fiica lui cea dragă, nu se născuse ca oricare, ci-n nişte-mprejurări ciudate.

Zeus îi promisese copilei lui Ocean, lui Metis – ce-ntruchipa înțelepciunea – că-n schimbul sprijinului dat o s-o ia în căsătorie. Şi se ținuse de cuvînt.

Trecuse vremea cuvenită, şi Metis trebuia să nască. Copilul era chiar Atena. Numai că Zeus se dusese şi-l întrebase pe Uranus ce-o să se-ntîmple în viitor.

Zeul Uranus, înstelatul, i-a răspuns că soția lui, zeița Metis, va naşte-n primul rând o fată, apoi va naşte un băiat. Acest băiat o să-l răstoarne pe Zeus de pe tronul său şi-o să se înscăuneze-n loc.

Tot ce spunea zeul Uranus se împlinea fără zăbavă. Zeus a tremurat de spaimă, auzind ce-i urzise Moira, destinul neînduplecat.

Şi, reîntors acasă, Zeus a poftit-o la el pe Metis. Până să înțeleagă, biata, ce are soțul său de gând, acesta a şi înghițit-o.

— Numai aşa puteam să fac, a rostit el spre ceilalți zei, ca să înlătur nenorocul ce ne pândea, astfel, pe toți...

A înghițit-o, deci, pe Metis, cu pruncuşorul ei cu tot, urmând şi el pilda lui Cronos, care-şi mânca odraslele.

A trecut timpul, până-n ziua când Metis, dac-ar fi trăit, urma să nască pe Atena. Zeus simțea că-l doare capul tot mai puternic. Neştiind cum să-şi

potolească această mare suferință, a poruncit să vină zeul ce se numea Hefaistos şi era fiul său şi-al Herei[2] . El era meşter priceput, avea o fierărie-n Lemnos[3] . Zeus i-a poruncit s-aducă şi o secure de aramă, cu tăiş bine ascuțit.

Hefaistos s-a înfățişat şi a grăit tatălui său :

— Am sosit, iată, la porunca-ți, cu o secure ascuțită...

— Bine, Hefaistos, a spus zeul stăpân, despică-mi capul şi vezi de ce mă doare-atât ?

Hefaistos a rămas mut, şi de uimire, şi de teamă :

— Cum ?! Să-l lovesc pe tatăl meu, pe tine, Zeus, nu glumeşti ? a cutezat să mai întrebe.

— Ți-am spus odată! a strigat puternic Zeus spre fierar. Despică-mi fruntea mai curând. Nu pot să rabd durerile...

Cu Zeus nu era de glumă, mai ales când se supăra.

Înăbuşindu-şi în el frica, Hefaistos a ridicat securea şi-a lovit în țeasta tatălui său, cât a putut.

Când a izbit securea țeasta, s-a auzit un strigăt tare de bucurie şi izbîndă. Din creştetul nemuritor, cum spun legendele eline, s-a ivit o zeiță mândră, purtând o platoşă de aur, pe frunte coif, în mâna dreaptă o lance straşnic ascuțită şi-n stânga scut apărător[4] .

Olimpul, cât era de mare, s-a-nfiorat de măreția zeiței care se năştea. Pământul s-a cutremurat. Marea, de-asemeni, a vuit, şi valurile sale verzi s-au răscolit până-n adânc. Ba chiar şi Helios din cer, soarele cel strălucitor, fiul titanului Hiperion, şi-a oprit carul său de foc şi a privit, neliniştit, către Olimpul unde Zeus năştea pe fiica lui, Atena.

Iară Atena, nou-născută, era atât de frumoasă, încât zeul Hefaistos a şi cerut-o de nevastă. Ochii zeiței, mai ales, erau albaştri-verzi, făuriți parcă din azur. Hefaistos a stăruit să-l ia de soț, însă zeița n-a primit şi a făcut un jurământ, să stea pe veci nemăritată.

Zeus i-a ascultat dorința să n-aibă soț, şi a rostit :

— Te vei numi Palas-Atena![5] Vei sta alături de mine şi-adesea mă vei sfătui...

De-aceea Zeus s-a gândit şi-a hotărât ca ea să fie zeiță a înțelepciunii, a cugetărilor adânci şi a priceperii depline, în muncă sau în bătălii.

TREI FECIORI AI LUI ZEUS

La puțin timp după aceea stăpânul lumii a cerut să vină trei feciori ai săi. Doi dintre ei erau ai Herei, altul îl dobândise Zeus cu o zeiță din Arcadia.

Unul dintre băieții Herei era urât, dar iscusit în meşteşugul fierăriei, iar celălalt frumos la chip, dar zvânturat şi cam neghiob. Cel priceput la meşteşug era Hefaistos. Zeul acesta era şchiop, avea picioarele sucite şi frânte pe la-ncheieturi. Mama sa, Hera, povestea că într-o zi, când era mic, l-a scăpat, nu ştiu cum, din mâini. Copilul s-a lovit cam rău, şi astfel a rămas beteag. Asta spunea zeița Hera, dar cine nu ştia-n Olimp ce se-ntâmplase-n acea zi ? Hera, când şi-a născut băiatul, văzându-l cât e de urât, s-a ruşinat şi l-a zvârlit în apa mării, să-l înece. Norocul lui a fost că Tetis, cea cu picioare de argint, soția marelui Ocean, l-a prins în brațe pe copil, altfel se sfărâma de tot.

Zeița Tetis l-a păstrat în valurile ei verzui ; l-a crescut într-o peşteră ce se găsea afund, sub mări.

Peste o vreme, când băiatul se înălțase binişor, s-a întors iarăşi în Olimp.

Tocmai atunci Zeus şi Hera se certau. Nu ştim ce pricină era, dar Zeus se răstea grozav. Băiatul l-a rugat să tacă, să nu-i audă toți din jur şi să se facă de ocară. Zeus s-a supărat mai rău.

— Mă-nveți pe mine ce să fac, ologule ? i-a răcnit el. Abia călcat-ai în Olimp şi vrei să te şi grozăveşti ?...

N-a apucat bietul băiat să mai răspundă un cuvânt, şi Zeus l-a şi înşfăcat de un picior. L-a aruncat, ca pe-un pietroi. Băiatul s-a rostogolit şi a căzut în Lemnos, frânt.

S-a ridicat încet... Trupu-l durea mai peste tot. Era acuma şi mai şchiop. Picioarele i se urneau cu greu, sub trupul lui voinic. Dar cum era de priceput, şi-a făcut fierărie-n Lemnos : o fierărie ridicată în întregime din aramă, bătută-n stele de argint, cu douăzeci de coşuri mari ce fumegau necontenit. Ba şi-a mai luat şi-un ajutor, pe un pitic numit Chedalion.

Apoi, acolo-n fierărie, a început să făurească lucruri ce i-au uimit pe zei. Ba chiar l-a ajutat pe Zeus să-şi nască fiica, pe Atena.

Poate mai mult ca o răsplată, după această întâmplare, Zeus şi-a hărăzit feciorul să fie faur în Olimp, dar şi zeu peste meşteşuguri.

Celălalt fiu, pe care Hera îl dăruise soțului, era chipeşul tânăr Ares. Era frumos, înalt şi zvelt, însă încetinel la minte. Cuvântul nu şi-l respecta. Era

întruna pus pe sfadă şi se bătea din te miri ce. Nu se simțea în largul lui decât în lupte şi războaie şi tare mult îi mai plăcea să vadă sângele curgînd.

Chiar tatăl său, stăpânul lumii, îi spunea uneori aşa :

— Eşti un zeu rău şi nestatornic. Toți te urăsc, flăcău smintit! Fără-ncetare îți cauți ceartă, discordie şi bătălii... Crud precum eşti, de nu erai feciorul meu, de mult te-aş fi gonit din cer...

Aşa stând lucrurile, Zeus a poruncit de l-au chemat la el pe zvânturatul Ares.

— Te numesc – cum îți este firea – zeul războiului nedrept ; zeul războiului hapsân, săvârşit fără chibzuială, care aduce doar prăpăd, sânge vărsat şi lacrimi plânse, i-a rostit Zeus fiului.

Ares s-a bucurat nespus că era zeu peste război şi, chiuind, s-a repezit cu sulița către pământ , să caute sfadă şi măcel.

Zeus, privind în urma lui, îşi zise sieşi, surîzînd :

— Nu mi-a dat Hera fii de soi. Unu-i urât, altul neghiob... o să-mi mai iau şi-alte soții. Doresc să am odrasle multe, şi Hera nu mai poate-avea...

Găsindu-şi deci acest motiv, Zeus, cu tot necazul Herei, şi-a luat curând şi-alte soții. Una din ele a fost Maia, zeiță din Arcadia. Şi ea i l-a născut pe Hermes.

Faptele sale preaciudate îl dovedeau pe micul Hermes viclean, şi hoț, şi mincinos, dar şi isteț, născocitor, bun de negoț şi bun de gură. Pentru aceste multe daruri, cu care dânsul se născuse, Zeus l-a hărăzit pe Hermes curier în ceruri, zeu al negoțului, hoției, călătoriilor pe mare şi pe uscat, şi al născocitorilor.

Era, precum spunea el însuşi, atât de hărțuit, încât nici noaptea nu putea să doarmă.

— Sunt zeul cel mai oropsit, se plângea Hermes celorlalți zei. De dimineață-n zori mă scol, curăț palatele lui Zeus. Apoi alerg la el, să-mi dea porunci de dus încoa şi-ncolo, în ceruri, ca şi pe pământ. Mă ostenesc peste puteri. Iar noaptea, când vă odihniți, eu port umbrele celor morți, jos, sub pământ, la zeul Hades. Spuneți şi voi dacă e drept ?!

Astfel se plângea zeul Hermes, şi totuşi, în Olimp, era veşnic pe lângă tatăl său, se bucura necontenit de-ncrederea stăpânului.

PRUNCII ZEIȚEI LETO

Altă soție a lui Zeus a fost zeița nopții, Leto.

Atâta doară că şi Hera aflase-nşelăciunea asta. Iară Uranus o vestise că Zeus o să îndrăgească mai mult pe fiii Letei, decât pe propriii ei feciori.

Nebună de mînie, Hera s-a hotărât să-mpiedice naşterea celor doi copii, pe care-i prevestea Uranus. A cerut ajutorul Gheei. Şi Gheea s-a grăbit să-i dea tot sprijinul zeiței Hera, fiindcă pe Zeus nu-l iubea, de când îi răpusese fiii, giganții cei îngrozitori. Şi amândouă-au uneltit.

Gheea nu i-a dat voie Letei să nască-n nici un colțişor de pe pământ. Umbla pe drumuri grele Leto, plângând cu jale, în dureri, şi nicăieri nu putea naşte.

— Îndură-te, o Gheea, mamă! Cu Zeus eu m-am măritat numai din teamă, cu ruşine. Nu-s vinovată cu nimic! Îndurâ-te şi lasă-mă să-mi nasc copiii undeva, şi te-oi slăvi, măicuță Gheea! Ți-oi mulțumi şi te-oi cinsti!...

Gheea nici nu vroia s-audă. Şi Leto rătăcea întruna. Ba încă Hera trimisese şi un balaur, numit Piton, care o urmărea pe Leto, zvârlind flăcări asupra ei.

Nemaiştiind ce poate face, Leto s-a dus la un oracol. Oracolul i-a arătat că e pe mare-o insulă care pluteşte, fără a fi prinsă de fundul mării, nici de țărm. Şi Gheea n-avea stăpânire asupra insulei, defel. Nici Piton n-o putea ajunge, căci nu ştia să-noate-n mări. Să meargă deci în insulă, să-i ceară adăpost, şi-apoi s-aducă-n lume copilaşii.

Astfel s-a dus zeița Leto în insula Ortigia, adică-n insula de piatră, cum o numeau vechii elini. Era o insulă pustie. Nici iarba nu creştea pe ea. Doar nişte pietre albicioase şi mărăcini, atât erau.

Leto a rugat insula să-i dea voie să-şi nască pruncii. Insula s-a temut întâi.

— Am auzit, a răspuns ea, după o clipă de gândire, că fiul ce ți se va naşte va fi un zeu orgolios. Când va vedea că sunt de piatră, şi n-am păşuni, şi n-am livezi, o să mă-mpingă cu piciorul în mijlocul furtunilor, şi-atuncea mă voi cufunda...

— N-ai teamă, insulă de piatră, a mai rostit zeița Leto, eu, mama zeului, îți jur că fiul meu te va cinsti şi-aici se va clădi un templu...

— Îmi juri tu asta, mîndră Leto ?

— Îți jur pe însuşi fiul meu...

— Bine, atunci mă învoiesc!...

Planul urzit, din slăvi, de Hera, părea că este nimicit. Totuşi Hera nu

s-a lăsat, căci ea a luat-o pe Ilitia – buna zeiță-a naşterii – şi a ascuns-o într-un nor, care-i întuneca vederea. Ea nu vedea Ortigia şi nici pe Leto cum se zbate în chinurile naşterii. Şi nouă zile încheiate şi nouă nopți cumplite, Leto a fost întruna sfâşiată de dureri neînchipuite.

Nici una dintre celelalte zeițe nu puteau însă să rămână atâta de nepăsătoare, văzând pe Leto suferind. Ele s-au dus la Ilitia şi i-au făgăduit o salbă mare, de nouă coți, toată din aur, dac-o va ajuta pe Leto să-şi nască, în sfârşit, copiii.

Şi zeița a fost mişcată, aflând de-atâta suferință. S-a prefăcut în porumbiță şi a zburat în insulă.

Legenda spune că întâi s-a născut Artemis cea castă. Fata s-a înălțat pe clipă. Şi ea, la rându-i, a dat sprijin măicuței sale, să-l nască şi pe Apolo.

Când s-a născut zeul Apolo, insula a şi înverzit. Prin doi stâlpi, foarte-nalți, de piatră, s-a prins bine de fundul mării. Lumini de aur s-au vărsat pe tot întinsul înverzit. Şi zeul nou-născut a spus:

— Te vei numi de astăzi Delos, sau insula cea luminoasă! Şi-aicea va fi templul meu...

Zeițe s-au ivit din cer şi au adus celor doi zei centuri de aur, văluri albe, ambrozie, nectar şi flori.

Cum a mâncat ambrozia şi a sorbit nectarul dulce, zeul Apolo s-a făcut un tânăr de o frumusețe cum nu se mai văzuse încă, până atunci, nici în Olimp. Toți zeii s-au mirat privindu-l. Avea în jurul frunții raze. Ştia să cânte minunat! Muzele, cele nouă muze, s-au adunat în jurul lui, cerându-l oblăduitor.

Iar Zeus l-a numit, pe dată, zeu al luminii soarelui şi al cântărilor alese. Şi-a hotărât ca zeii ceilalți, când va intra dânsu-n Olimp, să se ridice în picioare, afară de măicuța-i Leto şi prea mândra zeiță Hera.

Pe celălalt copil al Letei, pe Artemis, a hărăzit-o să fie apriga zeiță a vânătoarei de dihănii – un meşteşug tare iubit în vremea de odinioară – şi tot ea să se îngrijească de palida lumină-a nopții, dată de argintia lună.

Olimpul mai primise, iată, alți şase zei : Atena, Ares, Hefaistos, Hermes, Apolo şi Artemis. Erau, deci, olimpienii unsprezece – căci Hades sta doar sub pământ. îi trebuia însă stăpînu-ui înc-o zeiță, ca să ajungă şi olimpienii doisprezece.

FIICA ZEULUI URANUS

De-aceea a chemat în slavă pe fiica zeului Uranus.
Când Cronos îl lovise-n pântec pe soțul Gheei, pe Uranus, sângele i s-a scurs în țărână. Acolo s-au născut giganții. Dar picături din sucul vieții i s-au prelins şi-n apa mării. Ele s-au prefăcut în spumă. Şi din această spumă albă s-a ivit cea mai minunată şi mai frumoasă dintre zeițe. Era divina Afrodita. Purtată de Zefir, zeița a tot plutit pe apa mării, până în Cipru – insulă ce i-a rămas de-a pururi dragă.

Iară zeițele-anotimpuri, sau horele, cum se numeau, s-au pogorât în jurul ei. Pe frunte au încununat-o cu flori şi văluri şi-o bentiță, din aurul cel mai curat. I-au pus cercei cu pietre scumpe-n urechile trandafirii. Pieptul cel alb şi gâtul subțire i le-au împodobit cu salbe şi cu colane de argint ; şi părul blond şi mătăsos l-au strâns uşor, cu multă grijă, într-o pieptănătură mândră, ce se numeşte „în corimb".

Când au văzut-o pe-Afrodita intrând cu pasul legănat în fastuosul lor Olimp, zeii s-au ridicat cu toții, năuci de-atâta frumusețe, şi grație, şi gingăşie.

Mulți dintre olimpienii falnici au şi cerut-o de soție ; dar Moira hotărâse altfel. Cea mai frumoasă-ntre zeițe a avut parte de bărbatul cel mai urât din tot Olimpul. S-a însoțit cu zeul faur, Hefaistos cel priceput, harnic, modest, însă schilod.

Copila zeului Uranus a primit de la Zeus cinstea de-a fi zeița dragostei, cea jinduită deopotrivă de muritori, ca şi de zei.

Vechea dorință a lui Zeus se împlinise, în sfârşit. Zeii Olimpului[6] , acuma, erau cu toții doisprezece.

Dar asta nu-l mai mulțumea. Noul stăpânitor al lumii dorea să aibă, în Olimp, o curte mult mai mare decât o avusese Cronos.

De-aceea a mai poruncit să se adune în preajma sa şi alți zei mari ca : Helios – superbul soare ; Selene – argintia lună ; Eos – sfioasa aurora cu razele-i trandafirii ; Leto – zeița cea tăcută ; Temis – copila lui Uranus, zeița ordinei depline şi a dreptății-n legiuiri. Un fiu pe care i-l născuse o pământeană de la Teba a devenit, de-asemeni, zeu, ocrotitorul podgoriei. Era Dionisos cel vesel.

Ba, după cât se povesteşte, Zeus a mai chemat la sine şi alte zeități : pe Hebe[7] – ce ocroteşte tinerețea şi-i în Olimp paharnică ; apoi pe hore[8] şi charite[9] – şase copile ale sale. Horele străjuiau Olimpul, lăsând perdelele de nori, să nu se vadă înăuntru, şi tot ele ocârmuiau şi anotimpurile-n lume.

Charitele subțiri, mlădii, pline de grație, dansau, în timp ce muzele îi

desfătau pe olimpieni cu armonii din cele mai fermecătoare.

De bună seamă că şi alți zei mai populau-naltul Olimp, alcătuind cortegii mândre, ce-i însoțeau pe olimpieni, când petreceau sau se luptau, sau pedepseau pe muritori.

Note:

1. Poemele homerice ne arată că grecii erau organizați în ginte şi triburi, ale căror căpetenii se numeau basilei şi îndeplineau, în parte, rolul regilor de mai târziu. Zeus este reprezentat în legendele eline având purtările unui mare basileu. El cerea să fie slujit şi, dacă îi nedreptățea pe ceilalți, aceştia nu aveau voie să cârtească, fără a fi pedepsiți. Pretindea că are dreptul să hotărască legi, pe care el le putea însă călca oricînd. Bunăoară, Zeus se supăra pe necredința altora, dar el însuşi socotea că poate fi necredincios soției sale, că poate înşela fete şi femei pământene. Purtări în mare parte asemănatoare aveau şi zeii Hades şi Poseidon, cu care Zeus împărțise lumea şi care erau, de asemeni, considerați un fel de basilei, unul pentru ținuturile subterane, şi altul pentru întinsul mărilor. Ceilalți zei olimpieni, afară de Zeus ,Hades şi Poseidon, se asemănau aristocrației gentilice, care se afla la curțile basileilor elini, a marilor conducători de triburi, beneficiind şi ei de toate bunurile, ca şi stăpânii lor.

Aristocrația gentilică şi basileii considerau că au toate aceste drepturi, în dauna supuşilor, în primul rând pentru că erau din neam ales. Fiecare basileu îşi alcătuise o genealogie, prin care dovedea că se trage dintr-o anumită zeitate. Fiind deci de origine divină şi ei, aveau dreptul, ca şi zeii, să stăpânească, să calce eventual legile şi morala, fără a li se putea cere socoteală.

Zeus şi toți olimpienii cereau ascultare deplină, pentru că ei erau neam de zei, sămânță de titani, urmaşii lui Uranus şi ai Gheei, cei care, după cum spune legenda, dăduseră viață la tot ce se găsea în univers. Erau nemuritori, puteau săvârşi minuni şi aveau puteri şi calități neobişnuite. Şi totuşi aezii – cântăreții rătăcitori, care străbăteau toată Elada compunând, pe baza vechilor cântece şi legende, mari poeme epice, scandându-le apoi, acompaniați de liră, în palatele basileilor – au ştiut să strecoare în versurile lor destule aluzii despre nedreptățile săvârşite de zei şi, deci, de basilei.

Homer, bătrînul aed orb, care a creat cele mai minunate poeme epice ale lumii antice : „Iliada" şi „Odiseea", este o sublimă pildă. Cu amară ironie, făcându-se că le proslăveşte faptele, Homer îi biciuieşte în stihurile lui pe zeii olimpieni. De aceea un discipol al lui Pitagora povestea că maestrul său, coborât în Infern i-ar fi văzut umbra lui Homer spânzurată de un arbore, şi a poetului Hesiode de un altul. Amândoi erau straşnic chinuiți; pentru că dezvăluiseră faptele rele, ruşinoase şi sângeroase ale multora dintre zeii olimpieni.

Zeii elinilor reprezentau şi forțele naturii. Friedrich Engels scrie : „Orice religie nu este altceva decît oglinda fantastică în minților oamenilor a forțelor exterioare care domină viața lor de toate zilele, o oglindire în care forțele pământeşti iau forme suprapământeşti. La începuturile istoriei, forțele naturii sînt cele care au dobândit în primul rând o astfel de oglindire, trecând, în cursul dezvoltării ulterioare, la diferite popoare, prin personificări din ce în ce mai pestrițe... Dar curând intră în acțiune, alături de forțele naturii, şi forțe sociale, care la început le sunt tot atât de străine oamenilor şi le stau tot atât de inexplicabile în față, dominând cu aceeaşi aparentă necesitate naturală, ca înseşi forțele naturii. Figurile fantastice în care se reflectau la început numai forțele misterioase ale naturii capătă astfel atribute sociale şi devin reprezentante ale unor forțe istorice". De pildă, Zeus, cu mult înainte de a căpăta reprezentarea socială a unui mare basileu – aşa după cum arătam în nota noastră mai sus – nu era pentru popoarele primitive decât forța uriaşă, care făcea să rodească natura, forța ce trimitea din slăvi ploaia binefăcătoare, dar şi grindina nimicitoare,

crivățul aspru, fulgerele, trăsnetele şi tunetele asurzitoare. El guverna anotimpurile, care sunt fiicele lui, tot el guverna lumina şi întunericul, cele două elemente de bază în viața omului. Acest fenomen a fost spendid poetizat de aezi într-una dintre cele mai frumoase legende ale mitologiei. Noaptea, pe baza legilor naturii, face loc în zori luminii solare. Tot astfel, în legendele eline, zeița Leto, sau Latona – la romani – este silită de Zeus să-l nască pe Apolo, zeul luminii, într-o insulă din mijlocul mării. Plină de poezie este şi această imagine a ivirii luminii în mijlocul mării, pentru că se ştie : soarele pare a răsări adesea chiar din valurile mării. Leto nu trebuie însă confundată cu Nix. Pe cînd Nix este noaptea însăşi, întunericul originar al haosului, Leto este numai o zeiță a nopții, noaptea trecătoare.

2. Nu trebuie să se mire nimeni că Zeus căpătase de la Hera, aşa de repede, copii. Vechii elini erau nespus de generoşi cu zeii lor. Le îngăduiau fapte oricât de năzdrăvane, de pildă să-şi nască fii gata crescuți mari, sau să se înalțe în slăvi, cât ai clipi, după cum vom vedea în alte poveşti.

3. Lemnos sau Kastro este o insulă muntoasă din arhipelagul grecesc. Fumul şi scânteile ce se înălțau din vulcanii insulei, astăzi stinşi, erau socotite de vechii elini ca ieşind din coşurile fierăriei acestui zeu harnic.

4. Scena naşterii zeiței Atena este povestită, între altele, cu mult haz de scriitorul antic Lucian, în spiritualele sale „dialoguri". Despre opera acestui mare scriitor satiric grec, Karl Marx spunea : «Zeii Eladei răniți de moarte, în chip tragic, în „Prometeu înlănțuit" al lui Eschil, au trebuit să moară încă o dată, în chip comic, în „Dialogurile" lui Lucian. De ce se petrec astfel lucrurile în istorie ? Pentru ca omenirea să se despartă cu voioşie de trecutul ei"-. (K. Marx, Fr. Engels, „Opere" voi. I, Buc, E.P.L.P., 1957, pag. 417.)

5. Numele grecesc : Palas, ce i s-a adăugat Atenei, are înțelesul de fată , tânără, curată. Acest nume i s-a dat, pentru că zeița Atena nu a primit să se mărite.

6. Numele romane ale principalilor zei elini sînt : Zeus-Jupiter, Hades-Pluton, Poseidon-Neptun, Hestia-Vesta, Demetra-Ceres, Hera-Junona, Atena-Minerva, Hefaistos-Vulcan, Ares-Marte, Apolo-Apolo, Artemis-Diana, Hermes-Mercur, Afrodita-Venus, Dionisos-Bachus.

7. Mai târziu, Hebe a fost înlocuită (după legendă) cu un păstor, Ganimede, fiu al regelui Troiei.

8. La vechii elini, horele sau anotimpurile erau numai trei: primăvara, vara şi toamna. Iarna era dulce şi se pierdea între toamnă şi primăvară.

9. Charitele – cele trei grații, la romani.

LUPTELE CU GIGANȚII

Zeus domnea Olimp şi nu ştia că Gheea se hotărâse să-l lovească, fiindcă îi închisese pe fiii săi, titanii,-n Tartar. Ea mai avea nişte feciori. Aceştia se născuseră din picăturile de sânge, curse din rana lui Uranus, atunci când îl lovise Cronos cu secera de diamant. Din fiecare picătură suptă de țărâna roditoare ieşiseră aceşti flăcăi. Şi ei crescuseră cât munții, luând forme înspăimântătoare. Purtau bărbi lungi şi plete dese, ce le cădeau până la glezne. Picioarele lor colosale aveau, în loc de piele, solzi. Iar tălpile se prelungeau cu câte-un trup hidos de şarpe.

Fiii aceştia ai zeiței au fost numiți de ea giganți[1] . Şi ei aveau puteri uriaşe, dar nu erau nemuritori, precum fuseseră titanii. Puteau să fie doborâți, răpuşi cu armele, ucişi. Şi mama lor, zeița Gheea, dorind să-i apere de moarte, făcuse tainic nişte vrăji. În urma vrăjilor zeiței, giganții nu cădeau învinşi, decât dacă erau loviți, cu armele,-n acelaşi timp, de-un muritor şi de un zeu. Mai mult, ea cunoştea o iarbă cu însuşiri miraculoase. Cine punea pe limbă iarba era ferit de lovituri date de ființe muritoare. Nu mai aveau deci să se teamă de moartea cea ne-ndurătoare fiii pământului, giganții, dacă aveau această iarbă.

Fără să piardă vremea, Gheea i-a ațâțat pe-aceşti giganți să-nceapă alt război cu Zeus. Şi nu e nici o îndoială că ei, giganții, ar fi învins şi l-ar fi izgonit pe Zeus, plin de ruşine, din Olimp. Dar, cu puterile-i cereşti – de nu cumva s-o fi ivit, încă de pe atunci, trădarea – Zeus a şi aflat de planul pe care şi-l făcuse Gheea.

Mai înainte ca giganții să fi putut căuta prin lume iarba aceea magică, Zeus a cerut soarelui să-şi stingă flacăra, de aur, luna să îşi acopere

cununa-i mândră, argintie, cu un văl negru, nepătruns, iar aurora să-şi ascundă luminile-i trandafirii. În bezna care s-a lăsat giganții n-au putut să afle miraculoasa iarbă, care-i ferea de lovituri. Numai şiretul stăpân, Zeus, cu un mănunchi de fulgere, îşi lumina drum pe pământ, căutând acele buruieni. El le-a găsit, le-a smuls grăbit şi le-a ascuns.

Primejdia se spulberase. Zeus era mai liniştit. Dar, împotriva farmecelor Gheei, îi trebuia şi-un luptător c-o fire muritoare, ca să-i învingă pe giganți.

Şi Zeus a găsit pe-acel erou vestit, Heracle[2] , un luptător voinic, viteaz şi neînfricoşat de moarte.

Războiul aţâţat de Gheea era de neînlăturat...

NĂVALA SPRE OLIMP

La început a fost o clipă de linişte pe-ntreg pământul. Toți aşteptau cu încordare să vadă ce o să se-ntîmple.

Pe urmă, cu un urlet groaznic, giganții au făcut un salt şi au pornit către Olimp. Au început s-arunce-n ceruri cu stânci uriaşe, apoi cu torțe mari, aprinse. Lăncile lor brăzdau văzduhul, albe, tăioase, sclipitoare, şi treceau dincolo de nori.

Zeus îi înfrunta cu furie, aruncând fulgere din cer. Iar lângă dânsul sta Heracle şi-nsoțea fiecare fulger cu câte-o straşnică săgeată.

Giganții-au prins apoi să smulgă munții din temelia lor, să-i pună unul peste altul şi să-şi alcătuiască o scară, să ajungă până în Olimp.

În astă vreme, olimpienii erau mereu mai îndârjiți. Izbeau cu sulițe, cu săbii şi cu săgeți către giganți. Dar, iată, unul dintre dânşii, Alcioneu, cel mai voinic – care avea şi însuşirea că nu putea fi omorât, atâta vreme cât lupta în țara unde se născuse – s-a cățărat sus, peste stânci. Văzându-l pe Alcioneu că este gata să pătrundă chiar în palatul din Olimp, Zeus a aruncat spre dânsul cu un mănunchi de fulgere. Heracle l-a lovit de-asemeni cu o săgeată drept în piept. Însă Alcioneu, gigantul, în loc să cadă la pământ, izbit de două ori în trupu-i, de-un zeu şi de un muritor, a hohotit în râs năprasnic :

— Zadarnic vă munciți voi doi să-l zdrobiți pe Alcioneu! Am să vă prind şi-am să vă zvârl, ca pe nişte neputincioşi, până în Tartar, în afund. Să stați şi voi lângă titani...

Heracie nu putea pricepe de ce gigantul n-a căzut. Noroc că se găsea acolo, cu lancea-n mână, şi Atena, zeiță a eroilor, înțelepciunii şi prudenței.

— Degeaba eşti uimit, Heracle, i-a rostit ea. Alcioneu este în țara unde-a văzut lumina zilei. Şi pe acest pământ gigantul nu va putea fi omorât. Îl ocroteşte vraja Gheei. Atrage-l în tărâm străin, şi ai să-l nimiceşti

curând.

Heracle s-a făcut că fuge , sărind din muntele Olimp. Alcioneu crezând că-i scapă eroul cel mai de temut , l-a urmărit până la țărmul albastrei ape a Egeei , şi astfel s-a îndepărtat de locul unde se născuse. Heracle s-a întors spre el şi l-a țintit cu o săgeată. Zeus , ce priveghiase totul cu ochiul său străbătător , a aruncat şi el un fulger.Gigantul a căzut ucis

Mai mulți giganți au zărit însă pe soțul lor cel mai voinic căzând cu capul în țărână, sub lovitura lui Heracle.

— Alcioneu e doborât, să-l răzbunăm, au strigat ei, şi să-l ucidem pe Heracle!

Şi opt, nouă giganți, grămadă, s-au repezit după erou.

Zeus, băgând de seamă asta, şi vrând să-l scape pe Heracle, s-a sfătuit pe loc cu Hermes, pristavul lui cel de credință. Hermes, vicleanul, l-a-nvățat să facă-n aşa fel, ca două dintre frumoasele zeițe să iasă grabnic înaintea giganților ce-l urmăreau, cu ură mare, pe Heracle. Zeus a poruncit să plece Hera, iubita lui soție, şi Afrodita cea gingaşă. Ele au ascultat porunca şi, plutind pe un nor de aur, au ajuns repede în drumul giganților, care erau gata să-l prindă pe Heracle. Dulcea zeiță Afrodita, stăpână peste dragoste, făcând şi ea nu ştiu ce vrajă, a amețit pe fiii Gheei şi-ai lui Uranus, înstelatul. Uitându-şi ura pe Heracle, giganții s-au simțit cuprinşi de-o dragoste nesăbuită pentru frumoasele zeițe. Şi le-au mărturisit iubirea, unii din ei cerându-le chiar de soții.

...În acest timp, Zeus, din slavă, n-a stat să piardă nici o clipă. Lovea mereu cu trăsnete. Heracle a țintit de-asemeni, în ei, cu câteva săgeți.

Nici un gigant din opt sau nouă n-a scăpat teafăr sub săgeți şi trăsnete şi fulgere.

Ceilalți dintre feciorii Gheei au fost cu toții încolțiți de către zeii olimpieni. Atena l-a târât de chică pe fiorosul Encelade[3], ducîndu-l în Sicilia şi, prăvălindu-l într-o groapă, a trântit peste el un munte. Poseidon, Ares şi Hefaistos, Artemis, Hermes şi Apolo au biruit în lupte crunte întreaga ceată de giganți şi s-au acoperit cu toții de glorie nepieritoare[4] .

Legenda spune că giganții, pierind acolo, lângă mare, s-au prefăcut şi ei în munți.

Note

1. Giganții reprezintă în legendele eline forțele oarbe ale naturii, a căror înfrângere a fost întotdeauna râvnită de oameni. Cel care, urmând pe Hesiode, îi descrie în versurile lui pe giganți, cu o mare plasticitate de imagini, este poetul Apolodor din Atena.

2. Heracle, cunoscut la noi sub numele roman de Hercule, era fiul lui Zeus şi al unei regine de pe pământ, ce se numea Alcmena. La început muritor, Heracle va dobândi mai târziu, ca o răsplată a vitejiei sale, nemurirea.

3. Pe-o friză a marelui altar ce-l avea Zeus la Pergam, se vedea Atena – Minerva la romani – târându-l după sine pe Encelade. Scena se petrece doar cu o clipă mai înainte ca zeița să-l îmbrâncească pe gigant într-o groapă şi, prăbuşind deasupra lui un munte, să-l facă prizonier pe veşnicie, în insula Sicilia. Gigantul, cu un genunchi la pământ si un picior întins, căutând un sprijin, nu poate să se opună elanului zeiței, deşi, din toată încordarea trupului şi a feței, se vede că se luptă cu deznădejde.

4. Pe frizele Partenonului şi ale altor temple, în splendide basoreliefuri şi statui, ca şi pe amforele vechi, în marmură sau în ceramică, artiştii plastici ai antichității au imortalizat cântecele poeților despre aceste imaginare lupte ale olimpienilor cu giganții.

TIFON

Un timp, după aceste lupte date de zeii olimpieni, întâi cu Cronos şi titanii, apoi cu ceata de giganți, se aşternuse linişte. O linişte înşelătoare, pentru că Gheea nu-l ierta pe Zeus, care-i închisese parte dintre feciori în Tartar, iară pe alții-i nimicise.

Zeița mai avea dealtfel încă un fiu, pe nume Tifon[1] . Tot un gigant. Dar un gigant a cărui forță era de zeci de ori mai mare decât puterea celorlalți feciori ai Gheei laolaltă.

Era atât de mare Tifon, cum încă nu se mai văzuse. Cu capul ajungea, se pare, până la stelele din cer. Iar mâinile-i puteau s-atingă, una – apusul argintiu, şi alta – răsăritul rumen. Mâinile sale viguroase se tot mişcau neîncetat. Picioarele nu-i oboseau. Pământul se cutremura şi se pleca sub apăsarea paşilor lui copleşitori. Deasupra umerilor largi, cât jumătate de pământ, se ridicau, cu şuiere, sute de capete rotunde şi bulbucate de balaur. Din boturile de balaur țâşneau afară, în şuvoi, flăcări ce mistuiau, îndată, orice li se ivea în cale. Corpul diform era-nvelit cu pene negre şi zburlite. Din coapse se-nălțau spre umeri gheme de şerpi încolăciți. Iară pe capete, pe fețe şi pe grumazurile groase îi atârnau coame de păr aspru ca nişte sulițe. Gâtlejurile lui adânci; fierbinți de-atâta pălălaie, lăsau să-i scape sunete ca nişte mugete de tauri, sau răgete de lei flămânzi. Chiar zeii se cutremurau când îl vedeau de sus pe Tifon.

FUGA ZEILOR DIN OLIMP

Pe acest fiu îngrozitor l-a trimis Gheea să se lupte cu victorioşii olimpieni.

El nu a pregetat o clipă. S-a prins cu ghearele-i enorme de bolțile Olimpului şi a sărit lângă palatul unde sălăşluia chiar Zeus. Atât era de fioros, că zeii au simțit în trupuri îngheț din creştet până-n tălpi. S-au repezit care-ncotro. Fugind necontenit, ei au ajuns până-n Egipt. Acolo, toți s-au preschimbat, să nu mai fie cunoscuți, în animale fel de fel[2] . Unul în țap, altu-n şacal, în uliu, şarpe şi broscoi. Şi au rămas tăcând chitic, ascunşi pe unde s-a putut, fără măcar să mai respire. Atât erau de-nspăimântați.

Nu rămăsese în Olimp decât stăpânitorul, Zeus, căci el s-a ruşinat să fugă. Ba, a-nceput, pe cât se spune, lupta cu monstruosul Tifon. S-a războit cu vitejie, lovindu-l fără de răgaz cu fulgere şi trăsnete şi secera de diamant ce-o moştenise de la Cronos.

Tifon, învins, a tot fugit până în țara Siriei. Dar aici, Zeus a făcut greşeala să se prindă-n luptă cu fiul Gheei corp la corp. Şerpii, care se înălțau din coapsele gigantului, l-au prins pe Zeus curmeziş. L-au strâns şi l-au înlănțuit. Atunci, gigantul i-a smucit şi secera de diamant. Cu ea i-a retezat lui Zeus muşchii şi nervii pe de-a rândul şi l-a lăsat neputincios. Apoi l-a luat, uşor, pe umeri ; l-a zvârlit într-o peşteră. Muşchii şi nervii i-a-nvelit în pielea unui urs vânat şi i-a ascuns numaidecât sub bolovanii unui râu.

ŞIRETLICUL LUI HERMES

Lumea era încremenită. Zeus căzuse prins ; ceilalți zei tremurau ca varga, ascunşi în trupuri de dihănii. Cel care şi-a venit oleacă în fire, dup-atâta spaimă, a fost fiul lui Zeus, Hermes.

El a-ntrebat şi a aflat peştera unde zăcea Zeus. Dar oricît a mai cercetat, nu a putut descoperi nervii şi muşchii prețioşi. Atunci Hermes cel prea şiret s-a prefăcut în cântăreț şi a venit lângă gigant, cântând din liră-ncetinel.

Lui Tifon – deşi era un monstru – îi plăcea muzica şi l-a lăudat pe cântăreț. Zeul Hermes i-a glăsuit că ar cânta mult mai frumos, dac-ar avea,

la lira lui, drept coarde, nervii unui zeu.

Feciorul Gheei a căzut în cursa ce i-a-ntins-o Hermes. A scos pielea de urs din râu şi-a desfăcut-o chiar pe mal.

În acea clipă zeul Hermes s-a repezit lângă gigant. A smuls de sub pietroaie nervii şi muşchii tatălui său şi, prefăcându-se în vultur, a zburat către peştera unde Zeus şedea lungit, neputincios, gemând mereu. I-a prins la loc nervii şi muşchii ce-i lipseau. Iar Zeus s-a şi ridicat. Făcând un semn către Olimp, s-a ivit lângă el îndată un car de flăcări aurii, tras de doi cai înaripați.

Tifon, urlând de supărare, tocmai sosea la peşteră.

Războiul a reînceput.

S-au tot luptat Tifon şi Zeus, pân-au ajuns în nişte munți, ce se numesc astăzi Balcani. Zeus lovea cu trăsnete şi fulgere verzi, orbitoare.Gigantu-i răspundeadea, prinzând în brațe munți întregi şi aruncându-i către el cu zgomote asurzitoare.

Totuşi de atâtea lovituri, trupul lui Tifon sângera. Munții s-au înroşit de tot[3]. Şi monstrul, mult slăbit, învins, a trebuit să părăsească şi acest loc al bătăliei, să fugă în Sicilia.

Aici Zeus l-a prins din urmă, l-a înşfăcat şi l-a trântit pe Tifon, tare, la pământ. Deasupra lui a răsturnat greul şi-naltul munte Etna. Legenda spune despre Tifon că a rămas pe veci acolo. Fumul fierbinte, care iese din craterul vulcanului, nu-i decât răsuflarea lui, după poveştile eline. Când el se-ntoarce sub povară, gâfâie greu – şi atunci Etna azvârle lavă clocotită.

Zeii din muntele Olimp s-au aşternut pe mari petreceri, puternici şi voioşi acum, după o astfel de victorie. Nimica nu-i mai tulbura. S-au întins mese-mbelşugate[4]. Zeița Hebe le turna în vasele scumpe de aur nectarul şi ambrozia. Zeul Apolo le cânta melodii care-i fermecau, cu glasul său fără pereche, lin, însoțindu-se cu lira. Iar când tăcea zeul Apolo, începeau cele nouă muze[5] să cânte imnuri dulci de slavă, ce dezmierdau urechile măreților zei olimpieni.

Totuşi, stăpânul din Olimp stătea de veghe necurmat şi-n mijlocul petrecerii...

— Să nu cumva să încercați să-mi călcați vreuna din porunci, că vă voi pedepsi amarnic, a rostit Zeus într-o zi. Vă voi lovi fără de milă, sau, şi mai rău, vă azvârl în Tartar, căci nu-i ca mine de puternic nici unul dintre olimpieni. De vreți, cumva, să vedeți singuri că e adevărat ce spun, ia agățați-vă cu toții de acest lanț cu belciug de aur. Celălalt capăt am să-l iau în mâna mea nemuritoare, şi voi să vă siliți să-l trageți la vale pe stăpânul vostru. N-o să puteți, v-o spun de-acum. Dar eu, dacă m-oi necăji, am să vă salt în sus, spre cer, cu-ntreg pământul şi cu marea, şi-am să vă spânzur laolaltă de piscul ăsta din Olimp. Temeți-vă! Să nu am pricini să dau pedepse. Vă veți căi atunci amarnic, dar o să fie prea târziu...

Astfel a glăsuit stăpânul şi zeii s-au cutremurat, cu toții, copleşiți de

spaimă.

Cerul senin s-a-nvinețit. Vânturi s-au năpustit pe mări şi valurile-au clocotit. Pământul a vuit adânc. Viețuitoarele-au fugit, gemând, care-ncotro puteau.

Numai o ființă a rămas, privind în sus, cu ochi semeți, şi-a glăsuit, în timp ce toți şedeau plecați şi tremurau înfricoşați :

— Eu, Zeus, nu – mă tem de tine! Eu, Zeus, nu ştiu să mă tem!...

Note

1. Gigantul Tifon, aşa cum ni-l descriu poeții, şi mai ales Hesiode şi Apolodor din Atena, era fiul Gheei şi al Tartarului întunecat. El s-a căsătorit cu uriaşa Ehidna, cea jumătate viperă şi jumătate femeie, şi au avut împreună o serie de odrasle fioroase : hidra din Lerna ; Cerber – paznicul Infernului; Ortos – un alt câine cu două capete – şi Himera.

2. Legendele eline arătau că egiptenii au început să se închine anumitor animale, socotite sfinte, din vremea când zeii au fugit din Olimp, până în Egipt, de frica lui Tifon, şi acolo s-au metamorfozat în diferite animale, ca să nu mai poată fi recunoscuți de acest monstruos fiu al Gheei.

3. În timpurile de odinioară, o parte din munții Balcani se chemau Hemus (hema tâlcuindu-se prin sânge), adică munții însângerați. Numele venea de la culoarea roşie a pietrelor în răsăritul şi apusul zilei, dar în legende se spunea că această culoare se datoreşte sângelui vărsat de Tifon. De asemenea, se credea că forma prăpăstioasă a acestor munți a apărut în urma luptelor ce au avut loc aici, între Tifon şi Zeus, când monstrul a smuls munții din loc, ca să-l poată lovi pe stăpânul Olimpului.

4. Pe Partenon, templul magnific din Atena, clădit din marmură, împodobit cu renumitele sculpturi ale lui Fidias, ca şi în desenele făcute pe vasele greceşti, erau adeseori înfățişați zeii, petrecând liniştiți în Olimp, după victoriile împotriva titanilor, giganților şi a lui Tifon.

5. Cele nouă muze erau : Caliope – muza poeziei epice; Euterpe – muza muzicii; Melpomene – muza tragediei; Talia – muza comediei; Terpsihore – muza dansului; Erato – muza poeziei de dragoste ; Clio – muza istoriei; Urania – muza astronomiei şi Polimnia – muza imnurilor de slavă. Ele erau fiicele lui Zeus şi ale Mnemosinei, zeița memoriei.

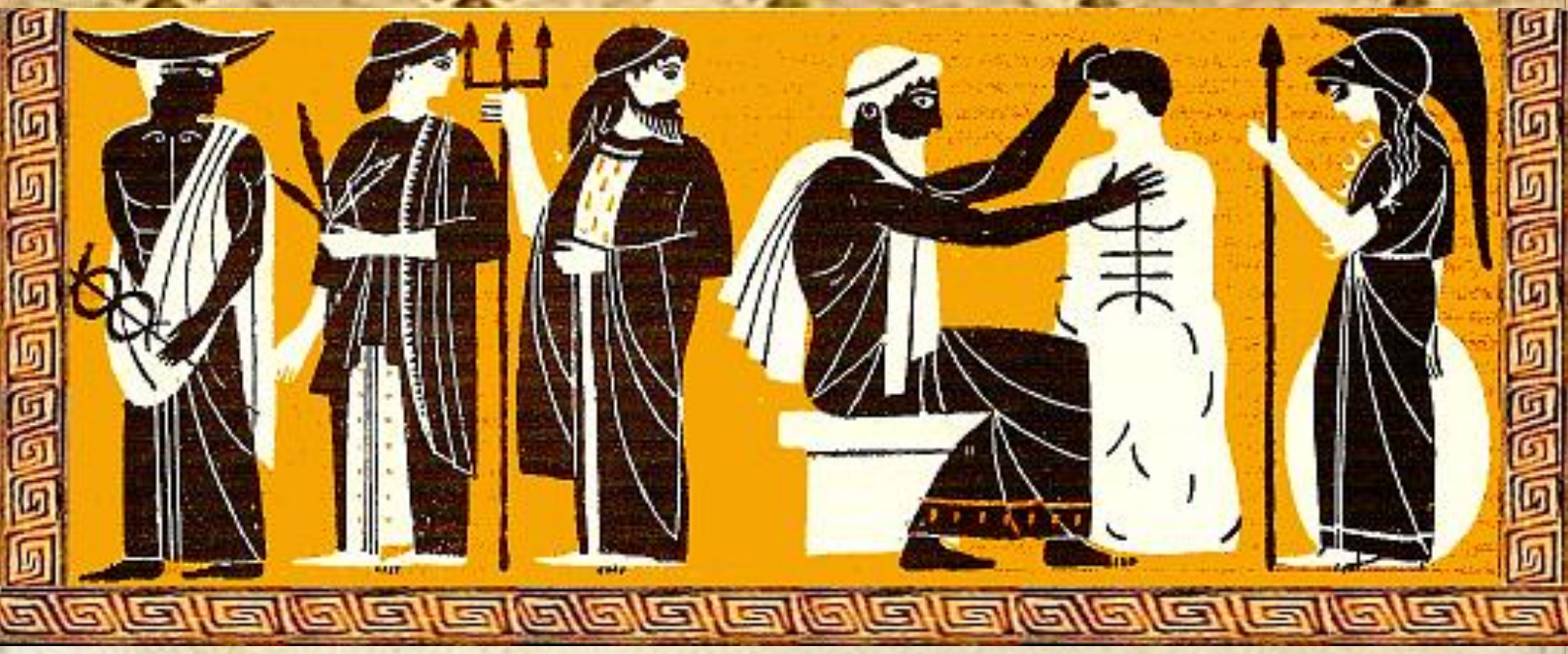

PROMETEU

Zeus era stăpânitor deplin. Nimic nu-i mai stătea în cale. Vrerea lui era lege şi poruncă pentru toți zeii. Doar cei de jos, de pe pământ, îi făceau uneori necazuri, căci ba cârteau, ba ridicau pumnul spre cer şi-amenințau...

Mai ales când se abăteau molimi sau revărsări de ape, cutremure, sau foc sau moarte adusă de năvălitori, oamenii se-ndârjeau cumplit :

— El, numai el trimite totul! îi este ciudă că nu vrem să ne supunem zeilor, întotdeauna, cum vor ei. Şi-i este teamă că-ntr-o zi vom cuceri Olimpul său, cum proroceşte Prometeu...

Iar Prometeu, acel pe care oamenii-l proslăveau în cântec, avea, pe cât spune legenda, ca tată, pe-un titan, Iapet. Iapet era, la rândul său, fiul pământului, al Gheei şi-al cerului înalt, Uranus.

Încă de mic, acest urmaş al lui Iapet se dovedise isteț, cutezător în gânduri şi-l întreba pe tatăl său :

— Tată, de ce e lumea asta plină de flori şi de atâtea roade, de ce-s atâtea animale şi zburătoare ? Pentru cine ? De ce n-a fost creată o ființă cu minte ageră ,-nțeleaptă, ce-ar putea să le stăpânească şi să le folosească bine ?

Iapet nu-i răspundea nimica, nepăsător la întrebare... Avea şi-aşa multe necazuri, cu alți doi fii amestecați în răzvrătirea titanilor contra lui Zeus. Unul din ei, Atlas, purta, pe umăr, bolta înstelată. Fusese osândit de Zeus să o ție pe veşnicie. Celălalt, pe nume Meneceu, fusese aruncat în Tartar.

Nu mai avea tatăl, Iapet, decât doi fii, ca alinare în ceasurile bătrâneții, pe Prometeu, şi-altul mai mic, ce se chema Epimeteu[1].

FIUL TITANULUI IAPET CREEAZĂ OMUL

Când a ajuns bărbat în toată firea, Prometeu îşi urma mai departe gândul ce-l frământase încă din vremea când era copil : cum ar putea să făurească o ființă plină de-nsuşiri, în stare să conducă bine, să folosească chibzuit tot ce se află pe pământ ?

Gândind timp îndelung, titanul a luat în pumnii săi țărînă. Țărîna asta a udat-o cu apă proaspătă şi rece, care țâşnea dintr-un izvor. S-a apucat apoi de lucru. A făurit, muncind cu grijă şi cu migală, un corp de om, de bărbat[2], ce semăna leit cu zeii.

Fiind luat din trupul viu al Gheei şi făurit cu măiestrie de către bunul Prometeu, omul a început să umble, ca orice ființă pe pământ, să-şi caute hrana, să trăiască.

Prometeu nu s-a mulțumit să făurească-o nouă ființă, ci a rugat-o pe Atena să-i dea o mână de-ajutor, să-i dăruiască-nțelepciune omului său făcut din lut.

Atena, după cât se spune, avea şi ea o slăbiciune pentru feciorul lui Iapet. Îi era drag şi poate-n sine dorea să-l aibă de bărbat, deşi făcuse jurământul de-a nu se mărita nicicând. De-aceea, ascultându-i glasul, Palas-Atena s-a-nvoit. Şi-a suflat peste acea ființă plămădită de Prometeu.

Omul a căpătat şi cuget. Gândul lui a-nceput să zboare.

Zeus n-ar fi fost împotrivă ca fiul lui Iapet să făurească vreun animal, vreo pasăre. Dar omul, ce semăna leit cu zeii, nu îi era deloc pe plac.

Şi-atunci Zeus a hotărât ca omul, nou creat din tină, să-i stea supus, îndatorat, şi să-l slăvească-ntotdeauna.

ADUNAREA DE LA MECONA

Lăsând deci să mai treacă vreme, dar nu prea multă, într-o zi Zeus a poruncit, prin Hermes, să se adune oamenii într-un loc, care se numea pe vremea de atunci Mecona.

— Vom hotărî noi, la Mecona, ce-ndatoriri au cei de jos față de marii olimpieni, care le-ngăduie, cu milă, să viețuiască pe pământ... a glăsuit mărețul Zeus.

Prometeu, aflând vestea asta, s-a încruntat de la-nceput. Se temea, mai ales, că Zeus va apăsa pe cei de jos cu mult prea multe-ndatoriri, lăsându-le puține drepturi şi prea sărace bucurii.

Cum totuşi nu putea să calce poruncile date de Zeus, Prometeu i-a chemat pe oameni. Le-a arătat că-l bănuieşte pe Zeus c-ar umbla cu gânduri nu prea curate pentru ei. Însă i-a sfătuit să aibă răbdare şi încredere în cele ce va face dânsul, când vor ajunge la Mecona.

— O să vedem acolo noi, le-a rostit, la sfârşit, titanul, dacă fiul lui Cronos, este atoateştiutor, sau alții-s mai isteți ca el...

Venind şi ziua sorocită, au pornit grupuri spre Mecona. Duceau cu ei un taur mare, precum le poruncise Zeus, prin sfetnicul său de credință, Hermes, pristavul din Olimp.

Şi-au mers, au mers ei cale lungă, până au poposit în locul unde fuseseră chemați.

ZEUS RĂMÂNE PĂCĂLIT

A-a trecut mult şi s-au ivit, plutind pe nori de aur, zeii.

Zeus s-a aşezat pe-un jilț şi a grăit în acest fel :

— Oamenii trebuie să ne slăvească. Altare mândre ne-or zidi. Nu doar altare, ci şi temple. Apoi vor face mari serbări prin care fiecare zeu va fi cinstit cum se cuvine. Din tot ce veți avea pe lume să ne aduceți sacrificii. Dar, pentru că sunt bun şi drept, am să vă dau, pe loc, o pildă de felul cum va trebui să împărțiți-a voastre bunuri cu noi, stăpânii din Olimp. Taurul cel adus aici va fi-njunghiat de Prometeu. Carnea, tăiată în bucăți, să se aşeze în grămezi. Una dintre grămezi va fi sortită pentru sacrificii, iară cealaltă veți păstra-o pentru voi, oamenii, ca hrană...

În sine, Zeus cugeta : „Prometeu o să-mpartă carnea într-o grămadă

pentru oameni, care, desigur, va fi mare, şi alta, mică, pentru zei. Dar eu am să aleg grămada ce s-o vădi mai arătoasă şi am să-i las în pagubă pe-aceşti supuşi făcuți din lut..."

În vremea asta, Prometeu tăiase taurul adus de oamenii săi la Mecona. Era un taur mare, gras, cu păr ca neaua de curat.

El a pus deoparte carnea, bucățile cele mai bune. Le-a învelit frumos în piele şi-a aşezat deasupra lor mațele, fierea şi stomacul. De altă parte-a grămădit ciolanele goale de carne, tigva cu coarne răsucite, copitele, şi le-a-nvelit într-un strat galben de grăsime.

Mormanul plin numai de oase se arăta cu mult mai mare decât celălalt, unde erau bucățile bune de carne.

— Zeus, a glăsuit titanul, taurul este înjunghiat. Carnea e împărțită-n două. Alege singur, după voie, grămada pentru sacrificii, şi las-acolo, neatinsă, şi o grămadă pentru oameni, să aibă, bieții, ce mânca...

Acum era clipa cea mare. Zeus putea să dovedească celor de față, zei şi oameni, că nu greşeşte niciodată. Însă, atins de lăcomie, văzând grămada de ciolane atât de mare şi-nvelită în stratul galben de grăsime, a-ntins hulpav mâna spre ea.

— O iau pe asta!... a rostit.

Dar, scormonind sub seu, stăpânul a nimerit numai ciolane, copite, coarne răsucite şi nici un pic, un pic de carne...

A înțeles că s-a-nşelat. Însă nu mai avea ce face. El singur, nesilit de nimeni, alesese acea grămadă.

În schimb oamenii-au izbucnit în râs cu hohote nestăvilite. Chiar zeii şi zeițele ce-l însoțiseră, acolo, pe Zeus cel nemuritor, într-un alai măreț, şi-au plecat ochii ruşinați.

El, Zeus, Zeus cel puternic, ce-i biruise pe titani şi-i nimicise pe giganți, era de râsul tuturor.

„Dar lasă, lasă, or să afle curând ei toți ce însemnează să-l superi pe stăpânitor!... îşi spunea Zeus, încruntat. Mai repede decât se-aşteaptă, pe Prometeu, fiu de titan, îl va ajunge o pedeapsă. O!... Ce pedeapsă-i va veni!... Oamenii-mi vor simți şi ei răsplata, fiindcă-au hohotit. Nimeni nu o să scape teafăr... Nimeni... Nimeni nu va scăpa..."

Astfel s-a isprăvit această mult tulburată adunare. Zeii, pe norii lor de aur, s-au ridicat către Olimp, şi oamenii-au pornit pe cale, râzând şi chiuind voioşi.

PROMETEU ADUCE OAMENILOR FOCUL

Numai că Prometeu ceruse, în repetate rânduri, focul, să-l dea şi oamenilor săi. Zeus îl amâna cu vorba de azi, pe mâine şi poimâine.

Acum, după-ntîmplarea asta, s-a dus la el încă o dată, şi l-a rugat :

— Oamenii trăiesc greu. îndură frig, îndură beznă. Sălăşluiesc numai în peşteri. Sunt doar pescari şi vânători. Mănâncă fructe din copaci. Eu vreau să-i văd meşteşugari, şi pentru asta au nevoie de focul tău, ce se găseşte, zăvorit bine, în Olimp...

Dar Zeus, mânios pentru ocara îndurată, l-a luat pe Prometeu la goană.

— Tu ce gândeşti ? Că Zeus e-atât de prost să le dea oamenilor focul ? Tu i-ai făcut asemeni nouă, şi dacă or avea şi focul, ar fi în stare să se scoale cu armele să mă lovească şi să-mi pierd tronul...

— Eu una ştiu, măreţe Zeus, că oamenii, până la urmă, tot or să capete acest foc...

— Te-nşeli când crezi că mă înduplecI! a răcnit Zeus, spumegând.Focul acesta e ceresc. Oamenii-n vale pot să piară, şi focul tot n-am să ţi-l dau. Eu nu-l trimit jos, pe pământ, decât când vreau să pedepsesc făpturile-ţi nesuferite, însă atunci sub chip de trăsnet. Deci du-te, du-te, Prometeu, până n-apuc să te lovesc pe tine, cel dintâi, acum, fiindcă m-ai îndârjit destul...

Altul, de spaimă, ar fi cerut grăbit iertare, căutând, cumva, să-l îmblânzească pe zeul cel atotputernic. Dar Prometeu, prea îndrăzneţ, nu era unul dintr-aceştia.

Şi-aşa, precum spune legenda, în toiul nopţii următoare, titanul a pornit la drum. S-a furişat în fierăria unde lucra Hefaistos fulgere lucii orbitoare, pentru stăpânul din Olimp.

În fierărie, pe-un pat moale, Hefaistos sforăia dus... Focul ardea domol pe vatră, cu pâlpâiri albastre, roşii, aruncând umbre viorii pe faţa zeului înnegrită de fum, cenuşă şi scântei, scăldată toată în sudori.

Deodată, auzind un zgomot, Hefaistos s-a întors pe-o parte, cu trupul greu şi obosit, şi-a îngăimat ceva prin somn. Prometeu s-a oprit puţin. Avea cu el, în mâna stângă, tulpina unei plante verzi – plantă de soc, pe cât se spune – scobită însă înlăuntru. Luase tulpina asta verde, ca să ascundă în ea focul şi totuşi să nu se aprindă.

A stat şi-a aşteptat o vreme, până ce a văzut că zeul a adormit ca mai-nainte şi, repede, a luat din vatră un bob de jar şi l-a ascuns în tulpinița verde. Apoi s-a repezit afară...

Noaptea era adâncă, neagră. Prometeu a fugit prin noapte. A tot fugit neobosit, până ce-a ajuns în văi. Acolo s-a oprit din fugă. A chemat oamenii la el. Cu bobul roşu a aprins o grămăjoară de surcele. Surcelele au pâlpâit, şi-o flacără strălucitoare s-a-nălțat veselă-n văzduh. Din grămăjoara asta mică, alte mormane s-au aprins. Şi-acum, în peşteri, pe de-a rândul, focul ardea vioi, în timp ce oamenii se încălzeau şi-i mulțumeau, cu negrăită bucurie, celui ce-i ocrotise iar.

Dar cum s-a văzut arzând focul, pe câmp, pe munte, prin păduri, Hermes l-a şi vestit pe Zeus :

— Stăpîne, focul din Olimp a fost răpit de Prometeu şi dăruit celor de jos. Priveşte-i cum îşi moaie-n flăcări arama şi o ciocănesc. Îşi fac unelte, arme, roate, corăbii, case, tot ce vor... Sînt învățați de Prometeu, titanul care ne-a trădat...

— Cum ? Focul meu a fost furat ? a răcnit Zeus, în Olimp, aşa de tare, că pământul s-a zguduit până-n străfund. Cum ? Tot titanul Prometeu ?... O! Blestematul! A sosit clipa când ne vom răfui. Întîi vreau să-i lovesc pe oameni, să vadă el cum i-am lovit. Pe urmă vine rândul său...

CUTIA PANDOREI

L-a strigat apoi pe fierar.

Hefaistos s-a arătat tremurând din încheieturi, galben, în uşa fierăriei.

— Stăpâne, nu-s de vină eu. Prometeu m-a furat în somn...

— N-ai stat de veghe! s-a-ncruntat spre el stăpânul din Olimp. Dar despre asta, făurare, vom mai vorbi noi amândoi. Acuma, însă, ai să-mi faci, din apă şi țărînă, o fată. Să fie ființă muritoare, dar chip să aibă de zeiță. Prometeu a făcut bărbatul, iar tu să-mi făureşti femeia...

— Mă duc numaidecât. M-apuc de lucru şi sunt gata mai înainte de amurg... a zis fierarul, mulțumit că scăpase aşa de uşor.

— Când îți vei termina lucrarea, Hefaistos, să chemi toți zeii. Să spui că-i din porunca mea. Şi zeii s-o împodobească pe fata ce-o vei măiestri, cu cele mai alese daruri... a mai rostit Zeus încet, zâmbind viclean, în barba-i deasă. Apoi să mi-o înfățişezi, căci vreau să-i fac şi eu un dar...

Hefaistos a dat din umeri. Nu pricepea ce vrea stăpânul. S-a apucat însă de lucru, luând pildă de la Prometeu, care făcuse primul om. A luat o mână de țărînă din trupul cel fertil al Gheei şi a turnat deasupra apă. Din lutul ud a făurit un corp de-o rară frumusețe şi un chip dulce de fecioară[3] .

Zeul meşteşugar făcuse, precum îi poruncise Zeus, cea dintâi fată

muritoare, pentru că toate celelalte de pân-atunci erau zeițe.

După aceea a chemat pe zeii din Olimp la el şi le-a grăit în acest chip :

— Ființa pe care o vedeți a fost făcută din porunca înaltului nostru stăpân. Şi tot el v-a cerut şi vouă s-o înzestrați, cât mai ales, cu straie şi cu alte daruri...

Palas-Atena – supărată pe Prometeu, pentru că dânsul ținea prea mult la muritori – s-a apucat, ca răzbunare, s-o înveşmânte pe copila abia creată de fierar.

I-a țesut astfel de veşminte, cum nu făcuse pân-atunci nici chiar zeițelor din cer. I-a aşternut o haină albă pe umerii strălucitori. Mijlocul i l-a strâns zeița cu-o cingătoare aurită, iară pe cap i-a pus un văl cu broderii nemaivăzute, făcute chiar de mâna ei.

Charitele şi horele s-au strâns şi ele-n jurul fetei, dându-i din însuşirile şi gingăşia ce-o aveau. Dalba zeiță Afrodita i-a hărăzit, la rândul său, puterea de-a sădi iubirea în inima bărbaților.Iar Hermes, zeul cel şiret, i-a dat copilei glasul lui, mângâietor şi subțirel, i-a dat şi vraja ochilor.

Hefaistos i-a meşterit şi o cutie de aramă, închisă bine c-un capac. Stăpânul lumii a deschis cutia asta de aramă şi-a pus în ea mai multe daruri.

— Te vei numi, frumoasă fată, Pandora, a glăsuit Zeus, pentru că ai atâtea daruri primite de la olimpieni. Să le păstrezi toate acestea pentru făptura-ți minunată. Însă cutia de aramă s-o dăruieşti soțului tău, după ce te-i căsători...

Pandora s-a plecat-naintea lui Zeus cel atotputernic.

— Hermes, condu-o pe pământ, în locul unde se găseşte prea-îndrăznețul Prometeu, a mai rostit stăpânul, Zeus.

Zeul pristav, luând-o de mână, a coborât pe pământ.

Bărbații, câți erau în lume – erau pe-atunci numai bărbați – s-au adunat lângă Pandora, mirându-se nespus de mult de frumusețea ce-o avea, de gingăşia, glasul ei şi de dulceața ochilor.

Nu era unul să nu vrea s-o vadă-n casa lui, soție. Ba da, unul a fost, şi-acela era titanul Prometeu. Deşi era vrăjit de fată, deşi i-ar fi plăcut şi lui s-o vadă luminându-i casa, Prometeu sta prevăzător.

— Când Zeus ne trimite daruri, oricât sunt de ispititoare, feriți-vă de vicleşug!... a spus el către muritori.

Bărbații s-au ferit în lături, ascultându-l pe Prometeu. Numai Epimeteu, titanul, frate bun al lui Prometeu, şedea cuprins de dragoste şi nu făcea un pas-napoi. În acea clipă, Afrodita s-a avântat către pământ şi l-a rugat pe micul Eros[4] să tragă iute o săgeată, țintindu-l pe Epimeteu în inima-i fremătătoare. Eros a tras. Epimeteu s-a clătinat şi a-ntins brațele spre fată. Ea , ca un fulg, s-a îndreptat către Epimeteu, zâmbind. Şi el le-a glăsuit voios:

— Pandora o să-mi fie soață! Voi v-ați ferit ; dar eu o vreau.

— Iată, acesta este darul ce îl trimite, pe pământ, prin mâna mea, stăpânul, Zeus, a glăsuit frumoasa fată şi i-a dat lui Epimeteu cutia încă zăvorâtă, ce-o adusese din Olimp.

Epimeteu a luat cutia şi-ncet i-a ridicat capacul. Credea că-s daruri prețioase. Când colo, din acea cutie s-au ridicat, zburând în cete, toate nenorocirile şi relele pe care lumea le-a avut de atunci mereu. S-au răspândit minciuna, ura, grija, zavistia, necazul, durerea, suferința, foamea şi setea, molimele negre, ba chiar şi moartea, hâda moarte. Toate cu-nfățişări de spaimă, înaripate, însă mute, s-au răspândit care-ncotro, umplând pământul şi făcându-şi cuiburi în toate cele patru zări[5] .

Văzând Epimeteu că ies atâtea rele din cutie, a şi trântit la loc capacul. Dar prea târziu se deşteptase. Năpastele se înălțaseră, şi lumea le purta în cârcă. Mai rămăsese în cutie numai o arătare mică, firavă şi cu aripi slabe. Ea n-apucase să mai zboare şi purta numele : Speranța.

Asta a fost zestrea pe care Zeus o dăruise fetei, ca s-o aducă pe pământ : rele, nenorociri şi boale.

Numai speranța[6] cea firavă avea să fie lângă oameni, să le-ncolțească-n cugete, în ceasuri grele, în restrişti.

ÎNLĂNȚUIREA LUI PROMETEU

Aşa se răzbunase Zeus pe oamenii lui Prometeu, care râseseră de dânsul în adunarea din Mecona.

Dar Prometeu, văzând aceasta, l-a înfruntat din nou pe Zeus şi s-a urcat până-n Olimp, să-i spună-n față adevărul :

— Eşti crud şi eşti răzbunător!... i-a strigat el neînfricat. Nu-i demn, să ştii, ca un stăpân să-şi urască atât de mult supuşii, pe care el, în primul rând, ar trebui să-i ocrotească.

Zeus, lesne de înțeles, s-a-nfuriat înspăimântător.

— Hefaistos! a poruncit. Adu-mi nişte cătuşe tari şi nişte lanțuri mari şi grele, ba şi-un piron mai lung şi gros...

— Aduc! s-a repezit fierarul, deşi se pare că în taină îl prețuia pe Prometeu, care crease primul om. Şi de la dânsul luase pildă când o făcuse pe Pandora.

Ce-i drept, era şi supărat pe Prometeu, fiindcă-i răpise din fierărie focul şi-l dăruise omenirii.

— Aduc cătuşele, a spus, şi lanțurile, şi pironul... Şi le-a adus, deşi în sine ofta încetişor : „Păcat..."

— Să vie Hermes!...

— La poruncă!... a răsărit şi crainicul.

— Voi, Hermes şi Hefaistos, cu Forța şi cu Violența, slugile mele credincioase, plecați pe Elbrus[7] şi-l legați pe-acest titan[8], care iubeşte pe muritorii lui nevrednici mai mult decât pe-olimpieni. Legați-l sus, pe-un vârf de stâncă. Vârâți-i şi pironu-n piept.

— Am înțeles totul, stăpâne, a spus pristavul deîndată. Chemând pe cele două slugi, Hermes l-a înşfăcat în brațe pe cel mai bun dintre titani şi l-au purtat cu silnicie, până pe Elbrus, în Caucaz, pe-o stâncă aspră, colțuroasă, mai sus, cu mult mai sus de nori.

Aici, Forța şi Violența l-au cetluit în lanțuri grele. Mâinile şi picioarele i le-au strâns aprig în cătuşe. Iară Hefaistos, fierarul, a trebuit să ia ciocanul şi să-i bată pironu-n piept.

Cât a durat osânda asta, Prometeu, fiul lui Iapet, n-a scos din piept nici un suspin. Sfârşindu-se înlănțuirea[9] , din cer s-a auzit un glas, un glas puternic, plin de ură :

— Acesta-i numai începutul! Am să-ți trimit vulturul meu, şi el o să-ți sfâşie trupul, cu ciocul său încovoiat, smulgându-ți, zi de zi, ficatul...

Şi-ntr-adevăr, din cer coboară vulturul înspăimântător, cu aripile larg deschise, cu cioc tăios, încovoiat. Vulturul țipă şi se lasă peste sărmanul trup zdrobit, legat în lanțuri, sus, pe stâncă. Cu ghearele se prinde zdravăn de umerii însângerați, iară cu ciocul îl sfâşie, smulgând bucățile de carne, pe care le înghite lacom.

— Vei sta pe stâncă mii de ani, fără odihnă, fără somn, ars de dogori, bătut de vânturi, de grindină şi de zăpezi... se mai aude din văzduhuri vocea de tunet a lui Zeus.

Dar Prometeu ridică fruntea şi cată către zarea largă, către câmpiile întinse şi către fluvii, către mări. Zăreşte-n sate şi oraşe mii, zeci de mii de flăcărui. Sunt focurile, ce-s aprinse de către oamenii lui dragi. Beznele nopții-s risipite. Copiii lumii se-ncălzese la vetre, şi femeile au învățat să fiarbă-n clocot carnea dihăniilor vânate. Meşteşugarii se trudesc, cu ajutorul focului, să făurească pentru dânşii unelte noi de pescuit şi de vânat, şi adăposturi şi veşminte, ce le fac viața mai uşoară şi mai plăcută tuturor...

Priveşte peste zări titanul. Zâmbeşte-n el. E mulțumit. Ştie că şi-a-mplinit menirea.

Doar Zeus se mai zbuciumă.

— O, blestemat să fii, titane! strigă de-acolo, din Olimp. Nici n-ai gândit să-mi ceri iertare. Fii blestemat... fii blestemat...

Cuvintele-i sunt însoțite de fulgere şi trăsnete. Marea se tulbură şi fierbe. Furtuna se dezlănțuie. Pământul, zguduit, se crapă. Valuri uriaşe se lovesc de stâncile din țărm, urlând. Cerul ca smoala se despică şi sus, în slăvi, se vede Zeus, măreț, cu fulgerele-n mâini. Iară pe stâncă Prometeu stă neclintit şi fără teamă înlănțuit, şi îi răspunde :

— Nu m-ai învins deloc, stăpâne... Oamenii au să viețuiască şi peste

mii şi mii de ani... Tu, însă, Zeus, ai să pieri...

Ecoul munților îi duce cuvintele din stâncă-n stâncă, până în sate şi oraşe. Le aud oamenii şi-i poartă cuvintele tot mai departe :

— Tu, însă, Zeus, ai să pieri!...

Note

1. În limba greacă veche numele Prometeu s-ar tâlcui prin prevăzătorul, în vreme ce Epimeteu ar însemna neprevăzătorul. Întîmplările prin care trec aceşti doi fii ai titanului Iapet explică întru totul numele ce li s-au dat în legende.

2. Pe o piatră antică, gravată de o mână nu încă prea meşteră, se vede Prometeu cioplind cu dalta scheletul celui dinţâi om. Mai este înfăţişat Prometeu şi pe un sarcofag, aflat în muzeul de la Neapole. De astă dată însă fiul titanului Iapet este prezentat lângă un bărbat în întregime modelat. Zeii olimpieni : Hera, Poseidon, Hermes şi Apolo, în frunte cu însuşi Zeus, privesc chipul noii făpturi de lut, fără nici o plăcere. Prometeu nu se arată a lua în seamă această nemulţumire a olimpienilor. El stă lângă făptura cea nouă, cu spatele la zei, şi pare că se gândeşte cum să dea viaţă acestei fiinţe, pe care el a numit-o om, după cum spune o legendă.

3. Avem şi noi, ca şi alte popoare, mai ales orientale, variante ale acestei încântătoare legende, ce reprezintă străvechea dorinţă a omului de a crea viaţa prin mijloace artificiale. Astfel, într-un basm dobrogean, intitulat „Palatul de argint", un meşter creează o copilă cioplind-o din lemn – cum şi-o visase el – un croitor îi face veşminte şi un vrăjitor suflă asupra ei, dându-i viaţă.

În legenda elină, prima fecioară fusese creată cu scopul de a-l face pe Epimeteu, fratele lui Prometeu, să se îndrăgostească de ea, şi prin mâna ei să coboare toate relele în lume. Basmul nostru are însă un conţinut mult mai înălţător. Însuşi creatorul fetei se îndrăgosteşte de ea. Iar fata îndrăgită îl ajută pe creator să scape lumea de relele ce o bântuiau. Deci femeia nu mai aduce râul pe pământ, ci ajută la înlăturarea lui. Nici meşterul nu mai întruchipează fecioara după poruncile nu ştiu cărui zeu, ci din imboldul curat al inimii, potrivit cu visurile sale cele mai frumoase.

4. Eros era zeul dragostei, fiu al Afroditei. El purta un arc, cu care ţintea săgeţi în inimile oamenilor. Unele săgeţi erau unse cu miere, şi atunci dragostea inspirată era dulce şi fericită. Alte săgeţi erau muiate în fiere şi otravă. Dragostea celor atinşi de asemenea săgeţi era amară şi ucigătoare.

5. „Cutia Pandorei" simbolizează un izvor nesecat de nenorociri. Expresia aceasta este deseori folosită, nu numai în literatură, ci şi în vorbirea curentă.

6. Într-un imn elin, din secolul al VIII-lea, alcătuit de un autor necunoscut, speranţa, însoţitoarea oamenilor la necazuri, este cântată în acest fel :

„Pe-o mare de durere, bătută de talazuri, când totul se cufundă şi piere sub furtuna greutăţilor, doar ea, speranţa, te mai îndeamnă, ca o steluţă mică şi albă, care licăreşte şi-ţi luminează calea, să vâsleşti mai departe şi să-ţi găseşti limanul... Doar ea te mai mângâie şi-ţi încălzeşte pieptul, când te cuprinde frigul şi spaima desnădejdii!..."

7. Elbrusul este vârful cel mai înalt al munţilor Caucaz.

8. Deşt Prometeu este numai fiul titanului Iapet şi al titanidei Temis, el însuşi este denumit, de cele mai multe ori, titan, în legendele eline. Karl Marx, referindu-se la cugetătorii progresişti, care suferă pentru convingerile lor, îl dă drept pildă pe „titan" şi

scrie : „Prometeu este cel mai nobil sfânt şi martir din calendarul filosofic".

9. Mitul despre Prometeu a fost povestit întâi în cântece, apoi a fost reluat de către unul dintre cei mai mari poeți ai lumii, Eschil, care a scris celebra tragedie : „Prometeu înlănțuit", tragedie pe care oamenii o ascultă cu aceeaşi vie emoție de aproape două mii cinci sute de ani, pentru că ea reprezintă, de fapt, alegoric, lupta uriaşă a oamenilor pentru cucerirea naturii şi prima lor izbândă de seamă, cucerirea focului. Cucerirea focului a deschis drumul omenirii spre progres. Reprezentând tocmai această fabuloasă luptă a oamenilor, mitul a fost şi mai departe o sursă permanentă de inspirație pentru marii artişti ai lumii, de mai târziu. Poeți, ca : Goethe şi Shelley, pictori ca : Michelangelo, Tizian, Ribera, Salvator Rossa, Gustave Moreau, sculptori şi muzicieni nenumărați au proslăvit această titanică luptă pentru progres, întruchipată prin figura lui Prometeu.

În literatura noastră, poetul Victor Eftimiu i-a închinant un cald poem.

Geo Bogza, privind cândva, din zborul vibrant al unor aripi de oțel, vârful înalt, de piatră, de pe muntele Elbrus, a exclamat înflăcărat, într-unul din poemele sale în proză :

„În clipa aceasta, în care, mai sus de lumea albă a norilor, trec în zbor crestele Caucazului, parcă te văd, înlănțuit pe cea mai colțuroasă dintre ele, însângerat şi mândru, cu fruntea ridicată spre cer, atât de nobilă pradă cruntei mânii a zeilor. Deasupra acestor stânci scăldate în amintirea suferinței şi măreției tale, te salut, cutezătorule Prometeu!...

Cutezătorule Prometeu, din neamul omenesc s-au ridicat titani şi oameni prometeici. Deasupra acestor piscuri vinete şi reci, intrate în marea poveste a lumii, apleacă-ți urechea şi ascultă : nu în zadar a fost imensa ta suferință. Fiu slăvit al unei mame slăvite, dacă ai vedea ce uimitoare flăcări izbucnesc din scânteia pe care ai dăruit-o omenirii! Dacă i-ai vedea pe cei ce se târau în întunericul umed al peşterilor, cât de măreț se înalță de la pământ, cât de măreț plutesc peste apele mării şi culmile munților! O, clipă memorabilă şi fără seamăn, clipă gigantică şi sublimă : nu vulturul lui Jupiter* zboară peste crestele Caucazului, ci neînfrânții fii ai pământului, purtați de rodul enorm al îndrăznelii tale.

...Te salut, cutezătorule Prometeu, părinte al unei răzvrătiri nemuritoare, făuritor al lumii care urcă!..."

*Numele roman al lui Zeus

CĂLĂTORIA LUI ZEUS PE PĂMÎNT

După ce Zeus pedepsise atât de greu pe muritori , trimițându-le în cutia înşelătoare a Pandorei boala , durerea , suferința şi alte rele fără număr , tot nu era împăcat cu sine

Faptul că oamenii aveau în stăpânirea lor focul ceresc , îl mânia. Iar în urechi îi suna încă râsul lor plin de voioşie , din acea zi , de la Mecona , când Prometeu îl păcălise şi îl făcuse de ocară.

Le-a poruncit , deci , să-i ridice altare multe, temple mari , şi să-i aducă sacrificii. Şi-n primul rând , el a trimis , într-o padure din Dodona , o porumbiță fermecată , cu pene negre ca tăciunii. Ea s-a lăsat într-un stejar[1] , pe-o cracă lungă , şi-a-nceput să glăsuiască oamenilor .Vorbea cu voce de femeie :

— Voi , oamenii , spunea porumbița , faceți aicea un oracol.Vântul când va sufla prin frunze , vântul trimis de însuşi Zeus , şi murmurul izvorului au să v-aducă pe pământ poruncile stăpânului

— Dar poate nu vom înțelege susurul vântului prin frunze , nici şopotul izvorului , au răspuns unii dintre ei.

— Preoții cei orânduiți ca să-l slujească pe stăpân au să vă tălmăcească totul ...a rostit iarăşi porumbița .Voi aveți doar să ascultați poruncile lui înțelepte. Altminteri o să suferiți pedepse înfiorătoare , cum suferă şi Prometeu

La vorbe din acestea , mulți s-au cam încrâncenat de ciudă .Toți îl iubeau pe Prometeu şi deplângeau prea cruda-i soartă.

Totuşi , pentru că se temeau de Zeus , i-au ascultat poruncile , primite prin preoții săi , care-i slujeau oracolul , i-au înălțat altare multe şi temple mari strălucitoare. În cinstea lui , precum dorea , s-au pus la cale jocuri ,

lupte , concursuri şi serbări vestite , numite-apoi olimpiade[2].

Zeus , văzându-şi templele ,părea ceva mai mulţumit. Privea triumfător din slavă şi se gândea că s-au plecat în faţa lui toţi muritorii. Ţinea , cu toate astea , fulgerul său necruţător , gata să-l zvârle , fără milă , către pământ , de-ar fi aflat cel mai mic semn de-mpotrivire.

Era deci Zeus mulţumit , când , iată vine zeul Hermes şi îi aduce , în Olimp , veşti nu prea îmbucurătoare.

— Nu râd pe faţă muritorii, îi spune Hermes la ureche. însă zâmbesc cu înţelesuri nu prea de cinste pentru tine, când ţi se pleacă la altare, când duc ofrande templelor. Iar uneori – e drept că numai aşa, pe-ncetul, pe şoptite – pun la-ndoială-nţelepciunea zeilor noştri din Olimp.

PLECAREA SPRE ARCADIA

Zeus şi-a preschimbat sceptrul de aur într-un toiag din lemn de corn. Mantia lui sărbătorească, ţesută de mâna Atenei, a prefăcut-o într-o haină de om sărac şi necăjit. Sub haină însă şi-a vârât fulgerul cel scânteietor.

Şi a pornit apoi prin lume...

A luat-o-ntâi şi-ntâi prin munţi, către Arcadia ferice[3]. A străbătut'naltul Menala, un munte potopit de fiare, apoi Cilene şi Liceul cel tot învăluit în brazi, şi-a ajuns în Arcadia. Era la vremea când amurgul aduce după sine noaptea cea misterioasă pe pământ. Acolo-a cerut adăpost, sub un acoperiş măreţ : palatul regelui Licaon.

Şi a dat semne tuturor că este el, stăpânitorul.

— Temeţi-vă! le spunea aspru. Acel pe care-l ospeţiţi nu-i om de rând, şi s-ar putea să fie-un zeu...

Numai că regele Licaon ura pe zei şi s-a gândit : „Stai, am să pun la încercare puterea-ţi, călătorule!"...

Şi-a hotărât să îl lovească, în timpul nopţii, pe ascuns.

Mai înainte, ca să râdă, a vrut să-l şi batjocorească. I-a dat bucate să mănânce, din carnea unui rob ucis.

— Să văd şi eu dacă-şi dă seama zeul acesta îngâmfat ce carne-nfulecă la masă, a spus nechibzuit Licaon slugilor sale din palat.

Acum, fie c-a fost trădat, fie că Zeus, cu puterea-i, a prins de veste-nşelăciunea, destul e că s-a înfuriat şi a trântit talgerul plin cu ruşinoasele bucate.

— Nemernice! i-a strigat el. Crima ta este fără margini. Vreai să-l răpui pe însuşi Zeus. Pedeapsa mea te va ajunge...

Şi a scos fulgerul său groaznic de sub mantie, şi-a lovit.

Palatul regelui Licaon a ars până în temelii. Iar regele, când a-ncercat să mai rostească un cuvânt, a şi simțit cum glasul lui se schimbă-n urlete de fiară. Trupul i s-a-nvelit în blană. Brațele şi picioarele s-au prefăcut şi ele-n labe. Licaon[4] s-a făcut un lup, o fiară cruntă, ce-a fugit să se ascundă prin păduri.

ÎN FRIGIA

De-acolo Zeus a umblat din țară-n țară, până când a ajuns şi în Frigia[5] .

Era acum însoțit şi de pristavul său, de Hermes.

Mergând aşa-ntr-o bună zi, zeii au intrat într-un sat. Zeus, având toiagu-n mână, se-nfățişa ca un bătrân sărac şi foarte obosit. Hermes, la fel de zdrențuit, se prefăcea că-l sprijină. Mergeau prin praful drumului. Se arătau nepăsători, însă cu ochii cercetau, iscoditori, orişice loc – pe prispe, prin ogrăzi, pe drum – să vadă tot ce se întâmplă.

Era la ceasul când drumeții îşi caută un acoperiş, să poată înnopta tihniți.

Cerul era imens şi roşu ca o tipsie de aramă. Prin arborii grădinilor se cerneau ultimele dâre din ziua care-ncet trecea, lăsând în urmă numai pete întunecate, de rugină. Murmurul cel molcom al serii chema pe oameni la odihnă.

Tot cercetând cu grijă satul, au ajuns lângă-o locuință. O locuință arătoasă, ținută bine, pe stâlpi groşi, cu trepte largi şi-acoperită, în chip temeinic, cu şindrilă. Prin curte mugeau vite grase, ce se-ntorseseră sătule de la păşunile din deal. Erau boi mari, cu părul alb, bivoli cu coarnele întoarse şi cai puternici, murgi şi roibi. Oile behăiau cumințI într-un saivan, mai la o parte. Caprele, ca de obicei, săltau, tot neastâmpărate, şi, nesătule, mai rupeau mlădițe pe lângă zăplaz.

În cuhnia din dosul casei se-auzeau zgomote de vase. Stăpâna pregătea mâncarea. Fumul se ridica alene, în lungi fuioare cenuşii. Mirosuri calde, aţâţătoare, de carne friptă şi fierturi, gâdilau nările lui Zeus. Nemaiputând răbda ispita, a şi bătut degrabă-n poartă :

— Hei, oameni buni, ne găzduiți ? Vă-ntreb în numele lui Zeus, stăpânitorul din Olimp.

Nu i s-a dat nici un răspuns. Poate că oamenii aceia nu auzeau în larma curții, sau poate nu vroiau s-audă numele ce li se rostea.

Atuncea zeii blestemând au luat-o iarăşi mai departe.

N-au mers prea mult, şi-n calea lor s-a arătat un alt lăcaş. Aici femeia mulgea lapte, un lapte gros, de bivoliță, tocmai cum îi plăcea lui Zeus.

De-aceea a strigat la gazdă :

— Deschide-n numele lui Zeus! îți cerem să ne ospeteşti...

Numai că gospodina ceea era grăbită peste poate. Ridicând capul către Zeus, a răsturnat un vas cu lapte. S-a supărat şi a răspuns:

— Plecați de-aici!... Am răsturnat, din cauza voastră, un şiştar... Vedeți-vă de altă casă.

Şi tot aşa, nu ştie nimeni cum s-a-ntâmplat în acea seară, că dânşii n-au găsit niciunde un adăpost şi niscai hrană, deşi le spuneau tuturor că vin în numele lui Zeus.

FILEMON ŞI BAUCIS

Tocmai se pregăteau să-şi facă culcuşul, pentru acea noapte, într-o căpiță-nmiresmată de fân, ce se afla pe câmp, când iacătă o luminiță...

Uitându-se ceva mai bine, au înțeles că-i o colibă, cea mai sărmană dintre toate câte văzuseră în sat.

Hermes s-a apropiat de uşă şi a bătut uşor în ea.

Uşa micuță s-a deschis încetinel şi scârțâind. În prag s-a arătat un chip. Un chip cuminte de bătrân, şi-n urma lui o bătrânică.

— Poftiți!... Poftiți în casa noastră, au rostit ei, fără să-ntrebe măcar o vorbă pe drumeți, de unde vin şi cine sunt.

Cei doi bătrâni, aşa de buni şi primitori, se numeau Filemon şi Baucis[6].

Deşi erau atât de-n vârstă, rar să fi fost pereche-n lume mai strâns unită decât ei. Se îndrăgiseră din vremea când amândoi erau copii. Mai târziu, se legaseră prin lanțul dulce-al căsniciei şi rămăseseră-mpreună şaizeci sau şaptezeci de ani, dacă nu, poate, şi mai bine... Iar lumea îi dădea drept pildă de căsnicie trainică.

Fetelor, când se măritau, părinții le făceau urarea :

— Să fii la fel de fericită, în anii tăi de căsnicie, cum este doar bătrâna Baucis.

Băieților, la-nsurătoare, părinții le spuneau la fel :

— Să fii iubit ca Filemon de credincioasa lui soție!

Şi dacă e să vorbim drept, nu avuseseră bătrânii nici un belşug în viața lor. Coliba-n care locuiau era din trestie uscată, cam coşcovită şi-aplecată, şi învelită cu şovar. Alături de coliba lor era un petic de grădină, tăiat în două de-un pârâu. Aici lucra de dimineață şi până seara Filemon, săpând şi cultivând legume sau îngrijind pomii şi vița, care creşteau la marginea pământului ce-l stăpâneau.

Erau săraci, dar acest lucru nu-i împiedica deloc să îşi găsească

mulțumirea în dragostea ce îi lega, în înțelegerea deplină ce domnea veşnic între ei. Aşa se face că puteau să-ndure orişice necazuri şi lipsuri grele, fără teamă sau plânsete zadarnice. Ba uneori mai ajutau şi pe-alții, care-aveau nevoie, fie cu roade din grădină, fie cu sfaturi înțelepte.

În casa lor nu se găseau slugi şi stăpâni, ca pe la alții. Singuri îşi porunceau şi tot ei îşi aduceau la-ndeplinire, sârguincios, poruncile.

O MASĂ ÎNTINSĂ CU TOATĂ INIMA

Aceştia erau pământenii la care Zeus şi cu Hermes au poposit în acea seară.

Cu fețe calde, primitoare, cu firea lor deschisă, bună, i-au poftit grabnic în colibă pe cei doi mândri-olimpieni, fără să cate nici la haine, nici la cuvinte sau la fețe. Ba, tocmai fiindcă olimpienii păreau trudiți, săraci, flămânzi, cei doi bătrâni s-au arătat mai săritori ca totdeauna, mai dornici să-i primească bine. Iar Filemon i-a îmbiat :

— Uitați-vă... lavița asta. Şedeți şi odihniți-vă de osteneala drumului, cât timp o să pregătim masa.

Baucis a-ntins pe scândură o pătură din lână moale, țesută chiar de mâna ei ; apoi, s-a repezit la vatră, dezvelind din cenuşă jarul ; a pus pe jar frunze uscate, surcele şi un lemn mai gros, suflând din răsputeri într-însul. Focul a pâlpâit pe-ncetul, iar când a ars cu vâlvătaie, Baucis a potrivit deasupră-i un ceaun mare, plin cu apă. În vremea asta, soțul ei îi adusese din grădină legume proaspete, pe care le-au şi pus în ceaun să fiarbă. Filemon a mai coborât şi o bucată de slănină, care stătea de mult în grindă, păstrată pentru sărbători. Din ea a retezat bătrânul o felioară, nu prea groasă, şi i-a dat drumul în fiertură, să-i dea gust puțintel mai bun.

Pentru că masa-ntârzia, gazdele, ca să-nşele vremea, stăteau cu oaspeții de vorbă, glumind şi arătându-se veseli şi binevoitori.

Filemon a turnat apă caldă într-un lighean din lemn de tei. S-a aplecat singur de şale, să spele, după datină, picioarele drumeților. Pe urmă-a luat un covoraş, cam învechit şi ros de timp, şi totuşi cel mai bun din casă. L-a aşternut frumos pe patul unde urma să doarmă zeii.

Umblând grăbită, bătrânica ştersese masa c-un mănunchi de mentă strânsă din grădină, iară pe masă adusese măsline puse-n saramură, cicoare, napi, brânză de vaci şi ouă coapte-n spuza caldă. Şi-ntr-un vas larg pusese vinul, destul de vechi şi aromat. În fața fiecărui zeu era câte o cană mică, din lemn de fag, şi smălțuită cu ceară albă de albine. După gustare a-mpărțit fiertura caldă de legume. Pe urmă a adus bătrânul un coşuleț umplut cu fructe. Erau acolo nuci, curmale, prune ca nişte pietre scumpe,

struguri cu boabe mari şi roşii, smochine dulci şi, la mijloc, un fagure de miere albă.

Nu mai ştiau cum să-i slujească pe cei doi oaspeți, ce să le dea, cum să-i îmbie. Mai ales Filemon, bătrânul, le turna vin neîncetat. Dar ce să vezi ? Oricât turna vinul în căni, vasul de lut rămânea plin.

ZEII SE ARATĂ CINE SUNT

Stăpânul cerului dăduse, în acest fel, un semn că este un preaputernic olimpian.

Filemon a priceput semnul. Chemând-o lângă el pe Baucis, s-au plecat zeilor cu teamă. Amândoi şi-au cerut iertare că cina a fost prea săracă.

Pentru că în coliba lor aveau şi-o pasăre, o gâscă, s-au repezit s-o prindă iute şi s-o gătească zeilor. Numai că ei erau bătrâni. Picioarele le tremurau. Iar gâsca era sprintenă. Sărea-n colibă ici şi colo şi gâgâia înfricoşată. Ba, parcă presimțindu-şi soarta ce o pândea, pasărea şi-a căutat scăparea chiar sub picioarele lui Zeus.

Acesta însă i-a oprit :

— Lăsați-o, n-o sacrificați. Este destul tot ce ne-ați dat.

Şi Zeus, mulțumit în sine, pentru c-a fost recunoscut, a mai rostit bătrînilor:

— Ați fost pentru noi gazde bune. Vecinii voştri însă nu ne-au primit ca oaspeți, precum se cuvenea, deşi cerusem adăpost în numele Olimpului. Pentru nelegiuirea asta, ei au să fie pedepsiți. Numai pe voi vă vom cruța ; dar trebuie să ne urmați pe muntele din apropiere...

Bătrânii cunoşteau prea bine că nu e chip să stea-mpotrivă, când zeii hotărăsc ceva. Le părea rău de casa lor, unde trăiseră o viață, în înțelegere deplină. Dar nu aveau, bieții, ce face. Au trebuit să se supună.

Luându-şi câte-un toiag în mâini, au pornit după cei doi zei.

Au mers ce-au mers, şi au ajuns aproape-n vârful muntelui. Atunci Filemon a-ntors capul, să vadă ce s-a petrecut şi ce osândă au dat zeii satului lor. Da-n locurile cunoscute, voința zeilor schimbase satul întreg într-un lac negru, care sclipea tăcut sub lună, închizând taina-n apa sa[7] .

Priveliştea i-a-ndurerat pe cei doi soți, şi lacrimi le-au țâşnit din ochi.

— De ce ați scufundat tot satul ? a spus bătrânul Filemon. Chiar dacă unii dintre ei greşiseră față de voi, ceilalți erau nevinovați.

— Taci, Filemon, a rostit Zeus. Osânda noastră, cum o fi, este întotdeauna dreaptă. Priviți mai bine spre coliba în care voi ne-ați ospețit...

UN STEJAR MÂNDRU , CE PARCĂ-MBRĂȚIȘEAZĂ UN TEI ÎN FLOARE

Într-adevăr, cătând bătrânii înspre coliba lor cea veche, n-au mai văzut-o. Însă pe locul unde fusese ea-nainte, se ridicase-o insulă. Pe insulă era un templu din marmură în care Zeus avea o statua de aur. Porți mari, sculptate,-nchideau templul. Grădini pline de flori şi rodii se întindeau în jurul său.

— Voi o să locuiți în templu, a glăsuit solemn stăpânul. Vreau să vă dau şi o răsplată, pentru că i-ați cinstit pe zei. Spuneți o singură dorință. Poate vreți aur, tinerețe sau frumusețea mult râvnită, putere, slavă sau mărire ? Spuneți ce vreți, şi vă voi da.

Filemon a privit spre Baucis. Ea către el, cu înțeles. Se deprinseseră cu timpul să îşi grăiască fără vorbe, numai privindu-se în ochi.

— Nu, mare Zeus, nu vreau asta, a dat răspuns Filemon. Aurul mult se risipeşte. Puterea scade. Tinerețea trece cu anii, negreşit. Pacea şi dragostea în care am viețuit cu buna-mi Baucis sunt lucruri de neprețuit. De-aceea, dacă vrei să faci unor bătrâni sărmani un dar, îngăduie să-nchidem ochii, amândoi, în aceeaşi clipă. Să nu-mi vadă soția rugul pe care îmi vor arde trupul. Nici eu pe-al ei nu vreau să-l văd, căci m-ar îndurera prea tare...

— Numai atâta vă doriți ?

— Darul acesta ni-i destul... a dat din cap bătrâna Baucis.

— Bine. Fie pe voia voastră...

Şi Zeus a făcut un semn. Amândoi zeii au pierit. N-au mai rămas, acolo-n munte, decât bătrânii.

Filemon şi iubita-i Baucis s-au coborât până la templu. S-au aşezat în tinda lui, dorind să stea-n aceleaşi locuri, în care viețuiseră încă de când erau copii.

Anii s-au scurs pe îndelete. Cei doi s-au gârbovit mai mult. Ochii li s-au înceţoşat ; nu mai vedeau nici la un pas.

Şi-aşa, precum spune legenda, şedeau bătrânii, într-o zi, pe trepte-n fața templului. Nişte drumeți îi întrebau despre-ntâmplarea petrecută odinioară în coliba unde se odihnise Zeus. Ei povesteau, cu vorbă moale, tremurătoare, tot ce-a fost : cum le-a schimbat coliba Zeus în acel templu aurit.

Pe când vorbea aşa, bătrânul a simțit că îl înfăşoară o scoarță rece, pe la tălpi. Scoarța creştea şi către mijloc, şi se urca spre gât, spre cap.

Baucis simțea acelaşi lucru. Înțelegând că i-a sosit sfârşitul aşteptat, a spus uşor lui Filemon :

— Soțul meu scump, a sosit ceasul!... îți spun adio...

— Adio!... a grăit şi dânsul, şi-a sărutat-o lin pe frunte. Îți mulțumesc pentru credința ce mi-ai purtat-o până la ultima suflare!

Şi poate că şi-ar fi spus cei doi bătrâni şi alte vorbe de-adio şi de mângâiere ; dar gurile le-au amuțit.

În preajmă s-a făcut tăcere. Cei care se-ntâmplaseră să se găsească lângă ei priveau înmărmuriți. Bătrânul nu mai era om, ci se făcuse-un stejar falnic. Baucis, în schimb, era un tei subțire, alb, cu flori micuțe, dar cu mireasmă-amețitoare.

Legenda spune despre templu că s-a sfărâmat, bătut de vânturi ; dar multă, foarte multă vreme, s-ar fi văzut încă acolo cei doi copaci : un stejar mândru şi puternic, ce-mbrățişa cu ramurile sale un tei cu trunchiul alb şi plin de floare...

Note

1. Pentru prima oară, legenda stejarului de la Dodona – oraş antic din Epir – a fost scrisă de Herodot, „părintele istoriei", cum a fost numit. Mai târziu legenda a căpătat şi alte variante. Şi în folclorul nostru, bineînțeles sub altă formă, anumiți eroi populari ascultă deseori glasul codrului, murmurul izvorului, şi află de la aceste elemente ale naturii primejdiile ce-i aşteaptă. Natura se solidarizează cu cauza lor dreaptă şi îi ajută. Motivul legendar al stejarului de la Dodona se găseşte astfel, mult înnobilat, şi în creațiile noastre artistice populare. Nu este însă vorba, ca în legenda greacă, de un stejar sau un izvor prin care stăpânul lumii îşi trimite asprele lui porunci.

2. Între toate templele clădite în cinstea lui Zeus, cel mai vestit era cel din localitatea Olimpia, din ținutul Elidei. Urmele acestui templu, blocuri enorme şi colosale se mai pot vedea şi astăzi. În acest templu măreț, sculptorul Fidias crease o statuie a lui Zeus, care era una dintre cele şapte minuni ale lumii antice. Era făcută din aur, abanos şi fildeş şi era aşezată pe un piedestal enorm. Zeus ținea în mâna dreaptă o statuetă, care întruchipa Victoria, făcută din aur şi fildeş. În mâna stângă avea sceptrul, care purta în vârf un vultur. Pe frunte, Zeus avea o cunună splendidă din cotinos, măslin sălbatic, cum se punea pe frunțile învingătorilor, la renumitele olimpiade. Se povestea în legendă că Zeus însuşi ceruse să aibă loc aceste olimpiade, în amintirea unor concursuri, la care luaseră parte fiii săi : Apolo, Hermes şi Ares. La aceste concursuri biruise fiul său cel mai iubit, Apolo. De bucurie, Zeus l-a încununat pe Apolo şi a hotărât ca, în cinstea şi pe locul acelei isprăvi, să se alcătuiască concursuri, jocuri şi mari serbări, numite olimpiade, din patru în patru ani. În realitate, cei care au pus la cale, odinioară, aceste jocuri vestite, au vrut să le dea mai multă greutate, născocind legenda, după care însuşi Zeus va fi fost inițiatorul lor. Mai târziu, elinii au început să socotească timpul după olimpiade. Astfel ei spuneau : „În al atâtelea an de la a patra sau a cincea olimpiadă, s-a petrecut cutare şi cutare lucru..." Aceste concursuri, numite olimpiade, au căpătat atâta faimă în lumea antică, încât ele dăinuiesc, precum se ştie, până astăzi, şi au loc tot din patru în patru ani.

3. Scena aceasta – ca şi legenda următoare : Filemon şi Baucis – este povestită admirabil de poetul latin Ovidiu, cel stins pe meleagurile țării noastre, din urgia lui August, împăratul Romei. Apoi legendele au fost reluate de mulți alți scriitori.

4. Numele Licaon înseamnă, dealtfel, în limba elină, lup.

5. Frigia era un străvechi ținut din Asia Mică.

6. Legenda despre Filemon şi Baucis a fost cântată şi de renumitul fabulist francez La Fontaine. Pe aceeaşi temă s-a compus o operă comică de Gounod.

7. Motivul acoperirii cu apă a unor sate, oraşe, castele, biserici, grădini, de către duhuri, vrăjitoare, vraci etc. supărați pe oameni, este frecvent în toată literatura populară. Nenumăratele lacuri din țara noastră, ca : Tekirghiolul – cu apa lui sărată, lacul Ursului de la Sovata, lacul lui Ovidiu de lângă țărmul mării, lacul Sf. Ana din creierii munților şi altele au legende asemănătoare.

POTOPUL

Zeus se-napoiase nespus de mâniat din lunga sa călătorie de pe pământ. Tot ce văzuse în Frigia şi în Arcadia îi dovedise, neîndoielnic, că oamenii nu îl iubesc, nici nu-l respectă de ajuns. Se tem numai de el, şi-atât...

Deci, întorcându-se în Olimp, Zeus a poruncit lui Hermes :

— Adună-mi, de îndată, zeii!

Vocea lui Zeus tremura, privirea sa era ca marea când se dezlănțuie furtuna, pe frunte i se aduna mânia-n cute-ntunecate, ce nu vesteau nimica bun.

Hermes, cu aripi la picioare, la umeri şi la pălărie, zbura prin cer şi striga tare :

— Veniiiți!... Veniiiți!... Cât mai degrabă... Stăpânul... Zeus... porunceşte să v-adunați. Veniți în sala de ospețe. Zeus se şi găseşte-acolo!...

Cum auzeau porunca adusă de pristav, zeii săreau, şi lăsând toate laoparte : petreceri, jocuri sau concursuri, porneau în goană spre palat.

Lui Zeus nu-i plăcea zăbava, şi repede-şi ieşea din fire. Atunci nu mai cruța pe nimeni, chiar de era un fiu al său.

Calea pe care veneau zeii, după poveştile eline, este aceea ce se vede şi azi pe cerul mătăsos, atunci când noaptea e senină ; noi o numim Calea lactee.

Palatul marelui stăpân, clădit de fiul său, Hefaistos, din aur şi aramă, era cu porțile deschise, şi zeii au intrat grăbiți. Era un freamăt şi o zarvă în tot Olimpul, ca atunci când Zeus îşi pregătise lupta cu titanii.

Lângă palatele lui Zeus erau strânşi zeci de slujitori, de zei mai mici,

aceia care alcătuiau cortegiile şi-i însoţeau pe-olimpieni. Şi ei se frământau, cuprinşi de teamă. Îşi şopteau tainic la urechi :

— Să fi reînceput titanii războiul cu Olimpul nostru ?...

STĂPÂNUL LUMII CERE PIEIREA OAMENILOR

În vremea asta, zeii cei mari, zeii-olimpieni, se adunaseră în sala unde îi aştepta stăpânul. Zeus şedea pe tronul său, cu fulgerele-n mâna dreaptă, şi-n mâna stângă purtând sceptrul. Vulturul cel cu pene sure, vulturul care zbura zilnic, să-l sfâşie pe Prometeu, era acolo, lângă dânsul.

Stăpânul şi-a clătinat capul şi pletele-i nepieritoare. Marea, pământul, stelele, cerul întins s-au zguduit, ca bântuite de cutremur, şi au fost gata să se sfarme, să se prăvale peste Tartar.

Fraţi şi surori şi fii şi fiice s-au îngrozit şi şi-au şoptit :

— Ce e cu tatăl[1] ?! Ce se-ntâmplă ? Atât de tare-i supărat, cum n-a fost încă niciodată.

Hermes, şiretul, ştia taina. El însoţise pe stăpân în lunga lui călătorie. Cunoştea gândul, supărarea şi planurile tatălui, dar nu spusese nimănui. Păstra secretul pentru el. Şi-acum zâmbea, văzând pe ceilalţi cum se frământă şi-şi şoptesc, neliniştiţi, îngrijoraţi.

— Ascultaţi bine, olimpieni!... a tunat Zeus către ei. A venit vremea ca să stingem nesuferita seminţie a fiilor lui Prometeu[2], aceia care împânzesc câmpiile, pădurile, munţii şi ţărmurile mării...

— Cum ? ce tot spune ?-ntrebau zeii. Vrea să distrugă oamenii ?

— Băgaţi de seamă, a urmat Zeus, zvâcnindu-şi braţele în sus, eu n-am avut atâta grijă pentru Olimpul fericit, în care noi hălăduim, nici când au năvălit giganţii şi înfiorătorul Tifon. Oamenii-s mai primejdioşi. Ei seamănă cu noi, cu zeii. Mintea lor e prea ageră. Într-o zi se vor răscula. Eu singur i-am văzut pe oameni, în Frigia, nepăsători când rosteau numele lui Zeus. Iară un rege, Licaon, a vrut să îmi întindă-o cursă şi plănuia să mă răpună. Aflaţi însă că regele a şi fost pedepsit de mine. L-am prefăcut în fiară, lup...

— Dar frigienii ?

— Înecaţi... Tot satul lor l-am scufundat. N-au rămas decât doi bătrâni, pe nume Filemon şi Baucis. Ceilalţi s-au dus în fundul apei...

— Dreaptă răsplată le-ai dat, Zeus... au glăsuit toţi olimpienii.

— Dreaptă! a strigat iarăşi Zeus, tăindu-le c-un semn cuvântul. Dar a căzut numai un sat, şi dincolo un singur om. Şi nu de-un sat, şi nu de-un om îmi este mie grijă, ci de toţi ceilalţi la un loc. Dacă-ntr-o zi le vine pofta să urce în Olimp, la noi ? Să nu mai recunoască cerul şi să se-nscăuneze ei

stăpânitori peste pământ ? Atuncea, zei, ce ne vom face ?...

— O!... Asta nu se poate. Nu. Oameni să urce în Olimp ? Şi să se cârmuiască singuri ?! Mai bine piară de pe-acum! Să-mpiedicăm această crimă şi să dispară acest neam de muritori prea îndrăzneți, care ne-amenință domnia! a zis la rândul său Poseidon.

— Însă, mă-ntreb, a spus Atena, cine o să ne-aducă jertfe ? Cine o să ridice temple şi-o să le umple cu ofrande ? Libații cine ne va face ? Noi ne-am deprins să fim slăviți. Chiar de n-o fac cu bunăvoie, oamenii tot ne mai slujesc. Ce zici de acest lucru, Zeus ?

— Hm!... Asta o să mai vedem... Ne vom gândi să-ți dăm răspuns mai la sfârşit, a rostit Zeus. Acuma nu vrem altceva, decât să-i pedepsim pe oameni.

— Să-i pedepsim!... Să-i pedepsim!... Loveşte-i tu, cu fulgerul... Să ardă-n flăcări tot pământul! s-a repezit neghiobul Ares.

— Am cugetat şi eu la asta, a grăit Zeus, către Ares. Însă mi-am amintit că-n timpul cât a fost lupta cu giganții, era să se aprindă slava, unde se află cerul nostru. Şi eu mai ştiu de la Uranus că s-ar putea să vie-o zi când va lua foc însuşi eterul[3] . N-am vrut s-aleg această cale... Am cugetat că e mai bine să-i înecăm...

— Dar bine, cum ? a întrebat zeița Hera.

— Nu-i greu deloc, a răspuns Zeus. Strâng nori de ploaie din tot cerul. Şi plouă, plouă, până când dispar, cu toții înecați, toți oamenii lui Prometeu...

Vuia Olimpul de urale.

Stăpânul a lăsat să treacă uralele pân-la sfârşit. Când s-a făcut din nou tăcere, a dat cu sceptrul în podea.

PLOILE SE DEZLĂNȚUIE

Să-nceapă, aşadar, potopul!... Tu, Hermes, fugi până la Hades şi îl vesteşte că-n curând vor sosi umbre cu duiumul. Umbrele celor morți vor sta grămezi, grămezi în jurul porții ce duce în ținutul său, ținutul groazei şi al morții... Voi, zeii Ares şi Apolo, ieşiți afară şi vedeți de sunt acolo Boreu, vântul de miazănoapte, şi toate celelalte vânturi, care, suflând, pot risipi norii cei buluciți a ploaie. Luați-i cu voi, țineți-i bine... Artemis, cheamă pe Eol, vestitul rege peste vânturi!...

Şi toți care-ncotro fugeau să-i împlinească vrerile, cât mai cu sârg, şi cât mai bine.

Zeii acelor vânturi care împrăştie adesea norii au fost luați grămadă de Eol şi duşi departe-n nişte margini, zăvorâți într-o peşteră, la gura căreia a

pus doi monştri-naripaţi de strajă, să nu poată scăpa nicicum.

În schimb, Eol a poruncit, la cererea stăpânului, să vie Notul, vântul care aduce cu el nori şi ploi, vântul cel cald de miazăzi.

Zeus l-a cercetat, privindu-l pe zeul-vânt din tălpi în creştet. Pe fruntea lui sta împletită negura, care mohorăşte văzduhul înaintea ploii. Din penele aripilor întinse peste-un sfert de lume, având culoare vânătă, ca şi sânul său păros şi încărcat cu umezeală, curgea în juru-i numai rouă. Mai mult, când apăsa cu mâna norii care pluteau în juru-i, până la mare depărtare, se auzea zgomotul ploii, ce răpăia necontenit. Ţinându-se de el, veneau şi alte numeroase vânturi, înaripate şi purtând burdufuri mari, pline cu apă.

— Porniţi deasupra astei lumi şi înecaţi-o pe de-a-ntregul, a răbufnit spre vânturi Zeus.

Notul a început să zboare, urmat de celelalte vânturi aducătoare de furtuni. Ploi nesfârşite se vărsau deasupra lumii, în şiroaie, în timp ce Zeus arunca, şi el, cu fulgerele-n oameni.

Iris[4] – zeiţa curcubeu, zeiţa cu aripi de aur – sugea apa din mări şi lacuri, şi-umplea burdufurile norilor, secate dup-atâtea ploi.

Ploaia cădea, cădea, tot mai avană peste oameni, peste pământ, peste câmpii. Semănăturile pe-ogoare fuseseră-n noroi trântite. Speranţa muritorilor de-a se hrăni prin munca lor, de pe ogoare, se pierdea, şi deznădejdea cuprinsese mulţimile. Munca-ndârjită dintr-un an pierea pe câmp fără folos.

RÂURILE ŞI MAREA ÎNCEP SĂ SE REVERSE

Dar Zeus nu se mulţumea numai cu apele din ploi. A poruncit fratelui său, Poseidon cel stăpân pe mări, să îl ajute. Acesta a chemat la sine, într-un palat clădit în mare, din marmură verde şi-albastră, pe zeii ce-şi aveau sălaşul sub albiile fluviilor.

— Daţi drumul forţelor pe care le-aveţi în stăpânirea voastră, a spus Poseidon zeilor, de cum au intrat în palat. Astfel ne porunceşte Zeus. Deschideţi deci zăgazurile şi lăsaţi libere să curgă puhoaiele, ca-ntr-un vârtej, peste pământ şi peste oameni.

Poseidon îşi sfârşise vorba. Zeii priveau nedumeriţi. Ar fi-ntrebat : „de ce ?" şi „cum ?" Dar la un semn al lui Poseidon au trebuit să se retragă, să plece spre mătcile lor. S-au îndreptat către izvoare. Le-au deschis, larg, gurile reci. Apele au ţâşnit bogate şi-au năvălit, urlând, pe văi.

În acest timp, zeul Poseidon îşi luase furca cu trei dinţi, bătută în mărgăritare, şi o izbise de o stâncă, cu sunet înfiorător. Pământul se cutremurase. Stânca se despicase-n două. Vinele apelor, plesnite de

violența izbiturii, scrâşniseră ca nişte lanțuri rupte de-o mână de uriaş. Apele tăinuite-acolo se repeziseră afară, sărind nebune peste stânci, în lungi pâraie zgomotoase, cu coame albe pe spinare, ca nişte cai înspăimântați.

Râuri şi fluvii, prea umflate, se şi vedeau săltând din mătci. Se năpusteau peste câmpii şi nimiceau semănături, smulgeau copaci din rădăcini şi luau cu ele oameni, vite, case şi aşezări întregi.

Toate-ar fi fost cum ar fi fost, dar când şi-nvolburata mare a început să se reverse, să-şi zvârle apa ei sărată în lungi torente peste țărmuri, răspândind moarte şi prăpăd, sorți de scăpare n-au mai fost pentru sărmanii pământeni.

Purtând în clocote turbate tot ce mai era viu prin lume, apa se întindea mereu. Hotare nu mai avea marea. Nici nu se mai zăreau limanuri negre sau verzi pentru scăpare. Zadarnic se tot trudeau unii, în bărci sau plute uşurele, să mai răzbească prin puhoi, sfârşitul lor era aproape.

Pe câmpuri, unde mai-nainte culegeau roade muritorii, în sate, unde se jucau copii cu râsete zglobii, era acum domnia mării. Prin crengile copacilor înalți, semeți, odinioară cu frunțile scăldate-n soare, lunecau peştii argintii. Frumoasele nimfe-ale mării, fiicele zeului Nereu[5] , purtând în păr mărgăritare, la gât şiraguri de mărgean, şi pe veşminte flori de mare, şi scoici, şi fluturi de sidef, treceau înot peste podgorii şi prin livezi, sau se plimbau pe străzile oraşelor. Delfinii cutreierau codrii, s-avântau sprinteni printre crengi. Leilor, galbeni ca nisipul, tigrilor şi mistreților, şi altor fiare sângeroase nu le mai era de folos puterea mare ce-o aveau. Păsări cu aripile-ntinse străbăteau zile întregi văzduhul, căutând să-şi afle un locşor, unde să poată poposi. Căutau zadarnic, şi la urmă cădeau în ape, fără vlagă, ca nişte frunze veştejite dintr-un copac bătut de vânt.

Imensa revărsare-a mării acoperea întreg pământul şi pentru-ntâia oară valul se legăna pe vârf de munte.

Cei mai mulți oameni au pierit. Alții, puțini, scăpați cu zile, pe câte-o creastă mai înaltă, slăbiți de foamea nemiloasă şi înghețați de frig s-au stins, de-asemeni, şi-au căzut în ape.

Numai o barcă mai plutea, o barcă mare, construită parcă anume să înfrunte nebuna furie-a apelor. Şi-adevărat, precum se spune, barca fusese pregătită cu vreme multă înainte...

POTOPUL ÎNCETEAZĂ

Prometeu, tatăl omenirii, avea el însuşi un fecior, pe Deucalion, ce era rege la Ftia, în Tesalia. Şi el era căsătorit cu fiica lui Epimeteu şi a Pandorei: o copilă plină de haruri, ce purta numele de Pira.

După ce tatăl, Prometeu, a fost înlănțuit de Zeus, Deucalion şi soția lui s-au dus să-i mângâie durerea. Iar Prometeu, care-avea darul prevestirii, ca şi bunicul său, Uranus, i-a spus aşa lui Deucalion :

— Ia seama, fiule, că Zeus vrea să înece tot pământul sub un potop nemaivăzut şi să distrugă oamenii. Planul lui nu va izbândi, dacă tu ai să mă asculți! Să-ți faci o barcă zdravănă, de lemn, să-nfrunte apa şi furtuna. Pune într-însa hrană multă şi apă de băut, din plin. Când vor începe ploile – prin ploi vrea Zeus să înece pământul nostru! – tu te urcă îndată pe corabie. Vâsleşte ne-nfricat cât timp ploile-acelea vor dura. Iar cerul când s-o limpezi, cată în zări şi vei vedea un singur vârf semeț de munte, ce nu va fi cuprins de ape. Acel munte este Parnasul[6]. Îndreaptă-ți barca într-acolo! Şi ce va fi vei mai vedea...

Ascultând sfatul tatălui, Deucalion şi-a pregătit barca, de cum s-a-napoiat acasă. Şi, când s-au pornit ploile, şi-a luat pe draga lui soție, s-au urcat amândoi în barcă, gata de drum către Parnas. Apele au crescut întruna. Elada s-a acoperit, pe tot întinsul ei, de valuri. Numai o barcă mai plutea... Era barca lui Deucalion[7].

Ploaia mai încetase parcă. După aproape nouă zile de necurmată scurgere, norii erau secătuiți, oricât îi tot adăpa Iris, şi cerul se mai limpezise. Deucalion a zărit Parnasul şi a vâslit mai încordat, luptându-se din greu cu marea, până ce a ajuns acolo.

Vântul şi marea i-au izbit în nişte stânci barca de lemn. Şi barca i s-a sfărâmat. Fiul lui Prometeu şi-a luat sub brațul stâng soția dragă, şi doar cu dreapta a-notat, până ce a ajuns la mal.

Scăpat din valuri, Deucalion privea, încă înspăimântat, pustiul verde-al apelor. La pieptul său strângea pe Pira, înfrigurată şi flămândă, dornică de un adăpost.

ZEIȚA TEMIS INTERVINE

Legenda spune că, din slavă, i-ar fi zărit pe cei doi oameni zeița Temis[8], titanida, împărțitoarea de dreptate. Temis s-a apropiat de Zeus, şi arătându-i tot pământul scufundat sub noian de ape, a glăsuit :

— Mărețe Zeus, dreptate ți-ai făcut destulă. La Hades morții vin şirag, şi nu se mai sfârşesc la poartă. Din mii şi mii de oameni, câți vieţuiau până acum, au mai rămas pe lume doi... Pentru un sat de frigieni şi-un rege din Arcadia, ce te-au nemulțumit pe tine, plătit-au mult prea mulți şi-aşa... Lasă-i pe-aceşti doi în viață...

— Cine sunt ei şi cum se cheamă ? a-ntrebat Zeus, în sfârşit.

— Se cheamă Deucalion şi Pira. El este rege tesalian. Norocul le-a surâs, şi iată-i, se află-n muntele Parnas. Au suferit şi ei destul. Deci, pentru numele dreptății, te voi ruga-n genunchi să-i ierți!...

Zeus, ascultând-o pe Temis, s-a îmblânzit. Şi după nouă zile şi nouă nopți, în cea de-a zecea s-a îndurat să facă semn. La acest semn, s-a repezit Eol până la peştera unde-l ținuse pe Boreu, şi i-a dat drumul de îndată.

Boreu, când s-a văzut scăpat din peştera întunecoasă, s-a avântat în largul său. Suflând voios, a risipit norii la mare depărtare, şi într-un ceas sau poate două, cerul s-a-nseninat de tot.

Aflând că ploaia s-a oprit, Poseidon şi-a lăsat din mână tridentul său cel fermecat, şi în aceeaşi clipă marea şi-a încetat tot zbuciumul. Pe urmă, a chemat la sine pe-un fiu ce se chema Triton[9], un monstru-al apelor marine, căruia i-a cerut să sune înapoierea apelor în mări, în fluvii şi în lacuri.

Triton a luat o scoică mare şi a sunat din ea prelung. Apa, supusă, a-nceput să vie către matca sa. Colinele au răsărit de sub povara undelor, şi-n timp ce apele scădeau, pământul parcă se-nălța, de undeva, dintr-un fund. După aceste nouă zile, pădurile îşi arătau din nou coroanele-nverzite deşi frunzele mai păstrau încă nămolul apelor.

DEUCALION ARE UN VIS CIUDAT

Se liniştise iarăşi lumea. Râuri şi fluvii se scurgeau în albiile lor, tihnite, de parcă n-ar fi fost tot ele acelea ce-necaseră atâția oameni pe pământ. Marea se legăna domoală şi visătoare-n matca sa, şi parcă nu-ți venea a crede că ea, haină şi turbată, se năpustise peste țărmuri, urlând şi făptuind prăpăd.

Privind până departe-n zări, peste pământul fără viață şi fără oameni, Deucalion-a simțit că-i curg lacrimi amare pe obraz. Şi el i-a spus soției sale:

— Numai tu, Pira, ai rămas în lume, singură cu mine. Dar mă gândesc : ce inimă ai fi avut, iubită Pira, dacă şi eu mă înecam? Cum îndurai atâta frică ? Cine-ți mai mângâia durerea ? Eu, cel puțin, dacă destinul făcea să pieri-naintea mea, te-aş fi urmat. M-aş fi zvârlit în valurile spumegânde. Bine c-am scăpat amândoi, deşi suntem atât de singuri... De ce nu am şi eu putere ca înțeleptul Prometeu, părintele meu chinuit pe stânca din muntele Elbrus ? De ce nu pot şi eu să fac, din apă şi pământ, alți oameni ?

Vorbind, se coborau pe coasta muntelui Parnas. Când, iacătă, zăresc în cale apele râului Cefis.

— Semn bun! a glăsuit bărbatul. Râul cel sfânt ne-a tăiat drumul. Să ne spălăm în unda lui de rele şi necurățenii[10], şi poate drumul mai departe ne-o fi mai lin şi mai cu spor.

Rostind cuvintele acestea, Deucalion şi soția lui s-au cufundat în unda rece. După ce s-au spălat pe trup, pe plete, şi şi-au stropit veşmintele, cum era datina străbună, au pornit veseli iar pe cale.

Nu prea departe de Cefis era templul zeiței Temis. Preoți nu mai erau acolo. Focul n-avea deci cum să ardă. Pe zidul templului creştea, în voia lui, muşchiul cel verde.

Deucalion şi soția-i, Pira, au curățat zidul de muşchi, au aprins focul pe altar şi-au făcut cele de cuviință, pentru ca Temis să se simtă îndeajuns de mulțumită[11] . Dar în acelaşi timp cei doi au căzut în genunchi pe trepte şi, sărutând marmura rece, au implorat-o pe zeiță :

— Tu, care eşti bunica noastră şi ocroteşti dreptatea-n lume, tu, ce hălăduieşti în slavă şi stai lângă stăpân, ascultă... Milostiveşte-te, zeițo, învață-ne ce putem face, ca să se umple iar pământul cu oameni şi-alte vietăți...

Coborându-se apoi noaptea, cei doi soți s-au culcat în templu. Deucalion a văzut-o-n vis pe Temis, venind lângă el.

— În zorii zilei, i-a spus Temis, părăsiți templul şi porniți amândoi unde vă duc ochii.

— Dar focul cine-l va păstra ? a întrebat, prin vis, bărbatul.

— Focul va arde de la sine!

— Şi oameni noi cum vom aduce pe-acest pământ acum pustiu?

— Să luați, a spus zeița Temis, oasele străbunicii voastre. Mergând de-a lungul fluviilor, să zvârliți oasele-i în urmă, şi oamenii vor răsări...

DIN PIETRE SE NASC NOI OAMENI

Spunând cuvintele acestea, zeița a pierit din vis. Deucalion s-a trezit îndată. Şi a strigat soției sale :

— Pira! În vis, în timpul nopții, mi s-a ivit bunica Temis. M-a învățat ce-i de făcut ca să-i reînviem pe oameni...

Numai că povestind soției cele pe care le visase, aceasta a-nceput să plângă:

— Oasele străbunicii noastre ? Ar fi o crimă neiertată să risipim aceste oase, zvârlind cu ele peste tot...

— Dar stai!... s-a luminat bărbatul. Nu-i Gheea străbunica noastră ?

— Ba da, s-a bucurat femeia. E Gheea, e pământul însuşi. Oasele ei sunt pietrele...

— Atunci, totul e limpede.

Deucalion şi soția sa au luat în brațe multe pietre, apoi, mergând de-a lungul văilor, le azvârleau în urma lor.

Unde cădeau aceste pietre, ele se prefăceau în oameni. Cele pe care le aruncase Deucalion se schimbau în bărbați puternici, iar celelalte, azvârlite de mâna moale a soției, deveneau nişte fete mândre.

Astfel, pentru a doua oară – prin Deucalion şi soția lui – s-au ivit oamenii pe lume.

Iară în humă era viață, erau semințe rodnice. Căldura soarelui făcea semințele să încolțească. Din ele s-au născut pe urmă, cum spun legendele străvechi, viețuitoare, mii de spițe, de plante şi de animale.

Lumea s-a înmulțit din nou, mai mult decît la început.

Deucalion şi-a făcut o casă, viețuind cu soția lui în pace, respectat de toți. În casa asta i-a născut Pira soțului său un fiu, pe care l-au numit Elen.

Acesta e, după legendă, strămoşul grecilor, numiți în vremurile vechi : elini.

Note

1. Zeus era numit adeseori „tatăl zeilor din cer", pentru că majoritatea zeilor îi erau fii şi fiice. Pe ceilalți : Poseidon, Hades, Hestia., Demetra şi Hera, el îi salvase din pântecul lui Cronos, dându-le viață a doua oară. În sfârşit, mai este numit „tată" sau „părinte al zeilor şi al lumii", pentru că el pretindea că oblăduieşte totul, pe zei şi pe oameni, ca un adevărat părinte, adică plin de bunătate şi înțelegere. Basileii sau regii elini se intitulau şi ei părinți ai oraşelor sau ținuturilor pe care le cârmuiau.

2. Din pricină că legendele arătau pe Prometeu drept creator al oamenilor, ei sunt numiți uneori fiii lui.

3. Cei vechi socoteau că din haos s-a despărțit pământul de cer, uscatul de apă, şi aerul, pe care-l respiră oamenii, de eterul cel subțire şi curat.
Sus de tot era eterul, dedesubt aerul obişnuit, jos pământul, despărțit de apă.

4. Iris cea cu aripi de aur, sau curcubeul, era în mitologia elinilor socotită drept o crainică a zeilor, după cum Hermes era pristavul lui Zeus. Ea zbura cu iuțeala vântului. Era în acelaşi timp şi o zeiță a norilor. Sugea apele din râuri şi mări şi încărca norii sleiți după ploi. Iris era fiica lui Taumas, un zeu marin, a Electrei, fiica lui Ocean, având deci, de la amândoi părinții, origine acvatică. Taumas era fiul Gheei, din căsătoria ei cu Pontul, un alt zeu al mărilor. Dând această complicată genealogie, prin legende pline de poezie, îşi explicau elinii faptul că după ploaie apare curcubeul, în culorile lui atât de minunate.

5. Zeul Nereu, reprezentat în mitologia elinilor ca un bătrân venerabil, era considerat tot un fiu al zeiței Gheea – pământul – şi al Pontului. Dealtfel, zeii mărilor erau mai mulți, dar Poseidon era cel mai mare dintre ei, stăpân olimpian al tuturor apelor. Nereu, căsătorit cu oceanida Doris, avusese cincizeci de fiice. Ele erau cele cincizeci de nimfe nereide. Imaginea fabuloasă a acestor nimfe a pătruns în mai toate basmele popoarelor sub forma unor zâne ale mării, aşa cum apar şi în creațiile noastre populare. Adeseori, aceste zâne ale mării sunt numite în basme : sirene. Cei vechi îşi închipuiau însă sirenele ca pe nişte fete cu trupurile jumătate păsări, ce locuiau numai

într-o insulă a lor, aflată între Capri şi coastele Italiei.

6. Muntele Parnas, situat în vechea Grecie, între Dorida şi Focida, înalt de 2459 m, era locul unde sălăşluiau zeul Apolo şi cele nouă muze. Celor vechi li se părea muntele acesta nespus de înalt. Poetul Ovidiu, ale cărui minunate „Metamorfoze" au stat adesea la baza alcătuirii unora dintre aceste legende, spune în cântecele lui că Parnasul îşi înalță două dintre vârfurile sale până la stele. Era deci firesc să-şi închipuie că acesta a fost singurul refugiu în timpul potopului.

7. Legenda potopului este comună aproape tuturor popoarelor, până în Africa şi America de Sud, dovadă că în timpuri foarte, foarte depărtate, păstrate în amintirea oamenilor numai prin poveşti, au avut loc mari ploi torențiale, cutremure şi scufundări. Locuri uscate au fost acoperite de ape, şi alte ținuturi marine au devenit pământuri fertile. Biblia narează şi ea legenda despre un potop, din care s-a salvat Noe cu arca lui, sfătuit de Dumnezeu. La elini, locul lui Noe îl ține Deucalion, sfătuit de Prometeu, tatăl său. Coincidența este izbitoare. Interesant este însă faptul că Deucalion, noul părinte al omenirii – spre deosebire de Noe – se salvează împotriva voinței divinității supreme.

8. Titanida Temis fusese, după unele legende, soția titanului Iapet, deci mama lui Prometeu şi a lui Epimeteu. Era deci firesc ca ea să intervină în favoarea nepoților săi, Deucalion şi Pira.

9. Despre Triton vom mai aminti când va fi vorba în amănunt de zeul Poseidon. El simboliza urletul valurilor şi era reprezentat printr-un zeu marin cu coadă de peşte, ținând la gură o scoică din care suna, făcând furtuna să se dezlănțuie sau să înceteze.

10. Râurile – apele curgătoare din izvoarele de munte, apele care fertilizează pământul, adapă oamenii şi vitele şi spală necurățeniile – se bucurau la elini de un respect deosebit şi erau socotite sfinte. Ei credeau că apa poate spăla uneori nu numai necurățenia, ci şi relele, necazurile. Ca pe toate celelalte elemente ale naturii, elinii personificau şi râurile, socotindu-le fiii şi fiicele lui Ocean, de unde izvorau şi unde se reîntorceau. Ele erau reprezentate, de cele mai multe ori, prin nişte oameni cu trupuri de tauri, purtând şi coarne, semnul puterii. Ca un omagiu fața de apele curgătoare, în lucrarea lui „Munci şi zile", Hesiode recomandă călătorului ajuns pe malul unui râu să-şi spele mâinile, să se purifice, altfel riscînd să-şi atragă mânia zeilor. La cei vechi, unele râuri aveau sanctuare şi altare proprii şi în cinstea lor se organizau serbări. Tradiția aceasta naivă s-a păstrat la unele popoare, ca o mulțumire a binefacerii pe care o aduc râurile. Aceasta mai cu deosebire în țările cu climă secetoasă, unde apa lipseşte adesea, ca în Egipt, Spania, Italia etc. Şi în folclorul nostru, apele ocupă un loc deosebit. Multe râuri, ca : Oltul, Mureşul etc. au balade şi legende legate de numele lor.

11. Tot aşa cum Deucalion şi Pira curăță templul lui Temis, vedem şi-n basmele noastre pe eroii populari ajungând în peregrinările lor la sfânta Miercuri, sfânta Vineri, cărora trebuie să le aducă apă, să le facă focul, să le curețe casa şi grajdurile, primind în schimb o răsplată. Sfânta Vineri, de pildă, nu este altceva decât Venera sau Venus – numele latin al zeiței Afrodita. Numele de sfânta Miercuri vine de la zeul Mercur sau Hermes, după cum marți vine de la zeul Marte – sau Ares – şi joi de la Joe (Jupiter) sau Zeus.

ÎNŞELĂCIUNILE LUI ZEUS

Trecuse, în sfârşit, urgia potopului dezlănțuit. O lume nouă se năştea. De-o parte se aflau elinii, din neam de zei, neam de titani[1]. De alta erau ceilalți oameni – câți se născuseră din pietre.

Zeus era iar mulțumit.

Într-un sfat tainic îi spunea fiului său, Hermes, pristavul :

— Acuma toate-mi sunt pe plac. Aş vrea să sorb, la nesfârşit, ce e mai bun şi mai gustos : ambrozie, nectar divin, fructe de pe pământ şi vinul cel înmiresmat, dulce şi gros, pe care-l beau toți muritorii cu nesaț... Eu sunt stăpân şi fac ce vreau. Mi-am luat zeițe de soții[2] . Dar văd, acolo, pe pământ, nimfe[3] şi fete pământene, uneori mai fermecătoare decît zeițele din cer. Am să fac, Hermes, şi-alte nunți... Mie îmi este-ngăduit să calc şi legile cereşti, chiar dacă sunt orânduite de mine însumi...

... Şi Zeus, împlinindu-şi vorba, căta nesățios prin lume. Căta mai mult către ținutul udat de fluviul Asopos[4], din pricină că zeul fluviu avea cam douăzeci de fete, una mai mândră decât alta. Dar dintre ele o-ndrăgise pe cea mai mică, pe Egina.

O FLACĂRĂ STRĂLUCITOARE

Zeus, precum se povesteşte, s-a preschimbat în flacără, o flacără strălucitoare, care s-a coborât din cer, într-un vârtej ameţitor, pe malurile fluviului. El a furat-o pe Egina, a-nvăluit-o-n flacără şi, într-o clipă, a purtat-o în nişte locuri tăinuite, să nu o mai găsească nimeni. Numai că zeul fluviu, tatăl, nu s-a lăsat batjocorit. S-a ridicat din matca sa şi a pornit în lumea largă să-l afle pe, răufăcătorul care-o furase pe Egina.

A mers, a mers, pân-a ajuns într-un regat numit Corint. Regele locului, Sisif, era nespus de necăjit. În ţara lui bântuia foamea, fiindcă fusese lipsă de apă în tot anul şi grânele nu se coceau, păşunile erau uscate şi în livezi nu se vedea decât, ici-colo, câte-o fructă.

Aflând atâta sărăcie, Asopos s-a înduioşat şi, cu puterea lui de zeu, a făcut să ţâşnească apa dintr-un izvor de mult secat. Ţinutul s-a înveselit. Iarba a început să crească. Oamenii au ieşit la câmp, să facă noi semănături.

Drept mulţumire fluviului, Sisif i-a spus unde se află Zeus, ascuns, cu prada lui. Ba i-a mărturisit că fata avea acuma un copil, ce purta numele Eac.

Asopos a fugit s-o caute. Era atât de mânios, că Zeus – cât e el de Zeus – s-a cam temut să nu pătească în acea ziuă vreo ruşine. Mai ales nu-i era pe plac să i se dovedească fapta. Atunci, şi-a prefăcut iubita într-o bucată de pământ, pe care a zvârlit-o-n mare[5].

Fluviul n-a mai avut ce face ; a trebuit să se întoarcă în albia lui părăsită. Fata a rămas insulă, scăldată de albastrul mării. Iar fiul ei, micul Eac, crescut acolo-n insulă, de nişte oameni milostivi, a ajuns rege mai tîrziu.

Lui Zeus nu i-a fost destul.

— Dar fluviul are şi-alte fete, îi spunea el zeului Hermes. Cea mai frumoasă-i Antiopa, şi ea va fi soţia mea...

Precum a zis a şi făcut. S-a preschimbat într-un satir[6] – într-un satir încornorat, dar cu chip ademenitor – şi a pândit-o pe-Antiopa, când adormise-ntr-un umbrar. Şi fata, neavând ce face, a trebuit să se-nvoiască. A devenit soţia lui.

Copiii ei au fost doi gemeni, Zetos şi Amfion, pe nume : strămoşi ai regilor din Teba.

O NIMFĂ DIN CORTEGIUL ZEIȚEI ARTEMIS

Asopos îşi plângea destinul. Dar Zeus hohotea în slavă şi îi spunea pristavului :

— Hermes, ce fată crezi tu, oare, că merită cinstirea-naltă de a-mi pleca ochii spre ea ?

— Ştiu eu, stăpâne ? zicea Hermes. îmi pare mie, sau aşa e ? Nu cred că-i alta mai frumoasă decât Calisto[7] , nimfa care o însoţeşte în cortegiu pe Artemis, la vânătoare...

— Privirea ta e ageră, a râs cu hohote stăpânul. Eşti gând din gândul meu, băiete. Într-adevăr, nu-i alta care să merite, mai mult ca dânsa, cinstea de-a-mi deveni soție...

— Bine, dar nimfele acestea au jurat fiicei tale, Zeus, că vor rămâne ne-ntinate. Zeița Artemis ucide nimfele sale din cortegiu, dacă îşi calcă jurământul... Calisto nu o să primească a-ți fi soție. Îi va fi teamă.

— Nu, Hermes, te înşeli, te-asigur, i-a spus pristavului stăpânul. Nimfei nici n-o să-i fie teamă. Iată ce fac...

Şi, într-o clipă Zeus a luat înfățişarea copilei sale, Artemis. Pe umeri ținea, ca şi dânsa, un arc măiestru de argint şi-o tolbă plină cu săgeți. Mergând cu pas uşor, prin munți, i-a tăiat calea lui Calisto. Cu voce limpede, de fată, i-a poruncit nimfei să vină la pieptul său şi-a sărutat-o. Calisto, nebănuitoare, se bucura că-i strânsă-n brațe şi sărutată de zeiță.

Deodată, Zeus şi-a luat chipul său majestuos, impunător, şi a rostit către Calisto :

— De azi vei fi soția mea. Fiul tău o să-ntemeieze regatul din Arcadia!

Când a-nțeles înşelăciunea, nimfa a început să țipe şi a fugit ca o nălucă, plângând, spre inima pădurii. Artemis cea adevărată, auzind țipetele fetei, a trimis nimfele s-o cheme. Calisto s-a înfățişat tremurătoare, înlăcrimată, i-a căzut în genunchi zeiței şi a rugat-o să o ierte. Se ruga biata să o ierte, deşi nu avea nici o vină.

Artemis se uita la nimfă, având o cută-ntre sprâncene. Fără să dea nici un răspuns, a cerut arcul şi-o săgeată şi a țintit-o pe Calisto.

Zeus, care era acolo ascuns în dosul unor arbori, a vrut să-şi scape victima de sub săgeata fiicei sale. Făcând un semn, a preschimbat-o pe Calisto într-o ursoaică. Ursoaica a-ncercat să scape şi să se urce-ntr-un copac. Atâta numai că zeița arareori îşi greşea ținta. Fata a fost lovită-n piept. Gemând, s-a prăbuşit in iarbă şi sângele nevinovat a înroşit pădurea toată. S-a chinuit aşa un timp. Mai înainte de-a muri a născut un fecior, pe Arcas.

Sfârşindu-şi fata zilele, trupul său a fost pus pe rug. Şi moartă ea era frumoasă. Ca să-i păstreze frumuseţea, Zeus a luat-o de pe rug şi a zvârlit-o între stele, ivind o nouă constelaţie, ce se numeşte Ursa mare.

Fiul său, Arcas, după cum îi prevestise însuşi Zeus, a-ntemeiat Arcadia, ţara cea mai încântătoare ce se afla în acel timp, după cum spun legendele. A vieţuit el multă vreme, însă, simţind că i se-apropie ceasul din urmă, l-a rugat pe tatăl său ceresc, pe Zeus, să-l ducă lângă mama lui. Zeus i-a împlinit dorinţa schimbându-l, de asemenea, în altă constelaţie care se cheamă Ursa mică.

IO E PRESCHIMBATĂ ÎN JUNINCĂ

Calisto este sus, pe boltă. Egina-i insulă în mare. Destinul a voit ca eu să mi le pierd pe amândouă, glăsuia Zeus către Hermes.

— Necazul n-are nici un drept să mohorască fruntea ta. Sunt flori pe lume câte vrei. Îţi poţi afla alte soţii, îi răspundea şiretul Hermes.

Şi mai trăia pe-atunci, în Argos[8], oraş vestit, înfloritor, o preoteasă-n templul Herei, ce purta numele de Io.

Tatăl acestei fete, Io, era alt fluviu zeu, Inahos, ce uda ţara Argolidei.

Zeus o văzuse pe Io când se scălda în zorii zilei. Din cer o urmărise lacom, cum se rotea domol prin unde şi se ivea deasupra apei, ca o petală de argint.

Fecioara Io, terminându-şi scăldatul într-o dimineaţă, se îndrepta spre ţărm, storcându-şi cosiţele bălaie, lungi, ridicând braţele spre soare. Zeus, neostoitul Zeus, ce o pândea din slava lui, s-a repezit-naintea fetei.

Io s-a-nspăimântat de moarte. A fugit iute, ca o ciută, pe şesul înroşit de soare. Voia să se-întoarcă-n fluviu. La adăpostul tatălui, era mai greu s-o prindă Zeus. Dar Zeus şi-a-ncruntat privirea, şi peste fluviu s-a lăsat un nor mai negru decât noaptea. Io s-a rătăcit prin beznă. Zeus s-a apropiat de ea şi-a-mbrăţişat-o cu de-a sila.

În acest timp, zeiţa Hera îşi căuta soţul peste tot.

„Unde o fi plecat iar Zeus ?" se-ntreba ea şi cerceta cu ochii lumea-n lung şi-n lat.

Pământul era luminat de soare, ca în orice zi, numai în Argos se lăsase un întuneric nepătruns. Zeiţa, cam bănuitoare, a poruncit să i se-aducă un nor de aur şi, pe loc, s-a coborât în Argolida.

Ajunsă tocmai lîngă fluviu, Hera a început să strige :

— Stăpâne!... Zeus!... Unde eşti ?...

N-a răspuns nimeni, se-nţelege. Zeus tăcea, în întuneric, sperând că nu

va fi zărit. Dar Hera, bănuind, pesemne, că Zeus totuşi este-acolo, a poruncit norilor negri să se împrăştie-n văzduh.

Norii s-au ridicat în sus şi s-au împrăştiat ca fumul. Atâta că şiretul Zeus, ca să nu fie prins, schimbase fata-ntr-o junincă şi sta, nevinovat, alături.

— De unde e juninca asta ? l-a iscodit zeița Hera.

— Nu ştiu. A ieşit din pământ. E o junincă fermecată! a trântit Zeus o minciună.

— De e aşa, să mi-o dai mie! a rostit Hera, ascuțit.

— Ți-o dau, cum nu! a răspuns Zeus, dornic să-i stingă bănuiala soției sale din Olimp.

MONSTRUL ARGUS ÎNCEPE S-O CHINUASCĂ PE IO

Hera n-a aşteptat să-i dea Zeus încă o-ncuviințare. A luat pe fiica lui Inahos – astfel schimbată în junincă. I-a pus de gât un lanț de-aramă şi-a-ncredințat-o unui monstru, un slujitor de-ncredere, ce-avea tot corpul presărat cu zeci de ochi pătrunzători. Monstrul acesta, numit Argus[9] , vedea în toate părțile : sus, jos, în părți şi-n spate, vedea şi-n bezne şi în apă. Nici o mişcare nu scăpa ochilor săi veşnic la pândă. Abia dacă în timpul nopții câte doi ochi se odihneau, unul în față, altu-n spate, pe rând, o clipă fiecare ; dar ceilalți rămâneau de strajă, băgau de seamă orişice.

Acestui monstru i-a dat Hera pe fiica fluviului Inahos şi i-a grăit în acest fel:

— Argus, să iei juninca asta. Eu bănuiesc că e o fată. Tu să mi-o duci cât mai departe, să n-o mai poată vedea Zeus. Acolo să mi-o chinuieşti, cât te-i pricepe tu mai bine...

Monstrul a luat de lanț juninca şi a purtat-o peste munți, peste câmpii şi peste ape. Nu îi dădea voie să pască decât o iarbă vestejită, frunze pălite şi amare, iar apă nu putea să bea decât din bălți cu sărătură, înnămolite, putrede. Noaptea, o aducea să doarmă pe locuri cât mai umede, mai înghețate, mai bătute de vânturile cele reci, lăsând-o pradă frigului.

Io vărsa lacrimi amare. Ştia că e nevinovată. Zeus, din cer, o oropsise. Şi-n loc să dobândească milă, cum se cuvine aceluia ce suferă, Hera o urgisea mai rău. Şi tot ducând-o monstrul Argus, prin lumea largă, pe copilă, au ajuns, într-o bună zi, în țara fluviului Inahos.

Tocmai atunci erau pe țărmuri bătrânul fluviu zeu, Inahos, şi cu surorile-i iubite. Vorbeau cu toții despre ea.

— Unde-o fi Io a noastră ? se tânguia încet bătrânul. Simt că mă sting,

mă sting cu zile. Ea îmi era căldura vieții şi mângâierea clipelor de bătrânețe ce m-apasă...

— Surioara noastră dulce, blândă, ce-nveselea întreg palatul cu râsetele ei zglobii, care cânta din zori în noapte, pe unde-o rătăci, sărmana ? se întrebau şi fetele.

Io era la depărtare de câțiva paşi şi-i auzea.

— Eu sunt... Eu sunt Io a voastră... Priviți-mă cum am ajuns... mugea copila-ndurerată.

Văzând că tatăl şi surorile n-aveau cum să o înțeleagă, ea şi-a zgâriat, cu multă trudă, pe țărmul nisipos al apei, numele – Io – cu copita.

— Juninca asta-i fermecată! au strigat toate fetele. Ştie să scrie cu copita. Hai să citim şi noi ce-a scris.

— Io!... Da, da, da, Io scrie... a rostit fluviul zeu, Inahos. Bătrânul se şi repezise de gâtul fetei sale dragi. Plângând cu țipete, Inahos îi mângâia pielea rănită de lanțurile de aramă.

— Aduceți leacuri, oblojeli!... Aduceți iute!... striga dânsul. Păstorule nelegiuit, zeii au să te pedepsească, fiindcă loveşti un animal sub care se ascunde-o fată...

Cât timp s-au petrecut acestea, monstrul cel de credință-al Herei se aruncase-n apa rece ca să-şi împrospăteze trupul. Auzind însă pe Inahos că îl blestemă-n acest fel, s-a săltat repede din unde :

— Fereşte-te, bătrâne,-n lături, a răcnit el. N-o mânia cumva pe Hera, ce ocroteşte-acest ținut, pentru că s-ar putea să-ți schimbe toate copilele la fel...

A tras apoi tare de lanț, târând juninca-n urma lui. Tatăl se aruncase jos, lovindu-şi fruntea, hohotind :

— E dusă mângâierea mea... Duse îmi sunt orice nădejdi... Fetele îşi smulgeau şi ele părul din cap şi se jeleau :

— Io!... Iubita noastră soră! Eşti osândită pe nedrept. Şi noi,cât vom trăi pe lume, vom lăcrima în urma ta...

ZEUS HOTĂRĂȘTE MOARTEA LUI ARGUS

Argus nu s-a uitat în urmă. N-a ascultat plânsetul lor. A dus juninca mai departe, până ce a găsit, în drum, nişte păşuni cu iarbă arsă. Aici a legat-o pe Io de un țăruş, cu lanțu-i greu. El însă s-a urcat pe-un munte, umbrit de arbori rămuroşi. De-acolo priveghea în zare, să nu se-apropie nici un om, ce ar putea să-i dea lui Io vreun ajutor oricât de mic.

Erau atâta de departe şi-atât de bine-o ascundea Argus pe Io-n acel loc, încât abia de-o vedea Zeus.

,,E prea destulă suferință pe care o îndură Io, nevinovată precum e!... a cugetat în sine Zeus. A venit vremea s-o ajut. M-a blestemat fluviul Inahos. Îmi fac iarăşi prea mulți duşmani..."

A chemat deci pe zeul Hermes şi i-a cerut să plece-n grabă spre locul unde era Io.

— Ai să-l ucizi pe monstrul Argus, i-a poruncit Zeus lui Hermes. Cum ? Te priveşte. Eşti viclean şi priceput în treburi de-astea...

Şi-a pus Hermes aripile la pălărie, şi la umeri, şi la picioarele-i mai iuți decât e vântu-n vijelie. A pus sub haină secera de diamant cu care Cronos îl sfârtecase pe Uranus, în bătălia dintre ei. A luat în mână caduceul şi a zburat ca un vârtej...

A tot zburat, a tot zburat, până ce a ajuns în locul unde monstrul zeiței Hera păzea pe fiica lui Inahos cu-atât de mare străşnicie.

Sosind acolo, zeul Hermes şi-a dat deoparte-aripile şi a lovit cu caduceul într-un tufiş de bozie. Cum a lovit cu caduceul, tufişul s-a schimbat pe loc în douăzeci de capre roşii şi douăzeci de iezi bălțați, având pe lângă ei un țap cu părul negru, păcură. Hermes şi-a scos din sân un nai. A început să-şi mâne turma, cântând din nai, fermecător.

De pe-nălțimea unde sta, Argus l-a şi văzut pe Hermes.

— Cine eşti, măi ? i-a strigat el.

— Sunt un sărman păstor de capre, nu vezi ? i-a dat răspunsul Hermes.

— Frumos mai cânți, ia vino-ncoace!... Acolo iarba e pălită, aici e grasă... Şi-s izvoare, să-ți tot adăpi căprițele. Urcă-te sus! E şi răcoare. Şi tu poți să te odihneşti. Iar mie-mi vei cânta din fluier. Dar vai, ce fluier e acela ? N-am mai văzut. Făcut din trestii ?... Frumos mai ştii să cânți, băiete!...

Hermes se face-ntâi că nu vrea să urce-n munte, lângă Argus ; până la urmă se-nvoieşte. Încet-încet îşi urcă turma, cântând mereu, mereu, din nai. Lui Argus i se închid ochii. Asta şi urmăreşte Hermes. S-adoarmă monstrul ce păzeşte pe fiica fluviului Inahos, şi să-l ucidă. Asta vrea.

Monstrului i se închid ochii, sub cântecul duios din nai. Nu încă toți. Mai sunt de strajă, ici-colo, câte unul.

— Spune-mi, păstorule iubit, rosteşte Argus moțăind, cine a născocit unealta din care cânți aşa frumos ?

Păstorul prefăcut îi spune, cu glas domol, adormitor, despre un zeu, pe nume Pan. Şi-i spune Hermes, îi tot spune, cum zeul a-ntâlnit o nimfă ; şi... zeul Pan s-a-ndrăgostit...

Vocea lui Hermes e ca vântul, când suflă prin frunzişuri vara.

Argus a adormit de tot. Pentru întâia oară Argus nu are nici un ochi deschis. Sforăie-n tihnă şi visează. Visează despre zeul Pan şi despre o unealtă nouă, pentru cântat, numită nai. Hermes îşi duce caduceul peste tot trupul monstrului. Iar caduceul mângâie ochii lui Argus, ca s-adoarmă tot mai adânc, ca-ntr-un mormânt. Puterea lui este sfârşită. Hermes îşi schimbă uitătura cea plină de bunăvoință şi se încruntă ucigaş. De sub veşmântul de păstor îşi scoate arma ascuțită. Îşi scoate arma şi loveşte grumazul gros al monstrului.

Capul s-a despărțit de trunchi, rostogolindu-se pe văi.

Hermes împinge cu piciorul şi trunchiul celui ce fusese străjerul de credință-al Herei. Capul şi trunchiul se zdrobesc. Muntele s-a-nroşit de sânge. Ochii lui Argus s-au desprins şi de pe cap şi de pe trunchi, şi-s risipiți mai peste tot.

IO ÎŞI RECAPĂTĂ VECHEA ÎNFĂȚIŞARE

Zeul pristav nu stă pe gânduri şi rupe lanțul de aramă, care o priponea pe Io. Juninca liberă, scăpată de sub cumplita priveghere,porneşte-n goană către casă, în timp ce Hermes îşi aşază la loc măiestrele-i aripi şi se ridică-n zbor spre Zeus, ca să-i arate ce-a făcut.

Nici nu zburase bine Hermes şi s-a ivit zeița Hera. A strâns ochii monstrului Argus, căzuți pe văi, căzuți pe coaste. I-a strâns în poala ei pe toți.

— Dar ce să fac acum cu ei ? se întreba zeița Hera. Gândeam s-o urmăresc pe Io. Nu vreau să-mi scape fata asta!

Voia să-i pună pe o stâncă, dar a zărit jos, in câmpie, trecând o pasăre : păunul. Coada păunului, rotată, i-a plăcut mult zeiței Hera.

„E numai bună de-ncrustat coada păunului, cu ochii cei risipiți ai monstrului!" a cugetat zeița Hera.

Ea a luat ochii strânşi în poală, i-a prins de coada cea rotată, ca nişte pietre nestemate, şi a rostit către păun :

— Pentru că porți ochii lui Argus, ochii ce m-au slujit pe mine, tu ai să fii pasărea mea...

Şi-ntr-adevăr, din acea clipă, legendele ne spun că Hera n-a avut pasăre mai dragă decât păunul cel rotat, cu coada lui strălucitoare.

Numai că-ndată după-aceea, zeița Hera s-a pornit s-o urmărească pe junincă, să nu poată ajunge-n țara unde se afla tatăl său.

Ea porunceşte unei furii[10] să se transforme într-o streche. Strechea o-nțeapă pe junincă. Parcă o taie c-un cuțit. De spaimă, Io trece-n goană printr-o pădure, pe-o câmpie, şi peste văi, şi peste dealuri. Se rătăceşte. Uită drumul. Şi fuge, fuge, înțepată necontenit de acea streche. Ea ocoleşte tot pământul. Sciții o văd prin țara lor. Prometeu, fiul de titan, înlănțuit de zei pe Elbrus, o vede şi îi dă curaj.

Prin Asia goneşte Io şi se aruncă-n apa mării să-şi răcorească trupul ars de-nțepătura furiei, în valurile reci şi repezi. Străbate mările înot şi-ajunge-n țara egipteană.

Nilul, cu apa lui mâloasă, curgea – oglindă-mpurpurată de asfințitul soarelui. Pe țărmul său aleargă Io. Cade-n genunchi, fără puteri. Ridică fruntea către cer. Mugeşte-adânc, şi-n limba ei cere lui Zeus îndurare. Mai bine zeii să-i ia viața ; de mii şi mii de ori era mai bine, dacă se îneca în valuri, decât să îndure atâta, nevinovată, pe pământ.

Din cer, însuşi stăpânul, Zeus, vede că răzbunarea Herei e mult prea mare, şi a-ntrecut orice măsură. Cu carul său de aur, Zeus coboară grabnic în Egipt. Îi pune mâna grea pe spate junincii albe şi... minune!... părul de animal îi cade, se vede pielea mătăsoasă ; coarnele i se rup din frunte ; pe spate, într-un val de aur, cosițele i se revarsă, umede, ca în ziua-n care Zeus căta din cer la ea. cuprins de gânduri pătimaşe.

Io, încă înfricoşată, se saltă repede din tină. Picioarele şi mâinile îi sunt aşa precum erau în vremea când sălăşluia la tatăl său, fluviu] Inahos. Îi vine greu parcă să creadă că nu mai este animal. Vorbeşte, strigă, râde, cântă şi, uluită, îşi ascultă glasul şi hohotul senin.

Totul era ca mai-nainte.

Şi, pentru că-i venise ceasul, dânsa s-a tras lângă un mal. Acolo a născut un fiu lui Zeus, tatălui ceresc. Feciorul s-a numit Epaios.

Regele din Egipt, Osiris[11], văzând-o pe frumoasa Io, s-a-ndrăgostit nebun de ea şi a cerut-o de soție. Astfel a devenit regină Io în țara egipteană. După ce ei s-au stins din viață, preoții le-au făcut altare, numind-o pe regină : Isis.

Pe tron, ca rege în Egipt, a fost urcat fiul lui Io. Când a murit şi el, de-asemeni preoții i s-au închinat şi l-au slăvit, zicându-i Apis

RĂPIREA EUROPEI

În timpul când sărmana Io era încă târâtă-n lanțuri de Argus, monstrul ne-ndurat, Zeus îşi aplecase ochii spre altă fată pământeană. Era o tânără prințesă, fiica lui Agenor, un rege care domnea-n Fenicia[12] .

Prințesa se juca-ntr-o zi, cu prietenele sale bune, pe-o pajişte, la țărmul mării. În cântece se povesteşte că fetele strângeau în coşuri trandafiri roşii din boschete, pentru altarul Afroditei, mândra zeiță-a dragostei.

Cântând voioase şi zburdând, ele nici n-au băgat de seamă când s-a ivit un taur falnic, cu păr galben ca aurul şi ochi albaştri cum e bolta senină a Feniciei.

Zeus se preschimbase-n taur. Se-amestecase-ntr-o cireada, care păştea pe malul mării. Dar, mai-nainte, poruncise fiului său, pristavul Hermes, să se prefacă în păstor şi să gonească vitele spre pajiştea unde era ceata de fete feniciene.

Înghesuindu-se-n cireada mânată de pristavul Hermes, Zeus s-a apropiat, pe-ncetul, de locul de-unde culegea Europa trandafiri roşii pentru altarul Afroditei.

Hermes a mânat mai departe cireada, către o pădure. Nu a rămas pe pajişte decât stăpânul din Olimp, schimbat în taurul de aur.

În acea clipă l-au văzut mai multe fete şi-au strigat :

— Europa, vino să te miri... N-ai mai văzut astfel de taur. Părul lui e ca aurul, ochii ca bolta cea senină, pe fruntea lată poartă coarne încovoiate, tot de aur, şi-o pată de argint luceşte pe creştetu-i strălucitor.

Fata de rege s-a grăbit să vină până lângă taur.

— Aşa e, s-a mirat şi dânsa. Ochii acestui animal par ochi de om, parcă grăiesc. Ce vrea să spună nu-nțeleg. Însă, de bună seamă, iată-l, ne face semn să ne urcăm pe preaputernica-i spinare... şi să ne plimbe. Asta vrea...

— Da, da! au spus şi celelalte copile, într-un singur glas. Cu capul face semn spre noi, să ne urcăm şi să pornim cu el pe țărmurile mării. Numai că nouă ne e frică. Cum ? Tu, Europa, îndrăzneşti ?

— Eu îndrăznesc, a răspuns dânsa. Priviți-l doară ce blând e. Din botul lui se-mprăştie miros de flori, ba... parcă... staţi!... mireasmă de ambrozie.

Şi, fără nici o chibzuială, Europa saltă grațioasă pe taurul înşelător. Acesta se ridică-ndată, pornind cu paşii-i majestuoşi, întâi încet, apoi mai iute, apoi în goană, şi-n sfârşit se-aruncă-n valurile verzi. Se-aruncă... şi înoată, înoată, mai către larg, mai către larg...

Europa, când se vede-n valuri, plânge şi țipă-nfricoşată :

— Vai, ce mă fac, surorilor ? Nu mă lăsați să pier în mare! Vestiți pe tata, să trimită corăbiile-n urma mea şi să mă scape de la moarte...

Dar taurul cu păr de aur, mugind cu glas de trâmbiță, îşi purta prada mult mai iute decât puteau corăbiile regelui Agenor să zboare pe-ntinsul verde-al apelor.

Zadarnic au purces corăbii şi oameni vrednici după fată. Taurul luneca pe ape, repede, repede ca vântul. Poseidon, zeul mărilor, înconjurat de nereide, îmblânzea marea-n calea lor. Vântul îi mângâia copilei părul bălai şi inelat. O muzică tulburătoare se răspândea jur împrejur, iar taurul, Zeus, mugea, strigându-şi tare biruința.

Fata era înspăimântată. Plutiseră întreaga zi, şi-abia acuma, pe-nserate, vedea un țărm, în depărtări.

Către țărmul acesta, Zeus îşi duce prada şi o lasă la poalele unui stejar. Apoi, dispare ca prin farmec.

Nu trece mult şi se iveşte, acolo, sub copac, un tânăr. Tânărul vine lângă dânsa. Are un chip atrăgător şi-o vorbă ademenitoare.

— Cine eşti tu ? întreabă el, în ochi c-un zâmbet victorios.

(Dar tînărul acela era tot Zeus. îşi luase altă înfățişare, numai şi numai ca să-nşele şi pe copila feniciană.)

— Numele meu este Europa, răspunde ea. Un taur m-a răpit din țara părintelui meu, Agenor, care se află-n Asia şi, înotând spre asfințit, m-a dus în locurile astea... Spune-mi tu, tinere voinic, poți să îmi fii de ajutor ? Poți să mă ocroteşti cumva ?

— Cum să nu!... grăieşte el. Sunt regele ținutului. Nimeni ca mine n-ar putea să-ți dea atâta ajutor. Numai că-n schimb, îți cer şi eu să-mi fii soție, preafrumoaso!...

Fără părinți şi fără rude, lipsită şi de orice prieteni, Europa plânge.

— Primesc, şopteşte încet ea. Sunt singură şi fără sprijin... Zeus o prinde de mijloc :

— Vei fi regina insulei, îi spune, pentru că insulă mi-e țara mi-e țară[13]. În noaptea asta vom dormi aici, lângă stejar, dar mâine-am să te duc, Europa, în oraşul unde domnesc, unde-i palatul meu regal...

AFRODITA ÎI ADUCE MÂNGÂIERE COPILEI LUI AGENOR

Târziu, târziu, spre dimineață, trezindu-se din somn, Europa vede că a fost părăsită de tânărul care spunea că e regele insulei.

Dorul de casă, de părinți, începe să o mistuie. Inima ei e-ndurerată. Priveşte cerul sângeriu şi marea vânătă,-nspumată. Priveşte, plânge şi suspină :

— Pe unde sunt ?... Ce să mă fac ? Voi fi o roabă preaumilă a cine ştie cărui rege... Ruşinea, jalea mă doboară. Mai bine vreau să pier din lume. Uite, aici este stejarul. Am să m-anin cu cingătoarea de ramurile sale lungi, sau nu, mai bine urc pe stâncă, iată, pe stânca înnegrită, care se pleacă peste apă... iar apa fierbe dedesubt. De-acolo nu mai pot scăpa...

Europa se şi ridicase, gata să urce pe o stâncă şi să s-azvârle-n apa mării. Deodată, simte lângă dânsa o adiere parfumată şi-un zvon de cântece duioase. Se-ntoarce iute şi zăreşte, într-o lumină orbitoare, pe Afrodita, pe zeița ce ocroteşte dragostea.

Zeița îi opreşte pasul, îi pune palma pe cosițe şi-o mângâie, dându-i curaj.

— Nu plânge, draga mea, îi spune. Taurul care te-a răpit a fost însuşi stăpânul lumii. Şi tânărul ce te-a cerut, să-i fii soție, e tot el. Deci bucură-te, dragă fată! Tu-i eşti nevastă pe pământ, aşa precum îi este Hera, la noi, în muntele Olimp. Numele tău o să rămână nemuritor, fiindcă pământul pe care Zeus te-a adus o să poarte, în viitor, numele tău... pe lângă Asia bătrână, va fi Europa tânără[14] .

Astfel a glăsuit zeița către Europa şi, apucând-o lin de mijloc, a dus-o către un oraş, ce se afla nu prea departe-n insulă. Europa i-a născut lui Zeus doi fii vestiți. Unul va fi regele Cretei[15], iar celălalt, judecător al umbrelor de sub pământ[16].

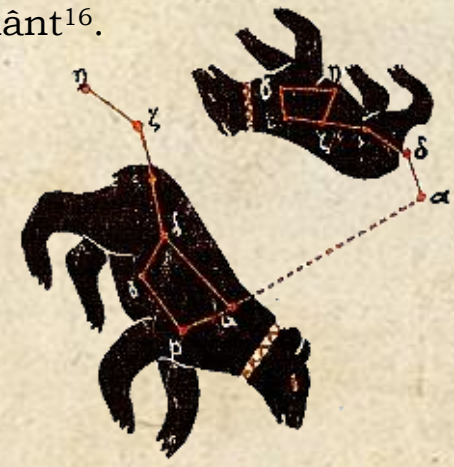

Note

1. Corăbiile elinilor au cutreierat mările din timpuri foarte, foarte vechi Ei debarcau în toate cele trei continente cunoscute pe atunci : bătrâna Asie, Africa şi Europa. Dând lupte îndârjite cu localnicii, elinii luau în stăpânire pământuri noi şi clădeau oraşe înfloritoare, în care adunau aur şi nenumărate bogăţii : cirezi de vite, grâne, obiecte preţioase şi sclavi, mai ales sclavi, pe care îi vindeau în toată lumea. Astfel de oraşe au fost întemeiate, ca un lanţ, şi pe ţărmurile patriei noastre : Tomis, Calatis, Istria etc. Când popoarele asuprite îi întrebau cu ce drept îi năpăstuiesc, războinicii şi neguţătorii elini le răspundeau că ei au toate drepturile, fiindcă fac parte dintr-un neam ales. Atunci îşi desfăşurau strălucita, dar imaginara lor origine, afirmând că prin Elen, Deucalion şi Prometeu se trag din lapet, deci direct din titani, ca şi Zeus, care era fiul lui Cronos. Iar Cronos şi lapet se ştie că erau fraţi. Astfel elinii se socoteau, ca şi olimpienii, sământă bună din titani. Iar pe băştinaşii ţărmurilor, unde acostau corăbiile eline, îi considerau născuţi din pietrele aruncate de Deucalion şi Pira. Băştinaşii trebuiau, deci, să li se supună elinilor fără şovăire.

2. Dacă întregul popor elin era atât de nobil, trăgându-se din titani, regii elini voiau să fie şi mai nobili. De aceea, ei îşi alcătuiau o genealogie cât mai aleasă, întemeiată, bineînţeles, pe vechile legende. În acest scop, arătau că un zeu olimpian îşi alesese pe o anumită strămoaşă a lor de soţie. Ei se trăgeau din aceste pământene înşelate. La ospeţele din palatele lor, regii chemau pe cântăreţii rătăcitori, pe aezi, să cânte, între altele, isprăvile amoroase ale zeului respectiv, dovedind astfel „neîndoielnic" că se înrudesc cu acel olimpian. Dar cum regii doreau cel mai adesea să fie înrudiţi direct cu stăpânul Olimpului, s-au născocit în decursul veacurilor zeci şi chiar sute de astfel de „înşelăciuni" ale lui Zeus.

3. Nimfele erau zeităţi feminine, mai puţin importante, reprezentate prin nişte tinere fete, care locuiau pe pământ, în fântâni, izvoare, fluvii, în copaci, păduri, câmpii, dealuri şi munţi. Aproape nu era loc din natură să nu aibă, după imaginaţia vechilor greci, nimfele sale. Nimfele slujeau şi pe zei, mai ales pe zeiţele olimpiene : Hera, Afrodita, Artemis etc. În basmele noastre, ele se confundă cel mai ades cu zânele.

4. În Elada erau patru râuri care purtau numele de Asopos. Cel despre care este vorba în povestirea noastră uda ţinutul Beoţiei.

5. Insula Egina, situată în golful cu acelaşi nume, se află între Peloponez şi Atica. Se pare că oraşul Egina a fost în antichitate un concurent serios al Atenei. Oraşul era întemeiat, după legende, de Eac, fiul frumoasei Egina, cea înşelată de Zeus. Şcoala de sculptură din acest oraş a fost celebră. În 1811 s-au descoperit aici nişte faimoase sculpturi în marmură.

6. Satirii erau fiinţe imaginare – jumătate oameni, jumătate animale. Ei purtau coarne şi urechi ascuţite, ca nişte ţapi. Picioarele păroase aveau, de asemenea, copite de ţapi. Locuiau mai ales prin păduri şi însoţeau aproape întotdeauna cortegiul zeului vinului, Dionisos.

7. Numele de Calisto se tălmăceşte din limba elină prin „preafrumoasa".

8. Argos era capitala străvechii Argolida. Prin Argolida se înţelegea ţinutul aşezat în

jurul golfului Argolic, fiind mărginit la vest de munții Ar-cadiei, şi separat, la nord, de Corint, printr-un alt şir de munți. Argosul era aşezat la vest de fluviul Inahos. Acest fluviu, fiu al lui Ocean, era, după legende, chiar întemeietorul oraşului.

9. Hera reprezintă, de fapt, cerul. De aceea, monstrul ei de credință, Argus, are atâția ochi, care simbolizează stelele. Stelele par a veghea noaptea din înalt, după cum şi Argus străjuia pe Io pe un munte. Herrnes, care întrupa uneori şi răsăritul zilei, taie capul lui Argus, făcând să i se închidă ochii. La fel, stelele nopții se sting şi ele în zori. Sângele monstrului scurs pe stâncă este lumina roşie ce însoțeşte zorii zilei şi colorează parcă munții. Tot ca un simbol al stelelor de pe cer, elinii i-au închinat zeiței Hera păunul, a cărui coadă pare presărată cu nişte ochi deschişi. Asociația poetică dintre păunul cu coada lui splendidă şi ochii monstrului Argus este una dintre cele mai interesante din mitologie.

10. Furiile erau nişte genii răzbunătoare din ținutul cel întunecos al lui Hades. Ele aveau bice cu şerpi şi loveau pe cei vinovați de a fi supărat pe zei. Furiile se puteau transforma şi ele, ca majoritatea zeităților. În povestea despre Io, furia chemată în ajutor de Hera se transformă într-o insectă – numită streche – care atacă de obicei vitele : boi, cai, oi. Muşcate de această insectă, animalele fug pe câmp, fără țintă.

11. Osiris este în mitologia egipteană zeul-soare, şi Isis, zeița-lună. Epafos s-a confundat, după cum arată unele legende, cu Apis, boul sfânt, animalul atât de venerat de vechii egipteni.

12. Vechea Fenicie se întindea pe coasta mării, în Asia, între Siria şi Liban. Regele Agenor, pe care-l cântă Moshos în „Idilele" sale, domnea în oraşul bogat – Sidon.

13. Este vorba de insula Creta. Aceasta era, după legendă, insula unde se născuse şi crescuse Zeus, pe ascuns, înainte de a da lupta cu titanii. Tot aici a fost unul dintre cele mai vechi centre de cultură, nu numai ale Greciei antice, ci ale Europei.

14. Prin această legendă elinii urmăreau să explice numele continentului pe care locuim noi.

15. Acesta este regele Minos.

16. Radamante, care împreună cu Minos şi un alt fiu al lui Zeus , Eac, erau judecătorii morților ajunşi la Hades. În unele legende, Europei i se atribuie şi un al treilea fiu : Sarpedon.

HERA ŞI COPIII EI

Cu toate astea, în Olimp domnea o singură zeiță, mândra şi preafrumoasa Hera, soția marelui stăpân. Când Hera pătrundea-n Olimp, toți ceilalți zei se ridicau şi-o salutau plini de respect.

Mânia ei stârnea furtună, ca şi-a lui Zeus, glas de tunet. Putea să dea – tot ca şi dânsul – porunci stihiilor. Şi de se frământa în jilț, Olimpul se cutremura.

PEDEPSIREA CHELONEEI

Despre căsătoria ei cu Zeus se povesteau destule lucruri. Fusese-o nuntă în Olimp, mai mare ca oricare alta. La nuntă au fost poftiți zeii şi semizeii, ba şi genii şi nimfe, care mişunau şi pe pământ, ca şi în ape. Toți le-au adus daruri de preț. Numai o nimfă, Cheloneea, n-a vrut cu nici un chip să vină. Locul ei, hotărât la masă, se vedea gol.

Zeus a poruncit lui Hermes să plece grabnic după nimfă şi s-o aducă negreşit. Dar nimfa tot n-a vrut să vină, ba a mai râs chiar şi de miri.

— Zeus ? Câte mirese-o să mai aibă ? se pare c-ar fi grăit nimfa, batjocorindu-l pe stăpân. Mai bine stau la mine-acasă...

Zeus s-a mâniat cumplit, pentru că Hera se-ncruntase, auzind astfel de

răspuns, şi a grăit către meseni :

— Ca o pedeapsă, Cheloneei să i se curme, pe loc, graiul. Graiul cu care a-ndrăznit să spună despre mine vorbe nesăbuite şi prosteşti. Casa să-i cadă în spinare şi astfel să şi-o poarte veşnic... Să se prefacă într-o broască. Broască țestoasă[1]. Poruncesc!... Iar noi, ceilalți, să urmăm nunta...

Hera s-a-nveselit din nou, şi nunta a urmat în voie, în timp ce nimfa, Cheloneea, se prefăcuse într-o broască, ce-şi purta casa în spinare, precum îi hotărâse Zeus.

Sfârşindu-se apoi cu masa, au pornit toți către palatul unde avea să locuiască zeița Hera, în Olimp. În acea zi, i-a dat stăpânul voie Herei să meargă înaintea lui, deoarece urma să-i fie soție pentru totdeauna.

Cortegiul se-ncepea cu Hera, având în mâna dreaptă sceptrul[2]. Zeus venea în urma ei, având şi el în stânga sceptrul şi-n dreapta fulgerele lucii, pe care le strângea-n mănunchi, semnul puterii de stăpân.

Sceptrul soției sale, Hera, avea în vârf un cuc micuț. Cucul fusese pus acolo, nu numai pentru că vesteşte lumii mult aşteptata primăvară, şi înflorirea, şi speranța, ci fiindcă... se mai povestea...

ZEUS A ÎNŞELAT-O ŞI PE HERA

Se povestea, într-o legendă, că Zeus şi-o făcuse soață pe Hera printr-o-nşelătorie. În timpul unei ierni geroase, Zeus s-a prefăcut în cuc. Cucul, țipând şi tremurând, se apropiase de fecioară. Se prefăcea că-i este frig. Ea s-a înduioşat de cuc şi l-a vârât repede-n sân, dar Zeus s-a făcut bărbat şi i-a cerut a-i fi soție.

Atuncea Hera s-a-nvoit să facă nunta cu stăpânul, nunta cea mare din Olimp.

Ca dar, la nuntă, a primit de la bărbatul său izvorul care a fost numit Canatos, şi se găsea în Nauplia[3] . Aici avea dreptul zeița să vie-n fiecare an şi să se scalde-n apa clară. Scăldându-se, zeița Hera sporea mai mult în frumusețe.

Legenda spune despre Hera că îşi ungea, după scăldat, trupul său alb, încântător, cu o esență-mbătătoare, ai cărei aburi parfumați se-mprăştiau în toată lumea, la cea mai mică adiere. În jurul frunții îşi strângea cosița-i lungă, mătăsoasă. Pe sân îşi aduna veşmântul, făcut cu multă măiestrie, de cea mai bună țesătoare, Palas-Atena, în Olimp, şi şi-l prindea cu o agrafă din aurul cel mai curat. Urechile-i micuțe, roze, erau şi ele-mpodobite cu

cercei scumpi şi şlefuiți de meşterul Hefaistos. Iar pe umăr îşi punea un văl, mult mai strălucitor decât e soarele-n amiaz.

Văzând-o cât e de frumoasă, soțul ei, Zeus, sta-mpietrit şi îşi spunea, străfulgerat de o simțire-nflăcărată :

— O!... Niciodată... niciodată inima mea n-a fost mai plină de dragoste pentru vreo fată sau vreo femeie, zeiță, nimfă, muritoare, cum este astăzi pentru tine...

Zeița Hera se mândrea adeseori cu-aceste vorbe, pe care i le spunea Zeus. Ținea la frumusețea ei, şi dacă i-o nesocotea vreo muritoare, pe pământ, o pedepsea îngrozitor.

Aşa a pătimit o fată, cu numele de Antigona, ce se lăudase, într-o zi, că are părul mai frumos. Zeița a schimbat în şerpi cosițele lungi ale fetei. Alte copile, care-au spus că fețele lor sunt mai albe decât ale zeiței Hera, şi-au văzut tinerii obraji mâncați, până la os, de lepră[4] .

GELOZIA ÎŞI ARATĂ COLȚII

Zeița, după nunta sa, spunea celorlalți zei că are o căsnicie fericită. Ea trebuia să spună astfel, fiindcă era ocrotitoarea familiei, copiilor, fetelor ce se logodeau şi a femeilor măritate. Trebuia, deci, să fie pildă. Dar oricât s-ar fi lăudat Hera că peste căsnicia ei nu se abate nici o umbră, lumea ştia, aflase totul... Ştia de purtările lui Zeus. Cine nu auzise, oare, că Zeus. o-nşela mereu, fugind într-una după nimfe şi după fete pământene, când n-alerga după zeițe ?...

Hera le urmărea, dealtminteri, cu ura ei neîmpăcată, pe toate fetele acestea. Ba încă se mai povesteşte că, înfuriată rău pe Zeus şi necredința lui, Zeița şi-a părăsit cândva căminul şi a fugit pe-un nor de aur tocmai în insula Eubeea.

Ca să o poată-ntoarce-acasă pe soția sa, fugara Hera, Zeus a poruncit îndată fiului său, Hefaistos, să-i dăltuiască-n lemn o fată. A pus această statuie, acoperită toată-n văluri, într-un car măiestrit din aur şi, stând alăturea de ea, se preumbla-n toată Elada.

— Mă-nsor cu fata ce se află alăturea de mine-n car! spunea Zeus tuturor.

Hera, aflând această veste, roasă în inimă de ciudă, a pândit carul când trecea. S-a repezit în car, cu furie, smulgând veşmintele de văluri, ce-mpodobeau trupul de lemn.

Zeus râdea cu hohote, şi Hera a-nțeles, desigur, că a fost numai

păcălită. Aşa s-au împăcat din nou.

Alteori însă, gelozia ducea la certuri zgomotoase, care durau timp îndelung. Zeus îi repeta zeiței că nu i-a dat feciori pe plac, şi de-asta-i necredincios, fiindcă mai vrea şi alți copii. Numai că Hera-i amintea că mai avea şi două fete. Una din ele, Ilitia, se îngrijea de toți copiii, atunci când se iveau pe lume. Cealaltă, Hebe[5] , grațioasă, era paharnică în cer, fiind şi zeița tinereții.

— Degeaba spui că-i grațioasă Hebe a ta, răspundea Zeus. Uiți că-ntr-o zi s-a-mpiedicat, tocmai când ne servea la masă, şi zeii au pufnit în râs ? Chiar pentru asta am s-o schimb din slujba de paharnică, şi-am s-o-nlocuiesc c-un tânăr, un fiu de rege : Ganimede[6] .

Precum a spus, a şi făcut. Zeus a-nlocuit pe Hebe cu fiul regelui din Troia, spre marele necaz al Herei.

HERA PUNE LA CALE SĂ-L RĂSTOARNE PE ZEUS

Însă nici Hera n-a rămas datoare.

La rândul său, înverşunată pentru atâtea umilințe, s-a înțeles cu zeii Poseidon, Apolo şi Atena, şi toți au pus la cale să-l doboare pe Zeus. Ba chiar să-l şi închidă în Tartarul lui Hades..

Doar o zeiță, Tetis, care aflase taina, a chemat un gigant cu o sută de brațe, pe nume Briareu, să vină-n ajutorul lui Zeus în Olimp. Iar Briareu, gigantul, cu forța lui uriaşă, s-a repezit în cer, mişcându-şi dintr-o dată toate cele o sută de brațe ale sale, răcnind şi-amenințând.

Zeii înspăimântați au şi părăsit lupta. Răzvrătirea pusă la cale a fost zădărnicită.

Ca răzbunare, Zeus i-a gonit pe Poseidon, stăpânul mărilor, şi pe zeul Apolo, din muntele Olimp. A iertat-o pe-Atena, față de care el avea o slăbiciune. În schimb, a pedepsit-o pe Hera cu asprime, înlănțuind-o zdravăn şi-agățând-o de boltă, cu două nicovale mari prinse de picioare. Au trebuit să vie toți zeii şi să-l roage aproape în genunchi ca s-o ierte pe Hera. Dar numai dup-o vreme destul de-ndelungată şi după rugăminți multe, stăruitoare, Zeus s-a-nduplecat, slobozind pe Hera din lanțuri, pocăită. I-a iertat şi pe ceilalți.

UN DAR AMĂGITOR

Hefaistos, în timpul când se afla la Tetis, în adâncimea mării, îşi arătase totuşi talentul deosebit în multe meşteşuguri. Vreme de nouă ani, cât locuise-acolo, făcuse nimfelor podoabe minunate : brățări încolăcite, agrafe pentru rochii, inele prețioase, cheutori la veşminte, salbe, centuri, mărgele şi câte şi mai câte.

Crescând ceva mai mare, a îndrăznit să plece din apa verde-a mării. S-a întors în Olimp şi-a adus mamei sale un dar lucrat de dânsul.

Era un jilț de aur, făcut cu măiestrie.

Hera, nespus de încântată, l-a primit. S-a aşezat pe jilț, ca să se odihnească.

Dar când a vrut zeița să se ridice iarăşi – pas să mai izbutească. Parcă era lipită, parcă bătută-n cuie.

Hefaistos, istețul, se răzbunase straşnic pe mama sa, pe Hera, care îl aruncase în valurile mării şi care-l schilodise, fiindcă tot ea-l născuse atâta de urât.

Hera amenințase, țipase, se zbătuse. Fără folos, căci zeul Hefaistos plecase nepăsător acasă şi se-ncuiase bine în fierăria lui.

Atunci Hera,-nfuriată, i-a poruncit lui Ares să se lupte cu şchiopul şi să dezlege vraja, care-o ținea legată de acel jilț de aur.

Şchiopul l-a primit însă în uşa fierăriei pe Ares preafălosul, aruncându-i în față tăciuni aprinşi şi spuză, şi-aşa l-a izgonit înapoi, în Olimp.

Hera sta țintuită pe scaun şi se jelea. Ares privea la dânsa fără nici o putere. Şi ceilalți zei, de-asemeni, se cam temeau să-ncerce o luptă cu fierarul, căci zeul dovedise destulă iscusință şi mult curaj în luptă, aşa şchiop cum era.

Noroc c-a venit tocmai la timp Dionisos, zeul viței de vie, un alt fiu al lui Zeus...

HEFAISTOS CERE O RĂSPLATĂ MARE

Zeul Dionisos a încărcat cu vin o amforă de aur şi a bătut la uşa fierarului, în Lemnos. I-a rostit vorbe bune, şi astfel l-a-mblânzit. I-a dat după aceea să soarbă puţin vin. Puţin... încă puţin... O cupă... încă una... Până ce făurarul s-a ameţit de tot.

Dionisos, văzând că zeul fierăriei s-a-nveselit deodată, căpătând chef de glumă, l-a luat frumos de braţ, şi hai cu el, şontâc... şontâc, în cer.

Hera şi cu toţi zeii s-au bucurat nespus când i-au văzut venind. Şi care mai de care îl ruga pe fierar s-o scape pe zeiţă şi să dezlege vraja.

Dar el se ţinea tare.

— Îi dau drumul, de-mi cereţi, le răspundea hazliu, făcându-le cu ochiul. Dar... ea m-a oropsit... M-a aruncat din cer... şi trebuie să plătească. Un preţ... care-l vreau eu...

— Ce preţ vrei ?... Ce pofteşti ?...

— Eu vreau să-mi daţi ca soaţă pe dalba Afrodita...

— Ce spui!... Glumeşti, pesemne...

— Ba nu glumesc deloc. Eu doar atâta cer...

Toţi zeii-au rămas muţi. Cum ? însăşi Afrodita, zeiţa frumuseţii şi-a dragostei, divina, pe care o iubeau mai toţi nemuritorii, să fie-acuma soaţa fierarului cel slut, ce-asudă şi trudeşte, murdar, în fierărie ?

SLUTUL SE ÎNSOARĂ CU ZEIŢA FRUMUSEŢII

Ştiu ce gândiţi în taină : „Hefaistos e slut!...” Ei şi ? Ce e cu asta ?... a rostit fierarul. Ce dacă sunt aşa ?... Din vina mea sunt oare ? Sau dintr-a lor ?... Ce spuneţi ?

Şi-a arătat cu mâna sa aspră, noduroasă, pe Zeus şi pe Hera, silindu-i să-şi aplece ochii către pământ.

— Dar eu muncesc, urmează şi mai tare Hefaistos. Am făcut pe Pandora, fata aceea vie, pe care mi-a cerut-o chiar tatăl nostru, Zeus ; şi-un câine de argint, de strajă unui rege ; şi tauri care varsă foc şi scântei pe nări... Şi-un gigant de-aramă ; şi arme pentru toţi. Iar mie, două fete de aur, ce se mişcă şi îmi ascultă voia, de parcă ar fi vii, şi mă ajută-n mers... Căci sunt schilod, aşa e... M-a azvârlit chiar Hera în hău, când a văzut că

mă născuse hâd...

Uimiți ascultă zeii cuvintele acestea şi clatină din umeri, plini încă de mânie.

Dar dânsul le mai spune :

— Vedeți şi voi că munca pereche e cu arta, deci şi cu frumusețea. Munca sunt eu – eu, cel hulit de voi – şi frumusețea-i dânsa, divina Afrodita. Pe ea o vreau de soață şi voi o să mi-o dați, căci mie mi se cade. Altfel, rămâne Hera aşa, pe veşnicie...

Ce murmure!... Ce zgomot!... Ce vuiet fără noimă!...

Hefaistos sta însă ca stânca în furtună, în neclintirea lui, şi Hera se-nvoieşte, nemaiavând ce face. Iar Zeus – ce să spună? – a-ncuviințat şi el.

De cum au făcut nunta Hefaistos, fierarul, cu dulcea-i Afrodita, s-a dezlegat şi vraja ce-o țintuia pe Hera, şi s-a desprins regina din jilțul fermecat.

S-a-ntors apoi fierarul la meşteşugul său. Şi-avea zeul Hefaistos atâtea fierării! Una era în Lemnos, în insula pietroasă, unde-l zvârlise Zeus, când avusese cearta cu soața lui, cu Hera. Acolo lucra zeul, cu fiii săi, cabirii[7] , şi c-un pitic, Chedalion. În insula Lipari şi sub muntele Etna mai avea încă două straşnice fierării legate între ele printr-un drum subteran. Şi sub vulcanul Etna, după străvechi legende, se spune că sta Tifon, monstrul pe care Zeus îl doborâse-n luptă şi îl înlănțuise, răsturnând peste dânsul povara unui munte. Când se mişca gigantul, strivit sub apăsarea colosului de piatră, el gâfâia, ş-atuncea, din vulcan, țâşneau flăcări şi magmă clocotită. Vulcanul erupea.

Ca nu cumva gigantul să scape din prinsoare, zeul îşi aşezase prea greaua-i nicovală chiar pe grumazul lui.

Pe-această nicovală, ajutat de ciclopi, lucra de zor arama, aurul şi argintul, făurind, cu migală, zeci de minunății.

În sfârşit, cea din urmă, dar şi cea mai vestită din fierăriile în care muncea zeul era chiar în Olimp. Aici a făcut dânsul armele lui Ahile şi ale lui Enea, sceptrul lui Agamemnon[8] , sculpturile cu care era împodobit palatul soarelui şi multe alte lucruri.

Numai că, aşa vrednic precum era, zeul acesta, care-ntruchipa focul şi munca măiestrită, avea mereu necazuri...

TICĂLOŞIA LUI ARES

Chiar soața, Afrodita, zeița frumuseții, îşi bătea joc de el. Mai mult, îl înşela, făcând ochi dulci lui Ares. El a băgat de seamă şi-a făurit o plasă cu fire nevăzute ; s-a făcut apoi că pleacă de acasă. Cum a plecat fierarul, s-a ivit zeul Ares acolo-n fierărie. A luat-o pe zeiță în brațe, s-o sărute ; dar plasa fermecată le-a căzut în spate şi i-a prins pe-amândoi. Nu mai puteau să facă o singură mişcare. Hefaistos s-a-ntors atunci şi a strigat, chemând zei şi zeițe să vadă-nşelăciunea frățânelui nemernic :

— O, Zeus prea puternic şi voi, nemuritori, veniți, veniți mai iute, ca să-i vedeți şi voi şi să-i disprețuiți!... Pentru că sunt beteag, frumoasa Afrodita a socotit cu cale să mă batjocorească şi l-a-ndrăgit pe Ares, care este mai chipeş, dibaci, dar ticălos...

Zeii, venind în grabă, au început să râdă... Şi-au râs... au râs... văzându-i pe Ares şi-Afrodita, care se zvârcoleau ca peştii într-o vârşe, până când făurarul i-a dezlegat, la urmă, în hazul tuturor.

Zeița, ruşinată, a fugit să s-ascundă-ntr-o insulă, Cipru. Iar Ares a pornit spre Tracia, o țară sălbatică şi rece, să scape de ocară.

Note

1. Chelone înseamnă, în limba greacă, broască țestoasă. Acesta este încă un exemplu de felul cum poetizau elinii procesul natural de apariție a multor specii de animale, născocind legende pline de fantezie.

2. Pe amforele arhaice sau în basoreliefuri, cum sunt acelea din vila Albani, de la Roma, se văd cortegiile nupțiale care aveau loc înainte şi după săvârşirea căsătoriei. Hera este reprezentată cu sceptrul, pentru că prin căsătoria cu Zeus devenea regină a cerului. În această calitate, ca şi în aceea de protectoare a căsniciei, cum şi-o închipuiau cei vechi, Herei i se ridicaseră mai multe temple. Oraşul zeiței era Argosul. Aici, în heraion – templul Herei – artistul Policlet făcuse o statuie de aur şi fildeş, închinată reginei cerului. Statuia era tot atât de renumită ca şi aceea pe care o ridicase Fidias din aur, abanos şi fildeş, lui Zeus, în templul din Olimpia. Alte statui de piatră sau de lemn (xoane) se ridicau şi în alte oraşe : în Samon, Sparta, Nauplia etc.

3. Nauplia era un oraş şi port în antica Argolidă, în Peloponez.

4. Bolile se tâlcuiau, cel mai adesea, în vechime, ca fiind pedepse date de zei.

5. Despre Hebe se spunea, de fapt, că fusese născută de Hera, fără ca Zeus să-i fie tată. Ea se născuse în urma faptului că Hera mâncase nişte lăptuci, cu care o servise Apolo la o masă.

6. Se povestea că Zeus a văzut într-o zi pe păstorul Ganimede, fiul regelui Troiei. Atât era de frumos păstorul, că Zeus s-a preschimbat într-un vultur şi l-a răpit în cer, făcându-l paharnic în locul zeiței Hebe.

7. Cabirii erau nişte genii vulcanice, închipuiți ca nişte fierari, care țineau ciocane în mâini sau pe umeri. Unele legende afirmau că aceste genii, în număr de trei, erau fiii lui Hefaistos.

8. Ahile, Agamemnon şi Enea sunt faimoşi eroi din multcântatul război troian.

PALAS ATENA

Aezii de-altădată spuneau că într-o vreme ar fi fost, în Olimp, o ceartă-ntre toți zeii.

Acest prilej de ceartă s-ar fi iscat din faptul că un rege, Cecrops, pusese temelie unui oraş vestit, în țara Aticii[1].

Iar zeii se sfădeau, care din ei anume va fi ocrotitorul acestui nou oraş, deci cui i se cuvine să i se facă temple, să i se-aducă daruri de către muritorii ce locuiau aici.

S-au certat multă vreme, dar, până la sfârşit, a rămas să s-aleagă între zeul Poseidon şi zeița Atena.

Atunci, zeul Poseidon a ridicat tridentul, furca sa cu trei dinți, şi-a lovit într-o piatră.

În locul unde zeul mărilor şi-al furtunii înfipsese tridentul, stânca s-a despicat şi s-a ivit un cal vânăt, cu coamă lungă şi albă cum e valul.

Calul, această ființă pe care-o dăruia furtunosul Poseidon celor de pe pământ, era încă sălbatic, bun doar să ducă-n lupte războinicii, pe şale. Sforăia cu mânie şi necheza puternic, izbind copita-n pietre, ori sălta, plin de furie, şi-şi rotea ochii-n frunte, arzători ca tăciunii.

A mai lovit o dată Poseidon cu tridentul, şi-a țâşnit un izvor cu undele sărate, învolburate-n spume, la fel cu apa mării.

Poseidon a privit mândru în jurul său şi a grăit astfel :

— Dăruiesc două lucruri de mare însemnătate supuşilor lui Cecrops : calul, pentru războaie şi apa, s-o colinde... Eu le urez, adică, să fie luptători, dar şi navigatori, ce vor străbate marea. Vor debarca pe țărmuri... şi le vor stăpâni, înfrângând alte neamuri... sporindu-şi bogăția... Tu ce le

dai, Atena, fecioară-nfumurată ?...

ATENA ÎMBLÂNZEŞTE CALUL ŞI DĂRUIEŞTE OAMENILOR MĂSLINUL

Atena a-ntins mâna, fără nici un cuvânt, spre calul cel sălbatic, ce tropotea furios şi sforăia spre zare, ca vânturile mării, când urzesc vijelia şi sapă gropi de apă şi-nalță munți de valuri, urlând înverşunate.

Calul, ca prins de vrajă, a-ncetat nechezatul. S-a apropiat de-Atena. Ea i-a netezit coama şi i-a prins, pe grumaz, un căpăstru de piele.

Calul, ce-l dăruise Poseidon pentru luptă, era domesticit. Puteau să-l folosească oamenii şi la muncă, nu numai la războaie.

Apoi şi-a-ndreptat lancea cu vârful spre pământ.

Acolo unde boldul cel ascuțit al lancei doar a atins pământul, a ieşit un vlăstar, care a crescut iute, făcându-se un trunchi cu ramuri mlădioase şi frunze ca argintul sub prăfuirea vremii. Şi, printre frunze, pomul avea fructe verzui, ca nişte nestemate topite în lumină.

Copacul plin de fructe rotunde, aromate, pe care-l hărăzise Atena supuşilor lui Cecrops, a fost numit măslinul.

— Acesta-mi este darul! Poporul să aleagă pe cine prețuieşte mai mult!... a zis Atena. Unu-i dă bogăția, prin aventuri pe mare, prin lupte şi măceluri, aşa cum le câştigă doar zvânturatul Ares, iar altul v-o aduce prin roade dobândite din muncă-n timp de pace.

Cecrops şi-a strâns supuşii. Şi i-a pus să aleagă : „Ce soartă vor să aibă ? Şi cum doresc să fie ? Navigatori, războinici ? Sau doar agricultori, meşteşugari cu tihnă, plăsmuitori de artă şi buni neguțători ?"

Bărbații, laolaltă, s-au adunat în pripă. Cu ochii către mare, plini de nesaț, au spus :

— Poseidon să ne fie ocrotitorul nostru... Ne dăruieşte lupta, puterea, bogăția. Noi îl dorim cu toții ocrotitor pe valuri. De mâine vom pleca!...

Dar spița femeiască se grămădise-alături : soții, copile, mame şi într-un glas ziceau :

— Amar greşesc bărbații! Prea-s însetați de lupte şi ochii prea le joacă spre valurile mării. Noi nu-i lăsăm să plece. Îi vrem mai bine-acasă ; îi vrem muncind în pace, şi nu pândiți de moarte. Noi vrem să stea acasă... Noi o dorim de-aceea pe-Atena!... Da. Pe-Atena...

Făcându-se la urmă şi o numărătoare – pentru că pân-atuncea erau deopotrivă, în drepturi, bărbatul şi femeia – s-a văzut că acelea ce o doreau

pe-Atena fuseseră cu una mai multe ca bărbații.

Şi regele, la rându-i, a spus după dreptate :

— Femeile-s cu una mai multe decât noi... Cetatea nou-clădită se va chema Atena[2] – cu numele zeiței ce-o să ne ocrotească.

— Atena!... O, Atena!... Ce bună eşti, fecioară!... Îți datorăm atâtea! Bărbații-or să rămână acasă, în cetate, şi-ți vom aprinde facle, şi-ți vom aduce jertfe! Prinoase-ți vom aduce din rodul muncii noastre tihnite şi senine... strigau femei şi fete.

ATICA ESTE INUNDATĂ DE ZEUL MĂRILOR

Cum a aflat Poseidon de-alegerea făcută, s-a ivit dintre valuri, în mâini avea tridentul şi-n ochii verzi ca fierea o ceață de-ntuneric. Nisip avea în barbă şi scoici purta în plete.

A făcut semn spre ape, şi ele-au clocotit ca un cazan cu smoală. Şi-a îndreptat tridentul spre Atica, cu vârful țintuit către Atena, oraşul lui Cecrops.

Aici, în vremea asta, treceau fecioare-n cete, pe o colină-naltă, Acropola[3] , spre-altarul unde cinsteau pe fiica iubită a lui Zeus, Atena, înțeleaptă. Treceau, în văluri albe, cu facle-aprinse-n mâini. Şi altele cu daruri.

Dar ce să vezi ? Urgia de ape răvăşite la semnul lui Poseidon trecuse peste țărmuri şi pătrunsese-n țară. Se îndreptau năvalnic către noul oraş şi potopeau în cale văi, țarini şi livezi, şi nu cruțau nimica din tot ce întâlneau.

— Un alt potop ?... O, Zeus!... Femeile-s de vină!... Prin ce pedeapsă dată femeilor să-l îmblânzim pe zeul purtător de trident ? strigau în cor bărbații.

Şi fiind ei mai puternici, au hotărât pe dată să le ia orice drept, în viitor femeia nu mai putea să fie egală cu bărbatul[4]. Ea nu mai avea voie să vie-n adunări sau să-şi spună părerea, necum să hotărască în treburi privitoare la țara sau oraşul în care locuia.

Aflând cu ce osândă le-au urgisit bărbații pe fete şi femei, puternicul Poseidon s-a potolit. Puhoaiele de ape s-au mai retras ; dar tot erau sub valuri oraşe şi câmpii. Şi, ca să-l mulțumească pe zeu îndeajuns, au ridicat bărbații pe-Acropolă, din piatră, un altar lui Poseidon, numindu-l „al Uitării”. Rugau astfel pe zeul furtunilor şi-al mării să-şi uite supărarea pe-Atena şi pe ei, şi îi făgăduiau că-l vor cinsti cu sârg. Vor fi plugari şi meşteri, dar şi năieri spre larguri bogate în ispite, şi-or merge şi la luptă, precum dorise zeul.

Poseidon s-a-mpăcat. Apa s-a liniştit, s-a întors spre ţărmuri. Totul s-a refăcut cu sprijinul Atenei, deoarece oraşul era tot al zeiţei cu ochii azurii. Zeiţa i-a-nvăţat pe-atenieni – se spune în vechile legende – arte şi meşteşuguri : sculptura, arhitectura, pictura, măiestria de-a face broderii şi ţesături de mână.

Atena era însăşi o ţesătoare bună şi le făcea veşminte zeilor din Olimp. Tot ea i-a mai deprins pe harnicii-atenieni să cultive măslinul, ba a şi hotărât că o ramură verde din pomul de măslin va fi simbolul păcii. Femeile eline, când înceta războiul, ascultându-i porunca fluturau în mâini ramuri şi frunze de măslin.

În cântece se-arată că ea, Palas-Atena, i-a învăţat pe oameni să mânuiască roata olarului, mistria, cuţitul de dulgher şi să facă corăbii cu trei rânduri de vâsle : trireme ateniene ce-au plutit apoi, din ţărm în ţărm, pe-ndepărtate ape, purtând pe punţi eroii. Pe-aceşti eroi Atena îi învăţa să fie viteji, dar şi prudenţi. Căci nu vine izbânda, oricâtă vitejie ai arăta în luptă, de n-ai înţelepciune şi dacă n-ai prudenţă[5] , îi sfătuia zeiţa. Pentru aceste daruri şi sfaturi preţioase, cei vechi ne povestesc că şi Palas-Atena, fiind mare olimpiană şi fiică a lui Zeus, cerea închinăciuni, supunere deplină.

Nu-ngăduia pe nimeni care-o nesocotea, ori nu i se pleca, sau nu îi slăvea harul, virtuţile, puterea şi arta la ţesut.

ATENA PIZMUIEŞTE PE FATA LUI IDMON

Într-o legendă veche se spune că trăia cândva, într-un oraş, un vopsitor de lână, în purpură, Idmon. Şi el avea o fată, pe nume Arahneea, căreia-i plăcea lucrul cu igliţa şi fusul, mai mult decât orice.

Ştia copila asta să ţese, să brodeze pânze, ca nimeni alta. în Lidia[6] , în ţara de baştină a lui Idmon, ca şi peste hotare, se răspândise faima acestei măiestrii.

Regii de prin oraşe veneau să-i ceară fetei pânze de preţ şi stofe.

Dar ce spun eu că regii!... Veneau şi zeităţi. Nimfele de pe munte, din văi, din apa mării, se grămădeau în casa micuţă-a lui Idmon, s-o vadă pe copilă brodând sau ţesând pânza, şi nu se săturau privind graţia, arta pe care le punea, în lucrul migălos, fecioara lidiană. Când ea depăna lâna sau începea să tragă fire lungi şi subţiri, albe, moi şi uşoare ca norii din văzduhuri, când îşi răsucea fusul, nimfele se mirau şi începeau să spună :

— Atena te ajută în ţesătura asta, altminteri nu se poate, copilă-a lui Idmon!... Ea, zeiţa măiastră, care-a ţesut şi Herei vălul său de mireasă, e

îngăduitoare şi-ți dăruieşte har. S-ar cuveni acuma să-i mulțumeşti şi tu în templul de pe coastă. Du-i jertfe şi te pleacă pe lespedea de piatră, după ce-aprinzi miresme în vasele de lut.

— Nu, nimfelor!... Greşeală!... Pe mine nu Atena m-a învățat țesutul, ci tatăl meu, Idmon. Lui îi dau mulțumire, le răspundea copila. La drept vorbind, zeiței nu-i datorez nimic.

— Taci, taci că te ajunge blestemul ei! Zeița nu poate să ierte, de mai vorbeşti aşa, strigau nimfele-n cor. Chiar dacă tu nu ştii, tot dânsa te ajută. Căci straiele purtate de preamărețul Zeus numai ea le croieşte, şi toți nemuritorii socotesc cinste mare că le e dat să poarte haine de mâna ei – şi tu o-nfrunți ? Nebuno! Nu mânia pe zei! Şi mai ales pe-Atena. Ea a zdrobit cu mâna-i divină pe-un gigant, Encelade, şi-a răsturnat un munte de piatră peste el. Pe Ares, zeul luptei şi-al răzbunării crude, l-a-nfrânt şi l-a rănit. Tu ce gândeşti ? C-Atena îți va cruța trufia ? Taci!... şi te umileşte în fața-i, fără glas.

Fata nu s-a lăsat, şi le-a răspuns astfel :

— O fi aşa cum spuneți. O fi țesut veşminte ; dar eu lucrez la fel, de nu cumva mai bine... Voi înşivă-ați văzut. Şi... am doar o dorință : s-o-ntrec chiar pe Atena în meşteşugul ei!

Cum a rostit copila şi vorbele acestea, nimfele au fugit, strigând în gura mare :

— Vai!... Vai!... Vai, ce blestem!...

Atena auzise sfidarea Arahneei şi-a simțit că o taie mânia, ca o lamă de sabie, în piept. A vrut s-arunce lancea spre fată, s-o ucidă.

Dar cum Palas-Atena era mult chibzuită, a socotit că-i bine să se răzbune altfel.

A luat înfățişarea unei biete bătrâne, cu părul alb ca neaua, uscată, gârbovită, fără un dinte-n gură.

Aşa s-a coborât ca un nor pe pământ, chiar în oraşul unde locuia Arahneea. A ciocănit la uşă şi, cu o voce slabă, i-a cerut adăpost. Copila a primit-o. Şi-apoi, din vorbă-n vorbă, zeița a-ntrebat-o de meşteşugul ei. Şi ea, fără de teamă, i-a povestit bătrânei ce-i spuneau nimfele.

Zeița prefăcută în babă i-a răspuns :

— Nimfele au dreptate. Ascultă-mă ce-ți spun!... Tu eşti o țesătoare cum nu mai e nici una în Lidia mănoasă, chiar şi-n întreaga lume... Eşti printre muritoare întâia la brodat. Dar, în Olimp, nu ştii că e Palas-Atena ? Nu cuteza s-o-nfrunți. Aruncă-te mai bine cu capul în țărână şi cere-i îndurare, că ai grăit aşa. Zeița-i milostivă şi poate să te ierte...

— De ce să-i cer iertare, când ştiu că n-am greşit. Că pot lucra şi eu – nu-i crimă, mi se pare! Şi dacă se-ndoieşte Atena de iscusința mea, eu o aştept să vie... Oricând ar vrea, sunt gata să mă întrec cu dânsa...

— Eşti gata ?... Am venit!... a spus răstit Atena, luându-şi dintr-o dată chipul său olimpian.

Se spune că atuncea nimfele s-au întors s-o preamărească-n imnuri pe zeița Atena.

Doar fata, Arahneea, nu a fost prea mişcată c-o vedea pe Atena. O vagă-mpurpurare i-a luminat obrajii, ca raza aurorii-n faptul dimineții, dar, sigură de sine, a stăruit să-nceapă întrecerea pe loc[7] .

ARAHNEEA SE IA LA ÎNTRECERE CU ZEIȚA

Se-aşază fiecare din ele-n câte-un colț şi-ncep cu grabă lucrul.

Cu degetele iuți țes stofă străvezie şi fină ca o ceață.

Amestecă în vase vopsele preparate de meşterii din Tir şi colorează stofa în sute de nuanțe, cum numai curcubeul mai are, uneori.

Aurul şi argintul sclipesc mai pretutindeni, dând stofei scânteteri! Nimeni n-a văzut încă asemeni țesătură şi astfel de culori.

Zeița-ntruchipează, pe stofa ei, o stâncă. Este Areopagul[8], unde s-au întrunit zeii odinioară, să judece gâlceava dintre ea şi Poseidon.

Şi tot pe-această stofă, înconjurând pe Zeus, cei doisprezece zei se văd şezând pe jilțuri, şi fiecare poartă însemnele prin care e cunoscut de oameni. Iar Zeus se desprinde dintre dânşii, semeț, atotputernic, ca un stăpân al lumii. Poseidon, drept în față, loveşte cu tridentul o stâncă, şi dintr-însa sare un cal cu coama şi nările în vânt. Alături e Atena. Cu lancea doar atinge pământul, şi din el răsare viu măslinul, cu fructele verzui.

Astfel s-arată stofa țesută de zeiță. Dar ca să-i prevestească fecioarei lidiene cele ce vor urma, pentru c-a îndrăznit cu ea să se măsoare, Atena-nfățişează şi alte întâmplări, în cele patru colțuri.

Într-un ungher ea țese pe Hemus şi Rodope, odinioară oameni, care s-au luat la harță şi-ntrecere cu-Olimpul, şi-s transformați în munți în alt colț se arată pățania reginei pigmeilor, schimbată de Hera într-un cocor. În altu-i Antigona, căreia pletele-i s-au prefăcut în şerpi, fiindcă a cutezat să spună, într-o zi, că are păr mai mândru decât soția lui Zeus. Şi, în sfârşit, în colțul al patrulea, zeița arată pe Cinira, o mamă urgisită, căzând pe nişte trepte dintr-un templu al Herei. Din ochii ei curg lacrimi pe treptele acelea, în care-s preschimbate frumoasele ei fete. Mama a fost lovită pentru c-a îndrăznit să-i înfrunte pe zei cu vorbe de ocară.

Zeița Atena mai brodează, cu fire colorate, jur împrejurul stofei, şi nişte rămurele vinete de măslin.

În acest timp copila, isteața Arahneea, îşi țese măiestrit, în stofă, alte lucruri, cu mult mai grăitoare, un şir de nedreptăți săvârşite de zei. Ba chiar pe Zeus însuşi îl arată răpind-o pe fecioara Europa. El e schimbat în taur. Şi marea parcă-i mare într-adevăr pe stofă. Să juri că-i simți

mireasma sărată şi amară. Talazurile parcă se zbuciumă într-una şi se izbesc de țărmuri, zdrobindu-se aievea în cioburi lucitoare, cu licăriri de stele, smaralde şi safire. Taurul fuge-n tropot. Suratele Europei o strigă, o jelesc. Şi fata, tremurândă, abia se poate ține de coarnele de aur şi plânge desperată.

Îl mai arată, apoi, pe Zeus, ca satir, ademenind-o pe blânda copilă Antiopa; ca flacără, furând-o pe sora ei, Egina ; ca păstor, înşelând-o pe mândra Mnemosina ; ca vultur şi ca şarpe, răpind neprihănite fecioare, pretutindeni.

La fel înfățişează şi pe zeul Poseidon : când taur, când berbece, ori cal, ori şoim, ori peşte, înşelând alte fete.

Nici Dionisos – Bachus – şi nici zeul Apolo nu sunt cruțați defel. Sunt arătați şi ei, când prefăcuți în struguri ispititori, pe coarde de viță-nşelătoare, când în păstori, sau ființe ce zboară prin văzduh. În jurul țesăturii, copila zugrăveşte un chenar înverzit de iederă în floare.

Aşa minunăție nu mai văzuse nimeni şi nici măcar Atena...

ZEIȚA O PREFACE PE FATĂ ÎN PAIANJEN

Zeița cercetează amarnic oțărâtă lucrarea săvârşită de fata lui Idmon. Îi e cu neputință să-i găsească cusururi. Talentul Arahneei întrecuse cu mult pe-acela al zeiței.

Şi-Atena, îndârjită, uitându-şi chibzuință şi toată înțelepciunea, n-a mai putut să-ndure dârzenia copilei şi – cum ținea suveica în mână – a lovit-o şi i-a spus vorbe grele. Apoi i-a deşirat întreaga țesătură. Îndurerată, fata a luat iute un şnur şi-a vrut să se anine de grindă, să-şi ia viața.

Atâta că zeiței, părându-i prea uşoară această ispăşire, a azvârlit spre ea un suc înveninat.

— Aşa vei sta, în veacuri, pe grindă spânzurată, țesându-ți fără preget afurisita pânză. Iar oamenii-ți vor rupe această țesătură, copilă-a lui Idmon!...

Copila osândită de zeița Atena s-a preschimbat pe dată într-o ființă mică – păianjenul[9] – care îşi țese veşnic pânza sa subțirică din fire argintii şi toți i-o rup. Iar ea şi-o țese iară... şi iară...

Şi totuşi, pe Atena, chiar dacă săvârşise asemenea ispravă, elinii au cinstit-o mai mult decât pe-alți zei.

Credeau că ea inspiră poeții, muzicienii şi le arată calea spre piscurile artei. Credeau că ea-i învață pe poeții Eladei să-şi drămuiască-n versuri belşugul de imagini, cu multă chibzuință. Poezia, ce-i lipsită cumva de-nțelepciune, e rostită-n zadar. Mintea nu o culege. Inima n-o păstrează.

E ca un fum în vânt.

Şi tot dânsa, Atena, era zeița care mai ocrotea cu grijă, pe lângă arte, ştiința. Aşa cântau aezii, în antica Eladă, pe-Atena[10].

Nu pe-Atena!... Cântau înțelepciunea, gândul pătrunzător ca lancea ascuțită, ce o purta zeița. Cântau destoinicia, arta şi meşteşugul ce ea le-ntruchipa...

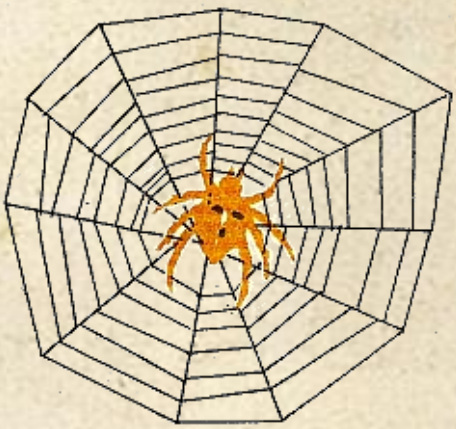

Note

1. Străvechea Atică se afla în Peloponez, în fața insulei Eubeea, având capitala la Atena. Cuvîntul „atic" se tălmăceşte metaforic : „plin de grație şi de delicateță", fâcându-se prin el o aluzie la rafinamentul spiritului atenian.

2. Nici un oraş n-a fost mai renumit în Grecia antică decât Atena, oraşul închinat zeiței înțelepciunii. Aici, din patru în patru ani, se organizau mari serbări la care se îmbulzeau participanții la concursuri şi alergări, dar şi dansatorii, muzicanții şi poeții. Serbările se numeau Panatenee – după numele zeiței. La Atena au fost rostite şi apoi transcrise versurile bătrânului poet orb Homer. Aici, într-un faimos amfiteatru de marmură, Odeonul, răsunau minunate cântări, ce dezmierdau urechile mulțimii însetată de artă.

3. Acropola era citadela străvechiului oraş Atena. Multe oraşe aveau dealtfel o acropolă (în greceşte acropolă înseamnă oraşul de sus) unde se afla citadela de rezistență în primejdii şi războaie. Tot aici erau construite, de obicei, templele zeilor, în care se păstrau obiectele cele mai de preț.

4. Legendele eline, precum arată Friedrich Engels, păstrează în ele multe amintiri din perioada matriarhatului, a perioadei când femeia juca rolul precumpănitor în familie. În legenda despre Cecrops se menționează trecerea de la matriarhat la patriarhat, adică la perioada când bărbatul începe să aibă în familie rolul principal. Ca toate celelalte fenomene istorice şi sociale, este justificat şi acesta, în mitologia elinilor, printr-o întâmplare legată de zei.

5. Simbolul prudenței e şarpele, iar cel al înțelepciunii este bufnița. Şarpele şi bufnița se văd aproape întotdeauna lângă zeiță, în vechile opere de artă.

6. Lidia, țară vestită în antichitate, în Asia Mică, era situată între Misia, Frigia şi marea Egee. În istorie este celebru bogatul rege al Lidiei, Cresus.

7. Vechea legendă elină a fost minunat povestită de Ovidiu în „Metamorfoze", şi după el preluată de scriitorii moderni.

8. Areopag înseamnă stânca lui Ares. Pe această stâncă, legenda spune că a fost disputa dintre zei asupra dreptului de protector al oraşului Atena. Mai târziu, sfatul arhonților, care conducea oraşul Atena, a căpătat numele de Areopag.

9. Păianjenul se cheamă Arahne în greceşte (De-aici familia zoologică a arahnidelor).

10. În şcolile romane, portretul sau statua Minervei – cum se numea Atena la ei – era la loc de cinste şi dedesubt sta scris : „Minerva fuit Dea literarum, scientiarum et omnium artium", adică : „Minerva este zeița literaturii, a ştiințelor şi a tuturor artelor".

Noi avem Ateneul – lăcaşul de arte şi de ştiință. Astfel de atenee mai sunt şi astăzi în multe țări, căci Atena a rămas un simbol al culturii şi înțelepciunii.

Poetul roman Horațiu a scris o carte cu versuri iscusite, numită „Ars poetica", o

carte despre arta creației poetice. În ea grăieşte astfel către poeții vremii, cerându-le să pună şi un dram de înțelepciune în orice poezie :

„Tu n-ai să poți spune nimica şi n-ai să izbuteşti, dacă nu vei ține seamă de Minerva" sau :

„Tu nihil invita dices faciesve Minerva”.

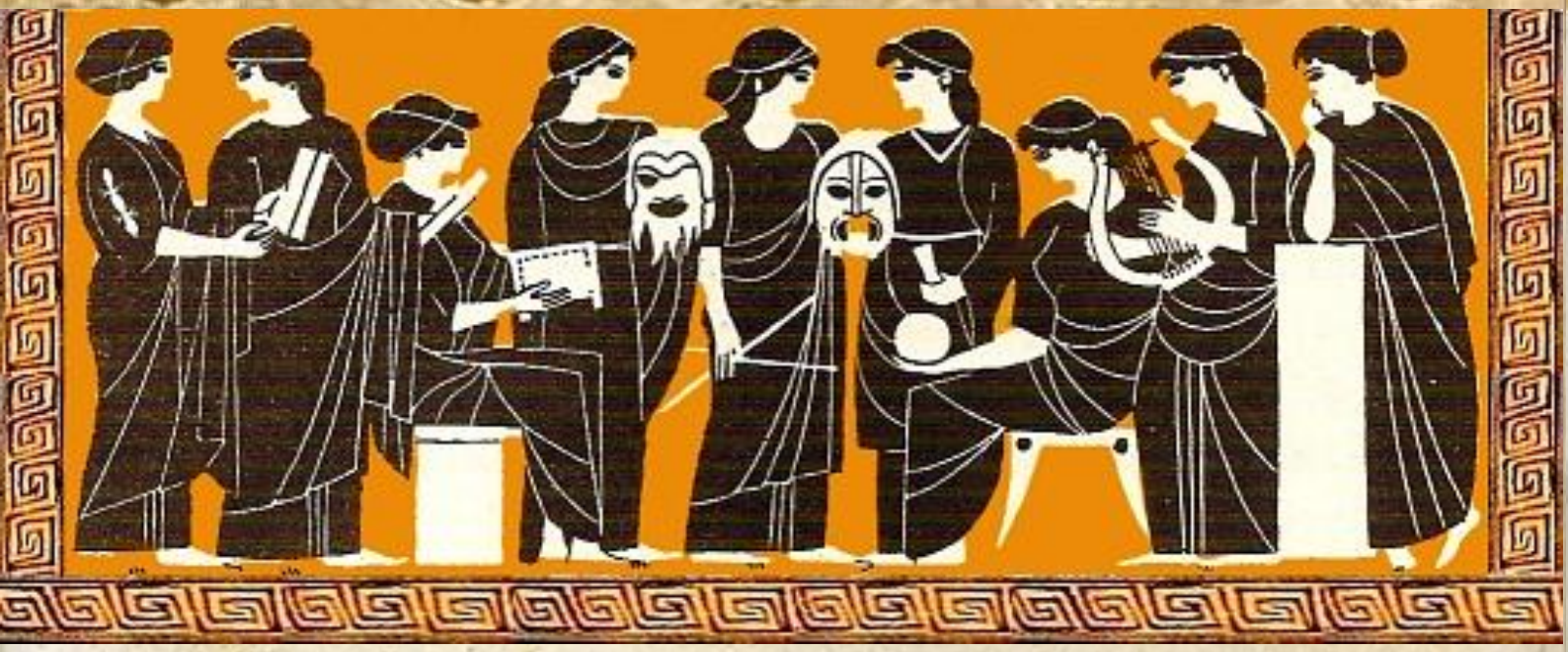

STRĂLUCITORUL APOLO

Când peste ţărmurile însorite ale Eladei porneau să bată vânturile toamnei, ducând cu ele frunze vestejite, ca nişte păsări roşii, fără viaţă, purtate de şuvoaie către mare, când cerul i-nvelea în falduri de nori şi ceaţă vineţie, aezii-nălţau imnuri lui Apolo.

„Tu eşti lumina, cântau ei. Tu eşti căldura scumpă muritorilor. cum ne părăseşti şi pleci către ţinuturile hiperboreene, să duci şi-acolo marea-ţi strălucire, poezia şi-armoniile divine, ce ne-ncântară până azi pe noi...”.[1]

Şi-n imnurile lor aezii îl proslăveau pe fiul Letei, zeiţa nopţii înstelate. Reaminteau, în primul rând, cum zeul, cu un arc pe spate, având în mâna stângă lira, păşise falnic în Olimp.

Zeus şi toţi nemuritorii, văzându-l pe Apolo atâta de frumos în veşmântul de aur, parfumat cu esenţe, ţinând în braţe lira, nu ştiau ce s-admire mai mult : înfăţişarea lui mândră, sau cântecul sublim ce-i răsuna din liră.

Ridicaţi de pe jilţuri, afară doar de Zeus, de Hera şi de Leto, zeii l-au aplaudat. Când s-a sfârşit cântarea, însăşi zeiţa Leto i-a luat lira de aur şi arcul cu săgeţi şi i le-a agăţat de o coloană-naltă. Iar Zeus, tatăl său, i-a oferit o cupă umplută cu nectar.

Cele nouă zeiţe, care sunt cunoscute sub numele de muze, s-au adunat în juru-i şi l-au recunoscut ocrotitorul lor. Spre slava lui Apolo sau Febus, cum s-a mai numit zeul, ele au rostit imnuri care au dezmierdat urechile cereşti, în timp ce Afrodita şi casta Artemis s-au luat de braţ cu Hebe, zeiţa tinereţii, cu horele voioase şi cele trei charite, începând să danseze. Şi-n hora graţioasă s-au grămădit şi zeii : Hermes, neobositul, şi Ares, violentul, dând jocului îndată mai multă vioiciune.

Apolo îi privea. Şi fruntea lui divină era încercuită de raze în cunună.

Văzînd această horă, blonda zeiță Leto a căutat către Zeus, şi Zeus către dânsa. Şi amândoi părinții au fost cuprinşi pe dată de-o mare bucurie.

APOLO ÎŞI CAUTĂ LOC DE TEMPLU

Zeul – după aceea – a coborât în lume şi a cutreierat prin țări nenumărate, căutându-şi loc de templu. Şi, tot umblând pe drumuri, Apolo a ajuns în nişte locuri stranii, stâncoase, mohorâte. Pasămite sosise în muntele Parnas. Aici sunt nişte vârfuri de piatră cenuşie, ce parcă stau să cadă într-un abis de smoală clocotitor de vuiet. Şuvoaiele de aer – un aer cald şi umed – țâşnesc necontenit şi vorbele rostite se-ntorc iute-n ecouri, sunând din stâncă-n stâncă[2] .

Pădurea-i misterioasă. Frunzişul ei şopteşte. Un izvor îşi prăvale apa sa cristalină spre valea-nnegurată, sărind peste pripoare.

Şi-n munte-i o strâmtoare afundă, mocirloasă, unde trăia atuncea – precum spunea legenda – un şarpe numit Piton. Trupul acestui monstru era lung cât un munte, cu-o sută de grumazuri şi o sută de guri, care azvârleau flăcări, duhori înecăcioase.

Duhorile acestea înțesau tot văzduhul şi oameni, fiare, gâze, păsări sau alte ființe, dacă treceau pe acolo, se stingeau, otrăvite.

Şarpele se născuse dintr-o mocirlă verde. Mocirla rămăsese din apele vărsate acolo, prin potopul orânduit de Zeus.

Piton primise-n taină poruncă de la Hera să-l pândească pe-Apolo, când va trece prin munte, şi să-i răpună viața. Hera-l ura pe fiul cel nou-născut al Letei, pentru că soțul său, preaputernicul Zeus, ținea mai mult la dânsul decât la fiii ei : Hefaistos şi Ares.

Când a ajuns Apolo în muntele Parnas, dihania uriaşă s-a avântat spre dânsul, dornică să-l ucidă. Dar zeul şi-a întins arcul. A tras prima săgeată. Erau doar patru zile de când văzuse lumea, şi-ntâia lui săgeată a şi nimerit monstrul.

E drept că şi săgeata fusese făurită de fierarul din Lemnos, Hefaistos, schilodul, cu mare meşteşug. Cum i-a pătruns săgeata în carnea mucedă, şarpele a simțit că i-a venit sfârşitul. A încercat să scape şi să se furişeze într-o peşteră adâncă. Dar n-a mai izbutit...

Chinuit de dureri, Piton s-a zvârcolit prin verzile mocirle în care viețuia. A sărit în nisipul cel galben de pe maluri şi a lunecat iară, cu şuiere cumplite, în putreda băltoacă, în vreme ce veninul i se scurgea din boturi.

Monstrul s-a zvârcolit tot mai încet în apă. Ochii i s-au lăsat. S-au cufundat pe-ncetul, de tot, în întuneric. Aşa s-a prăpădit. Iar trupul său,

lungit pe zeci şi zeci de stânjeni, i s-a uscat cu timpul, sub razele de soare ...[3]

Şi locurile acestea unde-a răpus Apolo pe fiorosul monstru au fost numite Delfi.

— În Delfi se vor pune temelii unui templu şi-unui vestit oracol, a hotărât Apolo. Oamenii vor putea să-ntrebe şi să afle răspuns la întrebări, prin preoteasa mea, Pitia, înțeleaptă. Ea se va aşeza pe un trepied de aur, învăluit în pielea lui Piton cel răpus, deasupra unei grote adânci şi fumegânde, ce duce până-n țara lui Hades, mohorâtul... Prin ea voi da răspunsuri. Dar oamenii datori sunt să-mi dăruiască aur şi scule prețioase şi zeci de bogății, răsplată pentru mine şi preoții din templu[4] ... Mai poruncesc, de-asemeni, să aibă loc, în cinstea luptei mele cu monstrul, jocuri, serbări, concursuri, şi cântece, şi dansuri[5] ... Să fie veselie, iar eu să fiu slăvit...

După aceea zeul, pătat încă de sânge – de sângele lui Piton – a pornit să se spele, să-şi purifice trupul, în micul râu Tempe.

NIMFA DAFNE SE PREFACE ÎNTR-UN COPAC

Cum s-a spălat însă de sânge, Apolo a prins chef de viață, de dragoste şi desfătare... El şi-a pus ochii pe o nimfă, nimfa Dafne, copila râului Peneu.

Atâta că micuța nimfă ceruse tatălui său, râul, dreptul de-a sta nemăritată, deşi mulți regi şi mari eroi şi-ar fi dorit-o de soție.

Ba, chiar un prinț, pe care dânsa îl izgonise deseori, era atât de-ndrăgostit, încât şi-a lăsat părul lung, s-a îmbrăcat în straie de fată şi, izbutind să se apropie de-ncântătoarea Dafne, se mulțumea s-o vadă zilnic.

Apolo însă a aflat, şi-a hotărât s-ademenească, într-o zi, pe-acest prinț la scaldă, şi-n acest fel să dea-n vileag că e un tânăr, nu o fată.

Prințul cu plete lungi, de aur, a fost silit să se dezbrace, să intre-n apa râului.

Înşelăciunea prințului a fost pe loc dezvăluită. Dafne, speriată, a fugit, plângând amar, să se ascundă. Iar nimfele ce o-nsoțeau au sărit la sărmanul prinț, l-au doborât cu lăncile şi i-au zvârlit trupul în râu.

Apolo s-a veselit straşnic, văzând că prințul a pierit, şi-a plecat în căutarea nimfei. N-a căutat mult, şi-a aflat-o într-un desiş umbros de fagi. Dafne, zărindu-l, a fugit să se ascundă şi mai bine, în timp ce zeul o urma, strigând mereu în urma ei :

— Fiică frumoasă-a lui Peneu, opreşte-te... opreşte-te... Nu-i un duşman bărbatul care aleargă azi pe urma ta... Ci sunt îndrăgostit de tine,

eu, zeul care-mi logodesc adeseori glasul cu lira şi îi desfăt pe-olimpieni...

Dar nimfa nu-i asculta vorba, nici jurămintele fierbinți. Fugea, ca-n zbor, peste coline. Părea o biată ciocârlie, care cântase pân-atunci şi se rotise în văzduh, dar şoimul cel mereu flămând îi auzise cântecul, şi-acum vroia s-o sfâşie pe cântăreața cerului...

Vălul căzuse de pe față... Doar pletele o mai fereau de ochii zeului Apolo, pletele lungi până-n pământ. Teama îi da puteri s-alerge copilei râului Peneu ; dar zeul îşi întețea fuga şi era gata s-o ajungă...

Simțind în ceafă răsuflarea aceluia ce-o urmărea, şi fiind sleită de puteri, după o goană-atât de lungă, fata îi strigă râului :

— Ajută-mă acum, o, tată. Deschide-ți apa să mă-nghită, sau schimbă-această frumusețe, care-mi aduce nenoroc...

Abia-şi sfârşeşte fata ruga, c-o toropeală o pătrunde, şi-o scoarță rece i se-ntinde pe sân, pe trupul delicat. Părul i se preschimbă-n frunze. Brațele iau înfățişarea de ramuri lungi, tremurătoare. Picioarele prind rădăcini pe malul nisipos al apei. Din toată frumusețea nimfei rămâne numai frunza verde şi sclipitoare în lumină.

Apolo o cuprinde-n brațe pe Dafne, prefăcută-n trunchi. Sub învelişul nou se simte cum bate încă inima înfricoşată a copilei. Zeul sărută trunchiul rece. Dar nici aşa, schimbată-n arbore, pe malul râului Peneu, ea nu-i primeşte sărutarea şi îi răneşte buzele, cu scoarța aspră de copac.

— Chiar dacă tu nu vrei, Dafne, rosteşte zeul, vei fi de azi copacul meu. Frunzele tale au să-mi fie podoabă pletelor şi lirei şi tolbei mele cu săgeți.

Copacul parcă îl ascultă şi-şi clatină frunzişul proaspăt, sub adierea liniştită a vântului de miazăzi.

Iar zeul încă mai sărută scoarța cea aspră şi rosteşte :

— Pentru învingătorii-n lupte, semnul de cinste o să fie cununi din frunzele de laur! ...[6]

FÂNTÂNA CASTALIEI

Încununat apoi cu laur, Apolo a plecat prin lume. N-a trecut însă vreme lungă şi a-ndrăgit pe alte fete. Dar, ca un demn fiu al lui Zeus, le-a părăsit, la rând, pe toate. Fiii lor au întemeiat multe oraşe, în Elada. Numai că vestea necredinței zeului față de soții se răspândise pretutindeni şi fetele fugeau de dânsul, căutând să scape de ruşinea de-a fi şi ele amăgite şi părăsite rând pe rând.

Era însă pe acea vreme o tânără, Castalia, fiică a regelui din Delfi. Fata avea un har : cânta, cum nu putea să cânte alta. Cânta şi se juca pe munte cu fetele de vârsta ei.

Zeul, văzând-o, a-ndrăgit-o şi a cerut-o de soție.

Castalia iubea pe altul, pe un păstor care-şi mâna cirezile acolo-n munte. Şi ei se întâlneau ades şi îşi juraseră credință, până la moarte, amândoi. Zeul Apolo ştia totul, ura pe tânărul păstor şi într-o zi l-a-ntâmpinat cu ochii-n flăcări şi i-a spus :

— Te chem la luptă, fecioraş!... Eu trag cu arcul, tu cu lancea. Am auzit cum te-ai lăudat că poți ținti la fel ca mine... Şi mai-nainte ca flăcăul să fi putut ridica lancea, zeul a şi tras o săgeată.

Păstorul a căzut în brânci, apoi pe spate, şi-a murit. Zeul Apolo a chemat un cârd de corbi să-l ciugule şi a plecat să caute fata.

Castalia tocmai venise să ia apă dintr-o fântână. Zeul s-a apropiat de dânsa, spunându-i în acelaşi timp :

— Iubitul tău piere pe munte. L-am izbit cu săgeata-n piept. Acum poți fi soția mea. Eşti liberă... Vei fi a mea...

Şi-a vrut s-o şi cuprindă-n brațe. Dar ea n-a stat să se gândească. A sărit în adâncul apei.

Zeul n-a mai putut s-o scape ; dar a rostit îndurerat :

— Apa în care te-ai zvârlit, Castalia, va căpăta numele tău. Pitia însăşi n-o să poată afla viitorul nimănui, de nu îşi va spăla-nainte trupul în apa limpede... Iară poeții, de vor vrea să spună stihuri măiestrite, să cânte imnuri zeilor, vor trebui să se adape întâi de-aici, şi-apoi să pună mâna pe liră, ca să dea glas strunelor, în viers vrăjit ...[7]

El însuşi, zeul, a rămas acolo timp îndelungat, rostind în amintirea fetei cântări bogate-n armonii, şi alinându-şi astfel dorul de fata regelui din Delfi.

APOLO AFLĂ O VESTE NEPLĂCUTĂ

Dealtminteri, zeul era tare mândru de lira lui.

— Nu-i nimeni mai presus de mine, glăsuia muzelor adesea. Nu-i nimeni ?... Nu era...

Pentru că, iată, muzele au adus din Frigia o veste. Tânărul Marsias, cutezătorul, a făcut o unealtă nouă de cântat, numită flaut. Şoapta lui e duioasă, alinătoare.

Când punea Marsias la buze noua unealtă de cântat, freamătul vieţii contenea. Nimfele şi satirii se-adunau şi ascultau, fără de glas, cântarea lină şi sunetele nemaipomenite.

Se povestea că-n Frigia, odată, se năpustiseră duşmanii peste ţară, ca frunza şi ca iarba, împovăraţi de arme şi de ură.

Ţara era aproape-nfrântă şi desperarea năvălea, nebună. Femeile-şi smulgeau de la sân pruncii şi-i ucideau, decât să cadă pradă duşmanului sălbatic, nemilos.

În clipele acelea, când părea că-i dusă ultima nădejde, s-a ivit Marsias în luptă.

— Bine-ai venit! strigau oştenii. Cu flautul tău vei mângâia pe cei care-şi dau viaţa pentru ţară...

Marsias le-a zâmbit, şi ducându-şi unealta nouă de cântat la buze, a suflat cu putere într-însa, făcând să izbucnească-o melodie. Iar degetele îi jucau pe flaut, parcă săltau nişte voinici în horă.

Sunete tânguioase au ţâşnit. Duşmanii şi-au contenit pasul. Lăncile le-au alunecat. Din mâini le-au căzut săbiile-ascuţite, şi scuturile peste ele, făcând zgomot. Săgeţile făceau îndată cale-ntoarsă.

Iar râurile ţării se-nălţau din matca lor cu vuiete grozave şi se uneau, alcătuind o mare cu valuri crâncene, urlând turbate. Năvălitorii au fost luaţi de ape, izbiţi de arbori şi striviţi de pietre. Nici unul nu s-a întors acasă, să-şi mai revadă soţia şi copiii. Marsias a cântat necontenit, până-au pierit cu toţii, luaţi de apă...

— O, Marsias! au grăit frigienii. Ce mulţumire ţi-am putea aduce ţie, ce ne-ai scăpat de moarte, de jaf şi de robie ruşinoasă ?

— Nu-mi trebuie nimic, a spus flăcăul. Nu eu, ci cântecul de flaut a scăpat ţara...

Şi auzind Apolo că flăcăul cântă cu atâta iscusinţă, s-a-ntunecat de supărare. Urcându-se în carul său de aur, a purces către Frigia, şi ajungând acolo, a trimis să-l cheme pe Marsias şi l-a-ntrebat :

— Ce instrument cântă mai minunat ?... Răspunde!...

— Tu crezi că lira, şi eu – flautul... a rostit Marsias.

— Atunci să te întreci cu mine! a poruncit zeul Apolo.

— Primesc, dar îi cer drept judecători pe-acei ce locuiesc pământul : oamenii, nimfele, satirii.

— Nu! Nu mă învoiesc, a mai spus zeul. Toți sunt nepricepuți ca tine. Doresc să vie cele nouă muze, al căror oblăduitor sunt eu.

Zeul a făcut apoi semn spre slavă, şi muzele s-au şi înfățişat.

— Acela care o să-nvingă are dreptul să-l pedepsească pe celălalt cum o pofti!... a rostit ultimul cuvânt Apolo.

Şi-ndată a-nceput concursul...

MARSIAS ESTE ÎNVINS PRIN VICLENIE

Întâiul a-nceput Apolo cu lira sa. Atât de dulce suna lira, că muzele l-au aplaudat :

— Fiul zeiței Leto o să-nvingă!...

Dar Marsias şi-a dus flautul la gură, pornind să-şi cânte melodia. Iar cântecul țâşnea din flaut atât de cald, atât de straniu, încât părea un vis, o taină, care se furişa în suflet şi-l fermeca...

— O, ce frumoasă este cântarea lui! au strigat cele nouă muze. Întrece lira lui Apolo...

— Întrece lira mea ? a spus Apolo, cu vocea amenințătoare. O, muzelor, nu ştiți ce spuneți! Mă mâniați cu vorba asta. Să mai cântăm încă o dată... Primeşti flăcăule ?...

— Primesc!

Numai că de-astă dată zeul şi-a însoțit lira cu glasul. Şi cântul lui era divin. Muzele toate, bucuroase, au spus că el e-nvingătorul. Marsias, însă, s-a-mpotrivit, spunând că lupta a fost prea bine hotărâtă, de la-nceput, doar între liră şi flaut.

— Ce caută glasu-n lupta asta ? El aparține altei arte.

— Ba nu, şi tu te foloseşti de gură, când sufli-n flaut, a grăit zeul. Deci pot să cânt şi eu cum vreau, la fel ca tine, Marsias! Ba, chiar mai mult. Vezi lira mea ? Eu cânt dintr-însa, când dintr-o parte, când dintr-alta. Să cânți şi tu la fel, din flaut.

— Cu lira ta văd că se poate, a spus flăcăul, dar eu nu pot să suflu-n celălalt capăt al flautului, ştii foarte bine. Asta e doar o viclenie, ca să mă-nvingi – căci nu poți altfel...

Concursul a-nceput din nou. Zeul şi-a pus tot meşteşugul în cânt cu lira şi cu vocea, iar Marsias s-a întrecut pe sine în cântecul duios de flaut.

Patru din cele nouă muze erau de partea lui Apolo. Patru-i lăudau însă rivalul. Mai era una : Caliope, muza poemelor, şi dânsa îl îndrăgise pe Apolo. Ea i-a dat votul zeului. Astfel, nedreptul olimpian a câştigat acest concurs şi l-a înfrânt pe Marsias. Şi zeul necăjit la culme pe Marsias că-l înfruntase şi era gata să-l întreacă, de nu i-ar fi venit în sprijin frumoasa muză Caliope, a pus la cale o osândă de o cruzime fără seamăn. Legându-l pe Marsias de-un pin, l-a jupuit de toată pielea, cu mâna lui, însângerându-l.

— Îți ceri iertare ? îi striga.

Flăcăul n-a cerut iertare ; i-a spus doar zeului atâta :

— Fiu al lui Zeus, m-ai înfrânt cu ajutorul Caliopei ; dar nu m-ai întrecut, viclene, şi nu mă tem deloc de tine. Cântecul meu din flaut va fi de-a pururi cinstit şi neuitat de oameni, de toți aceia care-nfruntă voința zeilor tirană...

Şi şi-a dat sufletul, viteazul...

Sângele lui s-a scurs în tină, roşu şi gâlgâind cu spume. S-a prefăcut, se povesteşte, într-un râu neobişnuit. Un râu cu unda purpurie, căruia oamenii i-au dat numele cântărețului ucis. Oamenii, nimfele, satirii l-au plâns, l-au plâns vreme-ndelungată. Flautul lui drag, purtat de valuri, a colindat prin toată lumea şi, după cum spune legenda, el cânta singur, peste ape, imnul cel aspru-al răzvrătirii.

Atâta doară că Apolo, temându-se ca muritorii să nu învețe acest cântec, a cules flautul de pe ape, l-a dus în templul său din Delfi şi l-a-nchinat, să facă pace cu umbra celui ce pierise...

Note

1. Cântau în acest fel, pentru că Apolo simboliza, în primul rând, lumina şi căldura soarelui. De aceea Apolo se mai numea şi Febus, cuvânt care semnifică lumina. Lumina şi căldura nu mai aveau putere către sfârşitul toamnei. Iarna şi mai puțin. Se întorceau primăvara, în revărsări de aur, verdeață, bucurie şi cântece de păsări.

Poeții slăveau atunci înapoierea zeului luminii, ce trecea prin văzduh, într-un car de aur, tras de lebede ca neaua. În toată vremea asta, a iernii friguroase, umbrite, întristate, grecii credeau că zeul luminii se află undeva, la marginile lumii, dincolo de palatul de gheață al lui Boreu, vântul de miazănoapte, în locuri numite de aceea hiperboreene. Naşterea lui Apolo din Leto, zeița nopții, în insula Delos (insula luminoasă), era alegoria izbucnirii, în zori, a luminii albe din trupul negru al nopții. Hera, soția lui Zeus, ce întruchipează cerul, s-a împotrivit cu ură naşterii lui Apolo. A prigonit-o pe Leto. Vroia să țină noaptea pe loc ; dar n-a izbutit, căci zeul s-a născut, lumina s-a ivit, şi Temis, zeița ordinei şi dreptății, i-a înfățişat pe un talger, micuțului Apolo, merindele cereşti: ambrozia şi nectarul. Cum a gustat Apolo bucatele divine, s-a făcut un flăcău cu buclele pe umeri, frumos ca ziua scăldată în lumină, când totul străluceşte şi te îmbie la cântec. Săgețile din arcul zeului înseamnă chiar razele de soare, iar lira e cimbolul cântării. Când vine primăvara, când se iveşte ziua, după noapte, păsărelele zboară şi ciripesc prin arbori, iar omul, când e vesel, când are lumină în suflet, cântă bucuros.

2. Locul acesta din muntele Parnas, numit de elini Delfi, este situat în aşa fel, încât orice vorbă rostită este răsfrântă în zeci de ecouri. Călătorul din antichitate, sosind aici, era cuprins de groază. Avea impresia că zeii îi sunt în preajmă şi vorbesc cu dânsul.

3. Piton, şarpele învins de Apolo, se pare că ar întruchipa molima ce se întinde în locurile umede, calde şi întunecate. Lupta lui Apolo simbolizează acțiunea razelor de soare, care usucă pământul după ploi îndelungate, făcând să piară boala şi germenii ei tenebroşi. Puține poetizări ale fenomenelor naturale sunt atât de frumoase ca aceasta. Dealtfel, un mare artist grec – Calamis, după unele presupuneri – a imortalizat această legendă. El a cioplit o statuie, înfățişându-l pe Apolo după ce a dat drumul săgeții care l-a răpus pe monstru. Zeul zâmbeşte, în statuie, rece şi disprețuitor. Nările sale freamătă de mânie, dar fruntea lui rămâne senină, olimpiană, cu toată încordarea prin care a trecut.

4. Oracolele, aşa-zisele prevestiri ale lui Apolo, erau date printr-o preoteasă ce se chema Pitia. Numele ei pare că vine tot de la Piton, monstru răpus de Apolo. Pitia se aşeza pe un trepied de aur, învăluit în pielea unui şarpe, deasupra unei grote din care țâşneau gaze şi un fum înecăcios. Amețită de gaze şi fum, preoteasa bolborosea cuvinte fără înțeles. Cuvintele acestea erau considerate drept răspunsuri ale lui Apolo la orice întrebare. Preoții le orânduiau în aşa fel, ca înțelesul lor să fie dublu, să iasă bine oricare ar fi fost situația. După aceea dânşii, în schimbul unor daruri : aur, pietre scumpe, obiecte, vite, interpretau răspunsul după cum le convenea mai bine. Oracolul acesta era celebru. El era consultat de către toți regii şi oamenii de stat, în împrejurări grele, în schimbul unor daruri bogate. Astfel s-au adunat în templul din Delfi atâtea comori.

Locul acesta era cel mai bogat din toată Elada antică.

5. Jocurile în cinstea lui Apolo se numeau (tot de la Piton) pitice. La ele participa toată floarea tineretului din oraşele greceşti.

6. Laurul sau dafinul se cheamă Dafne în limba greacă. Iar pentru poeți, Dafne mai e şi palida lumină a aurorii, care se pierde sub revărsarea vie a luminii din miezul dimineții.

7. Fântâna Castaliei se află lângă Delfi. Pe vremuri, aezii poposeau de multe ori la această fântână, sorbind apa răcoroasă. În clipocitul apei din fântână, li se părea că aud ecouri din melodia pe care o cântase Apolo în amintirea fetei. Aceste şoapte tăinuite pe care nu le puteau auzi decât poeții şi muzicienii, cum se credea, îi inspirau pe aceştia să facă versuri sau să îmbine notele pe strune.

ARTEMIS

Artemis, sora lui Apolo, era zeița vânătoarei. Ea-i ocrotea pe pământeni – cum socoteau vechii elini – când înstrunau, la vânat, arcul.

Şi, după cum zeul Apolo era lumina ce țâşneşte din astrul sclipitor al zilei, Artemis se spunea că este lumina palidă a nopții[1] .

Aezii povesteau că ea, îndată după naştere, s-a-nfățişat tatălui său, i-a îmbrățişat genunchii sacri şi a grăit :

— Dă-i, tată, dă-i copilei tale dreptul de-a rămâne fecioară... Ca lui Apolo, dă-mi şi mie un arc şi-o tolbă cu săgeți. Dar ce spun eu ?... N-ai să mă înarmezi chiar tu. Ciclopii înşişi s-or grăbi să-mi făurească-o tolbă bună şi mi-o vor umple cu săgeți. Mai dă-mi, te rog, încă şi dreptul de-a duce-n mână o făclie şi de-a mă-nveşmânta într-o tunică, ce nu va fi mai lungă de genunchi, să nu mă stânjenească la vânat. Doresc să mă urmeze, în cortegiu, şaizeci de fete de-ale lui Ocean. Şi dă-mi şi douăzeci de nimfe, să mă slujească-n vremea când nu voi mai doborî râşii şi cerbii. Să-mi aibă grijă de încălțăminte, ca şi de câinii credincioşi. Pune sub ocrotirea mea doar un oraş, care-l vrei tu, căci eu arareori voi poposi într-însul... Voi locui mai mult în munți...

Zeus a ascultat în linişte ruga zeiței, apoi, zîmbind în barbă, i-a grăit :

— Fie precum vrei tu, copilă!... Îți împlinesc dorința ta. Şi-a dat poruncile de trebuință.

ARTEMIS PORNEȘTE PRIN MUNȚI

Iar Artemis, urmată de cortegiul de fecioare, a şi pornit prin munte, la vânat.

Urcând pe culmile umbroase, pe stâncile semețe, bântuite de vânturile reci, zeița vâna, din zori şi până-n noapte, tot felul de sălbăticiuni.

Îi cam plăcea să vadă sânge, să vadă fiarele cum se zbăteau în cruda agonie-a morții.

Întindea bărbăteşte arcul şi, când trăgea, nimica nu putea să-i scape. Săgeata ei pornea ca vântul, din arcul bine înstrunat. Fulgera fiara, fără greş. Sălbăticiunea nimerită se-mpleticea, oprindu-se în fugă. Întorcea capul spre zeiță. Gemea uşor, ca o-ntrebare, şi luneca în țara morții. Departe de-a se-nduioşa, zeița chicotea de bucurie şi, ridicându-şi fruntea-naltă spre cerul cel senin, zicea :

— Nu poate fi, în toată lumea, un alt țintaş mai priceput decât zeița vânătoarei...

Nimfele îi dădeau dreptate. Însă tot ele-i povesteau că ar fi fost un fiu de rege, pe nume-Acteon, care vâna tot ca şi dânsa, umplând pădurile de sânge. Ba încă el s-ar fi lăudat că e mai meşter ca zeița.

Auzind vorbe ca acestea, Artemis se întuneca. Şi, terminând cu vânătoarea, zeița Artemis pornea, urmată de alaiul ei, spre o poiană minunată. Creşteau acolo chiparoşi şi pini, ce-mbălsămau împrejurimea. Iar într-un loc, săpată-n stei, era o boltă răcoroasă. Din ea țâşnea un izvoraş.

În acest loc venea zeița în fiecare zi, să stea şi să se scalde-n apa rece, înviorându-şi trupul feciorelnic, după plăcuta trudă-a vânătoarei.

Da unei nimfe lancea, arcul şi tolba plină cu săgeți. Alta o ajuta să se dezbrace şi două nimfe-i scoteau iute încălțămintea prăfuită. O altă nimfă-i strângea părul zbârlit şi răvăşit de vânt. I-l înnoda, să nu se ude, şi cu cinci urne de aramă, umplute la izvor cu apă, alte fecioare se sileau s-o răcorească pe zeiță.

MÂNIA CUPRINDE INIMA ZEIȚEI

Atunci, precum se povesteşte, Artemis le mai întreba :

— Cine e acel fiu de rege ? Şi oamenii ce spun de el ?

— Spun că-i un vânător destoinic, neîntrecut de nimeni încă în meşteşugul vânătoarei, chicoteau nimfele. Şi-i mândru, frumos la chip, înalt şi zvelt...

— Astea sunt lucruri fără noimă, zicea zeița. Mai degrabă aş vrea să ştiu dacă se spune că dânsu-i mai dibaci la vânătoare chiar decât mine... Spuneți drept!

— De... Unii spun şi dintr-acestea... Zeiță, nu te supăra... Sunt vorbe goale, fără rost.

Vorbele-acestea s-or plăti!... se pare c-ar fi spus zeița.

Nu a trecut mult timp de-atuncea şi, într-o bună zi, porni Acteon cu soții săi de vânătoare, şi cincizeci de ogari, prin munți. Şi tot cutreierând ținutul, ajunse-n locurile unde hălăduia mai des zeița.

Unii socot că tânărul sosise-aici din întâmplare ; dar alții au temei să creadă că, înciudată, însăşi zeița orânduise să-l atragă pe vânător prin acel loc. Căci ea vroia să-l dea pierzării.

Acteon a simțit deodată că este prins de oboseală. O oboseală ne-nțeleasă...

— Ciudat!.. le-a spus el soților. Mă simt trudit. Ajunge goana. Luați arcurile şi porniți către palatul regelui... Eu singur mai rămân pe-aici o vreme, cu haita mea de câini. Curând vă voi urma pe cale...

Soții i-au ascultat porunca şi, luându-şi armele şi prada, s-au îndreptat către palat.

Acteon, singur în pădure, doar cu ogarii lângă dânsul, privea nedumerit în preajmă.

,,Ce e cu mine oare ? se gândea. Sunt obosit. Simt o chemare... Ba parcă simt şi-un fel de teamă, ce mă străpunge ca un bold. De ce-s neliniştiți ogarii ? De ce schelălăie mereu ? Ce e pe-aici ? Ce se întâmplă ?"

Şi, fiindcă-alături se zărea un pârâiaş lucind prin iarbă, Acteon a băut cu sete. Apa o fi avut vreo taină, căci fiul regelui, ca tras de-un fir de ață nevăzută, urmat de toți ogarii săi, a luat-o-ncet de-a lungul văii...

A mers ce-a mers... şi s-a trezit în locul unde se aflau zeița şi cu nimfele. Aici Acteon s-a oprit. În fața ochilor avea cel mai încântător tablou ce şi-l putea închipui.

Artemis, goală, se scălda. Din urnele de-aramă apa curgea-n şuvițe străvezii, dar atingând corpul zeiței, prindeau pe dată scânteieri, ca mii şi mii de diamante, ca nişte flăcări ce jucau şi luminau toată pădurea.

Flăcăul îşi pierduse mintea şi nu se sătura privind.

— O, ce frumoasă eşti, zeiţo, glăsuia el ca ameţit. Mai lasă-mă să stau o clipă...

Dar nimfele strigau spre prinţ :

— Fugi, fugi, Acteon, nu privi!... O lege a lui Cronos spune că muritorii ce-i privesc pe zei, fără de voia lor, plătesc cumplit... Fugi, fugi, Acteon!... Nu privi...

Acteon însă nu lua seama la vorba lor, şi sta vrăjit, cu ochii ţintă spre zeiţă.

Nimfele au alergat în grabă. Cu trupurile lor căutau s-acopere dalba mândreţe a zeiţei.

— Nemernice, i-a spus zeiţa, tu, care te-ai înfumurat că eşti mai meşter decât mine, ai merita să fii ţintit în inimă cu o săgeată... Dar ai să ispăşeşti cumplit.

Şi luând din urnele de-aramă doi pumni cu apă a zvârlit-o în ochii fiului de rege.

ACTEON E SFÂŞIAT DE CÂINII SĂI

Cum l-a stropit cu apa fermecată, Acteon s-a făcut un cerb. El a pornit în goana mare, urmat de câini, de câinii lui, ce nu-şi mai cunoşteau stăpânul.

„Ce-am să mă fac ?" se gândea prinţul, căci îşi păstrase judecata şi se văzuse în pârâu, în noua lui înfăţişare.

Anume îi lăsase zeiţa Artemis gândirea, ca suferinţa ce venea să şi-o-nţeleagă pân-la capăt.

— Eu sunt Acteon! ţipa dânsul câinilor care-l hăituiau.

Însă în loc de orice vorbă, din botul său nu răsuna decât un muget surd, de spaimă.

Câinii din nou se repezeau, şi bietul cerb fugea prin locuri unde vânase mai-nainte, trăgând cu arcul, cu sulița, izbind cu piatra, sau înfigând, până-n prăsele, cuţitul scurt de vânătoare...

Şi câinii lui îl încolţesc.

— Eu sunt Acteon, vrea să spună greu osânditul prinţ. Nu mă muşcaţi! Lăsaţi-mă. Eu sunt stăpânul...

Câinii însă îl muşcă şi-l doboară. Lătrând îl cheamă pe Acteon, să vadă cerbul biruit şi să se bucure şi el.

Lor, câinilor preacredincioşi, nu are cine să le spună că mult iubitul lor stăpân e însuşi cerbul ce le zace acolo,-n faţă, şi-i priveşte cu ochii umezi şi sticloşi.

URIAŞUL ORION

Acteon îşi plătise vina de a fi fost mai priceput în mânuitul arcului decât zeița Artemis. De-acum înainte nimeni n-avea să-i mai ştirbească faima de cea mai iscusită în meşteşugul vânătoarei castei copile a lui Zeus.

Umblând mereu prin munți, zeița nu avea timp de dragoste, şi măritişul c-un bărbat îi părea mai nesuferit decât orice pe lumea

asta. Chiar nimfele ce-o însoțeau nu aveau voie să iubească vreun bărbat, să se mărite şi, de-i călcau această lege, le ucidea fără cruțare, țintindu-le pe loc cu arcul.

Cu toate astea, unii povesteau că şi zeița Artemis, o dată, ar fi iubit pe un voinic ; dar dragostea i-a fost nefericită.

Iară aezii depănau legenda-n chipul următor :

Se zice c-a trăit pe vremuri alt vânător, pe nume Orion, feciorul unui rege, Hirieu. Feciorul regelui crescuse însă-nalt, atât de-nalt, că fruntea lui trecea de scama norilor, şi de intra în valurile mării, să se scalde, în locul unde-i apa mai adâncă, pieptul îi rămânea afară.

Acest uriaş, acest flăcău, din câte meşteşuguri sunt pe lume, doar unul îndrăgise : vânătoarea. Avea şi-un câine fermecat, zis Sirius, şi împreună colindau, la vânătoare, departe, peste mări şi țări. Zeul stăpân al mărilor, Poseidon, îi dăruise tânărului harul de a putea umbla şi peste ape, la fel ca pe uscat. Îi dăruise acest har fiindcă, odată, Hirieu îl ospețise-n țara sa cu cinste, cum îi plăcea trufaşului Poseidon.

Însă, la vremea când se-ncepe povestea noastră, Orion făcuse destule fapte de ispravă, lăudate straşnic pe pământ. Fusese, între altele, chemat de regele din Chios[2] , să-l ajute. Insula cea frumoasă, Chios, fusese năpădită de dihănii. Viteazul Orion plecase-n luptă şi nimicise pân'la una toate dihăniile-acelea, care prăduiau ținutul.

În schimbul faptei sale, vânătorul ceruse pe fata regelui de soață. Dar regele – nevrând să-i dea copila – l-a îmbătat, prin viclenie, pe îndrăznețul Orion şi, pe când el dormea adânc, i-a scos amândoi ochii cu cuțitul ascuns, din timp, sub haina lui regală.

Uriaşul s-a trezit în dureri mari. A vrut să-l prindă pe duşman şi să-l răpună, dar, bâjbâind fără să vadă, s-a-mpiedecat şi, cât era de lung, s-a prăbuşit pe țărmul mării, cu capul său pletos căzut în valuri.

Dar tot nu s-a lăsat. S-a ridicat, şi, ascultând mai bine ce se-ntâmplă, a desluşit în depărtări un zgomot. Băteau ciocane mari pe nicovală.

A înțeles atunci că Lemnos – insula unde făurarul Olimpului, Hefaistos,

lucra de zor cu un pitic, Chedalion – este pe undeva pe-aproape. Uriaşul a pornit prin mare, călăuzindu-se întruna după zgomot, până ce a ajuns în Lemnos. Acolo, s-a rugat de zeul cel şchiop, Hefaistos, să-i vină-n ajutor ; şi zeul s-a milostivit. Printr-un oracol, făurarul l-a sfătuit pe Orion să şadă, în zorii fiecărei dimineți, când se iveşte Eos – aurora – cu ochii către răsărit, şi-o să se vindece cu vremea. Dânsul i-a ascultat povața, şi-n fiecare zori de ziuă îşi lua pe umeri un copil. Acesta-l îndrepta cu fața spre răsăritul rumenit şi, cum era de-nalt, şi razele cădeau întâi pe chipul lui, încet, încet, s-a lecuit de suferință. Ochii-i au început să vadă, întâi uşor şi slab, ca printr-o sită, apoi din ce în ce mai bine, până ce iar i-a fost vederea lui Orion ca la-nceput.

Atâta doară că, în vremea cât el căta spre răsărit ca să-şi aştepte vindecarea, l-a tot zărit zeița Eos şi dânsa s-a îndrăgostit de prea-voinicul Orion.

DOUĂ ZEIȚE SE CEARTĂ PENTRU UN MURITOR

Mai mult, zeița aurorei atât de tare l-a-ndrăgit pe vânătorul cel voinic, încât a săvârşit o vrajă şi l-a răpit la dânsa-n cer.

Cum l-au văzut şi celelalte zeițe pe vânătorul Orion, se pare c-au bătut cam tare şi alte inimi pentru el... Şi dintre toate, cel mai mult s-a-ndrăgostit însăşi zeița Artemis. Şi-n gelozia ei pe Eos, era să săvârşească, poate, o faptă cam necugetată... Şi zeii s-or fi luat de gânduri : „Cum ? Ea, zeiță olimpiană, vrea să i-l smulgă altei zeițe pe-un muritor şi să şi-l facă bărbatul său ?"

— Ni se ştirbeşte slava noastră, glăsuia Zeus către ceilalți, dacă vom sta nepăsători. Nu! n-am să las astfel de faptă să se petreacă în Olimp. S-o-mpiedecăm deci cât mai grabnic!...

— Dar cum ?... Dar cum ?... întreba Hera. Şi cine se va-ncumeta ?...

— Mă-ncumet eu! a spus Apolo. E sora mea şi sunt dator s-o apăr, până la sfârşit, de dragostea nesocotită pentru un simplu muritor.

Şi chiar în ziua ce urma, în revărsat de zori, Apolo l-a şi chemat pe Orion. I-a poruncit să plece grabnic şi să vâneze multe păsări, din cele ce zburau în stoluri deasupra mării lui Poseidon. Pe urmă să vâneze fiare, dintr-un țărm îndepărtat...

Porunca zeului Apolo trebuia iute-ndeplinită. Orion şi-a şi luat măciuca, arcul şi tolba, şi un paloş. Pe umeri şi-a zvârlit o blană a unui leu răpus pe vremuri. Şi-a mai strigat şi câinele, pe Sirius, şi au pornit

numaidecât la vânătoare.

Apolo îl privea cum pleacă. Privirea-i aspră scânteia...

O NOUĂ CONSTELAȚIE

Se depărtase vânătorul. Abia se mai vedea deasupra mării, cât un punct mic, pierdut în zare. Atunci Apolo a strigat-o pe sora sa, pe Artemis, cu voce blândă, prefăcută :

— Surioară, vino iute-ncoace!... Ai spus de-atâtea ori că-n vânătoare nu-i nimenea pe lume să te-ntreacă. Azi aş dori să-mi dai şi o dovadă. De-o fi cumva să izbuteşti, sunt gata să-ți recunosc şi eu întâietatea, şi chiar să spun că eşti mai pricepută în tragerea cu arcul decât mine. Te învoieşti ?

— De bună seamă, frate. Care-i ținta ?... Să-mi iau doar arcul... şi să trag cu grijă.

Şi Artemis şi-a-ntins îndată arcul. A pus în strună o săgeată.

— Ia uită-te acolo! Vezi, surioară, un punct micuț şi palid, care-i gata, aproape gata, să dispară ?...

— Îl văd. I-o pasăre, pesemne...

— Poți s-o ținteşti ?...

— Glumeşti, Apolo! a zis zeița, sigură de dânsa. Să nu ating astfel de țintă ?... De-ar fi mai mică – o părere ; de-ar fi departe, peste lume, tot o lovesc. Priveşte-aicea!...

Ochind, zeița-ntr-o clipită şi-a slobozit săgeata ei spre punctul mişcător din zare, ce-abia-abia se mai vedea în depărtările albastre.

Săgeata a străpuns văzduhul strălimpede al dimineții şi s-a înfipt de-a dreptu-n țintă.

S-a auzit un răcnet groaznic şi Orion s-a prăbuşit.

Marea s-a-mpurpurat de sânge şi-n slăvi a prins să se jelească Eos, cu voce ascuțită :

— Artemis, mi-ai ucis iubitul!...

Artemis, fără să-i răspundă, s-a avântat pe-un nor de aur. S-a repezit spre locul unde zăcea în valuri vânătorul şi l-a cuprins în brațe-ndrăgostită. Şi, copleşită de durere, i-a implorat lui Zeus învoirea să-l urce între constelații, pe dragul ei, pe Orion, ca să nu piară cu desăvârşire, să poată ea să-l vadă, zilnic.

Zeus, stăpânul, s-a-nvoit, văzând atâta întristare, şi l-a urcat pe vânător pe boltă. E constelația ce se numeşte, după legendă, Orion. Ea se

iveşte la-nceputul verii şi piere aproape de sosirea iernii, când prind să cadă ploile pe mare. Aceste ploi sunt poate lacrimi, precum se cântă în poeme. Lacrimi vărsate de zeițe...

Ca să nu fie singur Orion pe boltă, Artemis s-a rugat de Zeus să-i dea tovarăş, lângă el, pe câinele ce-l însoțise, în timpul vieții, la vânat. Aşa se face că e-n cer şi Sirius, stea sclipitoare, ce se zăreşte bine vara, în constelația Câinele mare.[3]

COPILA LETEI DEVINE NECRUȚĂTOARE

Artemis a rămas nemăritată. Inima ei s-a asprit mai tare decât fusese înainte. Nu mai avea nici o cruțare față de cei care-i greşeau ; dar cel mai greu s-a răzbunat pe o regină, Niobeea.

Astă regină, Niobeea, era nespus de fericită. Soțul său, Amfion, din Teba, era un bărbat bun şi vrednic. Cu el avea, în căsnicie, şapte băieți şi şapte fete : copii frumoşi şi tare dragi.

— Nu-i nimenea, în lumea asta, mai fericit decât sunt eu, spunea adesea Niobeea. Fiii mei strălucesc când poartă armele în mâini, iar fetele mai mândre-s ca zeițele...

Tocmai venise sărbătoarea zeiței Leto şi aceasta ceruse jertfe tuturor.

— De ce să mă închin eu Letei, să-i aduc daruri ? Pentru ce ? Cu cât e mai presus ca mine ? Copii am eu mai mulți ca ea, şi nu-i nici unul mai urât decât sunt Artemis şi-Apolo. Soțul său, Zeus, nu îi este şi n-o să-i fie credincios. Pe când iubitu-mi Amfion ochi n-are decât pentru mine. De ce să mă închin eu Letei şi pentru ce să-i aduc daruri ? Fiindcă-i zeiță ? Nu. Nu vreau...

Auzind vorbe ca acestea, multe femei n-au mai vroit nici ele să-i aducă daruri zeiței nopții şi au spus :

— Aşa e! Este drept ce spune regina noastră Niobeea...

Şi pe altarele zeiței ofrandele s-au micşorat.

Putea însă zeița Leto să-ndure astfel de ocară ? Pot oare zeii să audă că muritorii nu-i slăvesc ?

Zeița nopții, mâniată, l-a vestit iute pe Apolo, zeul săgeților de aur, şi pe zeița vânătoarei, Artemis pururea fecioară.

Artemis,care îl pierduse pe Orion de scurtă vreme,a spus fratelui său aşa:

— M-ai îndemnat să-mi zvârl săgeata în cel pe care îl iubeam. Acum priveşte: o femeie, o muritoare, Niobeea, nesocoteşte o zeiță, pe mama

noastră, şi pe noi doi... Ce ai să faci ? Cum vei plăti ?

— Cum voi plăti ?... a spus Apolo. Îi voi ucide toți băieții cu care se făleşte-atât...

— Şi eu copilele, de care e atît de mîndră... a glăsuit Artemis cruntă.

Zeul Apolo şi-a luat arcul.

Doi dintre fiii Niobeei mânau un car în fața Tebei. Cât ai clipi au fost străpunşi. Alți doi se aflau la palestre[4] . Au fost şi dânşii săgetați. Mai erau trei. Dar nici aceştia n-au avut mult de aşteptat. Zadarnic unul dintre dânşii mai implora încă pe zei sa înceteze-acest măcel. Sângele lor uda țărâna.

Regina, ce era de față, s-a repezit peste feciorii cu trupurile fără vlagă. Şi-a rupt veşmintele regale şi pletele. Şi-a zgâriat fața. S-a dat cu fruntea de pământ şi, hohotind, având pe față lacrimi amare, în şiroaie, striga spre toți:

— Iacătă zeii... Priviți-i cum ne asupresc, când nu ne umilim destul. Asta-i dreptate olimpiană!...

Şi ridica pumnii spre cer.

Soțul ei, Amfion, văzând această crimă fără seamăn, se-ndurerase-atât de mult, că îşi rupsese firul vieții, vârându-şi paloşul în piept.

Fetele se aflau cernite, lângă sălaşul unde frații aşteptau focul rugului. Mulțimea suspina pe lături. Nu era mamă să nu plângă durerea bietei Niobeea.

ZEIȚA SĂGETEAZĂ ŞI FETELE NIOBEEI

Doar Artemis privea din slavă şi nu se-nduioşa deloc.

— Aceasta-i numai începutul, murmura ea. O să priveşti tu, Niobeea, şi cele care vor urma...

Apoi şi-a-ntins zeița arcul.

A tras în cea dintâi copilă, care s-a prăbuşit, gemând, peste unul din frații săi. A doua îşi mângâia mama. Săgeata însă i-a oprit şoapta duioasă ce-o rostea. Una căta să se ascundă în dosul unui trunchi de pin; dar trunchiul n-a putut feri corpul fecioarei cât de cât, Alte trei au pierit la rând. Şi lângă mamă n-a rămas decât copila cea mai mică.

Regina îi acoperă trupul cu hainele-i cernite şi roagă, în genunchi, zeița :

— Artemis, mi-ați ucis copiii! Nu mai trăieşte decât una dintre odraslele iubite, şi este cea mai mititică. Fii bună, Artemis, mi-o lasă... Atât mai am pe astă lume... Fii bună, Artemis... Te-ndură..,

Da-n timp ce dânsa înc-o roagă şi lacrimile i se varsă pe faţa galbenă, pierită, Artemis pune iar săgeata în struna cea zbârnâitoare. Pune săgeata şi ţinteşte. Inima fetei se opreşte sub vârfu! ascuţit ce vine şi se înfige nemilos, scurtându-i zilele puţine[5] .

Mama n-a mai putut să plângă. Lipsită de băieţi, de fete, de soţul său, de Amfion, dânsa se culcă între-aceia care-i fuseseră prea dragi. Atâta chin o împietreşte. Faţa-i îşi pierde strălucirea. Ochii-i rămân, de asemeni, orbi şi nemişcaţi sub fruntea pală. Nimic din ceea ce dă viaţă unei făpturi nu se mai vede. Se-nvârtoşează limba-n gură şi sângele-i îngheaţă-n vine. Nici capul nu poate să-l mişte sau braţele să şi le-ndoaie. Picioarele-s înţepenite. Nu vor mai duce trupul niciodată. Căci ea s-a prefăcut în stană rece. Doar lacrimi limpezi îi mai curg din ochii-atât de bucuroşi odinioară.

Deodată se porneşte o furtună ce o-mpresoară pe regină şi-o duce-n zbor, în ţara ei, în ţara unde se născuse[6] . Aici e aruncată pe un munte ; dar şi acolo mama tot mai plânge. Din ochii ei de piatră ţâşnesc lacrimi, care se scurg ca un izvor.

Aşa s-a isprăvit osânda dată de zei reginei Niobeea, pentru c-a fost prea fericită...

Aezii povesteau că multă vreme s-a mai putut vedea trupul de piatră al reginei, pe acel munte, până ce ploile şi vântul l-au măcinat şi l-au făcut să piară...

Totuşi, deşi era atât de aspră şi de necruţătoare, după moartea iubitului său Orion, chiar Artemis, zeiţa vânătoarei, se sătura câte-odată de măceluri.

Atunci, încredinţându-şi arcul nimfelor sale credincioase, Artemis se ducea la Delfi. O întîmpina Apolo şi, îmbrăcată graţios, cu părul ridicat pe ceafă şi pieptănat cu îngrijire, sălta în fruntea celor trei charite, într-un danţ plin de voioşie. Apoi cânta cu cele nouă muze, în cinstea mamei sale Leto şi a puternicului Zeus.

Cu toate astea, una dintre plăcerile de seamă ale zeiţei era aceea de a privi la marile serbări vânătoreşti. Oamenii din acele timpuri ţineau la meşteşugul vânătoarei. Hăituiau fiarele prin munţi. Se desfătau ţintind cu arcul sau zvârlind lăncile-ascuţite, vânând necontenit sălbăticiuni.

Spre seară, vânătorii-ncetau goana. Câinii se grămădeau lângă stăpâni. Cornul de vânătoare suna straniu, parcă plângea, parcă spunea ceva... Chema pe vânători pe lângă focuri. Şi vânătorii cântau veseli. Lăncile, încă umede, luceau trântite-n ierburi lângă dânşii. Şi sus, pe cer, se ivea luna, ca o făclie de argint, dusă de-o mână nevăzută.

Stele clipeau nerăbdătoare. Şi aşteptau... Ce va urma ?...

Urma povestea nelipsită, povestea care o cânta pe fata Letei şi-a lui Zeus, sora măreţului Apolo, zeiţa Artemis cea castă.

Urmau şi imnuri şi serbări, jertfe şi daruri ce-ncântau trufaşa fire a

zeiței, ce-i ocrotea pe vânători ...[7]

Numai în clipe ca acestea Artemis, mândra Artemis, putea uita pe Orion, şi-n inima-i necruțătoare pacea se cobora din nou...

Note:

1. Zeul Apolo se mai numea şi Febus, după cum am văzut, semnificând lumina soarelui. El se confunda adeseori cu însuşi Helios – soarele propriu-zis... De asemeni, sorei lui Apolo, Artemis (sau Diana, la romani), i se mai zicea şi Febe, deoarece reprezenta lumina argintie a lunii. Zeița Artemis se confunda cu Selene – luna. Săgețile din tolba ei par a fi razele argintii de lună.

2. Chios este o insulă din Arhipelag, vestită prin vinurile ei. Este unul dintre ținuturile unde se bănuieşte că s-ar fi născut cel mai mare poet al Greciei antice, Homer.

3. Orion, a cărui imaginară transformare a fost povestită în legendele greceşti, este una dintre cele mai frumoase stele ale nopților de vară. Sirius, de asemeni, este o stea strălucitoare. Elinii credeau că steaua Sirius are influență asupra turbării câinilor, pentru că Sirius se vede cel mai bine în miezul verii, în toiul căldurilor, vreme când unii câini capătă această boală.

În artele plastice, Orion este prezentat ca un uriaş înveşmântat în piele de leu, purtând în mână o măciucă. Sirius este înfățişat ca un câine gata să muşte.

4. Palestra se numeau şi locul unde se făcea gimnastică, şi exercițiile înseşi.

5. Poate pentru astfel de fapte crude zeița era sărbătorită în Sparta, în fiecare an, printr-o ceremonie a flagelării, adică a biciuirii.

Băieți spartani, de vârstă fragedă, erau aduşi într-un sanctuar al zeiței. O preoteasă lua în brațe xoana – statuia de lemn care o înfățişa pe Artemis. Şi slujitorii templului începeau să-i biciuiască pe băieți, şi-i biciuiau până ce sângele curgea în râulețe prin sanctuar. Băieții nu scoteau un geamăt. Unii mureau sub flagelare. Când preoteasa se plângea că trupul de lemn al lui Artemis i s-a îngreunat în brațe, era un semn că flagelarea trebuie-ntețită, şi slujitorii loveau mai tare. Băieții care îndurau tot chinul, şi nu leşinau, erau glorificați. Se ştia că aceştia nu aveau să fugă din lupte niciodată, chiar de-ar fi fost, cumva, răniți de moarte.

6. Țara de baştină a Niobeei era, după legendă, Lidia, deşi regina domnea în Teba. Deci ea ar fi fost dusă din Teba, unde îndurase nenorocirea, tocmai în Asia Mică. Aici, pe muntele Sipilus (cum se numea, de fapt, unul dintre feciorii mijlocii ai reginei), se spune că, într-adevăr, ar fi fost în antichitate o piatră ciudată. Piatra semăna cu trupul unei femei îngenuncheate, din ochii căreia curgeau lacrimi. Stânca aceasta s-ar fi numit şi ea: Niobeea.

7. Alături de Apolo, Artemis a fost destul de mult sărbătorită de vechii greci. Ea, care ducea în mână şi o făclie de argint, era tot o zeiță a luminii. Elinii socoteau că putea să-i ajute pe navigatori să-şi ducă triremele şi să-i călăuzească în timpul nopții. De aceea, marinarii îi zideau temple de-a lungul coastelor şi-n porturi. Astfel, în Efes i se ridicase zeiței un templu

Colosal. Un templu care era socotit drept una dintre cele şapte minuni ale lumii.

Dar cel mai mult era slăvită Artemis ca zeiță a vânătoarei, pentru că vânătoarea era un meşteşug de bază la vechii elini, pentru unii chiar o artă. Aproape toți regii şi eroii au fost şi vânători destoinici, căci fiarele umpleau pământul pe acea vreme şi ajungeau

adeseori primejdioase.Multe opere de seamă : statui, tablouri, monumente au fost cioplite, zugrăvite sau înălțate în cinstea aceleia ce întruchipa meşteşugul de a vâna cu iscusință. Fidius, Praxitele şi alți mari sculptori, cioplind cu măiestrie piatra, au înfățişat zeița cea virginală a vânătoarei.Din tot ce a mai rămas, celebră este însă marmura intitulată „Diana de la Luvru”, despre care, în „Pseudo-kynegheticos" sau „Fals tratat de vânătoare", scriitorul Alexandru Odobescu vorbeşte astfel: „A fost fără îndoială un vânător inspirat şi a ştiut să mânuiască bine arcul şi săgețile artistul sub a cărui daltă s-a mlădiat statuia Dianei de la Luvru, acea mândră şi sprintenă fecioară de marmură, care s-avântă, ageră şi uşoară, sub creturile dese ale tunicei ei spartane, scurtă în poale şi larg despicată la umeri”.

HERMES

Când vechii greci veneau acasă de prin cetăți îndepărtate, unde făcuseră negoțuri cu sclavi, cu lucruri prețioase, cu țesături sau cu bucate, şi se umpluseră de aur, îi aduceau zeului Hermes jertfe şi libațiuni[1] din plin, în chip de caldă mulțumire. Şi îl cinsteau, pentru că el le da puterea de a străbate întinsul mărilor albastre şi-i ocrotea în grea restrişte. Şi-l mai cinsteau, pentru că tot el le da vorbirea iscusită, bună la încheiat negoțuri.

În slava lui cîntau aezii la mesele îmbelşugate.

Şi-aveau ce povesti aezii...

Hermes era fiul lui Zeus. Îndată ce-l născuse Maia, fiica titanului Atlas, sărise repede din leagăn, zvârlise scutecele-n lături şi săvârşise o ispravă... De mic se arătase dornic să umble, să călătorească. Ieşise repede-n poiană. Dar cum era desculț băiatul s-a apucat să rupă ramuri de mirt şi tamarisc, mlădii. Din ele şi-ampletit sandale, născocind, deci, încălțămintea.

Se încălțase şi pornise pe coasta muntelui Cilene, căci în Arcadia văzuse lumina zilei zeul Hermes.

Pe când umbla pe drum, o broască – broască țestoasă – şontâc, şontâc, i-a tăiat calea. Ce s-a gândit atuncea Hermes, văzându-i țestul ? L-a luat şi şi-a făcut o liră. Şi-a început din ea să cânte povestea dragostei lui Zeus cu mama sa, gingaşa Maia.

UN MIC TÂLHAR

Plecase-apoi peste poiene. Zărind nişte cirezi, pe care Apolo le păzea cu grijă, i le fură pe nesimțite.

Apolo însă-i prinse urma... Căci îl pârâse un moş, Batos, pe zeul cel dibaci, pe Hermes. S-a dus Apolo, deci, la Hermes, să-i ceară boii înapoi.

Dar Hermes, care ascunsese cirezile într-un loc sigur şi se-ntorsese apoi acasă, făcându-se că doarme-n leagăn, a început să țipe tare :

— Nu vezi că sunt un prunc abia-nvelit în faşă ?... Cum aş putea să săvârşesc asemenea năzbâtie ?

Iar când Apolo îl aduse în fața tatălui său, Zeus, învinuindu-l de hoție, Hermes, dibaciul, îi răspunse :

— Apolo minte! Minte!... Minte!... Jur pe cereştile portice că nu sunt vinovat, o, tată...

Şi-aşa de bine a ştiut să glăsuiască şi să-şi acopere hoția feciorul cel născut de Maia, că Zeus a-nceput să râdă.

De atunci Zeus a hotărât că Hermes o să fie zeul născocitorilor de lucruri, al oratorilor, al hoților şi-al celor care călătoresc în lumea largă.

Dar mai cu seamă în hoție se arătase iscusit, furând frumosului Apolo nu numai boii, ci şi arcul cu tolba plină de săgeți. Hefaistos, fierarul şchiop, pierduse cleştele de-aramă. Iar lui Poseidon îi furase – închipuiți-vă! – tridentul, în timp ce mândrei Afrodita îi şterpelise-un brâu de aur.

Dorind să sugă de la Hera lapte divin – să poată astfel să-şi dobândească nemurirea – îşi luă-ntr-o zi înfățişarea lui Ares, fiul drag al Herei, din vremea când era copil. Porni apoi să gângurească. Regina slăvii, amăgită, crezând că-ntr-adevăr e Ares pruncul care plânge cu foc, îl luă la piept pe fiul Maiei, rivala sa.

Descoperind înşelăciunea, Hera l-a izgonit, ce-i drept, dar el supsese nemurirea de la zeița cerului. Pe urmă, Hermes ar fi vrut să şterpelească, de la Zeus, fulgerul cel îngrozitor, dar de-astă dată se temuse de tatăl său răzbunător şi se lipsise... însă greu, căci mult îi mai plăcea să fure, să râdă, să batjocorească pe toți aflați în preajma sa.

În schimb se apucase de negoțuri. Vânzându-i lui Apolo lira, îşi cumpărase caduceul, un băț vrăjit, pe care Hermes nu-l mai lăsă nicicând din mână.

De-aceea, Zeus a mai spus că Hermes va oblădui negoțul şi înşelăciunea şi, folosindu-şi caduceul, va duce morții sub pământ, întunecatului zeu Hades.

UN ZEU BUN LA ORICE TREABĂ

Având la toate-ndemânare de necrezut, Zeus l-a făcut şi curier în ceruri şi i-a mai dat apoi în seamă gimnastica şi tinerețea. Iar unii spun c-ar fi primit în grija lui şi sănătatea.

În acest fel, din prima zi când se născuse, Hermes făcuse treburi cu duiumul şi-n toate-şi arătase isteţimea.

Dar cum se-ntâmplă deseori cu-aceia care se pricep să facă multe, primise Hermes fel de fel de sarcini. El mătura prin sala de banchete. Pregătea cupele pe mese. Mai aşeza şi jilţuri şi covoare, şi răspândea poruncile lui Zeus. Iar morţii îi ducea lui Hades, la judecată, toată noaptea.

Şi-n zori o lua din nou cu treaba...

Cum se vedeau la vreo ananghie, zeii îl şi chemau pe Hermes.

Chiar Zeus îi cerea lui sprijin, când trebuia îndemânare, repeziciune şi-ndrăzneală în lucruri mai anevoioase.

Hermes îl ajutase şi pe Ares, zeul războiului, învins cândva de doi uriaşi şi cetluit în lanţuri grele. Îi ajutase şi pe Gheea, Apolo, Hera, Afrodita, Hefaistos, Hades, Poseidon, Demetra şi Dionisos.

Dintre eroi, i-a sprijinit în lupte şi pe Perseu şi pe Heracle, pe Odiseu şi pe mulţi alţii.

Chiar oamenii ţineau la Hermes. Era viclean, ce-i drept, dar tare harnic. Obişnuia să fure şi să mintă, dar nu se da-napoi nici de la luptă. Cunoştea vorba iscusită (fără de ea negoţul nu se poate) şi născocise câte şi mai câte ...[2]

PAN

Locul cel mai iubit de zeul Hermes era meleagul său natal, Arcadia – Munţii Cilene. Tot aici dânsul s-a îndrăgostit de o frumoasă nimfă, Driops.

Dar nimfele fugeau de zei. Pentru că zeii le minţeau adeseori, le părăseau cu pruncii-n braţe.

Ştiind această taină, Hermes s-a prefăcut într-un păstor, ce-avea o turmă de mioare, şi, fluierând domol prin munţi, s-a apropiat de nimfa Driops. Nu ştim ce i-o fi spus, dar nimfa a fost, desigur, amăgită. Zeul a luat-o de nevastă.

După un timp, frumoasa nimfă s-a simțit mamă şi a dat viață unui prunc. Dar ce mai prunc!... Un prunc cum nu se mai văzuse!...

Avea picioarele de țap, păroase, negre, cu copite. Pe cap avea un păr zburlit. Purta pe frunte nişte coarne tăioase, mici şi răsucite şi-avea şi-o barbă încâlcită.

Da, da... avea ş-o barbă deasă, deşi era doar un copil.

Când l-a văzut, sărmana nimfă s-a-ngălbenit şi s-a-ngrozit :

— Vai, ce copil! Ce pocitanie! E un blestem, se jelea nimfa. M-au pedepsit pesemne zeii...

Punându-şi mâinile pe ochi, a izbucnit frumoasa nimfă în hohote de plâns amar şi, ruşinată, a fugit.

S-a dus pe unde s-o fi dus, lăsând pe bietul copil singur, azvârlit jos şi de pripas, jucându-se ca un ieduț.

Dar Hermes a aflat curând de fuga nimfei şi-a venit. A luat copilul şi a râs. Lui îi plăcea acest copil atât de neobişnuit. Prinzând pe loc un iepure, l-a jupuit de blana moale. În blană l-a-nvelit pe prunc. L-a luat cu sine în Olimp.

ZEUL CEL ÎNCORNORAT VREA SĂ TRĂIASCĂ ÎN ARCADIA

Când l-au văzut, zeii din cer s-au minunat şi au strigat :

— Ce e cu țapul ăsta mic ? De unde-l ai ?...

— E fiul meu şi-al nimfei Driops, a rostit Hermes. E un copil ciudat, e drept, însă să ştiți că e drăguț. Nu behăie cum credeți voi. Şi e isteț. O să vedeți... Pe drum, venind cu el, cânta... Ia cântă, fiule!... Ia zi-i...

Pruncul bărbos, încornorat şi cu picioarele de țap, cânta şi dănțuia prin cer, râzând, cu chipul său urât, către trufaşii olimpieni. Iar zeii, urmărindu-i jocul, nu conteneau deloc din râs :

— Ce mai copil ai dobândit!... E caraghios... şi e urât... Zău... Hermes, cine l-a născut ?... Cum, nimfa Driops ?... Şi-a fugit ?... E şi firesc!... Aşa copil... De mic bărbos şi cu picioarele de țap... Mai bine l-ai zvârli şi tu...

— Nu. Nu-l azvârl. Şi pentru că a râs de el tot cerul azi, eu îi dau numele de Pan[3] .

Zeii Olimpului râdeau, dar Hermes a mai glăsuit :

— Ia spune, fiule, cum vrei ? Să stai aicea, în Olimp ? Să-l rog pe Zeus să rămâi ? Sau ți-ai dori să pleci, cumva, să locuieşti jos, pe pământ ?

Feciorul s-a oprit din danț şi a rostit tatălui său :

— Nu mă simt bine în Olimp. Eu... înțeleg că sînt urât. Am să fiu veşnic râsul tuturor. Doresc mai bine să cobor. Să viețuiesc printre păstori sau printre nimfe şi satiri, în munții unde m-am născut.

— Arcadia e țara ta!.. a răspuns Hermes.

— În munții ei am să mă duc!

Şi, azvârlindu-se-n văzduh, în salturi sprintene de țap, a şi ajuns, cât ai clipi, în munții-Arcadiei. Apoi a început s-alerge pe munți şi prin păduri, cântând, dansând, râzând voios, precum era şi tatăl său.

FIUL LUI HERMES FĂUREŞTE NAIUL

Pentru că acest zeu glumeț, şăgalnic, era şi el focos din fire, îi plăceau nimfele sprințare, care hălăduiesc prin munți. Şi că-i plăceau n-ar fi nimic. Dar uneori le fugărea. Sărea într-un picior pe pajişti, şi se ivea, pe negândite, în fața nimfelor speriate, cu părul lui zburlit pe frunte şi barba toată răvăşită de goana prin livezi şi crânguri.

Şi totuşi, Pan se-ndrăgostise numai de-o nimfă. Nimfa Sirinx. O nimfă tare drăgălaşă, copila unui fluviu, Ladon.

Zeul o urmărea pe nimfă printre copaci. Venea ca umbra şi se târa prin buruiene şi nu se sătura privind-o.

Dar nimfa, cum dădea cu ochii de el, o şi pornea la fugă şi-l ocolea, înspăimântată.

Dar, iată, într-o zi sta nimfa pe marginea unui izvor, visând : care-i va fi ursita ? Pe sus, în soarele amiezii, pluteau cinteze, rândunici, tăind, în cântece, tot cerul. Deodată, se ivi un uliu, ca o săgeată prin văzduh, şi-un tril de pasăre tăcu, sub ciocul aprigului uliu.

Sirinx se deşteptă din vis. Auzi zgomot pe aproape. Privi în jur, şi ce să vezi ? Dintr-un tufiş, cu ochii-n flăcări, Pan o privea încremenit. ,

Nimfa sări-n picioare iute. Pan o porni pe urma ei.

Copitele băteau pământul. Sirinx fugea, țipând de groază. Striga pe nimfe, pe oricine, şi plânsul ei umplea dumbrava. Şi nimfele o auzeau. Dar cine îndrăznea să iasă în calea zeului cornut ?

Picioarele i se muiau. Se clătina de oboseală.

Şi, cum gonea, văzu o apă : râul Ladon.

Nu mai putea micuța nimfă să se întoarcă spre pădure şi nici s-alerge înainte.

Iar zeul – uite-l! – e aici. Mai sunt doi paşi, şi-o va cuprinde. Copita lui e-n mâlul apei. Îi simte-n ceafă răsuflarea.

— O, tată, zei, nimfe, surioare, nu mă lăsați!... Nu vreau să fiu soția

zeului cornut... se tânguieşte nimfa Sirinx şi-şi plânge-n hohote destinul.

Dar, ca prin farmec, dintr-o dată mlădiul trup al nimfei Sirinx se prefăcu-ntr-o plantă verde. O trestie pe malul apei[4] . Zeul se aplecă spre ea.

— Sirinx a mea!... Unde e nimfa ce mă-ncânta odinioară cu glasul ei cel plin de vrajă, cu joaca ei neostenită, cu trupul ei frumos de fată ? Nu-i zeu pe toată lumea asta aşa nenorocit ca mine!...

Şi-ar mai fi spus şi alte vorbe zeul bărbos şi cu copite, dar trestiile-şi foşneau frunza, şi foşnetul părea o şoaptă, sub adierea înserării ce-nvăluia încet pământul. Şi Pan, oprindu-se din plâns, rupse, degrabă, bucăţele – nepotrivite ca lungime – din trestiile fermecate. Le strânse cu o legătură şi le lipi apoi cu ceară.

Suflă în trestii şi din ele ieşi un cânt plăcut şi tainic. O murmurare ca de ape. Un zvon de vânt, pierdut în frunze. Un freamăt dulce de suspine.

Tot ce vroia să spună Pan rosteau, în cântec, trestiile, căci dânsul născocise naiul[5] .

— Deşi n-ai vrut să-mi fii mireasă, totuşi vei fi mereu cu mine, tu, neuitată Sirinx! zicea zeul. Şi-am să-ţi ascult întruna glasul, pe care ţi-l păstrez în trestii. Şi-aşa mi-oi alina durerea.

NIMFA PITIS

Zeul s-a tras după aceea într-o pădure-ntunecoasă. Lăsase nimfele în pace.

Cânta necontenit din nai. I se părea că stă de vorbă cu draga lui, cu nimfa Sirinx.

Nimfele îi aud cântarea şi sunt mişcate de durerea care îl macină pe Pan şi de credinţa ce i-o păstrează nefericitei sale Sirinx.

Vin din desişuri, furişate, şi-l văd cum sade pe un trunchi şi suflă-n nai, slăvind pe nimfa care se prefăcuse-n trestii.

Sub cântul lui, nimfele toate se prind de mijloc şi dantează.

Când Pan porneşte trist spre munte, în pâlcuri nimfele-l urmează, purtând în plete flori şi frunze şi cântă-n cor, ca altădată.

Mai ales buna nimfă Pitis s-apropie cel mai mult de el şi-n-cearcă să-i aline dorul. Îi mângâie obrazul aspru şi lacrimile i le şterge din barba deasă şi-ncâlcită.

La început din milă numai.

Tot ascultând într-una naiul, îi creşte-n suflet o simţire şi înţelege că ar putea să viețuiască alături de acest zeu, atât de straniu şi de hâd. Când nimfele dantează sub cântecul de nai, prin crânguri, frumoasa Pitis e în

frunte. Dar uneori rămâne singură, cu Pan, şi-atuncea el îi povesteşte despre isprăvile lui Hermes, acela ce uimise cerul din prima zi când se născuse. Ce născocise, ce furase şi câte treburi mai făcuse! .. Şi Pitis râde-nveselită.

După aceea-i cântă ei. Nimfa-l ascultă-nfiorată. Pan o priveşte şi-nțelege că rana i se lecuieşte şi-o altă flacără se-aprinde.

Încet, îşi dă şi dânsul seama ce dragă-i e frumoasa Pitis şi c-o doreşte de soție.

Se hotărâse chiar să-i spună această taină, mai degrabă.

În acea zi, spune legenda, Pan se urcase sus, pe Cilene, pe cel mai semeț pisc de piatră, ca să-l asculte lumea-ntreagă rostindu-şi viersul de iubire.

Cum cânta el duios din nai, l-aude, fermecată, Pitis. Sărind din piatră-n piatră, nimfa se urcă iute pân-acolo şi se aşază lângă zeul încornorat şi cu copite.

El o zăreşte şi îşi lasă alături, pe o piatră, naiul. Îi spune dorul ce-l frământă şi chiar o cere de nevastă.

Atunci, i-ar fi zărit, se spune, zeul Boreu, vântul turbat de miazănoapte. Boreu râvnea de multă vreme, şi el, pe Pitis de soție. Încrâncenat de gelozie, Boreu s-a năpustit, cu furie, spre nimfa Pitis şi i-a dat brânci să cadă-n hăuri, răcnind năprasnic peste culme.

— N-ai vrut să fii a mea, o, Pitis, dar nici a lui nu vei rămâne... Să pieri pe stânci, necredincioaso!...

Vijelios urla Boreu.

Nimfa s-a prăvălit, izbindu-se din stâncă-n stâncă, pierind în negrele genune.

Pan se uita cu ochii tulburi. Privea şi nu-i venea să creadă... Pe urmă a fugit spre vale, strigând mereu pe nimfa Pitis :

— Pitis!... O, Pitis, dragă fată! Iubita mea... Soție scumpă... Dar cine, cine să-l audă pe bietul Pan, îndureratul ?...

Şi zeul se izbea cu capul de toate pietrele din munte.

— De ce-s nemuritor ?... O, tată, eu vreau ori să trăiesc cu Pitis, ori să sfârşesc cu ea odată... Dar asta ştiu că nu se poate. Sunt zeu, şi nu pot să-mi dau moartea. Şi-aşa, te rog pe tine, Gheea, strămoaşa tuturor, pământul, tu care faci să iasă viața din sânul tău fertil şi darnic, ai milă de gingaşa Pitis... Ajută-mi dragostea, o, Gheea!...

În timp ce-o mai ruga pe Gheea, din locul unde zăcea Pitis s-a înălțat o tulpiniță. Ea a crescut şi s-a făcut un trunchi cu ramuri verzi, un pin[6] .

Nefericitul zeu îşi rupse din arbore mici rămurele. Apoi, mâhnit peste măsură, cu rămurele verzi în plete, cântând din nai, plecă pe vale, urmat de un alai de nimfe.

Cântecul lui, din acea vreme, răsuna noaptea prin păduri, prin locurile necălcate şi singuratice din munte. Înduioşați îl ascultau păstorii din

Arcadia. Duceau şi ei la gură naiul, şi viersul zeului cornut îl purta vântul mai departe... tot mai departe... mai departe... Durerea lui suna spre zare, până la marele Ocean.

Şi-aeasta era mângâierea zeului care purta coarne şi-avea copite despicate.

Atâta doar mai avea Pan!...

Note:

1. Libațiunile făceau parte din ritualul de închinare în fața zeilor. Se turna vin sau apă, şi uneori lapte, pe altarele zeilor sau pe carnea animalelor, jertfite. Mai târziu, libațiuni s-au numit şi beţiile, care se făceau în cinstea zeului Dionisos sau Bachus.

2. Zeul Hermes se bucura de multă simpatie la vechii greci, mai ales pentru că era zeul călătoriilor. Elinii erau dornici să-şi ridice pretutindeni oraşe, în care să facă negoț şi să adune aur. Iar Hermes, după cum socoteau ei, putea să-i călăuzească pe mare şi pe uscat. El nu avea temple multe în Elada. În schimb, pe drumuri, mai ales la încrucişări şi pe lângă poduri, îi ridicau nişte coloane dreptunghiulare, numite herme, care aveau în vârf chipul lui Hermes. Aceste herme țineau loc de indicatoare sau tăbliţe, cum sunt astăzi. Cu vremea, aceste herme au fost aşezate la granițe şi la porțile oraşelor.

Ca să-l cinstească pe Hermes, sculptorii l-au dăltuit în piatră, în marmură, sau chiar în lemn. Cea mai frumoasă operă din toate este aceea pe care însuşi Praxitele a dăltuit-o în marmură de Paros, înfățişându-l ca pe un efeb cu trupul zvelt, cu chip surâzător, strălucitor de frumusețe şi vigoare.

O altă operă vestită e o statuie de bronz, în care Hermes, înfățişat cu aripi la picioare, stă în repaus doar o clipă. Şi-l vezi că aşteaptă să primească numai o poruncă de la Zeus şi să pornească iar pe cale...

3. Pan pe greceşte înseamnă tot. Romanii l-au numit Faun pe zeul Pan. Se pare că panică e un cuvânt care vine de la Pan, de la spaima pe care o stârnea nimfelor ce-l întâlneau. Panică înseamnă teamă, fugă dezordonată. Legenda spune că, provocând panică între perşi, zeul i-a ajutat pe atenieni să învingă la Maraton şi-n alte bătălii.

4. Trestiile de pe malul apelor, cu foşnetul lor misterios, au aţâţat în mod deosebit fantezia elinilor. Ei au născocit această legendă, prin care îşi explicau, în acelaşi timp, într-un chip poetic, şi apariția instrumentului mult iubit de păstorii elini, atât de popular astăzi la noi – naiul.

5. Naiul în limba elină se cheamă Sirinx, după numele închipuitei nimfe.

6. Pinul pe greceşte se cheamă Pitis, altă pildă de felul cum îşi imaginau cei vechi apariția diferitelor specii de plante şi copaci. El era un arbore funerar, în amintirea legendarei Pitis. Ramuri verzi şi cununițe de pin se puneau la uşile caselor îndoliate. Această tradiție a fost preluată de mai multe popoare. La noi chiar, mai ales în Ardeal, sunt multe locuri unde se pun ramuri de pin sau brad la înmormântări.

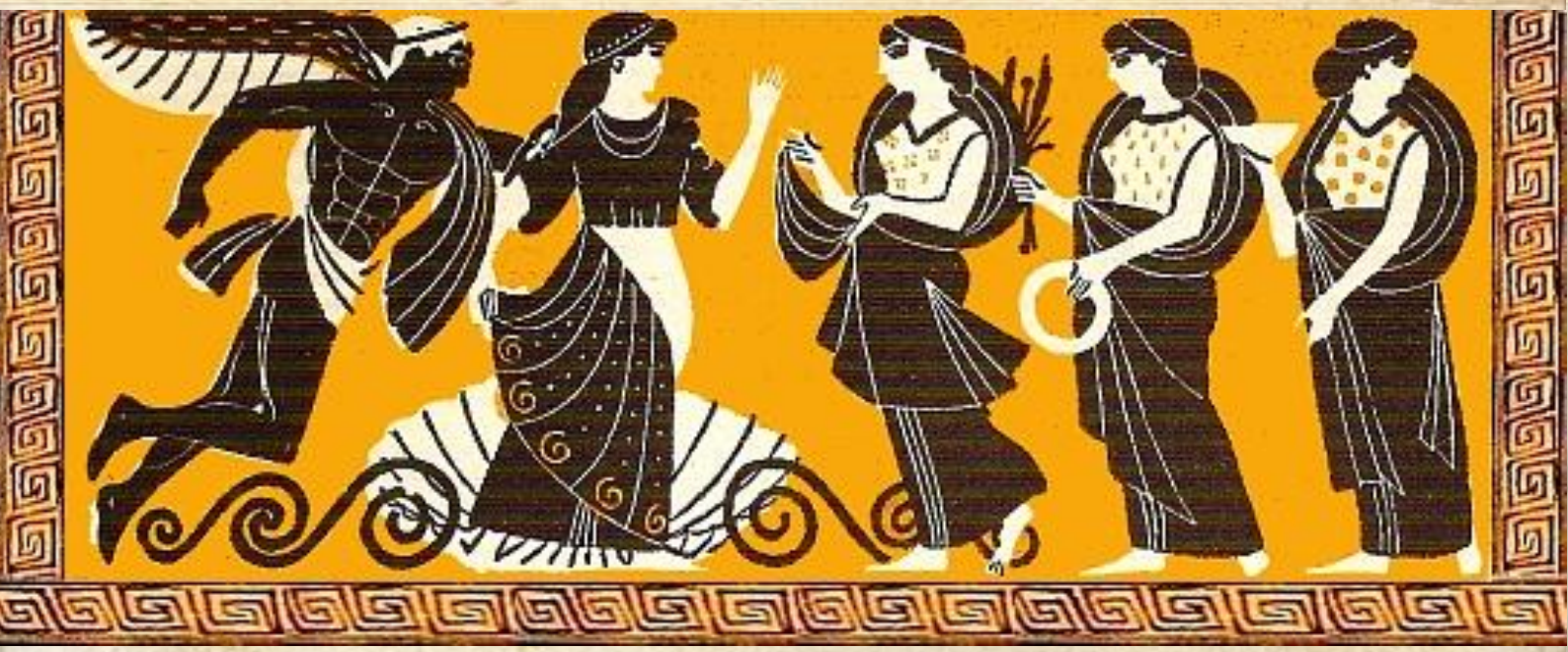

AFRODITA

Viața împodobită de farmecul iubirii este mai fericită. Dragostea îmblânzeşte firea şi duce focul vieții într-una mai departe.

Aceea care primise în grijă de la Zeus iubirea, frumusețea şi viața, era zeița Afrodita. Şi nimfele-i cântau :

— În fața ta, zeiță, se depărtează norii şi vânturile fug. Pământul îți aşterne covoare felurite de flori viu colorate, cerul se-nseninează, se umple de lumină, şi mii de păsărele, ce împânzesc văzduhul, mărturisesc prin cântec puterea-ți nesfîrşită. Atunci când se vesteşte o zi de primăvară, Zefirul, pân-atuncea ascuns şi amorțit, îşi reînsufleţeşte fecunda adiere... Turmele dau năvală peste păşunea grasă sau trec fluviile repezi. În mare şi în munte, în râuri tumultuoase sau în cuiburi de păsări, şi-n iarba din livadă, tu vrăjeşti orice inimi, orice viețuitoare. Le dăruieşti iubirea, năvalnica dorință de-a se-nmulți mereu...[1]

Apoi cântau puterea zeiței Afrodita de a pătrunde-n inimi, făcând să încolțească într-însele iubirea, căci oamenii şi zeii erau zeiței pradă.

Puțini zei sunt aceia ce pot să-i stea-mpotrivă. Doar Hestia, Atena şi Artemis erau netulburate de flacăra iubirii. Ba, chiar şi despre ele legendele spuneau că-n mare, mare taină, aproape fiecare avea un dor anume.

Atena avusese cândva o înclinare pentru titanul, care zăcea acum pe Elbrus, greu ferecat în lanțuri. Zeița vânătoarei, Artemis, era să se mărite c-un uriaş, Orion. Iar Hestia, pesemne, o fi avut şi ea vreo taină.

Chiar Zeus... cât e Zeus de mare şi puternic... cât poate el supune pe ceilalți zei cu pumnul cel încărcat de fulger... şi totuşi, Afrodita i-a tulburat simțirea. L-a făcut şi pe dânsul, stăpân atotputernic, să-şi părăsească

tronul şi, amețit s-alerge, din Olimp, preschimbat în taur, vultur, cuc sau alte animale, de-a râs o lume-ntreagă.

ZEUS INSPIRĂ AFRODITEI O DRAGOSTE NESĂBUITĂ

Ei bine, pentru asta Zeus îi purta pică zeiței Afrodita şi, ca să se răzbune, să poată şi el râde de slăbiciunea ei, i-a hărăzit dorința să se îndrăgostească de-un simplu muritor.

Zeița, după voia cerescului său tată, a îndrăgit pe-un tânăr ce se chema Anhise. Din dragostea aceasta s-ar fi născut Enea. Şi-acest voinic, Enea, c-o mână de viteji, va-ntemeia cetatea cu nume mare : Roma.

În acest chip, romanii se făleau spunând că sunt urmaşii zeiței Afrodita[2] . Dar, după cât se pare, ea nu se bucura de înrudirea asta. Vroia să îşi ascundă dragostea cu Anhise, un simplu muritor.

— Din vina ta, spunea ea troianului Anhise, eu îndur umilințe. Căci zeii se temeau, mai înainte vreme, de ce puneam la cale. Puterea mea divină îi subjuga pe toți, pentru că, rând pe rând, eu unisem pe zei cu fete pământene. Acum însă – vezi bine – că nu mai am cuvânt! Nu pot s-aduc aminte toate aceste lucruri, căci eu însumi greşit-am, şi chiar mai mult ca ei. Simțirea mea zeiască a fost, la fel, târâtă de-o oarbă rătăcire, şi nici n-am îndrăznit să pomenesc de ea...

Zeița, căindu-se de faptă, s-a despărțit de tânăr, spunându-i la plecare :

— De vei vorbi, vreodată, troianule Anhise, ori de te vei lăuda că eu ți-am fost nevastă, Zeus o să se-nfurie şi te va fulgera!... El nu îngăduie celor de jos să ştie că zeii pot greşi!...

Şi, poruncind zeița să i s-aducă grabnic rădvanul din petale de flori de trandafiri, purtat de porumbițe, îl părăsi pe-Anhise.

Plecă prin lumea largă, urmată de cortegii, de hore şi charite, şi de un copil, Eros.

Copilul se născuse din dragostea cu Ares, zeul neghiob şi țanțoş al crudului război. Purta în mână arcul şi pe spinare tolba umplută cu săgeți. Zeița Afrodita îl sfătuia pe Eros când să întindă arcul şi-n cine să lovească.

Săgețile lui Eros erau de două feluri : unele făurite din aur, înmuiate cu vârfu-n foc şi miere, iar altele de plumb, cu vârfu-rile negre, mânjite cu otravă.

Iar zeul, bun de joacă, la stăruința mamei îşi arunca săgeata cu miere sau otravă în inimi de fecioare sau de flăcăi voinici.

Năstruşnicul adesea trăgea la întâmplare şi-mprăştia iubirea : cu miere, fericită ; cu fiere – în dureri, stropită mult cu lacrimi.

Ba, uneori, feciorul acesta zvânturat nu vrea să țină seamă nici cel puțin de zei. Nici de părinții lui.

Pe Zeus îl țintise. Pe Ares, tot la fel. Şi chiar pe Afrodita...

ADONIS

Legenda povesteşte c-odata Afrodita a vrut să-mbrățişeze pe fiu-i alintat. Cum s-a plecat zeița, căci Eros era mic, nu ştiu cum o săgeată, ce se ivea din tolbă, a atins sânul mamei. Puțin, puțin de tot. Însă a fost destul ca dânsa să se simtă, pe dată, străbătută de un fior ciudat. Iubirea-i pătrunsese în inimă, fierbinte.

A-nchis o clipă ochii, şi când şi i-a deschis, i-a apărut în față un flăcăiandru chipeş, un vesel vânător, cu numele Adonis.

Era aşa de chipeş vânătorul Adonis, încât – precum spun unii – îl întrecea pe-Apolo, zeul cel mai frumos. Iar între pământeni nu se găsea nici unul să-i fie deopotrivă.

L-a îndrăgit zeița atât de mult pe-Adonis, încât a părăsit de dragul lui Olimpul şi templele mărețe... şi jertfele aduse de pământeni. Şi tot... Tot ce avea lăsase... Şi l-a urmat pe-Adonis.

Adonis, de asemeni, s-a-ndrăgostit de dânsa. Mai ştii ? – țintit de Eros, sau poate fermecat de brâul plin de taine şi plin de amăgiri, pe care îl purta zeița Afrodita[3] .

Numai că, de-astă dată, Adonis poruncea. Lui nu-i plăcea găteala, şi i-a cerut zeiței să-şi zvârle cununița din pletele ei blonde, brâul cel fermecat, spinulele de aur, agrafele, cerceii, brățările rotunde, şiragurile scumpe şi vălurile albe – podoabele pe care i le-admirau toți zeii. I-a mai cerut să-şi puie un strai simplu de tot, un peplon sau un hiton, cum îmbrăca zeița cea castă-a vânătoarei când alerga prin munți[4] .

Iar blonda Afrodita l-ascultă pe Adonis şi face tot ce-i cere, fără de nici un murmur. Îşi leapădă din plete podoabele de aur şi îmbracă un hiton scurt până la genunchi.

Ea, care-odinioară îşi petrecea tot timpul doar ca să se gătească şi să-şi pieptene părul, cutreieră acum pădurile umbroase pe urma lui Adonis şi-i veşnic temătoare, să nu i se întâmple, cumva, vreo vătămare, ori vreo nebănuită primejdie să-l pască pe preadragul ei soț. Adesea-l sfătuieşte pe-Adonis, vânătorul :

— Iubitule, fereşte-ți de fiare ființa scumpă. Eşti muritor, şi fiara, cu ghearele-i grozave, cu colții ascuțiți, te poate sfâşia. Fii curajos cu iepurii,

cu cerbii. Nu te lupta cu leii, cu urşii sau mistreţii. Nici vârsta ta, nici chipul nu pot să îmblânzească pe fiarele acestea sălbatice, haine, nu pot să-ţi scape viaţa. Fereşte-te, iubite. Te roagă Afrodita. Nu te vârî-n primejdii...

CRIMA LUI ARES

Adonis însă râde. Pe faţa lui zeiţa zăreşte nepăsare. Şi nici nu se gândeşte să fugă de pericol. Ba, parcă se-ndârjeşte şi vrea să-i dovedească iubitei, Afrodita, puterea, voinicia de care e în stare. Porneşte prin pădure, ţinând în mâna dreaptă o secure tăioasă, şi-n stânga, lunga-i lance.

Trecând printre desişuri îi iese-n cale-o fiară. Un porc mistreţ. Adonis s-avântă după el.

Cam mare e mistreţul!... Şi colţii lui sunt parcă pumnale răsucite!...

Iar fiara îl priveşte cu ochii mici şi roşii de ură şi de sânge. Fugind, l-ademeneşte prin umbrele pădurii, departe mult de locul- unde se-afla zeiţa. Oprindu-se din goană, mistreţul se întoarce şi-l înfruntă furios. Adonis îşi ridică lancea şi îl loveşte. Dar nu izbeşte poate îndeajuns de bine. Mistreţul, grohăind, se repede la tânăr şi îl trânteşte jos. Cu colţii lui năprasnici, îl rupe-n bucăţele.

Zeiţa Afrodita abia se despărţise de tânărul ei soţ, pornind prin slăvi cu carul cel tras de păsări albe. Deodat-aude vuiet. Aude cum răcneşte Adonis, când mistreţul îi vâră colţii-n piept, şi-ndreaptă iute carul spre locul bătăliei, să-i vină într-ajutor preadragului Adonis. Din văzduh vede locul. Coboară ca săgeata. Sărind din car îşi pierde sandalele de aur, se-mpiedică-ntr-o tufă de trandafir sălbatic, şi sângele-i ţâşneşte... dar uită de durere. Cu ţipete de spaimă aleargă către trupul însângerat, ce zace lipsit de viaţă-n ierburi. Apucă doar să vadă mistreţul cum dispare... Apucă doar să vadă... însă zeiţa ştie că mistreţul e Ares.

Da. Ares se schimbase într-un mistreţ hidos. Era gelos pe-Adonis, ştiind că-i luase locul în inima zeiţei. Vroia să-l nimicească. De-aceea-l amăgise pe tânărul Adonis, la luptă, în pădure, unde îl ucisese.

— O, blestemat fii, Ares! ţipa, frângându-şi trupul pe pieptul lui Adonis, zeiţa Afrodita. Fii blestemat de-a pururi, tu, cel flămând de sfadă şi însetat de sânge, tu, cel ce nu ai milă!...

Dar Ares n-aşteptase blestemele zeiţei. Târându-şi după sine scutul cel greu de-aramă şi suliţa sa lungă, pornise în Olimp, rânjind cu mulţumire. Isprava-i izbândise şi îi era destul.

— Sărmanul meu Adonis, ţi-e stinsă tinereţea, se jeluia zeiţa şi se lovea

cu pumnii tremurători în frunte. Adonis!... Nu se poate. Nu vreau s-ascult de legea lui Zeus pentru oameni. N-am să te las să pieri. Vei dăinui de-a pururi, ca vie amintire a suferinței mele!...

S-a tot jelit zeița pe trupul lui Adonis, mai mult de două zile, şi lacrimile sale, picurate-n poiană, s-au prefăcut în flori, precum spune legenda, în flori de anemone.

Când s-a-nțepat zeița c-un spin de trandafir, fugind către Adonis, i-a curs sânge din rană. Şi sângele-i divin a colorat cu roşu imaculata floare. Până în acea ziuă, floarea de trandafir fusese numai albă. Acum era şi roză, şi roşie ca macul. Era şi parfumată.

Şi ca să nu se uite vreodată de Adonis, a hotărât zeița serbări mari, fastuoase, în fiecare an, vreme de două zile, atâta cât plânsese şi dânsa în poiană. Serbări numite-adonii[5] .

Într-adevăr, aezii cântau că niciodată nu a putut să-l uite pe soțul său, Adonis, şi-n cinstea lui, adesea ocrotea pe cei tineri, când le-nfloreau în inimi simțirile alese şi-o dragoste curată.

SCULPTORUL SIHASTRU

Si vieţuia, se spune, într-un oraş din Cipru[6] , pe vremuri, un artist ce făurea cu dalta chipuri de zei şi oameni, din marmură şi fildeş, din piatră sau din lemn. Iar sculptorul acesta era frumos şi tânăr. Avea o casă mare, grădini pline de roade şi flori înmiresmate. Dar el trăia sihastru, cu câțiva sclavi ai săi, căci nu avea soție. Nici nu voia să aibă, deşi, trecând pe uliți, îi aruncau ochiade copilele din Cipru, iar mamele cu fete de măritat îi tot dădeau târcoale şi îl pofteau la mese şi la alte petreceri.

Dar Pigmalion, artistul – căci astfel se numea – nu da nici un răspuns. Şi rămânea tot rece, tot singur, în tristețe.

Văzuse că în Cipru bunele obiceiuri, rămase din trecut, erau tot mai uitate. Fetele, altădată harnice, iubitoare de casă şi modeste, căutau acum ospețe cam nelalocul lor, şi straie deşucheate, şi danturi zgomotoase. Virtutea şi credința erau înlocuite de nestatornicie şi de uşurătate. Grația se pierduse. în schimbul ei găsea privire îndrăzneață, vorbă gălăgioasă şi lipsă de ruşine.

Purtările acestea îl mâhneau pe artist, şi visurile sale despre o ființă pură, gingaşă, devotată, pe care s-o îndrăgească şi care să-i rămână soție toată viața, se spulberau pe rând.

ARTISTUL CIOPLEȘTE O FECIOARĂ DIN FILDEȘ

Ca să-şi aline dorul de-o astfel de copilă, artistul se închise la în atelier şi, luând în mână dalta, se-apucă să cioplească, din fildeş, o fecioară, aşa cum şi-o visase[7] .

Veneau la uşă prieteni, artişti tot ca şi dânsul, şi-l întrebau :

— Ce tot faci, Pigmalion, mereu închis în casă ?...

— Îmi tălmăcesc în fildeş un vis încântător, le răspundea artistul.

Şi nu deschidea uşa. Lucra fără-ncetare, făcând din noapte zi.

Sfârşind apoi cu munca, el însuşi, Pigmalion, a privit cu uimire la statuia cioplită din fildeşul lucios. Căci statua aceea înfăţişa chiar fata pe care şi-o dorise. Însă mult mai frumoasă decât în visul său. Pe fruntea ei senină citeai neprihănirea. Gura-i părea o floare, zâmbind în zori de zi sub raza purpurie, şi corpul de zăpadă, ovalul lin al feţei şi blânda mlădiere cu care se pleca fecioara către dânsul erau desăvârşite. cum nu se mai văzuse.

Pigmalion alergă şi-i cumpără veşminte. Îi luă şi giuvaere. Aduse din grădină flori roşii, îmbălsămate, şi-i aşternu covoare şi perne peste tot.

Ba-i dete chiar şi-un nume copilei ce-o crease cu mâna lui, spunându-i frumoasa Galateea.

Şi nu mai era singur. Era cu Galateea. Ei îi spunea acuma tot ce gândea, şi fata îi surâdea sfios, cu gura tăiată fin în fildeş, de parcă-l pricepea. Iar când lucra, artistul o întreba mereu :

— Tu ce spui, Galateea ? Mai poate să cioplească dalta mea o minune aşa precum eşti tu ?..,

Lui îi părea că fata-i răspunde :

— Da, iubite...

Şi, ascultând răspunsul, artistul se-ncorda. Mâna lui mult dibace cioplea lucruri de artă ce nu aveau pereche... Dragostea-i da putere şi aripi ca să zboare pe culmea creaţiunii.

Toţi admirau acum ce dăltuia în piatră, în fildeş sau în lemn, neîntrecutul sculptor...

STATUIA PRINDE VIAȚĂ

Venise primăvara. Iezii săreau zburdalnici. Pe câmpuri viţeluşii gustau întâia oară din iarba cea mustoasă şi mii de zburătoare înveseleau văzduhul cu ciripitul lor.

Oamenii începeau să strângă-n coşuri mere şi rodii şi naramze, căci se-apropia serbarea zeiței Afrodita. Iar fetele, gătite cu văluri lungi şi albe din pânză străvezie, împleteau, în ghirlande, crengile lungi de mirt şi agățau în ele trandafiri şi anemone.

Tobele băteau tare, asurzitor, şi flautul se pornise să sune tânguios, chemând la sărbătoare toți oamenii din Cipru.

Şi iată-l! – în mulțime, întâia oară iese şi-artistul Pigmalion. Se-ndreaptă spre altarul de marmură-al zeiței. Jertfeşte un berbece şi cade în genunchi.

— Zeiță! zice el. Tu-ntruchipezi iubirea, puterea suverană ce face să-ncolțească, şi dintr-o piatră, viața. Eu am pe Galateea cu inima de fildeş. Azvârle-i o scânteie, şi eu i-o voi aprinde, să ardă-n vâlvătăi...

Îşi spuse rugămintea. Se-ntoarce şi porneşte înfrigurat spre casă. Se-nghesuie-n mulțime, cuprins de-o presimțire. Începe să alerge.

Sosind, trânteşte uşa şi intră ca furtuna în sihăstria lui.

Acolo-i Galateea. Se află tot pe soclu, la fel de nemişcată. E tot cum o lăsase în ceasul când plecase spre-altarul Afroditei.

Dar el o ia în brațe. Nu vrea să ție seama că trupul ei e rece, şi îi sărută fața şi îi şopteşte vorbe curate de iubire :

— Tu ai să-mi fii soție, îi spune Galateei. Nici una nu-i ca tine de castă şi gingaşă. Eu te-am purtat în suflet şi te-am creat din fildeş.

În timp ce-i spune astfel, cuprins de-nflăcărare, deodată Galateea întredeschide ochii şi inima ei bate. Iar pielea ei se face mai moale ca mătasea. Cosițele-s de aur şi ochii de cicoare, surâsul îl pătrunde în inimă pe tânăr, şi ea-i cuprinde gâtul :

— Mult am dormit, iubite!...

Iar Pigmalion ridică povara lui cea scumpă cu brațele-amândouă şi strigă cu putere :

— Trăieşte Galateea!... Îți mulțumesc, zeițo!... Îți mulțumesc, iubire...

Pe urmă, se-nțelege, s-a prăznuit şi nunta, la care-au fost poftite mulțimile din Cipru.

A fost o nuntă mare... Veniseră artiştii din tot cuprinsul țării, toți sculptorii Eladei, poeții, muzicanții.

A fost şi Afrodita, cu feciorul său Eros. Chiar au dantat la nuntă...

A fost o veselie cum nu se poate spune...

Aşa zice legenda.

Şi-au trăit împreună ani lungi, zile ferice. Cât ? Nu mai ştie nimeni.

I-a ocrotit zeița, frumoasa Afrodita. I-a ocrotit iubirea, ce şi-o păstrau cu grijă.

Feciorul Galateei a fost regele Pafos, ce-a stăpânit în Cipru. El a clădit oraşul, ce poartă-acelaşi nume, şi-unde se află templul frumoasei Afrodita. Un templu fără seamăn şi cel mai drag zeiței. Artiştii, dup-aceea, au slăvit pe-Afrodita, iubirea creatoare, în cânt, în danț, şi-n piatră[8] ... Iubirea ce-i cântată şi astăzi de poeți...

Note:

1. După versurile poetului latin Lucreţiu.

2. Afrodita-Venus – sau Venera la romani – era fiica lui Uranus, cel dintâi zeu al cerului. Ea se născuse din spuma mării. Iar spuma se ivise din sângele lui Uranus, scurs în apa mării, în urma loviturii date de fiul său, titanul Cronos, cu secera de diamant. Afrodita se trăgea din prima dinastie de zei, pe când olimpienii, în frunte cu Zeus, erau din neamul lui Cronos, adică din a doua dinastie, aceea a titanilor. Tot dintr-un titan, din Iapet (prin Prometeu şi fiul său Deucalion), se trăgea, după legendă, şi neamul elinilor. Deci, în vreme ce elinii se mulţumeau să arate că ei, ca şi olimpienii, se trag din titani (olimpienii din Cronos, şi elinii din Iapet), romanii aveau pretenţii mai mari: ei afirmau că, prin Afrodita, se trag direct din Uranus, părintele tuturor zeilor. Legenda ticluită de poeţi cu atâta meşteşug, din ordinul împăraţilor romani, arăta că romanii, fiind dintr-un neam mai bun şi mai vechi, au mai multe drepturi decât elinii să stăpânească lumea. Mai mult, ei pretindeau că fiul lui Enea, nepot al Afroditei, Ascaniu sau luliu – cum îl numeau romanii – era întemeietorul familiei imperiale a luliilor, din care făcea parte şi Cezar, şi August. În acest fel justifica familia luliilor dreptul de a stăpâni Roma, şi Romei, dreptul de a-şi întinde ghearele ei de vultur pestre întreg pământul.

3. Se spune că zeiţa purta un brâu fermecat. Acest brâu avea darul de a o face mai frumoasă şi-i da puterea să subjuge inimile bărbaţilor.

4. Peplonul era o tunică- feminină, fără mâneci, prinsă cu o agrafă pe umeri, iar hitonul, o haină de lână albă, scurtă până la genunchi.

5. Adoniile, serbările în cinstea lui Adonis, aveau loc în Asia, Elada, şi mai târziu la Roma. Ele se prăznuiau primăvara, cu mare însufleţire, vreme de două zile.

Prin Adonis, vechii greci înţelegeau vremea călduroasă, când înfloreşte glia. Înţelegeau belşugul de roade felurite, care îndestulau ogorul, livada şi grădina.

Zeiţa Afrodita întruchipa şi ea, dealtminteri, natura roditoare.

Iar moartea lui Adonis însemna chiar sfârşitul verii, când iarba se vestejeşte şi poamele cad, în vreme ce frunza sângerie este purtată în vârtejuri de vânturile toamnei.

Ares, care îl răpune sălbatic pe Adonis, însemna, la rândul său. războiul. Războiul prăpădeşte şi pârjoleşte totul. Dar Ares mai este în acelaşi timp şi furtuna sau vremea ce se schimbă. Căci Ares este feciorul Herei, adică al cerului. Vremea se înrăieşte către începutul toamnei, aduce pustiirea în arbori, pe câmpie şi-n florile ce-şi scaldă petalele în lumină. Atuncea este vremea care aduce moartea comorilor grădinii...

Astfel se tălmăceşte şi crima săvârşită de Ares cel crud asupra lui Adonis, şi jalea Afroditei.

6. Ciprul este o insulă din Mediterana răsăriteană, unde, după legendă, fusese purtată Afrodita de Zefir, atunci când se născuse.

7. S-a mai arătat această temă la Prometeu : dorinţa omului de a atinge suprema creaţiune, de a schimba materia neînsufleţită în fiinţe vii. În legendele eline se sublinia că numai omul înflăcărat de o mare pasiune va putea săvârşi acest lucru.

8. Praxitele, unul din cei mai mari sculptori ai antichității, a dăltuit adevărate poeme în piatră, spre slava Afroditei, aceea care întruchipa, pentru elini, dragostea şi frumusețea. Marmure vestite sunt : Afrodita de Medicis şi mai ales cea din Milo. Aceasta din urmă a fost aflată de un țăran în Milo, o insulă din roiul de Ciclade, pe când îşi săpa ogorul. Se pare, că această statuie ar fi opera unui alt mare sculptor grec, Scopos. Aflată astăzi la Luvru, ea stârneşte uimirea tuturor prin perfecțiunea cu care a fost creată.

EROS ŞI PSIHEEA

În basm[1] se povesteşte c-ar fi trăit de mult, de mult, în Creta, un rege şi-o regină care aveau trei fete. Dar orişicâte haruri aveau primele două, cea mai mică, Psiheea, le întrecea cu mult.

Locuitorii ţării şi chiar străini de locuri se grămădeau s-o vadă pe fata cea mai mică a regelui din Creta, lăudându-i frumuseţea, în vreme ce poeţii se adunau acolo, rostindu-i pe-ntrecute fermecătoare versuri :

„De-ai fi printre zeiţe, ele-ar păli de ciudă... căci tu le-ntreci, frumoaso, pe toate laolaltă. Chiar mândra Afrodita ar fi pe lângă tine o floare vestejită, ar fi un strop de apă lângă un lac de munte, ce-şi arde limpezimea sub soarele amiezii... Tu eşti mult mai frumoasă. De-aceea, o, copilă, tu ne vei fi zeiţă... Noi nu mai vrem pe alta”...

Aşa grăiau poeţii, nedumeriţi, firesţe, că poate să existe o astfel de minune.

Nici nu puteau să fie ochi mai adânci, mai galeşi. Obrajii-i erau rumeni. De-o rumeneală dulce, cum are trandafirul involt, plin de parfumuri. Şi buzele!... Ce buze!... Ca rodiile coapte. Şi dinţii : stropi de lapte, din proaspătă mulsoare, în botişor de ciută, ce suge-ntâia oară. Iar graiul ei, un cântec, o muzică divină ce farmecă urechea şi-alină suferinţa, ca un ceresc balsam.

Din pricina Psiheei, pământenii uitau s-o mai sărbătorească pe mândra Afrodita şi lăsau să se stingă pe-altarele ei focul. Podoabele de aur, smulse de pe coloane, din temple şi sanctuare, din dumbrăvile sfinte, erau în schimb aduse ca daruri pentru fată.

Când a aflat zeița, s-a necăjit amarnic şi-a început să strige :

— Asemenea ocară ?... Cum de o rabdă cerul ? Şi darurile mele, flori, jertfe, fructe – toate – să-mi fie smulse oare de fetişcana asta ?... De-o fată muritoare ?... Cum îndrăzneşte ea să fie mai frumoasă ca mine, Afrodita ?

Şi, înfuriată groaznic, zeița Afrodita l-a şi chemat pe Eros[2] , copilul năzdrăvan, ce-avea aripi de aur, o torță şi un arc cu săgeți fermecate :

— Tu, ce-mi asculți porunca fără de şovăire, i-a rostit Afrodita cu voce tremurândă, te rog de astă dată să te repezi în Creta şi s-o cauți pe Psiheea. O vei găsi uşor, căci oamenii, nătângi, se strâng s-o tot admire. Tu însă fă – prin vrajă – să n-o iubească nimeni...

— Atâta ți-e porunca ?...

— Nu. După treaba asta, mai picură-i în suflet Psiheei şi-o iubire nebună pentru-o ființă cu totul decăzută, un osândit de soartă, sau cine crezi cu cale... Vreau s-o hulească lumea şi să râdă de ea, c-a îndrăgit un monstru şi, astfel, răzbunarea zeiței Afrodita va fi îndestulată... Îmi împlineşti voința, copilul meu iubit ?...

— Da, mamă!... Şi feciorul şi-a-ntins aripi de aur[3] . A zburat prin văzduhuri şi-a poposit în Creta, odată cu-nserarea. Tiptil-tiptil, ştrengarul s-a strecurat în taină, chiar în iatacul fetei. Noaptea era senină şi-o rază de lumină – trecută prin frunzişul cel des de la fereastră – o săruta pe pleoape, pe genele ei lungi. Şi Eros a vrăjit-o pe fata regelui, precum făgăduise zeiței Afrodita. Dar dibuind prin tolbă, să caute o săgeată cu care s-o țintească, s-a cam zgâriat la deget. Iubirea pentru fată l-a şi cuprins pe Eros. Lăsându-şi tolba-ncolo, o privea pe Psiheea nesățios, gândind :

,,E săvârşită vraja : n-o mai pot dezlega. Dar n-am să trag săgeata cu fiere şi otravă, căci ființa mi-e robită de chipul tău, Psiheea!"

Şi, suspinând, copilul cel drag al Afroditei s-a întors în Olimp.

Era-n Olimp, dar gândul îi rămăsese-acolo, în palatul din Creta, la fecioara Psiheea, pe care o iubea...[4]

PALATUL FERMECAT

S-a scurs o săptămână... o lună... sau un an... şi, precum hărăzise zeul iubirii, Eros, flăcăii ce-nainte nu conteneau s-o ceară de nevastă, acum o priveau reci. Parcă vedeau o piatră, o marmură cioplită cu mare iscusință de-un sculptor cu renume şi, totuşi, fără viață şi fără de simțire.

Părinții mândrei fete erau nedumeriți, căci celelalte fete, surorile mai mari, găsiseră miri vrednici. De, cam bătrâni, nu-i vorbă, dar totuşi nişte miri de rang înalt : doi regi.

Ce bucurie mare ar fi avut părinții, dacă şi-a treia fiică şi-ar fi găsit un rost. Atâta doar că nimeni nu mai călca palatul în chip de pețitor...

Atunci, bătrânul rege s-a dus la un oracol, să-ntrebe pe Apolo ce are de făcut. Apolo i-a răspuns, prin preoții din templu :

— Nu mai spera, tu, rege, ca ginere, un om. O ființă fără seamăn, un monstru rău şi crud, ce zboară prin văzduhuri, purtând cu sine focul şi-o armă ucigaşă, de care însuşi Zeus se teme uneori, va fi bărbatul fetei. Deci du-o pe Psiheea în vârful unui munte şi las-o părăsită, ca monstrul să-şi ia prada, şi nu-ncerca, bătrâne, să te împotriveşti poruncii zeilor, căci vei fi osândit...

Vă-nchipuiți ce-adâncă, ce neagră întristare l-a cuprins pe bătrânul părinte al Psiheei. Dar nu-ndrăznea sărmanul să calce-o hotărâre pe care o luau zeii. Şi-n ziua hotărâtă, într-un cortegiu jalnic – de moarte, nu de nuntă – regele şi regina au dus-o pe Psiheea pe vârful unui munte. Aici au părăsit-o, cum poruncise zeul, şi s-au întors acasă, cu vaiete cumplite, ştiind că lasă fata drept pradă unui monstru.

Rămasă singurică, prințesa sta cu spaimă şi tremura ca frunza când vine vijelia, tot aşteptând pe monstru să vină să o-nhațe...

Deodată dânsa simte că bate-o adiere... Vântul de-apus, Zefirul, o luase pe copilă pe aripile lui, s-o ducă peste piscuri, în locuri neştiute de oameni până-atunci, lăsând-o-ntr-o poiană cu ierburi ca mătasea şi flori îmbălsămate.

În preajmă dă cu ochii de un palat măreț.

Păşind fata cu frică, pe o potecă-ngustă, pătrunde în palat, şi-acolo – ce să vadă ? O boltă minunată, sculptată cu migală în lemn scump de lămâi, şi-n fildeş, şi-n aramă. Coloanele înalte, care o susțineau, erau turnate-n aur. Şi mii de animale – părând însuflețite – făcute din argint, împodobeau pereții, în vreme ce podeaua părea ca înstelată cu mii de nestemate, mărgăritare albe, cu luciu stins, rubine, focoase diamante şi alte multe pietre, puse în mozaic şi-nchipuind din ele figuri parcă pictate.

Fata privea uimită, păşind tot mai departe, pe scări monumentale, prin încăperi, în care erau îngrămădite comori nemăsurate de aur, pietre scumpe, veşminte şi podoabe.

O ființă nevăzută, călăuzindu-i paşii, îi glăsuia copilei :

— Tot ce zăreşti în juru-ți, frumoasa mea stăpână, să ştii că e al tău. Poți da orice poruncă. Poți spune orice voie. De vrei, poftim, te-aşteaptă o baie minunată, ce-o să te răcorească după atâta zbucium...

Psiheea nu aşteaptă prea multă îmbiere, şi se cufundă-n baie...

Ce bine e în apa fierbinte, în care sclave cu chipuri nevăzute au picurat esențe plăcut mirositoare!

Şi-o masă-mbelşugată, vinuri întăritoare, dulciuri, fructe gustoase : rodii, chitre, naramze îi sunt întinse-n față.

După ce se-ospătează, Psiheea e condusă într-o-ncăpere mică, tăcută,

primitoare, cu pat curat şi alb, cu aşternuturi moi.

Fiinţele nevăzute o culcă pe fecioară în acest pat de aur şi suflă în făclia ce pâlpâia alături.

— Dormi fără nici o grijă, îi spune iar o voce. Soţul tău o să vină şi-o să te-mbrăţişeze prin somn, copilă dragă. Să nu ai nici o teamă. I-e blândă sărutarea. Dar să nu-ncerci să-l vezi, căci te pândesc primejdii.

SE IVESC CELE DOUĂ SURORI

Astfel s-a scurs şi noaptea. A mai trecut o zi. Şi altele pe urmă...

Psiheea devenise soţia unei fiinţe ce venea numai noaptea, şi-n zori – când prima rază se strecura-n cămară – dispărea fără urmă.

Nu ştia cum arată, nu ştia cum îl cheamă, de are înfăţişare frumoasă sau de monstru.

În timpul zilei, fata se răsfăţa în voie prin multele-ncăperi ce le avea palatul, ori cobora-n poiană. N-avea decât să-şi spună dorinţa cea mai mică, şi totul se-mplinea. Coruri, muzici alese îi desfătau auzul! Dar nu vedea pe nimeni. Vorbea numai cu umbre. Se hârjonea cu ele, fugind printr-o pădure, culegând flori şi fructe sau dănţuind mereu...

Neobosită, vremea curgea pe nevăzute făgaşe, ca-nainte.

Dar într-o zi, când fata ieşi ca să se plimbe pe munte, prin poiene, a auzit din vale nişte voci cunoscute. A stat puţin pe gânduri. Cine să fie oare ? A!... da!... Sunt ele, surorile mai mari. O strigă şi o caută :

— Psiheea, unde eşti ? Regele, tatăl nostru, trimisu-ne-a pe noi, să te căutăm, surioară, căci el şi cu regina s-au ferecat în casă... Nu vor să vadă cerul şi nici lumina zilei, cât timp nu pot să afle nimic de soarta ta...

Psiheea le aude şi-ar vrea să le răspundă ; dar fiinţele din preajmă îi poruncesc să tacă. O vorbă să nu spună. Intâi să-i ceară voie slăvitului ei soţ.

Cu câtă nerăbdare aşteaptă dânsa noaptea! Iar când soţul soseşte, ea plânge şi-l dezmiardă, şi-l roagă, stăruieşte. Până ce el, în fine, se-nduplecă. Îngăduie ca-n ziua următoare Zefirul să aducă acolo, în palat, pe cele două fete, care umblau prin munte, căutând-o pe Psiheea.

— Mai înainte-i spune :

— Ştiu că surorile or să te sfătuiască lucruri nechibzuite. Nu le da ascultare. Mai ales nu uita că, orice-ar fi pe lume, să nu-ncerci să mă vezi...

— Am să-ţi împlinesc voia. Să nu ai nici o teamă! îi răspunde Psiheea. Toate vor fi, stăpâne, aşa precum doreşti...

PSIHEEA ÎL PIERDE PE EROS

În ziua următoare, Zefirul se porneşte pe văi şi, dintr-o dată, vede pe cele două surori ale Psiheei. Le-aduce la palat, pe aripile sale.

Ce-mbrățișări! Ce lacrimi! Ce chicoteli! Ce râs!... Psiheea le arată palatul fermecat şi sălile în aur şi arginturi, grădinile, pădurile şi toată avuția ce se afla acolo. Ba, le şi povesteşte că ei i se-mplinesc toate dorințele, afară de aceea de a-şi vedea bărbatul ; şi cum el i-a cerut, cu aspru jurământ, să nu-ncerce să-l vadă. Surorile se miră şi vor s-o iscodească, dar nu au timp prea mult, căci mesele-s întinse şi muzica le cântă. Sclavele nevăzute le-n-treabă de porunci. Şi nu sfârşesc prea bine să spună ce doresc, şi brațe nevăzute aduc bucate, haine, mingii, cercuri de aur, coşuri cu flori, colane, cercei sau pietre scumpe. Mă rog, orice poftesc l

Surorile Psiheei, la-nceput bucuroase c-o revedeau pe fată, încep să fie roase de o invidie din ce în ce mai neagră.

— Ce zici ?... Neruşinata!... îşi şoptesc amândouă, când nu-i de față dânsa. Noi o credeam pierdută. Şi ea ? Ce bogăție... Tocmai ei ? Cea mai mică ?... Bărbatul său, pesemne, o fi vreo zeitate. O fi voinic şi chipeş. Şi noi, cu soții noştri bătrâni, neghiobi şi şubrezi, ne mâncăm tinerețea. Ba, n-o vezi ce se-ngâmfă ? Ne-arată toate cele, de parc-ar fi regină, iar noi nişte sărmane şi umilite sclave... Mai bine să-i dăm sfatul să-şi calce jurământul față de soțul său şi să-ncerce să-l vadă noaptea, pe când el doarme. Căci el o să se-nfurie şi o s-o pedepsească. Aşa, surioara noastră va pierde din trufie... Ha, ha... E straşnic planul...

Şi cele două scorpii o sperie pe Psiheea. Îi spun că nişte oameni i-ar fi văzut bărbatul. Acesta-i un balaur. În fiecare seară vine dintr-o pădure şi trece înot râul, iară în zori se-ntoarce. Sigur c-o s-o mănânce şi pe soția sa, când o să aibă poftă. Ca să se-n-credințeze, s-aprindă o lămpiță noaptea, când doarme el, şi să-i privească fața.

Psiheea,-nfricoşată, ascultă şi promite să le urmeze sfatul.

Şi scorpiile pleacă, iar sora cea mai mică rămâne la palat.

Şi, hăt, târziu, în noapte, când soțul doarme dus, Psiheea ia în mână lămpița cu ulei şi, uşurel, pe vârfuri, se-apropie de el şi-i luminează chipul.

Acel ce s-odihneşte-naintea ei, pe perne, e monstrul cel mai dulce şi mai frumos din lume. E-naripatul Eros, cu-obrajii ca bujorul, cu bucle lungi de aur pe umerii de nea. Alături are arcul şi tolba cu săgeți. Ea îi atinge arcul şi tolba, şi-o săgeată o zgârie la un deget. Şi dragostea o prinde cu vie-nvâlvorare pentru divinul Eros.

Se uită cu ardoare la el şi se apleacă, dornică să-l sărute. Atunci, o

picătură încinsă de ulei se scurge din lămpiță. Îl atinge pe zeu, făcându-i o arsură pe pielea delicată.

El, Eros, se trezeşte. O vede pe Psiheea plecându-se asupră-i ; e gata să-l sărute cu buzele fierbinți, în vreme ce cu ochii îl roagă de iertare.

Dar el se saltă sprinten şi zboară pe fereastră. S-a dus pe totdeauna...

Palatele de aur, grădinile, pădurea, izvorul, tot, dispar,

Psiheea-nmărmurită aude numai glasul lui Eros, care-i spune :

— Mi-ai fost atât de dragă! Dar prin nechibzuință, acuma m-ai pierdut... căci nu sosise timpul ca să mă poți vedea...

— Nu, nu vreau, strigă fata, căci te iubesc... şi...Eros... eu... voi avea un prunc.

Numai că el zburase şi n-o mai auzea. Silit de legi divine, zeul intra-n Olimp şi mândra Afrodita îi ieşise înainte şi îl certa cu asprime :

— Necredincios!... Viclean!... Duşmana mea de moarte ai luat-o de soție ?... Aşa ne-am înțeles ? Ei bine, pentru asta te voi închide-n casă. Dă-mi arcul, dă-mi şi tolba... aripile... făclia... însemnele puterii... Nu mai eşti zeu, ci sclav!

PSIHEEA PORNEŞTE ÎN CĂUTAREA SOȚULUI

Pe când frumosul Eros era închis în casă, Psiheea şi pornise pe munte... şi plângea :

— Ce-am să mă fac, o, Eros ?... Unde te pot găsi ?... Sunt singură, mâhnită... şi te iubesc atât...

Şi, năzuind un sprijin, aleargă-n templul Herei, căci dânsa ocrotea familia, căminul. O roagă pe zeiță. Imploră şi pe-alți zei. Dar nimeni n-o ascultă, nu-i ia durerea-n seamă.

— Tu eşti o muritoare, şi dânsul e un zeu. Nu ştii că însuşi Zeus a părăsit atâtea şi-atâtea pământene ? Nu mai gândi la el, căci n-o să-l mai revezi... îi răspundeau mai toți.

Psiheea nu se lasă, ba încă socoteşte să plece spre zeița iubirii, Afrodita. Ea doar ocroteşte dragostea pe pământ.

Şi plecă... merge, merge... îndură suferințe, şi frig, şi foame, sete şi piedici cu duiumul... Ajunge la palatul zeiței Afrodita şi-i spune umilită :

— Tu eşti, zeiță, mama lui Eros, soțul meu... Peste puțină vreme şi eu am să fiu mamă... Fii bună deci, zeiță, pe cât eşti de frumoasă...

Zeița Afrodita priveşte spre Psiheea. Dar după-atâta trudă, tot fata-i mai frumoasă. De ură-nverşunată, zeița se încruntă, rostindu-i printre dinți :

— Vrei să mă faci bunică, pe mine, Afrodita, zeița frumuseții ? Vrei să mă faci bătrână ? Tu, ce eşti vinovată că te-ai născut frumoasă, poate mai mult ca zeii, poate mai mult ca mine ?... Să vină două sclave : Grija şi Întristarea!... Luați-o şi biciuiți-o... Dar ştiți, cum se cuvine!

Sclavele o înşfăcară şi-o biciuiră straşnic. O-nvinețiră toată. Dar nici aşa zeița nu se milostivi, şi luă ea însăşi biciul. Îi sfâşie veşmântul, o trase de cosițe şi o bătu la sânge.

Apoi, însângerată, o puse şi la muncă. Îi dete o movilă înaltă de semințe. Erau acolo boabe de mac, fasole, linte, grâu, orz şi alte feluri şi-i spuse să le-aleagă grămezi, grămezi, pe soiuri...

Când se sfârşi cu munca, îi porunci să plece într-o pădure deasă, unde păştea o turmă de oi – turbate toate – ce-i omorau pe oameni, şi să-i aducă lână. (Lâna era de aur.)

Pe urmă o trimise în vârful unui munte, păzit cu străşnicie de sute de balauri. Pe-aici trecea un fluviu care curgea spre Tartar. Şi-i porunci s-aducă un şip umplut cu apă.

Dar dragostea, dorința de-a-l mai vedea pe Eros i-au dat Psiheei vlagă să treacă prin primejdii, să biruiască totul şi să-mplinească voia geloasei Afrodite...

CĂLĂTORIA ÎN ȚINUTUL LUI HADES

Aeîmpăcată încă, zeița îi mai cere să plece şi-n ținutul lui Hades, sub pământ.

— Te du-n regatul morții cel cârmuit de Hades, îi spune Afrodita, şi cere-i Persefonei, gingaşa lui soție, să-ți umple cu balsam cutia asta mică. Balsamul mă va face pe mine mai frumoasă... Cată să vii degrabă, căci plec la un ospăț...

Porneşte iarăşi fata. Se luptă îndelung să intre în regatul cel misterios al morții. Străbate peste fluviul, pe unde treceau morții. Şi trece chiar de Cerber, de câinele lui Hades, cel cu trei capete, ce străjuia cu colții lui cumpliți acest țărm al tristeții, domolindu-l pe monstru cu nişte turte dulci.

Se spune despre Gheea, strămoaşa tuturora, că ea era zeița ce-o ajuta pe fată să treacă prin primejdii. Şi cum, necum, copila ajunge şi la tronul zeiței Persefona.

Şi-o roagă :

— Dă-mi, zeițo, balsamul ce ți-l cere, în cutioara asta, mama soțului meu, frumoasa Afrodita!

Persefona primeşte să-i umple cutioara cu balsamul cerut, şi pleacă iar

Psiheea, să-l ducă Afroditei. Zeița, la plecare, o sfătuise bine :

— Să nu deschizi capacul. Balsamul din cutie e numai pentru zei...

„E pentru zei, știu bine, se frământa Psiheea, călătorind pe drumuri, şi cerceta cutia. O, de-aş putea şi eu să folosesc balsamul! Puțin. Cât de puțin. Să mă fac mai frumoasă decât mă ştie Eros, şi-apoi să caut mijlocul ca să pătrund la el. Am băgat eu de seamă unde l-a-nchis zeița. Iar el, văzându-mi chipul, să mă-ndrăgească iarăşi...”

Şi tot gândind în sine, aproape fără voie, mânată de iubire, Psiheea-ntredeschide capacul, binişor.

Numai că din cutie – aşa cum uneltise zeița Afrodita – iese un abur negru, şi fata cade jos. Aburul o-mpresoară şi el aduce somnul cel fără de sfârşit.

ZEUS HOTĂRĂŞTE...

Dar Eros, ce văzuse prin vrajă toate astea, nu mai aşteaptă mult, şi cum aflase locul unde-i ținea zeița aripile şi arcul, le smulge şi s-avântă printr-o fereastră-afară.

Ajunge la Psiheea. Adună în cutie aburii grei ai morții şi fata se trezeşte :

— Iubite... Tu eşti oare!... Deci m-ai iertat ?... Mai stai... Mai stai, să te privesc... Căci am atâtea lucruri să-ți spun, de-atâta vreme de când ne-am despărțit...

— Şi eu, Psiheea dragă, rosteşte zeul Eros, dar nu-i timp de pierdut... Mama mea, Afrodita, este pe urma noastră. Tu du-te cu balsamul. Eu plec către Olimp.

Şi zboară zeul Eros drept în Olimp şi spune :

— O, Zeus, tu ce lumea o cârmuieşti din slavă, îndură-te de mine şi de iubita mea...

— Nu, nu... strigă din urmă zeița Afrodita, sosită în rădvanu-i din flori de trandafir. Nu-ngădui, stăpâne! Psiheea nu-i zeiță, şi-un zeu, cum este Eros, nu poate face nuntă cu ea – o muritoare...

— Ba da, răspunse Zeus. Nu te mâhni, frumoaso, şi-ncearcă să surâzi. E vremea să astâmperi pe-acest copil zburdalnic, care-a făcut şi face atâtea nebunii... E vremea să-l însori. Şi ca să fie demnă Psiheea de un mire ceresc, cum este Eros, eu am s-o fac zeiță.

Şi Zeus porunceşte lui Hermes să adune, în sala de consiliu, pe zei şi pe zeițe. Să vină şi Psiheea. Şi-i dă fetei să soarbă din cupa lui de aur esențele

divine : ambrozie şi nectar.

— Rămâneți împreună necontenit de azi, le glăsuieşte dânsul. Iar voi, zei şi zeițe, puteți să-ncepeți nunta şi să vă veseliți... Vă porunceşte Zeus!...

Şi Eros cu Psiheea au făcut astfel nunta, rămânând amândoi fericiți în Olimp...[5]

Note:

1. Basmul despre Eros şi Psiheea a fost povestit cu multă vervă şi fantezie – probabil după o veche legendă elină – de către scriitorul Apuleius, în opera sa „Măgarul de aur”. Tema a fost reluată de către alți scriitori şi, sub diferite variante, a pătruns în folclorul multor popoare.

2. Eros, dragostea, la început era, pentru grecii vechi, numai forța universală, care unește ființele perechi, perechi, făcându-le să se înmulțească. El a unit-o pe Gheea, cea dintâi zeiță, cu Uranus, cel dintâi zeu. Mai târziu, poetizând legenda, grecii şi l-au închipuit pe Eros ca un tânăr înaripat, dându-i drept părinți pe Afrodita, zeița dragostei, şi pe Ares, zeul luptelor nesăbuite. Întruneau astfel în dragoste, în chip poetic, frumusețea Afroditei cu dorința de cucerire a lui Ares, vrând adică să sugereze că dragostea cea frumoasă trebuie cucerită. De aceea vechii meşteri îl înfățişau adesea pe Eros călare pe un leu, ținând în mână o liră. Arătau în acest fel că simțămintele, reprezentate prin liră, pot îmblânzi o ființă oricât de cruntă.

3. În Capitoliul din Roma se află o statuie cioplită din marmură pentelică de faimosul Praxitele. Opera, un giuvaer de piatră, a fost răpită de romani din Elada. Aici Eros, Cupidon sau Amor – cum îi spuneau romanii – este înfățişat ca un tânăr cu pletele încrețite şi aripile pe umeri. El are un arc, din care este gata tocmai să tragă o săgeată, poate muiată în miere şi foc, poate în otravă şi venin. Lui Eros însă nici că-i pasă de cele care vor urma. Un zâmbet şăgalnic îi luminează fața şi toată frumusețea ce i-a fost dăruită de Afrodita. Alte opere îl reprezintă pe Eros în mână cu o torță – torța care trebuia să înflăcăreze dragostea oamenilor, după ce el îi țintea cu săgețile.

4. Tot în Capitoliu se găseşte un preaminunat grup de marmură care-i înfățişează pe Eros şi Psiheea îmbrățişați. Fără îndoială că această operă, săvârşită de un artist necunoscut, a inspirat nu numai pe poeți, ci şi pe pictori şi pe muzicieni, într-atât este de armonioasă marmura dăltuită.

5. Această alegorie are un tâlc, şi anume că dragostea nu poate dăinui, dacă nu e însoțită şi de o simțire adâncă. Psiheea, în limba greacă, se tâlcuieşte prin suflet. Dar şi sufletul se înalță prin dragoste, prin Eros, şi ajunge în Olimp, adică în locul unde se găsea fericirea desăvârşită, pe care o gustau numai zeii, cum credeau elinii.

Într-un frumos tablou, care se găseşte la Luvru, pictat de artistul Louis Gérard, este înfățişată această poetică alegorie. Eros, înaripatul, cuprinde pe Psiheea, pe draga lui soție, ca s-o urce în Olimp.

POSEIDON ŞI AMFITRITA

Palatul lui Poseidon[1] , zeul care purta în mâna lui triena[2] -, se ridica-n Egeea[3] . Însă de-acolo zeul pleca adeseori în carul său de aur, tras ca o vijelie de zeci de cai sălbatici. În urma lor săltau cetele de delfini şi alte animale din apele marine.

Fiindcă zeul Poseidon crease cândva calul[4], îl îndrăgea nespus. Dar şi mai mult iubea delfinul, delfinul care zburdă mereu voios prin valuri şi saltă şi se joacă şi face giumbuşlucuri. Aproape nu-i poveste legată de Poseidon fără să fie vorba, cumva, despre delfin. De-altminteri în legende se spune că Poseidon şi-a cucerit soția cu ajutorul unor preacredincioşi delfini.

Odată, pe când zeul se preumbla pe mare, văzuse într-o ceată de nimfe nereide o tânără fecioară, numită Amfitrita. Nimfele nereide, în număr de cincizeci, erau nişte copile de-o bunătate rară. Mama lor era Doris, o nimfă oceanidă, şi tatăl lor, Nereu, alt zeu bătrân al mării, care-şi avea palatul în apele Egeei.

Iar când zeul Poseidon cutremura adâncul de ape mişcătoare şi îneca sub valuri triremele eline, nimfele nereide plângeau înduioşate şi, lunecând prin valuri, se avântau cu toate să scape corăbierii. Ele-i purtau pe brațe şi-i aruncau pe țărm...

Când se trezeau sărmanii şi se vedeau trăind, ştiau că-şi datoresc această fericire nimfelor nereide. Le mulțumeau cucernici şi le zvârleau ofrande în valurile mării.

URMĂRIREA NIMFEI

Acum însă Poseidon zărise pe-Amfitrita cu toate celelalte surate ale ei. Copilele dănțau într-o insulă Naxos, şi zeul se oprise, vrăjit de melodia ce o cântau în cor.

„Ce cântec!... Ce visare!... şi-a spus în sine zeul. Ce fete are Nereu! Mai ales Amfitrita... Ia stai s-o mai privesc...”

Şi se uita la fată cu ochii lui albaştri, tăioşi cum e oțelul.

Pesemne, însă, barba-i zburlită şi-nțesată de alge şi de scoici şi fruntea-ntunecată şi pletele-i albastre s-or fi zărit cumva. Căci nimfele, deodată, au contenit din danț şi au sărit în mare.

...Şi zeul a zâmbit :

Cred că a venit vremea să-mi aduc o regină, la mine, în palatul de aur din Egeea!... Iar nimfa cea frumoasă e fata lui Nereu... De mă însor cu dânsa, îmi întăresc domnia... şi asta va fi bine!”

Şi, cum s-a-ntors Poseidon la dânsul la palat, a trimis pețitori, dar fata nici n-a vroit s-audă :

— Cum ? Eu să fiu soție acestui zeu, ce este atât de mânios, c-o fire-atât de aspră şi-un glas răsunător ?... Tridentul lui mă sperie de câte ori îl văd, căci îi cunosc puterea. Şi caii lui la fel, când tropotesc prin valuri şi-aleargă şi nechează... Nu... Nici prin gând nu-mi trece... Nu... Nici nu vreau să-l văd...

Şi ca să scape, fata a fugit într-o peşteră albă, de marmură, vrâstată cu vine de argint. Aici veneau noroade de vietăți marine, ce-i aduceau, ca danii, scoici, alge mlădioase şi pietre de mărgean şi o cinsteau pe nimfă. Iar ea, blândă din fire, le ocrotea pe toate aceste vietăți ce locuiau prin mări.

Dar zeul din Egeea, Poseidon, o căuta şi, ca să-i dea de urmă, puse doi delfini, ce înotau prin ape şi-i întrebau pe toți :

— N-ați văzut-o pe nimfă ? Nu ştiți pe unde e ? Pe unde se ascunde copila lui Nereu ? Răspundeți, căci stăpânul e supărat cumplit... Voi nu vedeți cum marea se zbuciumă de-atunci ? Poseidon o loveşte cu furca sa mereu... Şi-o zguduie, izbind-o neîncetat de stânci, şi sfarmă, între valuri, puzderii de corăbii. Răspundeți... Căci altminteri stăpânul va aduce prăpădu-asupra voastră...

MÂNIA ZEULUI SPOREȘTE

Poate mai mult de frică, cineva a vorbit – un şarpe, o meduză, un peşte, careva... şi-a spus unde e fata şi că-şi are sălaşul în peştera aceea de marmură, vrâstată cu vine de argint.

Delfinii, credincioşi, au şi pornit înot, să aducă iute ştirea. Poseidon, aflând vestea, s-a-nveselit nespus. Şi-a pus pe umeri haina de purpură brodată cu aur şi argint. A ridicat tridentul, ca să-şi pieptene părul albastru, încâlcit. Şi-a curățat şi barba de scoici şi de nisip. Iară pe fruntea arsă de vânturi şi furtuni şi-a aşezat coroana, pornind spre ascunzişul copilei lui Nereu.

Dar poate Amfitrita a fost şi ea vestită că zeul îi aflase locul de adăpost, şi s-a ascuns mai bine, într-un cotlon al mării. Încât zeul Poseidon venise în zadar.

În zadar o căuta, căci nu dădea de dânsa, şi nimeni nu ştia unde şedea pitită. Poseidon, de mânie, aşa-şi trântea tridentul, încât se zguduiau şi apele şi munții şi Tartarul cel negru, unde domneşte Hades, şi se părea că totul s-apropie de sfârşit. Jivinele din apă, noroade-notătoare de peşti şi raci şi broaşte şi scoici şi câte toate se ascundeau în grote, se pitulau de spaimă prin pietre şi nisip. Nu li se vedeau ochii şi îşi aşteptau moartea.

Abia târziu, în noapte, când hăurile mării primiseră atâtea corăbii călătoare, şi apa acoperise țărmul, s-a potolit Poseidon pentru puțină vreme...

Numai că-n zorii zilei pornise iar s-o caute pe nimfa Amfitrita şi, nici de data asta neizbutind s-o afle, a scufundat din nou, sub furia lui, corăbii, insule şi maluri, părăduind ținuturi şi înecând sub ape oameni nenumărați.

Atunci, delfinii ageri s-au hotărât din nou s-o caute pe Amfitrita. Ba chiar s-o şi pețească...

DELFINII O PEȚESC PE AMFITRITA

Şi au pândit şireții când nimfa – mulțumită că zeul a plecat – ieşea pe țărmul mării să se-nsorească o clipă.

Jucându-se, delfinii s-au apropiat de coasta unde – în iarba verde – se odihnea fecioara. Ea ridicase capul, vrăjită fără voie de jocul cel zburdalnic, de tumbele ghiduşe, de salturile repezi ce le făceau delfinii.

Privind astfel spre dânşii, deodată se trezeşte c-o piatră azvârlită de un delfin, în iarbă. Era, precum se spune, un mărgăritar mare, c-o strălucire vie, ce-mprăştia lumină pe toată coasta mării şi o umplea de vrajă. Nedumerită încă, fecioara nereidă aude pe delfini :

— O, preafrumoasă nimfă, stăpânul nostru este, după stăpânul Zeus, cel mai bogat din lume. Palatele de aur, cleştar şi diamante, aflate în Egeea, au munți de avuții, şi tot ce vrea din lume Poseidon dobândeşte. Puterea lui e mare, şi ea nu-i întrecută decât de dragostea ce-o are pentru tine. Căci el te vrea soție. Şi ce fecioară oare nu s-ar simți-ncântată să-i fie lui domniță, stăpână peste ape ? Asemenea iubire nu mai găseşti în lume... Ascultă-l deci, copilă, şi fă cu dânsul nunta. De nu primeşti, Poseidon, îndurerat, sfă-râmă şi insule, şi țărmuri şi numai tu, fecioară, ai să fii vinovată față de zei şi oameni de-o astfel de năpastă... Blestemele-or să cadă asupra ta, să ştii...

Auzind vorbele ce le rosteau delfinii, frumoasa nereidă, de spaimă pentru dânsa, de milă pentru oameni – pe cât spune povestea – s-ar fi înduplecat.

Delfinii l-au vestit îndată pe Poseidon că nimfa se-nvoieşte a fi soția lui.

Zeul s-a repezit spre peştera în care s-adăpostea mireasa şi, cu glasul tunător, a-anbiat-o să vie alăturea de el[5] .

Ea sa urcat în carul tras de-o sută de monştri, carul de sărbătoare cu care trecea zeul peste aria mării. Poseidon, plin de fală şi plin de mulțumire, a strâns în mână frâul, şi monştrii au pornit.

În jurul lor săltau nimfele nereide, ținând în brațe lire, cântând cu toate-n cor, în cinstea Amfitritei, în vreme ce cortegiul avea în fruntea lui pe oceanida Doris, purtată tot de-un monstru. Dânsa ducea în mână făclia cununiei. Astfel au mers cu fală şi-au intrat în palatul puternicului zeu, unde s-a făcut nunta.

Sfârşindu-se cu nunta, au venit la Poseidon cei doi delfini isteți ce peților fata.

— Mărite, au spus dânşii – în limba lor, desigur – când ne-ai trimis în

lume, să găsim locul unde se-ascundea Amfitrita, ai zis cu voce tare că ne vei da la nuntă răsplata cuvenită... Acum o aşteptăm. Căci uită-te, mărite, mireasa-i lângă tine...

— Cuvântul mi-l voi ține, a glăsuit Poseidon. Răsplata o veți primi pe loc.

Şi şi-a întins tridentul. A prins pe el delfinii şi i-a zvârlit în cer, țintuindu-i pe boltă, şi i-a strigat lui Zeus :

— Îngăduie, slăvite, o nouă constelație : a celor doi delfini!

— Să fie precum vrei, i-a dat răspuns îndată trufaşul său fârtat.

Aşa spuneau elinii că s-a ivit pe boltă frumoasa constelație a celor doi delfini.

Pe urmă Amfitrita i-a născut lui Poseidon un fecior cam ciudat, ce se numea Triton. Triton era ca zeii, din creştet până-n brâu, doar părul i-era verde şi-ncununat cu trestii. De la mijloc încolo feciorul lui Poseidon era ca un balaur. Şi el avea o scoică mare şi răsucită. Dacă sufla în scoică, marea se-nvolbura, urla înverşunată, sau, alteori, furtuna se potolea pe loc.

Triton a fost acela care, suflând în scoică, a rechemat la matcă puhoaiele hoinare din râuri şi din mări, când s-a sfârşit potopul.

În acest zeu, elinii vedeau însăşi furtuna, marea dezlănțuită, ce geme mânioasă, lovindu-se de țărmuri. El era, pentru zeul stăpânitor al mării – ca Hermes pentru Zeus – pristavul de credință. De-aceea locuia, alături de-Amfitrita şi tatăl său, Poseidon, în palatul de aur, cleştar şi diamante, din apele Egeei.

CICLOPUL POLIFEM

Astfel şi-a văzut zeul stăpânitor al mării dorința împlinită, făcându-şi-o soție pe fata lui Nereu, pe nimfa Amfitrita.

Firește, după nuntă, Poseidon, ca toți zeii, nu i-a păstrat credință frumoasei Amfitrita. Ca Zeus, ca Apolo şi ca atâția alții, dânsul a mai avut şi-alte zeci de soții, dintre zeițe, nimfe şi mai ales copile de simpli muritori.

Din încuscrirea asta s-au născut regi, eroi şi-alteori nişte monştri. Dintre monştrii aceştia cel mai cunoscut este uriaşul Polifem.

Poseidon dobândise pe-acest fecior cu-o nimfă, ce se numea Toosa. El era de-o mărime de-a dreptul uimitoare. Pitici păreau uriaşii pe lângă Polifem. Dacă intra în mare, apa îi ajungea abia la mijloc. Avea o față neagră şi mare cât o casă şi-un singur ochi în frunte, ce parcă scânteia. Era urât ca moartea. În mâini purta ciclopul un trunchi enorm de pin, ce-i

slujea de măciucă. Cu-a-ceasta-şi mâna turma, vâna sălbăticiuni şi-i omora pe oameni. Căci n-avea nici o milă uriaşul Polifem. Avea numai o lege : poftele lui, şi-atât!...

Monstrul acesta groaznic voia să se însoare c-o soră-a Amfitritei, o fiică-a lui Nereu. Legenda ne arată că fata, Galateea – căci astfel se numea – era mult mai frumoasă chiar decât Amfitrita. Atât că Galateea iubea, de mult, pe-un tânăr, pe Acis, un păstor, şi se ferea de monstru, de crudul Polifem[6] . Dar fiul lui Poseidon, îndrăgostit de nimfă, silindu-se să-i placă, îşi pieptănase părul – ce-i spânzura în vițe sălbatice şi negre – cu grebla lui uriaşă. Şi-şi retezase barba murdară, încâlcită – plină toată de spini – c-o seceră-ascuțită. Iar fața lui hidoasă şi-o oglindea într-una în ape cristaline. Vroia să pară chipeş, să o ademenească pe mândra Galateea.

Din-naltul munte Etna se desprinde-o colină, ce intră până-n mare. Şi-n locurile-acestea, la poalele colinei, se-ntâlneau Galateea şi cu păstorul Acis. Stăteau ades de vorbă şi-şi făureau tot felul de planuri minunate...

Numai că, într-o zi, Polifem se coboară din munte pe colină. Îşi pune la o parte toiagul său enorm. Din sân îşi scoate naiul, pe care şi-l făcuse dintr-o sută de trestii, şi începe să cânte... Vuiau în zare munții, şi marea, zbuciumată, fierbea de-atâta larmă.

Nimfa însă era tocmai atunci cu Acis la poalele colinei. Vedeau şi-auzeau totul.

Polifem nu ştia că nimfa e pe plajă, o socotea în mare, ascunsă undeva. De-aceea, lăsând naiul, a început să strige spre valurile mării :

— Mai albă eşti, fecioară, ca floarea de măslin şi mult mai dezmierdată ca rodul din grădini. Mai zveltă ca aninul... Eşti mai îmbietoare decât soarele iarna sau decât umbra vara. Mai rumen ți-e obrazul ca mărul pârguit şi eşti mai majestuoasă ca trunchiul de platan. Mai proaspătă ca gheața. Mai dulce ca un strugur. Mai moale decât puful de lebădă... Dar tot tu, Galateea, eşti mai nepăsătoare decât aceste stânci. Mai surdă decât marea... Ah, dacă m-ai cunoaşte mai bine, ai pricepe că ai greşit, fugind din calea mea mereu... Căci partea cea mai mare din aceşti munți e-a mea... În ei se află peşteri ce sunt tot ale mele, unde nu simți căldura în vara arzătoare, nici frig în toiul iernii. Şi-n pomii mei sunt fructe ce-atârnă greu pe ramuri, aproape să le frângă. Am vii care dau struguri ca aurul de galbeni. Tu însăți vei culege, cu mâna ta, şi fragii ce se află-n pădure şi coarna ce se coace în toamna-mbelşugată şi prunele zemoase, care-mi umplu livada şi licăresc prin arbori. De vrei să-mi fii soție, nu-ți va lipsi nimica. Pomii cei plini de roade vor fi numai ai tăi, şi turmele, ce umplu păşunea şi pădurea sau sunt închise-n peşteri, vor fi tot ale tale. Ridică-ți dară capul din valuri, Galateea! Nu mă disprețui... Eu mă cunosc mai bine. Doar mi-am văzut icoana în unda verde-a apei şi mi-a plăcut de mine. Nici Zeus n-are, poate, un trup atât de falnic şi nişte plete dese, care îmi cad pe umeri, parc-ar fi o pădure. Nu te gândi că părul ce-mi creşte pe tot trupul

ar fi o urâciune. Copacul fără frunze nu are frumusețe, nici calul fără coamă. Am doar un ochi în frunte, dar el îmi e destul. Ce ? Soarele din ceruri nu este numai unul ? Şi nu le vede toate ?... Să-ți mai adaug că zeul Poseidon îmi e tată şi că-ți va fi şi ție, dacă vei fi soția lui Polifem, uriaşul ?... Ascultă-mi rugămintea... Disprețul tău mă arde mai rău decât un fulger... şi fii soția mea!...

Apoi, sfârşindu-şi vorba, ciclopul Polifem îşi ia din nou toiagul şi porneşte pe țărm. Deodată, îi vede pe cei doi. Îi vede şi răcneşte :

— Aici eraţi ? Mişei!... şi eu care credeam că nimfa mă ascultă... De-acolo, de pe țărm, râdeați de mine... voi... Dar e ultima oară când vă găsiți alături... Acuma s-a sfârşit!...

El prinde-n brațe-o stâncă şi o ridică-n sus. Nimfa se zvârle-n apă. Acis strigă cu groază :

— Ajutor, Galateea!...

Numai că Galateea nu cuteza să iasă din mare, să-l ajute. Cine-ar fi cutezat să-nfrunte pe uriaş ?

Şi stânca îl zdrobeşte pe bietul păstoraş şi sângele lui curge, fierbinte, printre pietre.

Ce-a plâns sărmana nimfă. Şi-a implorat pe zei, ca să-şi pogoare mila peste sărmanul tânăr zdrobit de Polifem.

Şi-atunci, legenda spune c-a țâşnit cu putere, din stâncă, un izvor... şi-n jur au crescut trestii. Şuvoaiele-mpletite s-au transformat în râu, un râu cu apă rece, numit de nimfă : Acis, în amintirea celui ucis de Polifem şi-a dragostei pierdute...

Note:

1. Marea, cu apa ei albastră sau verde-vineție, cu forța ei nemărginită, i-a înfricoşat şi i-a atras întotdeauna pe elini. Marea scălda pământurile Ior din toate părțile, parcă le îmbrățişa. Ea îi purta pe valurile sale, spre aventuri şi fapte glorioase. Dar tot ea le zdrobea corăbiile, pe vreme de furtună, izbindu-le de stânci şi învăluindu-le în giulgiul nemăsuratelor genuni. Desigur, sus, în cer, după credința lor, se afla Zeus, veghind cu fulgerele în pumni asupra muritorilor. Însă acolo, lângă ei, se afla marea. „Şi cine cârmuieşte oare marea ? se întrebau de multe ori elinii. Cine dezlănțuie deasupra ei noianul vânturilor despletite ? Cine o zguduie până în adâncuri şi o năpusteşe peste țărmuri ? Cine ridică insulele din valuri, sau cine este acela care le cufundă ?" După puterea cerului, fără îndoială, nu era alta mai teribilă decât a mării. Această forță a mării trebuia înduplecată. De aceea, elinii au personificat-o, născocind pe zeul Poseidon. Numele lui vine – după unele păreri – din sanscritul Idaspati, care înseamnă stăpânul apelor. Romanii l-au numit pe acest zeu : Neptun.

2. Tridentul este de fapt o denumire latină a trienei. Cu tridentul sau triena Poseidon putea să dărâme şi munții, el fiind şi zeul cutremurelor, aşa după cum îl numeşte Homer în versurile sale. Dar în acelaşi timp Poseidon putea să şi zidească, nu numai să dărâme. În urma răzvrătirii lui Poseidon, care se alăturase Herei, cândva, împotriva stăpânului Olimpului, zeul mărilor fusese osândit să zidească o cetate, Troia. Această legendă nu este altceva decât poetizarea acțiunii mării, care poate construi tărâmuri noi, prelungind coastele, prin depunerea de nisipuri, provenite din sfărâmăturile pietrelor aduse de curenți.

3. Marea Egee se află în partea de răsărit a Mediteranei. Egeea a intrat şi în unele legende marine româneşti, dar aici a căpătat chipul unei bătrâne şi rele vrăjitoare.

4. Calul simbolizează, prin saltul său, izvorul care țâşneşte vesel din clinele muntoase. Coama lui răvăşită de vânt, în goană, se aseamănă cu valul. Nechezatul lui e ca țipătul furtunii care aleargă, parcă în tropot, peste aria mării. Are în el parcă şi rezonanțe din țipetele păsărilor şi ale oamenilor, când marea se înfurie şi îşi răscoleşte adâncurile, urlând, zbătându-se între maluri, de parcă ar vrea să scape din nişte lanțuri nevăzute.

5. Pe o friză din altarul lui Neptun de la Roma şi într-un mozaic de la Pompei se vede scena nunții zeului mărilor cu fiica lui Nereu, Amfitrita.

6. Această legendă este povestită tot în „Metamorfozele" lui Ovidiu. Despre Polifem, acest fiu al lui Poseidon, se va mai vorbi, pe îndelete, în legenda lui Odiseu sau Ulise. Dealtfel, zeul Poseidon a avut şi alți feciori monstruoşi la chip sau la fire. Ei simbolizau pentru elini relele pe care le pot săvârşi apa sau unele ființe din adâncurile ei.

HADES ŞI PERSEFONA

Legende nu sunt multe despre Hades. Oamenii nu-l iubeau deloc. Chiar numele i-l pronunțau în silă, pentru că Hades era zeul ne-ndurătoarei morți şi-al umbrelor muncite, în neguri, sub pământ.

Zeus, când împărțise lumea cu cei doi frați ai săi, îi dăruise marea lui Poseidon, păstrându-şi pentru dânsul cerul. Iar pentru Hades rămăsese locul întunecat şi trist, numit Infernul[1], ținutul misterios al morții. De-aceea, poate, Hades, era cel mai posac şi mai nesuferit din rândul zeilor.

În timp ce zeii, în Olimpul lor, cântau şi dănțuiau în râs şi glume, posomorâtul Hades pe tronul lui de aur, din marele-i regat subpământean, nu avea altă grijă decât să cerceteze şi să însemne bine fiece greşeală pe care-o săvârşeau acei de pe pământ.

Venea odată vremea când orice muritor – cum credeau grecii – urma să se coboare în Infern. Şi-acela care-i supărase mai deseori pe zei pleca în Tartar[2] , să-şi capete osânda necurmată. Ceilalți porneau – cum vom vedea – spre Insulele fericirii, ale norocului şi păcii, numite şi Câmpiile-Elizee, un fel de paradis al desfătărilor şi bucuriei.

UN ZEU MEREU LA PÂNDĂ

Ca să-i pândească, nevăzut, pe muritori, ursuzul Hades avea o cască fermecată[3]. Dacă-şi punea pe frunte această cască albăstrie, cum sunt văzduhurile-n zări, nu mai putea să-l vadă nimeni, şi zeul, ajutat de genii[4] şi de zeițe-ntunecate, putea să-şi împlinească voia, şi-i pedepsea pe muritori. Geniile îi căutau pe-aceia care nesocoteau Olimpul. Pe urmă cercetau şi pe-alții : pe cei lipsiți de omenie, care nu ospețeau drumeții sau cerşetorii sau străinii, duşi de nevoie prin Elada. Căutau pe criminali, sperjuri, pe trădătorii din războaie, şi-i urmăreau cu multe rele, nenorociri şi griji şi boale... Le insuflau adesea patimi ce-i împingeau către pieire şi îi izbeau fără cruțare, până ce-i nimiceau cu totul... Atuncea se ivea Tanatos, purtând o mantie ca smoala, pe umeri două aripi negre şi-o sabie în mâna dreaptă. Tanatos era moartea însăşi[5]. El smulgea umbra celui dus. Iar umbra o lua zeul Hermes, crainicul tatălui ceresc[6] , s-o ducă-n tristele adâncuri ale lui Hades.

Drumul către tărâmul morții trecea prin nişte peşteri negre şi mlaştini verzi, ce răspândeau miasme grele şi-i amețeau pe călători. Pe acest drum se aflau genii tăcute, hâde, răutăcioase, ce-aduceau lumii jalea, teama, bătrânețea, grijile, boala, sărăcia, foamea şi chinul, şi războiul. Ele i-opreau pe călători şi le spuneau cuvinte grele sau îi loveau cum le plăcea. Dar Hermes nu întârzia. Zeii nu se temeau de genii. Şi ajungea numaidecât la granițele întunecatului tărâm, înconjurat de râul Stix[7] , de nouă ori, ca într-un ghem.

În calea lui, către palatul zeului Hades, mai trecea şi peste râul Aheron[8]. Dar umbrele nu puteau trece, decât dacă plăteau lui Haron, luntraş bătrân, un ban de aur, sau de argint sau de aramă. Morții-şi țineau în gură banul. Iar cel ce nu-l avea cu dânsul mai zăbovea pe-aceste maluri un veac întreg, ba şi mai bine...

Ceilalți, de cum treceau de apă, zăreau o poartă larg deschisă către palatele lui Hades, palate despre care credeau grecii că-s făurite din argint. Şi, lângă poartă, se-afla Cerber, monstrul cel cu trei capete. Pe capete se foiau şerpi, ce şuierau necontenit şi-şi ridicau spre călători gâtlejuri vinete, solzoase. Câinele îi lăsa să intre pe poarta mare, larg deschisă ; dar cine pătrundea acolo nu mai putea, în veci, să iasă, căci Cerber îi sărea în cale şi-l alunga iar înlăuntru.

Şi încă mai spuneau elinii că umbra unui mort, trecând de locul străjuit de Cerber, venea în fața judecății, cât timp sta Hermes în Infern.

Cei ce erau învinuiți de zeul Hades c-ar fi călcat poruncile vreunui mare olimpian, şi mai ales ale lui Zeus, erau pe loc zvârliți în Tartar.

Iar ei cădeau de-a rostogolul, pe-o cale tot atât de lungă, cât e din cer pân'la pământ. Aici, înconjurați de ziduri şi-un râu de foc şi de scântei, închişi cu-o poartă, făurită din diamantul cel mai tare, ce nu putea fi sfărâmată, gemeau în chinuri osândiții.

Acolo se găsea Tantal[9], un rege care, aflându-se odată la un ospăț, pe muntele Olimp, se mâniase, fiindcă zeii aveau ambrozia şi nectarul şi-l păstrau numai pentru ei. Ca să răzbune nedreptatea, luase merindele cereşti şi le dusese pe pământ, dându-le muritorilor. El mai dezvăluise încă şi din secretele lui Zeus, şi-i vestise pe pământeni despre ce se punea la cale pe seama lor, sus, în Olimp, aşa ca ei să se ferească.

Pentru toate aceste fapte, Tantal a fost silit să-ndure foamea care sfâşie trupul, setea ce pârjoleşte pieptul şi spaima cea nimicitoare. Călăii l-au vârât în apă, într-un lac limpede şi rece, până la brâu. Să vadă apa şi să-i fie sete. Au coborât pe lângă dânsul ramuri din pomii de pe țărmuri. Ramuri cu rodii şi naramze, mere, şi pere, şi smochine. Să simt-aroma că-l îmbată. Să-i crească foamea fără margini.

Dar cum se apleca spre apă, să-şi ude buzele uscate de setea care-l mistuia, apa se retrăgea spre maluri. Şi cum căta să-ntindă mâna, să ia o fructă de pe ramuri, să-şi potolească puțin foamea, de veacuri lungi neostoită, toți pomii îi piereau din față.

O stâncă grea şi colțuroasă sta doar oleacă agățată deasupra lui, gata să cadă şi să-l strivească sub povară.

Bătrân, cu barba colilie, străvechiul rege sta în apă, sub întreita suferință, bătut cu bicele de genii, zgâriat cu gheare ascuțite, batjocorit şi zi, şi noapte... şi frica-i măcina puterea, doar cât privea puțin spre stâncă. Şi el striga mereu lui Hades :

— Zeu blestemat, ajungă-ți chinul!

Dar Hades, încruntat pe tronu-i, nici nu se ostenea s-audă...

IXION ŞI SISIF

Şi tot în Tartar mai era un rege din Tesalia, cu numele de Ixion. El îndrăznise să-şi înalțe ochii către zeița Hera şi să îi spună c-o iubeşte.

— O cutezanță nemaipomenită!... Cum să-şi ridice ochii către Hera un simplu muritor ? I-o crimă ce se cade pedepsită în mod pilduitor! strigaseră toți zeii.

— De ce ? îi întrebase Ixion. Voi, zeii, nu alergați după soții şi după fete de muritori ? Nu le mințiți ?... Şi însuşi Zeus, cât e el de mare, n-a înşelat atâtea pământene ?...

— A!... Dacă Zeus ar fi vrut să aibă în brațele-i nemuritoare pe soața ta, i-au răspuns zeii, era o cinste şi o falâ, şi pentru ea, şi pentru tine... Dar tu, un om de rând, să cați spre slavă, spre o zeiță olimpiană ? Netrebnice, ai să plăteşti amarnic!

Şi l-au zvârlit în Tartarul lui Hades, l-au țintuit pe-o roată de aramă, încinsă bine-n flăcări, şi l-au legat, în loc de lanțuri, cu şerpi oribili, reci şi umezi ce-l otrăveau muşcându-i trupul. Iar roata se-nvârtea întruna, în timp ce Ixion, sărmanul, țipa şi se zbătea de groază.

Se mai găsea-n acele locuri Sisif, regele din Corint, cel care îi dezvăluise lui Asopos fapta lui Zeus : crima de-a-i fi răpit copila ce purta numele Egina.

De ciudă şi mânie, Zeus, aflând, că este dat de gol, l-a azvârlit pe Sisif în Tartar. Cei trei judecători, pe care îi avea Hades în Infern, l-au osândit să se trudească pe veşnicie. El trebuia să urce-o stâncă pe-un munte-nalt, nespus de-nalt. Cu trudă şi cu suferințe urca sărmanul până sus ; da'ndată ce-ajungea pe culme, o eumenidă se ivea, îi smulgea stânca şi-o azvârlea la poalele acelui munte. Şi iar pornea Sisif s-o urce cu osteneli ne-nchipuite. Sudoarea îi curgea-n şiroaie. Trupul îi tremura ca varga. Abia putea să mai respire, dar nu-ndrăznea să se oprească, pentru că genii infernale învârteau bice făurite din zeci de şerpi încolăciți şi îl izbeau necontenit. Sângele îi curgea şiroaie, din trupul vlăguit de trudă.

Desigur că pe lângă-aceştia mai erau mii şi mii de umbre, ce îndurau pedepse crunte, cum hotărau judecătorii, sub ochiul ager al lui Hades.

E drept că unii dintre oameni : cei ce slăviseră pe zei, ca şi cei drepți, viteji şi vrednici, erau trimişi pentru odihnă în nişte locuri minunate. Hades îi răsplătea anume, ca să le fie la toți pildă şi să-mplinească pământenii, cu umilință şi cu teamă, legile aspre, hotărâte de către Zeus, pentru toți.

Pe-aceştia îi duceau cu cinste în Insulele fericirii, ale norocului şi păcii,

numite de cei vechi Câmpiile-Elizee[10].

Aici, la marginea lumii, era o țară-ncântătoare. Nu era frig, nici cald, nu bătea vântul. Abia de respira Zefirul, împrospătând mereu văzduhul. Şi umbrele se desfătau în cântece şi danț şi lupte, pe pajiştile-nmiresmate. Durerea nu se cunoştea. Tot ce fusese întristare aici era de mult uitat. Nu stăpânea decât plăcerea şi bucuria şi răsfățul...

HADES VREA SĂ SE ÎNSOARE

Dar să ne-ntoarcem iar la Hades... Legendele ne-arată despre dânsul că se simțea-ntr-o vreme singur şi hotărâse să se-nsoare. Şi fiind el zeu atât de mare, frate cu Zeus şi Poseidon – având a treia parte-a lumii-n stăpânire – a dat de ştire pretutindeni că-i dornic să-şi găsească o soție.

A aşteptat un timp... Însă degeaba!... Nici o zeiță nu voia să plece de bună voie în regatul sumbru, pe care-l stăpânea, cu fală, Hades. Nici o zeiță n-ar fi vrut să vadă mereu, pe lângă ea, chipul lui Hades : bărbos, posomorât şi rece. Şi, dându-şi seama zeul morții c-aşteaptă – fără nici o speranță – atâta vreme, s-a hotărât să-şi fure o mireasă.

Şi-a trimis slugile să cerceteze cam ce zeiță a rămas nemăritată. Care e mai frumoasă şi mai blândă ? Care e demnă să ajungă stăpână-ntr-un ținut atât de mare ?

N-a trecut mult şi-a venit ştirea că sora mijlocie a lui Zeus, zeița holdelor, Demetra[11] , ar fi având o fiică minunată. Se cheamă Cora şi-i frumoasă, mai-mai s-ajungă pe-Afrodita... La fire este potolită. Este cuminte, înțeleaptă. E numai bună de stăpână într-un ținut unde se află tristețea cu tăcerea laolaltă, sub apriga domnie a lui Hades.

Zeul nici n-a mai stat pe gânduri. Ştia prea bine că Demetra, zeița holdei însorite, n-o să i-o dea pe Cora de nevastă. Şi-atuncea i-a cerut-o lui Zeus, care era părintele fecioarei, născută din iubirea cu Demetra.

— Mi-ai dat acest ținut subpământean, o fi spus Hades, în care oamenii nu vin cu bucurie... Zeii la fel... De-aceea nu-mi găsesc soție. Şi s-ar cădea, la o nevoie, să-mi dai un ajutor. N-ai vrea să mi-o dai de nevastă pe fiica ta şi a Demetrei ?...

Zeus o fi zâmbit pesemne, auzind vorbele lui Hades, şi-o fi răspuns :

— Ți-o dau, desigur, căci îmi eşti frate şi-un zeu vrednic... Numai de poți s-o iei. Demetra pururea veghează asupra ei ca o tigroaică.

— N-ai grijă în privința asta, o fi grăit iar zeul Hades. Destul că nu-mi stai împotrivă tu, tatăl ei...

Şi Hades a şi pus la cale cum s-o răpească pe fecioară.

Se povesteşte că-ntr-o zi frumoasa fată se afla cu nişte nimfe prin livadă şi culegea zambile, roze, flori de şofran şi violete.

Deodată, Cora mai zăreşte şi un narcis, o plantă mândră, cu-nfăţişare uimitoare. Narcisul răsărit acolo avea o sută de tulpine şi fiecare avea flori cu un parfum atât de tare, că năpădise tot pământul, întreaga mare şi chiar cerul.

Cora, uimită de narcisul atât de neobişnuit, s-a îndreptat spre el, să-l rupă. Dar când şi-a-ntins zglobie mâna spre acea floare minunată, pământul s-a deschis în faţă-i. În tropot au ţâşnit afară caii cei negri ai lui Hades, târând un car măreţ de aur. Din car, cu braţele-i vânjoase, a prins-o, ca-ntr-un cleşte, Hades. Şi carul, ocolind livada, a pierit iarăşi în adâncuri. Se petrecuse totul iute, cât scăpărarea unui fulger. Nimfele ce erau de faţă nici n-apucaseră să-l vadă pe răpitorul mândrei Cora, scumpa copilă a Demetrei.

Se auzise doar un strigăt :

— Săriţi!... Săriţi voi, zei sau oameni!...

Şi ţipete... plâns cu suspine... Apoi un geamăt lung de groază... Pământu-şi închisese bolta. Pierise carul ca năluca.

„Cine fusese ? Cine ? Cine ?...” N-aveau de unde să mai afle. Şi nimfele plângeau :

— Demetra!... Îţi dăm o veste dureroasă. Copila ta gingaşă, Cora, a fost răpită... Blânda fată... De cine ? Unde ? Nu se ştie!... A fost însă furată Cora...

În deznădejdea ei, Demetra şi-a pus pe umeri un văl negru şi, luând toiagul drumeţiei, a şi plecat în lumea largă, doar-doar o va găsi pe Cora.

I-a întrebat pe zei, pe oameni. Dar nimeni nu aflase taina. Iar Zeus se ferea s-o spună. Şi nouă nopţi şi nouă zile a colindat pe văi şi dealuri, prin grote şi pe creste sure, în insule, păduri umbroase, livezi, păşuni, câmpii cu grâne. Ea lumina aceste locuri cu două torţe mari : doi brazi, aprinşi cu vâlvătăi în Etna.

Însă n-a dat de urma Corei...

Şi negăsind-o nicăieri pe fiica ei, s-a mâniat atât de tare, încât a pustiit tot rodul ce-l dase glia-n acel an.

Căzdeau şi grânele uscate, şi pomii îşi pierdeau belşugul ; şi tot ce se afla-n grădină, şi chiar păşunea vestejise, iar turmele piereau, flămânde.

— Nimica n-o să mai rodească... Oamenii vor muri de foame... şi zeilor n-o să le-aducă nici rugi, nici sacrificii, nimeni!... zicea zeiţa, îndârjită.

Văzând că nu e glumă, Zeus l-a trimis repede pe Hermes s-o potolească pe Demetra. Să vadă ce e de făcut, cum s-o împace pe zeiţă.

— Cât timp eu n-am să-mi văd copila, pământul n-o să mai rodească!... a spus Demetra, neclintită.

Iar Zeus s-a temut.

— Rămânem fără sacrificii... Să zbori până la Hades, Hermes, şi cere-i să-i dea drumul Corei, să se întoarcă la Demetra.

CORA SE ÎNTOARCE LA DEMETRA , DAR...

S-a coborât Hermes la zeul morților, rugându-l s-o lase liberă pe Cora. Şi Hades n-a avut ce face, a trebuit să se supună. Dar el a dat Corei să guste – mai înainte de-a pleca – din jumătatea unei rodii[12].

Mâncând-o, Cora se legase să se-ntoarcă iar la Hades. Şiretul zeu ținea s-o aibă pe mândra Cora, să n-o piardă în nici un chip, ca să-i însenineze viața în mult prea tristele-i ținuturi.

Călăuzită deci de Hermes, Cora s-a-ntors cu voie bună la mama sa, sus pe pământ. Mama şi-a strâns copila-n brațe, dar, bântuită de un gând ce-o-nspăimântase mai de mult, a întrebat-o de îndată :

— Nu cumva-ntunecatul Hades ți-o fi dat fructul unei rodii, să guşti dintr-însul la plecare ?

Fata nu prea vroia să spună. I-era ruşine... I-era teamă... dar până la sfârşit a spus. N-ar fi putut s-ascundă taina aceleia ce-i era mamă.

Aflând Demetra despre fapta ce-o săvârşise iarăşi Hades, i s-a dus toată bucuria şi-a început să se jelească :

— Aşadar tot vei fi pierdută, copila mea ?... De tine tot n-o să am parte! Însă – s-a învolburat zeița – dacă-i aşa, să afle Zeus că nici Demetra nu se lasă... Pământul tot nu va da roadă şi or sa rămână pustiite păşuni, ogoare şi livezi... şi toate ființele-or să piară... Şi am să văd dacă-i dă mâna lui Zeus, Zeus olimpianul, ca-n templul lui să nu mai fie nici foc, nici jertfe şi nici preoți...

— Nu!... Nu te mânia, zeiță, s-a auzit atunci o voce. Grăia din slavă însuşi Zeus. Şi află ce am hotărât eu : fata va sta la soțul său, la Hades, numai o parte, o treime din timpul cât durează anul. Restul – două treimi din an – va fi cu tine, cu noi toți...

— Va sta alături de mine două treimi din an, stăpâne ?... Doar o treime lângă Hades ? Îți mulțumesc. Eşti stăpân drept şi tare vrednic...

Îndată a făcut zeița un semn cu mâna spre ogoare, şi totul a-nverzit ca-n farmec, şi-a înflorit, a dat şi roadă. Iar oamenii au prins s-adune belşugul grânelor din holde, şi animalele flămânde nu pridideau să se hrănească, după-ndelungata ajunare. În temple s-au aprins iar focuri, să ardă jertfele aduse, şi fumul s-a-nălțat spre slavă, în stâlpi tremurători şi palizi, purtând miresmele plăcute în cer, la nările lui Zeus. Şi el, simțind fumul din jertfe, privea zâmbind către Demetra, ce îşi strângea în brațe fata

şi-o săruta cu foc pe frunte şi pe obrajii ca bujorul.

Şi-astfel, cum hotărâse Zeus, de-atunci, în fiecare an, Cora stătea pe lângă mamă, de primăvara până toamna, şi iarna cobora la Hades[13]...

Demetra s-a-nvoit să facă nuntă copilei ei cu Hades. Legendele nu povestesc, dar fără nici o îndoială că o fi fost o nuntă mare, căci Hades se asemuia şi cu Poseidon şi cu Zeus în măreție şi putere față de zei şi pământeni.

După această întâmplare, Corei i s-a mai dat un nume : Demetra i-a zis Persefona[14] . Iară lui Hades i s-a spus, nu numai Hades, ci şi Pluto[15] , adică zeul cel bogat. Era bogat, având pe Cora. El care nu găsise-o nimfă să-l însoțească sub pământ, avea pe Cora – Persefona – chiar dacă nu stătea-n Infern decât o parte dintr-un an. El, zeul morților şi-al groazei, era acum la rând cu toți. Era bogat şi mulțumit, la fel ca zeii din Olimp...

Note:

1. Deşi denumirea de Infern, dată ţinutului lui Hades, este de origine latină, totuşi o folosim în povestirea noastră, fiind mult prea cunoscută.

2. Tartarul este asemeni iadului, despre care se vorbeşte în legendele noastre, în care geniile infernale au fost transformate, după cum se ştie, în draci.

3. Când grecii l-au născocit pe Hades, au vrut, de bună seamă, să întruchipeze prin el tot ce se află în adâncimile pământului. Ei auzeau venind de-acolo zgomote surde, amenințătoare, şi nu aveau de unde să ştie că sub pământ se află magmă, gaze şi ape subterane ce îşi căutau ieşirea din închisorile de piatră. Atunci, elinii îşi spuneau cu teamă: „Ce se aude şi ce-ar putea să fie în străfunzimi, sub scoarța pământească ? Cu siguranță că mai este acolo o altă lume neştiută nouă!”

Mai observaseră că orice vietate care murea era cu timpul putrezită şi transformată în țărână. Părea că o ființă nevăzută le absoarbe trupul în adâncimile negre. Şi au numit pe acest zeu : Hades.

Hades însemna : nevăzutul. Ca să justifice şi faptul că Hades este nevăzut, au creat şi legende prin care arătau că fratele lui Zeus primise în dar, de la ciclopi – în vremea luptei cu titanii – casca lui fermecată, albăstruie.

4. Geniile Infernului erau : harpiile, eriniile şi eumenidele hidoase, care purtau în pletele zburlite şerpi veninoşi, şi bice-n mâini.

În tragediile care ne-au rămas din antichitate, cum sunt: „Edip” a lui Sofocle, „Oreste”de Euripide etc, se văd adeseori aceste genii necruțătoare, care îi urmăresc pe oameni şi îi nimicesc până la urmă.

5. Elinii îşi închipuiau moartea sub chipul unui bărbat tânăr, cu barbă. Legendele noastre populare, în schimb, ne-o înfățişează sub forma unei bătrâne oribile, sau, cel mai adesea, ca un schelet, cu o mantie neagră pe spate, purtând, în loc de sabie, coasa cu care retează firul vieților omeneşti.

6. Zeul Hermes cel înaripat s-a transformat, în legendele noastre şi ale altor popoare, sub influența religiei, în îngerul care duce morții până la porțile raiului sau ale iadului, după cum sună poruncile lui Dumnezeu.

7. Pe rîul Stix se jurau zeii. Acest jurământ era cel mai grozav din Olimp. Cine-şi călca jurământul pe râul Stix, chiar dacă ar fi fost Zeus în persoană, trebuia să stea, un an întreg, într-o stare asemeni morților, şi alți nouă ani nu avea voie să se amestece cu ceilalți zei, nici să ia parte la consilii sau ospețe. De fapt râul Stix, numit mai târziu Mavronero, este un râu obişnuit care, provenind din trei izvoare, se aruncă în Cratis şi apoi se varsă în golful de Corint. Râul curgea printr-un ținut arid, pietros, misterios şi înfricoşător (astăzi, de bună seamă, mult schimbat de oameni) şi se precipita din înaltul unor stânci de granit roşu, asemeni unui şuvoi negru, într-un fel de gură ca de vulcan. De aceea elinii, cu fantezia lor bogată, au născocit legenda că râul se ducea sub pământ şi înconjura de nouă ori Infernul. Ei credeau că acela care sorbea din acest râu era cuprins de înghețul morții.

8. Celelalte trei râuri ale Infernului erau : Aheronul – râul spaimelor, Piriflegetonul – râul de foc, şi Cocitul – râul plânsetelor. Aceste râuri curgeau în mlaştinile Aherusiade,

unde umbrele îndurau suferințe, după mărimea vinovăției lor față de zei. Doar cei socotiți prea vinovați erau de fapt aruncați în Tartar, locul groazei, în cele mai afunde tainițe ale Infernului, de unde nu mai ieşeau niciodată.

9. Tantal era legendarul rege al oraşului Sipilos, din Lidia – Asia Mică. De la numele şi suferințele lui a rămas expresia de chinuri tantalice, adică suferințe fără seamăn.

10. Câmpiile-Elizee pot fi asemuite cu raiul sau paradisul din legendele noastre şi ale altor popoare.

11. Demetra se chema la romani Ceres, zeița holdelor şi a bogăției de cereale.

12. Rodia era fructul iubirii, după cum socoteau elinii. Soțiile dădeau soților lor jumătatea unei rodii, când plecau în lume după aventuri războinice sau negoțuri, sigure fiind că ei le vor păstra statornici credința şi se vor înapoia acasă. Tot aşa face şi Hades la plecarea Corei pe pământ.

13. Zeița Cora întruchipa pentru cei vechi sămânța care încolțeşte şi dă roadă, ea fiind fiica Demetrei – holda cea bogată – şi a lui Zeus – cerul care dă ploaia, căldura şi lumina. După strângerea recoltei, sămânța este vârâtă în pământ, pe timpul iernii, până primăvara, când va încolți din nou. Elinii au poetizat acest fenomen, spunând că zeița Cora este adăpostită iarna în adâncul negru al pământului, adică în tărâmul lui Hades. Este timpul când Cora stă la soțul său.

14. Numele Persefonei se pare că ar însemna în limba greacă veche : „cea pierdută prin moarte", pentru că Demetra o pierduse la început pe fiica ei, când fusese răpită de zeul stăpân peste morți. Romanii i-au spus Proserpina. Tema mamei care îşi caută copilul răpit a intrat apoi în folclorul tuturor popoarelor, sub diferite variante, mai ales la popoarele slave, latine şi chiar germanice. Opere plastice au fost de asemeni create pe această temă. Bătrânul Pliniu ne povesteşte despre o „Răpire a Proserpinei", zugrăvită de Nicomahos, un pictor din antichitate. Alte două frumoase picturi sunt ale lui Rubens şi Tizian. Ne impresionează mai ales pictura lui Tizian, în care caii cei negri, înhămați la carul lui Hades, par vii, încât aştepți parcă să sară de pe pânză, ca-n versurile lui Ovidiu : „Răpitorul porneşte-acum carul său cu toată iuțeala. Şi telegarii şi-i mână în goană, strigându-i pe fiecare, pe nume..."

Mai cunoaştem un grup de marmură, de o negrăită frumusețe, sculptat de Girardon. În acest grup o vedem pe Cora-Persefona – răpită de zeul Hades. Florile pe care zeița le culesese abia din livadă au căzut jos, şi zeul calcă brutal pe ele. Fata plânge şi îşi înalță mâinile spre cer, strigându-şi în ajutor nimfele surate, pe mama sa şi pe tatăl său, Zeus. Aşa cum este aici înfățişată, ea exprimă, mai bine decât orice, simbolul elin al vegetației pălită de vânturile repezi ale toamnei.

15. Într-o pictură veche, de pe un vas, îl vedem pe Hades-Pluto – ducând în mână cornul abundenței. Numele Pluto, împrumutat şi de latini, înseamnă bogătaşul. Aceasta pentru că Hades nu era numai zeul nevăzut şi misterios din adâncuri, care primea morții. El găzduia şi plantele, sub formă de semințe, iarna. Mai avea în spinare şi toată avuția de minerale şi metale. Iată în ce consta bogăția lui Hades-Pluto. De la ultimul lui nume s-au creat cuvintele plutocrat – cel puternic prin bogăția lui – şi plutocrație, adică domnia unei mâini de bogătaşi asupra celor mulți şi obidiți.

HESTIA ŞI DEMETRA

Dintre copilele lui Cronos, Zeus pe Hera şi-o făcuse soață. Demetra se-ngrijea de holde şi de livezi şi de grădini. Iară Hestia[1] păzea focul. Nu focul slăvilor înalte, țâşnind în fulgere spre oameni. Nici focul clocotelor surde, arzând pământul în adâncuri, ci focul caldelor cămine, focul pe care ardeau jertfe. Focul, care-n-semna iubirea din mijlocul aceleiaşi familii, credința pe care şi-o datorau întotdeauna părinții şi copiii, între ei.

Toate acestea se întrupau cu măreție în cea dintâi copilă a lui Cronos : Hestia.

Îndată după doborârea zeului Cronos, Hestia, fiind eliberată, ceruse fratelui său dreptul de a rămâne-n veci fecioară, deşi Poseidon, şi mai târziu zeul Apolo, ar fi dorit-o de soție.

Zeus încuviințase ruga sorei sale mai mari, căci farmecele Afroditei nu au atras-o niciodată pe-această fată a lui Cronos. Şi, pentru-această puritate, zeița mai primise dreptul de-a fi slăvită-n orice templu, şi-n fiecare casă din Elada. Mai înainte de a se face vreun sacrificiu oricărui zeu, oamenii trebuiau să săvârşească o libațiune, cântând-o pe Hestia, sau focul ce urma să ardă jertfa.

La ceasul de odihnă al amiezii sau seara, osteniți de muncă, bărbații şi femeile se adunau cu toții-n jurul vetrei, în care focul pâlpâia voios, şi cel mai vârstnic dintre dânşii făcea o libațiune cu vin, ulei, sau măcar apă, vărsând câteva picături pe vatră.

— Ție ne închinăm, Hestia, şopteau cu toții. Păstrează-ne uniți, în

fericire, feriți de boale şi alte rele...

Şi se plecau smeriți spre flăcări.

Iar când se-nfiripa o casă nouă, când un fecior se însura, el lua din vatra părintească scântei cu care-aprindea focul pe vatra lui abia zidită[2] , după poruncile zeiței.

Alte poveşti despre Hestia nu se cunosc. Ea a rămas neprihănită, precum jurase-n prima zi, curată cum e însuşi focul de care dânsa se-ngrijea...

DEMETRA LA ELEUSIS

În schimb, voi depăna povestea despre Demetra[3], zeița soră mijlocie. Legendele ne spun că ea a brăzdat cea dintâi ogorul şi l-a silit să înverzească. S-a folosit însă de-un om. De Triptolem.

Pe vremea când zeița umbla, căutând pe scumpa ei copilă, se spune că ar fi ajuns prin acel loc care se cheamă Eleusis[4] .

Acolo viețuia, pe vremuri, un om bătrân numit Celeu, vestit de harnic şi cinstit, dar necăjit peste măsură.

Zeița îşi schimbase chipul, să n-o cunoască nimeni, şi se făcuse o bătrână zbârcită la obraz şi gârbovită. Pe cap şi pe umeri se-nvelise cu o maramă veche, neagră. Şi-aşa umblând, îl întâlnise în calea sa chiar pe Celeu, pe când se îndrepta spre casă, ducând în spate nişte vreascuri. Într-o basma strânsese ghindă şi în cofiță nişte mure.

Pe lângă el mergea o fată, fata lui cea mai mărişoară, mânând din urmă două capre.

Văzând copila pe zeiță că umblă singură şi tristă şi gârbovită, s-a oprit şi i-a grăit în acest fel :

— Unde te duci, măicuță dragă ? Uite, acum se lasă seara şi locurile-s cu primejdii...

— Mă duc în lume, a spus zeița, dar unde, n-aş putea s-arăt.,. Tu bucură-te, fată dragă, că poți rosti cuvântul : tată. Părintele ți-e lângă tine. Dar eu... eu mi-am pierdut copila... N-ai să-nțelegi tu niciodată cu cât e soarta ta mai bună decât a mea...

Şi-a dat să plece mai departe, să nu se vadă că pe gene i se ivise o picătură arzătoare.

— Ia stai... Dar cum ți-ai pierdut fata ? a întrebat-o şi bătrânul. Demetra i-a răspuns în dodii, să nu se afle că-i zeiță. Totuşi i-a povestit că fiica i-a fost răpită de un zeu şi c-a pornit pe jos s-o caute...

Bătrânul s-a-ntristat şi dânsul, auzind întâmplarea asta. Fata la fel. Erau miloşi, cu inimi bune. Aveau şi ei o suferință, dar nu s-au mai gândit

la asta şi au chemat-o pe Demetra să se-odihnească în coliba care se şi vedea în zare, la poalele unei coline.

— Poate nu e pierdută de tot copila ta, a zis bătrânul. Oricum ar fi, vino, sărmano!... Pofteşte în coliba noastră. Odihna ți-o aduce, poate, o alinare cât de slabă...

Zeița ar fi vrut să plece, dar la atâta stăruință şi bunătate omenească, s-a-nduplecat până la urmă şi au pornit tustrei agale, către coliba lui Celeu. Pe drum a început bătrânul la rândul său să-i povestească mâhnirea ce-l rodea în taină. Băiatul cel mai mic din casă căzuse greu bolnav, de-o vreme.

— Leac nu-i găsesc, zicea Celeu, şi înțeleg că va să moară... Ce pot să fac ?... şi ce pot spune ?... Aşa doreşte poate Hades...

Mergând astfel, tot povestindu-şi, s-au pomenit lângă colibă.

Cum a intrat aici, Demetra a fost izbită de durerea ce stăpânea în încăpere. Copilul cel bolnav, de care îi povestea pe drum Celeu, zăcea pe pat şi chipu-i palid purta pe el pecetea morții.

Iar biata mamă – Metanira – căzuse în genunchi zdrobită şi spaima parcă o-mpietrise. N-avea putere să mai plângă.

Mişcată de atâta jale, zeița, care cunoştea ce e durerea de a-ți pierde un copilaş iubit, a-mpins-o pe Metanira la o parte şi s-a plecat către băiat. L-a sărutat domol pe buze.

În acea clipă, copilaşul s-a-mbujorat la chip ca mărul şi sângele-i a prins s-alerge din nou prin vinele secate. Şi Triptolem – cum se numea băiatul – s-a ridicat, plin de vigoare, din patul său de suferință.

Demetra îi umpluse pieptul cu răsuflarea ei divină.

— Mi-e foame, mamă, şi mi-e sete!... Vreau să mă joc!... zicea băiatul.

Şi toți, Celeu şi Metanira, şi fata lor săltau în juru-i. Nu ştiau cum să-i mulțumească bătrânei care săvârşise o vindecare fără seamăn şi-atâta de miraculoasă.

S-au aşezat apoi la masă şi s-a servit, cu voie bună, tot ce strânsese gospodina în casa ei : lapte-nchegat, fructe şi miere, o miere dulce ca nectarul.

Ai casei au mâncat cu poftă. Numai zeița n-a gustat din cele ce erau pe masă. Dar cum băiatul, Triptolem, cerea mâncare, i-era foame, Demetra i-a dat lapte cald, în care strecurase însă nişte semințe fermecate[5] .

DEMETRA SE ARATĂ ÎN ADEVĂRATA EI ÎNFĂȚIȘARE

Venise noaptea. S-au culcat cu toții. Mii, mii de stele scânteiau pe boltă, iar purtătoarea de făclie, luna, își revărsa lumina argintie peste coliba lui Celeu.

Demetra se culcase-n preajma copilului tămăduit.

La miezul nopții, pe când somnul şi liniştea domneau în casă, zeița s-a sculat în taină. L-a luat pe Triptolem în brațe, l-a mângâiat uşor pe frunte, trecându-şi palma de trei ori pe pielea-i netedă şi albă. A mai şoptit cuvinte, pe care gura omenească n-ar fi ştiut să le rostească – cuvinte magice, desigur! – şi apropiindu-se de vatra în care mai erau tăciuni, a învelit sub jar tot trupul copilului abia-nsănătoşit.

Nu ştiu cum s-a-ntâmplat, dar tot atunci s-a deşteptat din somn şi Metanira. A auzit, pesemne, zgomot... Şi, cum sunt mamele, cu grijă, a fost îndată în picioare şi s-a-ngrozit de ce-a văzut. Bătrâna, care-l vindecase pe Triptolem, îl afunda, tot ea, sub jarul ce licărea roşu pe vatră.

— Copilul meu!... Ce faci, bătrâno ? a strigat tare Metanira. Şi, cât ai răsufla o dată, mama a şi fost lângă vatră. L-a smuls pe Triptolem, cu spaimă, din jar şi flăcări şi din mâna în care îl ținea zeița.

— Sărmano, i-a grăit Demetra. Iubirea, grija ta de mamă, ce te-au împins să-mi smulgi copilul, nu au avut urmare bună. Vârând pe Triptolem în flăcări, am vrut să îl purific, să-l fac asemenea cu zeii : nemuritor şi plin de fală. Acuma totul se sfârşeşte.

— Mă iartă... n-am ştiut! a rostit mama, cu glasul tremurător.

— Şi totuşi, eu am să fac din fiul tău, a glăsuit din nou Demetra, întâiul om care să ştie cum trebuie arat ogorul... Cel dintâi care va cunoaşte unealta mea cea nouă : plugul. Pentru că, iată, este vremea să aflați toți. Eu sunt Demetra, cea încărcată de foloase şi pentru zei, şi pentru oameni!...

Şi şi-a schimbat înfățişarea, făcându-se din nou zeiță, de-o frumusețe uimitoare. Din vălurile sale albe se răspândeau în tot văzduhul miresme dulci şi-mbătătoare. Iar părul galben, cum e spicul cel auriu din miezul verii, îi luneca pe gât şi umeri şi strălucea ca o lumină.

— Bătrâne, a grăit zeița către Celeu, cheamă poporul. Clădiți acolo, pe colină, un templu mare. Eu însămi vă voi da povețe asupra-nchinăciunii ce se va-ndeplini în templu, ca să-mi aducă alinare tristeții c-am pierdut-o pe Cora. Şi vă voi inița, drept preoți, în nişte taine sau mistere, care se vor numi-n Elada misterele eleusine...

Şi cum a poruncit zeița, Celeu a şi chemat poporul, şi-au construit un templu mare, templul vestit din Eleusis.

TRIPTOLEM RĂSPÂNDEȘTE AGRICULTURA

Timpul a început să treacă. Triptolem[6] s-a făcut flăcău, şi-atunci Demetra i-a cerut să plece-n lume şi să-nvețe pe oameni ce este-agricultura, un meşteşug atât de spornic.

Şi ca să vânture pământul mai repede ca rândunica, Demetra i-a dăruit carul ce o purta pe ea-n Olimp. Era un car tras de balauri.

Iar Triptolem trecea cu carul cel zburător din țară-n țară, şi-i îndruma cu-nțelepciune, în tainele agriculturii, pe toți cei ce doreau să aibă o viață mai îmbelşugată.

Odată, totuşi, Triptolem se pogorâse-n Sciția. Aici domnea un rege aspru, ce purta numele de Lincos. De cum a poposit flăcăul în țara asta, s-a îndreptat către palatul regelui, să-i spună ce gânduri l-au adus. Dar Lincos, om hain, din ură şi din invidie pe tânăr, a pus la cale să-l ucidă.

— Am să-i iau carul său şi plugul şi am să mă mândresc eu însumi c-aş fi născocitorul acestui meşteşug pe care îl răspândeşte Triptolem!... îşi spunea regele în barbă.

S-a făcut că-l primeşte bine. L-a ospătat şi l-a culcat într-o-ncăpere mai ferită. Noaptea, pe când dormea flăcăul, s-a apropiat cu paşi de tigru ce vrea să-nşface o vietate şi, cu o suliță, pe care şi-o pregătise de cu seară, a dat să-mpungă pe flăcău. Şi-a hohotit plin de cruzime :

— Ha, ha!... Acuma-vei pieri!...

Demetra însă, ce-l veghease pe ocrotitul său, prin vrajă – deşi la mare depărtare – n-a lăsat regelui răgazul să-i ia viața lui Triptolem. L-a prefăcut pe acest rege într-o dihanie complită, al cărei țipăt parcă-i hohot. L-a făcut fiara cunoscută sub numele de linx sau râs[7].

Cu țipătul său, crudul Lincos l-a şi trezit pe Triptolem. El a prins sulița scăpată de regele schimbat în fiară şi a voit să-nceapă lupta. Dar linxul, hohotind sălbatic, s-a năpustit, nebun, pe uşă şi a pierit către pădure.

Scăpat de moartea plănuită de Lincos împotriva lui, flăcăul a pornit spre casă, părăsind Sciția, o țară unde fusese rău primit[8]. Şi Triptolem, dorind s-arate recunoştința sa zeiței, a pus la cale în Elada nişte serbări strălucitoare, serbările eleusine[9] . Aici veneau agricultorii şi îi cereau sorei lui Zeus, Demetra cea cu păr bălai, să-i ocrotească pe ogoare şi să le umple casele cu grâne : orz, secară, mei...

REGELE TESALIEI DOBOARĂ UN STEJAR AL ZEIȚEI

Cine nu se ruga smerit, în temple, pentru belşugul pe ogoare sau în grădini sau în livezi, o supăra rău pe zeiță. Astfel se spune că, odată, un bătrân rege tesalian, ce se numea Erisihton, ar fi-nfruntat-o pe Demetra.

Într-o pădure tesaliană Demetra avea un stejar. Un stejar falnic, rămuros, cu o coroană mult mai largă decât era toată pădurea, în trunchiul lui trăia o nimfă. O nimfă dragă a zeiței. Şi oamenii, ca s-o slăvească pe mândra soră a lui Zeus, veneau ades lângă copac. În ramurile-i înverzite agățau panglici şi buchete de flori bogate în parfumuri. Iară poeții spuneau versuri scrise pe table ceruite.

Erisihton însă oprise ca oamenii să mai cinstească acest stejar, plăcut zeiței. Dar a aflat cu supărare că mulți nesocotesc porunca, şi-a hotărât să-i pedepsească şi să reteze-ntreg stejarul.

A chemat câțiva sclavi cu sine şi au plecat către pădure.

— Tăiați-l!... le-a poruncit dânsul. Numaidecât. În fața mea ?

Dar nici un sclav n-avea curajul să dea întâia lovitură. Atunci Erisihton, cu furie, a prins în mână o secure, strigând spre cei aflați de față:

— Puțin îmi pasă că zeiței i-e drag acest stejar semeț. Şi de-ar fi dânsa în persoană, în trunchiul lui, tot îl dobor... Cununa lui, atât de largă, va săruta curând pământul.

Şi a lovit cu-nverşunare.

Trunchiul atunci a scos un geamăt şi frunza lui s-a făcut pală. Iar de sub scoarța despicată a început să curgă sânge.

— Stăpâne!... Nu mai da. Ajunge... a cutezat un sclav să-l roage.

— Ce-ai spus ?... Tu, sclav, îmi dai poruncă ?... a zis Erisihton, cu ciudă. Primeşte dar ce ți se cade...

Şi cu securea-nsângerată i-a retezat îndată capul.

N-a trecut mult şi a sunat cea de pe urmă lovitură. S-a prăbuşit în tină trunchiul. Căzând, s-a auzit o voce blândă, tăiată de suspine :

— Ascultă! îți vorbeşte nimfa ce-a locuit în trunchiul ăsta nevinovat, tăiat de tine... Află însă că, pentru-această faptă, vei suferi şi tu, tirane...

Şi nimfele de prin pădure fugeau cernite spre Demetra.

— Zeiță, tu, prea darnică, cea mai iubită dintre nimfe şi-a pierdut viața sub securea călăului Erisihton...

Zeița-ndată şi-a scos fruntea din holdele aproape coapte. A clătinat

puțin din plete şi toate holdele acelea s-au scuturat în tot regatul.

— O foamete-nspăimântătoare va bântui-n aceste locuri, unde chiar regele doboară stejarii mei! a zis zeița.

Şi-a dat poruncă unei nimfe să plece-n Sciția pustie, unde domnise crudul Lincos. Acolo nu mai creşteau grâne, nici fructe nu mai dădeau pomii. Şi-n Sciția se afla Foamea, făptura cu obrajii galbeni şi ochii-n fundul capului, cu buze vinete, uscate, dinții mâncați ca de rugină, părul zburlit şi pielea aspră.

— Să vie Foamea, care-mi este de obicei vrăjmaşă mie, a spus Demetra mâniată. Să-l nimicească pe călăul Erisihton şi tot ținutul pe care-l stăpâneşte dânsul...

Şi nimfa a pornit pe dată spre Sciția, să cheme Foamea. Iar Foamea s-a săltat pe-o pală de vânt uscat şi secetos, pornind înspre Tesalia mănoasă.

Regele, care săvârşise fapta, dormea adânc în acel ceas. Era cam spre sfârşitul nopții şi Foamea, fără multă vorbă, a pătruns în palat, la rege, şi l-a-nvelit, ca într-un giulgiu, cu aripile sale negre, şi a suflat asupra-i fiere, ce i-a pătruns în măruntaie.

METRA SE SACRIFICĂ PENTRU TATĂL SĂU

Cum i-a suflat pe gât otrava, regele s-a trezit din vise şi a început să strige tare :

— Aduceți-mi bucate multe... din toate felurile... Multe...

Slugile s-au pornit în fugă, purtând mâncări nenumărate : fructe şi lapte, carne fiartă, fripturi din fel de fel de păsări şi animale. Merinde care-ndestulau, mai înainte, toată țara, nu-i ajungeau acestui rege să-i sature grozava foame. De ce mânca, i-era mai foame. Cerea mereu alte bucate... şi tot mai multe, tot mai multe... Mănâncă avuția țării... Mănâncă tot ce se găseşte, cu gura lui nesățioasă, şi sărăceşte tot regatul, înfloritor mai înainte. Cu timpul, însă, nu mai are ce să mănânce, ce să vândă, ca să-şi mai capete bucate. Atunci pune ochii pe Metra, copila lui cea mai frumoasă.

— O vând ca sclavă, zice dânsul, şi-mi cumpăr iar bucate multe, să-mi potolească focul gurii.

Dar Metra, bănuindu-i gândul, merge pe țărmurile mării şi îl imploră pe Poseidon :

— Tu, zeule atât de mare, cel mai puternic după Zeus, ajută-mă să nu fiu sclavă, scapă-mă de-aşa ruşine...

Zeul Poseidon se îndură şi-i dă prințesei o putere de-a se preface, după voie, în orice animal din lume.

Fata îşi schimbă-nfățişarea. Se face cal. Regele-l vinde şi-şi ia pe prețul său mâncare.

Metra se schimbă-atunci în câine. Erisihton îl vinde iute. Dar Metra scapă de sclavie prin noua ei înfățişare. Fugind de la stăpân, se-ntoarce la tatăl său, ce-o vinde iarăşi.

Ea-i singurul câştig ce-l are Erisihton, să se hrănească.

Dar hrana, astfel dobândită, nu-i mai ajunge regelui. Foamea îi creşte fără margini şi îl cuprinde deznădejdea. Şi-atunci, se spune în legendă că preanenorocitul rege şi-a sfâşiat propria carne, împuținându-şi astfel trupul.

Până la urmă a pierit.

Aşa s-a răzbunat zeița belşugului şi a recoltei pe regele Erisihton[10] , care-i nesocotea puterea şi nu lăsa să crească-n voie stejarii falnici din păduri...

Note:

1. Hestia, sau Vesta – la romani – întruchipa pentru cei vechi focul. Focul cel blând din vetre, pe care ei îşi găteau hrana. Focul purificator de molimi. Focul ce le da în timpul nopților lumină şi iarna îi ocrotea de geruri. Cum este flacăra de pură, aşa urma să fie şi căminul : curat şi neatins de intrigi, înşelăciuni sau duşmănie.

2. Vatra sau căminul îi unea în jurul ei pe membrii aceleiaşi familii. De aceea, elinii au socotit că oraşul se cădea să aibă o vatră a sa, un pritaneu, cum se numea, unde să ardă focul sacru. Focul acesta sacru trebuia să fie simbolul unității între locuitorii aceluiaşi oraş. La romani, acest foc era păzit de nişte preotese, numite vestale, care trebuiau să rămână fecioare nemăritate. În pritaneu erau primiți solii străini sau ambasadorii. Tot de aici luau vechii greci tăciuni aprinşi, când se duceau la luptă. În tabere aprindeau focul din aceşti tăciuni şi simțeau numaidecât patria alături de ei. La fel, când porneau cu corăbiile să cucerească ținuturile îndepărtate şi să întemeieze oraşe noi, aduceau cu ei flăcările sfinte şi se simțeau în noul oraş ca în patrie. Această dăinuire a focului însemna, după unii mitologi, chiar viața, pentru că oriunde se află oameni ei aprind focul în vetre. Poate din pricina aceasta, zeița este reprezentată, uneori, ținând în mână sceptrul, emblemă a suveranității, cum poartă numai frații săi : Zeus şi Hera. În opere vestite, cum este statuia intitulată Giustiniani, aflată într-un muzeu de la Roma, o vedem pe Hestia sau Vesta, înveşmântată într-un dublu hiton, cu falduri-lungi, cu văl pe plete şi pe umeri. Ea are o înfățişare calmă şi chiar puțin severă. Cu indexul arată către slăvile înalte. Artistul grec care a sculptat-o pare că a vrut să spună, prin acest gest, urmaşilor săi : „Născuiți întotdeauna numai spre ceea ce este înalt şi veşnic, plin de curățenie!”. Poate că simbolul ar putea fi asemuit cu acela al renumitei „coloane fără sfârşit”, creată de marele nostru sculptor Brâncuşi.

3. Demetra sau Ceres, întruchipând în legende pământul fertilizat de oameni, de cei dintâi plugari, însemna trecerea de la păstorie la treapta superioară a muncii în agricultură. Această trecere era însoțită de aşezări stabile, de oarecare siguranță în colectivitate. Este reprezentarea legendară a dorinței oamenilor de a dobândi o viață tihnită şi îmbelşugată.

4. Eleusis din Atica a devenit mai târziu un vestit loc de adorare a zeiței agriculturii, Demetra.

5. Semințele aşa-zise fermecate, cu putere adormitoare, sunt semințele de mac.

6. Cuvântul Triptolem înseamnă, dealtfel, cele trei munci de seamă din meşteşugul plugăriei: aratul țarinei, semănatul şi secerişul.

7. Țipătul acestei fiare se aseamănă cu un hohot de râs. După legendă, însuşi Lincos, în clipa când a fost preschimbat de zeiță, hohotea de bucuria izbânzii. Aşa îşi explicau elinii existența acestei fiare, pe care poporul nostru o numeşte, dealtfel, râs.

8. Astfel justificau, în chip poetic, elinii, faptul că în Sciția nu s-a făcut multă vreme agricultură.

9. Serbările din Eleusis, pe lângă jocuri şi întreceri de gimnastică sau muzică, cuprindeau şi o serie de practici religioase, ce imitau, de fapt, chiar munca pe care o fac pe câmp plugarii. Premiile distribuite la aceste serbări constau de obicei din grâne, mai ales orz. Aceste grâne erau recoltate pe o câmpie învecinată cu Eleusis, numită Raria. Aici, pe câmpia Rariei, se spunea că arase întâia oară pământul Triptolem, părintele agriculturii.

10. Legenda aceasta are altă semnificaţie decât cele dinainte. Elinii, în general, erau în luptă cu forţele naturii care puteau să le facă rău : cerul, cu fulgerele şi trăsnetele lui, marea cu furtunile sale nimicitoare, soarele însuşi, când era prea arzător, dar se simţeau apropiaţi de aşa-zişii zei htonici, adică zei pământeni, cum erau Demetra, care asigura belşugul de roade, şi Dionisos, zeul viţei de vie, zeii naturii îmbelşugate, am putea spune noi. Prin fapta lui Erisihton, grecii îi osândeau pe aceia ce făceau stricăciuni naturii, care distrugeau copacii, plantele, ogoarele sau păşunile, fără vreun scop şi fără milă. Erisihton, pe cât se pare, mai este în acelaşi timp şi pământul nefertil, adică duşmănos zeiţei, care întruchipează abundenţa. Pe acest pământ nefertil se pustieşte totul: holda, grădina sau pădurea. Nu mai pot vieţui nici animalele. Deasupra lui bântuie foamea şi el însuşi, uscat, se sfărâmă, se risipeşte în nisipuri şi praf, pe care-l duce vântul. Acesta ar fi tâlcul legendei lui Erisihton – Demetra rămânând belşugul.

În operele plastice, Demetra este reprezentată de obicei cu mare pompă. Ea are în jurul frunţii spice de grâu, flori de mac şi alte ornamente vegetale. În mâna dreaptă ţine o torţă – torţa cu care şi-a căutat copila – şi în cea stângă un coş, cum se purtau în Eleusis. Alteori ea are o ţinută simplă, demnă, fără podoabe, având numai o bentiţă peste păr. Când este astfel reprezentată, Demetra se aseamănă mult cu sora ei mai mare, cu Hestia.

VESELUL DIONISOS

Multe făcuse năzdrăvanul Zeus. De-atâtea ori se supărase Hera. Şi totuşi, parcă niciodată dânsa n-a fost atât de îndârjită ca în ziua când stăpânul a făcut nuntă cu Semele, copila regelui din Teba.

Cum a silit-o să-i devină soaţă, sau cum a amăgit-o, nu se ştie, dar nunta s-a făcut, pe cât se crede, chiar în palatul de la Teba al tatălui copilei, Cadmos.

Mult s-a mai mâniat zeiţa Hera, aflând această nouă necredinţă! Şi, dornică să se răzbune, s-a prefăcut într-o bătrână, luând chipul doicei lui Semele, cu pas şovăitor şi fruntea încununată de şuviţe mai albe decât neaua iernii.

A poruncit, după aceea, să i s-aducă-un nor de aur. Norii aceştia învăluiau mereu Olimpul. Şi a pornit pe el zeiţa, către palatele din Teba. S-a dus îndată la Semele şi a-nceput s-o dojenească cu glas tremurător :

— Copilă... Cum te-ai lăsat ademenită ? Acela care s-a lăudat că e stăpânul din Olimp e un amăgitor, desigur... Mulţi se pretind că-s zei, pătrund prin case, ca să înşele fetele prostuţe. Aşa socot c-ai păţit tu...

Şi-a sfătuit-o, şi-a-ndemnat-o pe fata regelui din Teba să ceară soţului dovada că este zeu într-adevăr.

— Îl rogi, de-i Zeus, precum spune, să ţi s-arate în veşmântul şi cu puterea lui cerească. Aşa cum se înfăţişează soţiei sale din cer, Hera...

Semele-ar crede şi n-ar crede ce-i spune prefăcuta doică. Dar bănuiala tot o-nghimpă în inimă şi nu-i dă pace. Şi seara când coboară Zeus şi se apropie s-o sărute, prinţesa-l roagă, mângâioasă :

— De eşti tu Zeus, şi nu altul, aş vrea să-mi împlineşti o vrere...

— Îți jur pe Stix, rosteşte Zeus, că tot ce-mi ceri se împlineşte numaidecât...

Şi fata rîde bucuroasă :

— Atunci, să mi te-arăți, slăvite, cum are dreptul să te vadă numai soția ta din ceruri, în strălucire şi putere, cu fulgerele-n pumni şi fața...

— Taci!... Taci!... a vrut să spună Zeus. Dar vorbele fuseseră rostite şi se împrăştiau prin aer. Zeus jurase chiar pe Stix să-i împlinească voia. Nu mai avea nici o putere să se împotrivească faptei ce-o ticluise bine Hera.

El se înalță într-o clipă către palatele-olimpiene. Îşi clatină bogata-i chică şi cheamă-n jurul său furtuna cu nori, cu tunete cumplite şi fulgere strălucitoare. Îşi pune hainele de aur. Ia-n mână sceptrul greu de rege peste pământ şi peste ceruri, şi se pogoară iar în Teba, chiar în clipita următoare.

Semele, cum urzise Hera, apucă numai să-l zărească pe soțul său şi vrea să-i spună cât este ea de mulțumită că-i împlineşte rugămintea. Însă abia deschide gura, şi focul, care-l însoțea pe Zeus în fulgerele-i orbitoare, o-ncinge iute pe copilă. Palatul însuşi se aprinde şi ar fi ars în întregime, de n-ar fi fost în preajmă Gheea – pământul larg şi bun – aceea ce e strămoaşa tuturora. Şi Gheea a făcut să crească perdele verzi de iederă peste coloane, peste ziduri, peste podele şi-n tot locul. O iederă plină de sevă, ce-a-năbuşit şi a stins focul.

UN COPIL NĂSCUT DE DOUĂ ORI

Semele a pierit în flăcări... Doar fiul ce-l purta în sânu-i Semele cea nefericită a fost scăpat prin voia Gheei, când potolise pârjolirea palatului regelui Cadmos.

De fapt, din flăcări, l-a smuls Zeus pe băiețaşul lui Semele, căci băiețaş era copilul. L-a strâns în brațe ca un tată şi i-a rostit înduioşat :

— Feciorul meu, ți-ai pierdut mama, totuşi, tu ai să viețuieşti...

Şi, printr-o taină cunoscută numai de el, Zeus l-a luat şi l-a închis în coapsa lui, la fel ca-n sânul unei mame.

Au râs puțin de dânsul zeii, când au aflat că Zeus poartă pruncul închis în coapsa sa. Dar Zeus şi-a văzut de treabă, şi chiar la vremea cuvenită, la care-ar fi născut Semele, l-a scos frumos, şi el, din coapsă.

Iată de ce Dionisos[1] a fost numit şi Ditirambus[2] – sau cel născut de două ori. Căci el o dată se născuse din mama lui pierită-n flăcări, şi-a doua oară-l adusese pe lume Zeus, tatăl lui.

Şi Zeus l-a chemat pe Hermes şi-a grăit :

— Să duci, pristave, pruncul ăsta, la Teba cea cu şapte porți. Socrul

meu, Cadmos, a murit, dar Atamas e-n locul lui, ca ginere şi ca urmaş. Soția sa, regina Ino, e soră bună cu Semele. Îi dai lui Ino băieţaşul şi-i porunceşti să mi-l păstreze într-o odaie-ntunecoasă, ferită de lumina zilei. Să nu mi-l afle, cumva, Hera...

A luat în braţe Hermes pruncul şi a zburat cu el în Teba. Iar Ino, soră cu Semele, l-a primit plină de-ncântare pe-acest copil orfan de mamă. Abia de-o zi, şi ea născuse un copilaş, pe Melicerte. Se nimerise numai bine. Le da la amândoi să sugă din sânul ei bogat în lapte[3]. De îngrijit, îl îngrijea o sidoniană vrăjitoare, ce purta numele de Mistis[4]. Şi sidoniana vrăjitoare a pus la cale pentru zeul cel nou-născut serbări nocturne, dionisiace, zgomotoase. Ca-nchinătorii să n-adoarmă, a creat tobe şi ţimbale cu sunete răscolitoare şi-a aprins torţe luminoase, care s-alunge umbra nopții. A născocit apoi tiasul, un danț frenetic, ce se joacă în strigătele de „Evoe!”... Ea i-a dat zeului şi tirsul, toiag şi armă totodată, ce are-n vârf un con de pin şi e-nvelit în flori şi frunze de iederă cățărătoare. Tot ea a-ncercuit şi fruntea şi buclele strălucitoare ale acestui zeu frumos şi vesel, cu verzi ghirlande-mbălsămate şi struguri aurii şi dulci.

GENII ÎNTUNECATE SE NĂPUSTESC ÎN PALATUL DIN TEBA

Na-a trecut însă mult, şi Hera, prin iscodiri şi vicleşuguri, a aflat că trăia copilul, şi-nverşunată ca o fiară s-a coborât pe loc în Tartar.

Erau acolo nişte furii, geniile rele-ale lui Hades.

— O!... Răzbunați-mă, voi genii, a glăsuit zeița Hera, şi glasul ei vuia în Tartar. Regele Atamas şi Ino m-au supărat, crescând în casă pe-un fiu nelegiuit, ce-l are Zeus cu-o fată pământeană. Nu le-ajungea c-aveau ei înşişi alți doi copii, pe Melicerte şi pe Learh... şi l-au primit la dânşii-n casă şi pe micul Dionisos. Porniți, deci, una dintre voi... Tu, Tisifone, eşti mai cruntă!... şi varsă peste ei otravă, foc, spaimă şi nelegiuiri. Faceți-i pe aceşti părinți – ca o osândă meritată – să-şi piardă cei doi fii iubiți, pe Melicerte şi Learh. Mai mult, chiar ei să şi-i ucidă... şi astfel să se-nveţe minte toți oamenii că nu e bine să supere, cumva, pe Hera...

De cum a dat porunci zeița, îngrozitoarea Tisifone şi-a luat în mână o făclie muiată-n sânge şi-n otravă. Şi-a pus pe spate o mantie cruşită, tot la fel, în sânge. Mijlocul şi l-a strâns în chingă de şerpi, de vipere lucioase. Şi a pornit în zbor, urmată de un cortegiu fără seamăn. Zburau cu ea, urlând turbate : Ura cea neagră, Nebunia, Crima şi Jalea şi Teroarea, şi alte genii

nemiloase.

Cum au ajuns, zice legenda că s-a cutremurat palatul. Porțile grele de aramă s-au zguduit, căzând în lături. Soarele, ce din cer zărise cruntul alai al Tisifonei, s-a depărtat, să nu mai vadă ce crimă se punea la cale.

Dar Tisifone-a călcat pragul palatului lui Atamas. Plină de ură, ea şi-a smuls, cu mâna-i neagră şi ciumată, doi şerpi din pletele zburlite şi a zvârlit unul spre Ino, altul spre regele-Atamas. Iară cu falca-nsângerată a făcut semne de blestem.

În şerpii-aceia Tisifone vârâse spuma nebuniei şi a dorinței de măcel...

REGELE ŞI REGINA ÎŞI PIERD MINȚILE

Şi Atamas, pierzându-şi mintea, văzând-o pe soția lui, care-şi ținea la sân copiii, a început să țipe-aşa :

— Ce caută în palat leoaica şi puii ei ? Săriți!... Săriți!... Întindeți lațurile voastre şi prindeți fiara!... şi-o stârpiți!

În nebunia-i, dată de şarpele care-l muşca, sărmanul Atamas crezuse că soața lui este o fiară, şi pruncii săi – pui de leoaică.

Şi-n timp ce furia, mulțumită că-şi atinsese țelul, zbura din nou vârtej spre Tartar, regele Atamas trăsese pe cel mai mic dintre feciori, Learh, ce încă gângurea, din brațele măicuței sale, şi-l aruncase într-un zid, ca piatra dintr-o praştie.

Ino – neştiind nici ea ce face, sub muşcătura veninoasă – se repezise pe o stâncă cu celălalt copil în brațe, prea drăgălaşul Melicerte. Şi de pe stâncă s-aruncase în valurile vinete.

Nimfe şi prietene şi slugi, care trăiau pe lângă Ino, se şi grăbiseră s-o scape. Dar Hera, ce privea din ceruri, şezând pe jilțul ei de aur, făcuse semn, şi toate-acestea s-au prefăcut pe dată-n păsări, în pescăruşi, care şi astăzi zboară şi țipă peste valuri, cum spun legendele eline, căutându-i pe Ino şi pe prunc.

FIUL LUI ZEUS SCAPĂ CU VIAȚĂ

Văzând, din slava lui, stăpânul ce se întâmplă pe pământ, i-a şoptit repede lui Hermes :

— Fugi!... Zboară-ndată către Teba şi scapă-mi fiul din primejdii...

Noroc că-n toată vremea asta Dionisos era cu Mistis, în încăperea-ntunecată.

Hermes l-a luat pe micul zeu şi a plecat cu el în zbor, în timpul nopții următoare. A zburat el, a tot zburat şi a ajuns în insula unde trăia o nimfă, Nisa[5] .

— Să îngrijeşti de acest zeu, fiul Semelei şi-al lui Zeus, mai mult decât de ființa ta, i-a poruncit pristavul nimfei.

— Voi îngriji, a răspuns Nisa, şi l-a ascuns în peştera cea mai umbroasă-a insulei, l-a învelit în vălu-i alb şi l-a împodobit cu flori.

Aici, în Nisa, s-a-nălțat zeul ferit de ochii Herei.

Şi crescând el mai mărişor, Zeus i-a dat ca-nvățător pe un satir bătrân : Silen[6]

Satirul era gras şi vesel. Umbla întotdeauna beat, dai cu-o beție inspirată, căci la beție el putea să prevestească şi viitorul. Iar de cânta-n păduri satirul, până şi fiarele jucau. Codrul îşi clătina frunzişul. Chiar zeii se săltau adesea din jilțurile lor de aur, dansând cuprinşi de veselie, prin muntele cel 'nalt, Olimp.

PENTEU

Cum s-a făcut bărbat în lege, Dionisos pornise-n lume să-mprăştie vița de vie.

El colinda din țară-n țară. Umbla-ntr-un car tras de pantere, de lei, de tigri şi-alte fiare[7] , urmat de un cortegiu vesel, format din nimfe şi satiri. Pe un măgar venea, alături, prietenul său, Silen, bețivul. Nimfele care-l însoțeau purtau numele de bacante şi, împreună cu satirii – demoni cu coarne şi copite, ce semănau cu nişte țapi – dansau mereu, neobosite, în jurul lui Dionisos, băteau din tobe şi țimbale, şi altele sunau din flaut Iar vinul... vinul curgea gârlă... Şi toți făceau atâta larmă, că oamenii se-nfricoşau şi se plecau către cortegiu, aduceau jertfe – mai des țapi – şi-l aclamau neîncetat.

Cine nu se pleca-nainte-i urma să fie pedepsit...

Aşa se povestea, de pildă, că zeul, colindând pământul, s-ar fi-ndreptat cândva spre Teba, spre țara unde se născuse. Acolo se afla pe tron un rege nou, numit Penteu.

Mulți dintre oameni, aflând vestea că s-apropia Dionisos, se grămădeau să-i iasă-n cale, ştiind că zeilor le place să te supui fără zăbavă. Îl aclamau pe acest zeu, care venea cu carul său tras de pantere şi de lei, urmat de nimfe şi satiri şi-având în preajmă pe Silen.

Deodată iese din palat regele Tebei, strigînd tare :

— Stați!... Nu vă grămădiți în calea acestui zeu, ce nu cunoaşte nici armele, nici vitejia. Bătrânilor, nu țineți minte că neamul nostru ni se trage din zeul cel puternic, Ares ? Voi, tineri ce-ați ajuns la vârsta de-a purta sulițe şi scuturi, puneți-vă pe creştet coifuri, nu foi de viță şi ghirlande. Zvârliți încolo tirsurile, ce amintesc de moleşeală şi de beția ruşinoasă, şi nu vă mai plecați urechea la cântecele de bacante. Nu vă mai prindeți nici în dantul ce-l tropăie satirii beți. O, nu vă istoviți puterea, sorbind licoarea blestemată, pe care ne-o aduce zeul. De e sortită Teba noastră să cadă-nvinsă, bine, fie, însă prin luptă glorioasă. Nu vreau să fie Teba pradă acestui zeu atât de tânăr şi dezmățat, lipsit de vlagă, ce umblă cu bețivii-n roiuri şi-i parfumat, cu flori în plete, ca o femeie, ca o nimfă, din cele care îl urmează...

Şi-şi cheamă slugile Penteu. Le porunceşte să alerge în goana mare, să găsească pe noul zeu, să-l lege-n ştreanguri. Dar ca să nu se piardă vremea, el însuşi urcă pe Citeron. (Un munte unde se-adunase mulțime de femei şi nimfe, să săvârşească pentru zeu mistere şi închinăciuni, iar printre ele se găseau : Agave, propria lui mamă, surorile şi alte rude.)

Însă Dionisos – se zice – aflând de fapta lui Penteu, a început să râdă-n hohot.

— Rege nebun, a grăit zeul, gândeşte el că mă va-nvinge ? Că va opri cultul lui Bachus ?... Silen!... Aşteaptă, am să fac o glumă, să râdem amândoi cu poftă.

Şi-a-nălțat tirsul spre bacante, mai mult spre mama lui Penteu. Acestea s-au pornit să sară şi mai vârtos, ca-ntr-un vârtej, când bate vântul şi răscoleşte tot nisipul cel galben de pe malul mării.

Tocmai venea din văi Penteu şi se mâhnea auzind cântul şi țipetele deşucheate.

Agave cea cu păr cărunt îl vede cea dintâi cum urcă. Sub vraja lui Dionisos, nu ştie că e fiul ei. Ci-l socoteşte un mistreț.

— Surorilor, grăieşte dânsa către bacantele din munte. Priviți-acest mistreț oribil, ajuns pe pajiştile noastre. Eu vreau ca prima să-l lovesc...

Şi ea se-ntoarce mânioasă, lovind cu tirsul în Penteu, iar ceata aprigă s-avântă spre rege, care stă uimit privind la mama lui, Agave, ce-l socotise un mistreț.

În vîrful muntelui e zeul şi râde-n hohot cu Silen :

— Ce zici, bătrâne, bună-i gluma ?

— E bună, râde şi Silen.

Penteu pricepe însă totul.

— Dionisos, îl strigă dânsul, în timp ce lăncile-l lovesc, zeu ce aduci pierzania şi-acuma crima, mă învingi... Dar tot n-am să mă-nchin puterii tale, zeu viclean...

Şi-ar mai fi spus, ar fi strigat şi l-ar fi blestemat pe zeu, dar nimfele, înfierbântate, s-au repezit la el grămadă şi l-au ucis cât ai clipi...

În acest fel, bietul Penteu, vroind să-mpiedice ca-n Teba să se împrăştie beția[8] , căzu atunci zeului pradă.

Note:

1. Dionisos era tot un zeu pământean, htonic, ca şi Demetra, un zeu al belşugului de roade, de aceea era plăcut elinilor. El era zeul viţei de vie şi ocrotea pe viticultori, după cum Demetra îi ocrotea pe agricultori. Pe lângă aceasta, Dionisos era socotit drept zeul cel mai vesel şi mai popular, pentru că elinilor le plăceau cântecul şi danţul. La petreceri se sorbea vin, şi vinul aducea veselie, le turna foc în vine, le aprindea chiote în gâtle), le aţâţa picioarele la danţ. De aceea elinii mai numeau pe acest zeu şi Iachos sau Bachos, cuvinte care au acelaşi tâlc : gălăgiosul, acela care face larmă, pentru că petrecerile lui Dionisos erau pline de zgomot. Tot de aici s-a tras şi numele roman : Bachus.

2. În timpul marilor dionisii: serbările organizate la Atena, în cinstea zeului Dionisos, se cântau nişte imnuri : ditirambii. Cântăreţii şi danţatorii erau îmbrăcaţi, cu acest prilej, în blănuri de ţapi. De aici a luat fiinţă tragedia – în greceşte : cântecul ţapilor – (tragos însemnând ţap, şi oda cântec). La micile dionisii, care erau organizate în sate, mai ales în centrele viticole, aceste cântece şi danţuri aveau, de cele mai multe ori, un caracter comic. De aici s-a născut comedia,

3. Se spune că Dionisos, când era copil, sugea laptele cu multă poftă. Când se oprea din supt, striga : „Evoe”... Aşa lămureau grecii faptul că la serbările dionisiace acest cuvânt răsuna adesea în mijlocul veseliei generale.

4. De la numele sidonianei Mistis vine cuvîntul „mistic”, adică un lucru misterios, neînţeles, săvârşit de fiinţe supranaturale, cu puteri vrăjitoreşti. Grecii pretindeau că misterele dionisiace, ritualurile săvârşite la serbările zeului, fuseseră iniţiate de către nimfa Mistis, cu talentele ei vrăjitoreşti. Ea organizase serbările noaptea, pentru ca, ferite de lumina zilei, să nu poată fi observate de Hera, duşmana de moarte a lui Dionisos, fiul nelegitim al lui Zeus.

5. Insula Nisa (după legendă) îşi căpătase numele de la nimfa care trăia acolo. Unii mitologi cred că Nisa este tot una cu insula Naxos, din Arhipelag, unde era pe vremuri un loc vestit de închinăciune al zeului Dionisos.

6. Satirul Silen întruchipează butoiul, căci în butoi se toarnă mustul toamna (mustul simbolizând pe Dionisos tânăr). Cu vremea mustul se învecheşte şi se preschimbă în vinul cel tare, la fel cum zeul vinului crescuse mai apoi, sub privegherea lui Silen, şi se făcuse un zeu puternic.

7. Faptul că acest car al lui Dionisos era tras de fiare, pare a fi o aluzie la faptul că beţia poate transforma pe om într-o fiară.

8. Alegoria aceasta ne arată că oamenii din antichitate, văzând puterea băuturii, s-au cam temut şi au vrut să o stăvilească. Băut cu cumpătare, vinul e bun, plăcut, întăritor. Unii artişti chiar socoteau că vinul poate să-i inspire în versuri, muzică sau danţ. Dar când ai întrecut măsura, vinul devine ucigaş. În el se află ascunsă crima.

Beţivul este grosolan, nu mai are nici ruşine şi nu mai ştie a chibzui. De-aici şi multele aluzii, din legendele antice, cu privire la oameni care înnebunesc din pricina zeului Dionisos : Ino, Atamas, Agave şi alţii, despre care nu s-a mai vorbit aici.

Dorind să-i imblânzească firea acestei forţe de temut, grecii i-au ridicat altare zeului care o întruchipa, şi-l dăltuiau frumos, tânăr, cu trupul zvelt, înfăşurat în blană moale de panteră, strânsă cam neglijent pe bust. Molatic, sprijinit de tirs, zeul avea pe fruntea albă cunună verde, de viţă, iederă şi flori. În cinstea zeului acesta ciudat, puternic, aveau loc nişte serbări – numite de elini orgii, şi bachanale, de latini. Se făceau procesiuni, se înălţau imnuri – ditirambi – şi se rosteau, în dialog, versuri vesele sau triste, cântându-se legende de demult. Din ele se vor naşte, aşa cum s-a mai spus, prearenumite tragedii, drame satirice şi comedii, adică însuşi teatrul grec.

Cuprinsul

Prefaţă 3
STUDIU INTRODUCTIV 6
SPRE ŢĂRMURILE ELADEI 21
ZEIŢA GHEEA 23
URANUS ÎŞI ARUNCĂ ÎN TEMNIŢĂ COPIII 24
CRONOS PRIMEŞTE LUPTA CU URANUS 25
ZEUS 29
CRONOS SE HOTĂRĂŞTE ŞĂ-ŞI MĂNÂNCE ODRASLELE 29
REEA ÎŞI NAŞTE CEL DE-AL ŞASELEA COPIL 30
ÎNFRÂNGEREA TITANILOR 33
METIS PREGĂTEŞTE O BĂUTURĂ FERMECATĂ 34
CICLOPII ŞI HECATONHIRII SUNT ELIBERAŢI 35
ZEII SE URCĂ PE MUNTELE OLIMP 36
ZECE ANI DE RĂZBOI CRÂNCEN 37
ZEII OLIMPULUI 39
ZEUS , POSEIDON ŞI HADES ÎŞI ÎMPART ÎNTRE EI LUMEA 39
FIICELE LUI CRONOS CAPĂTĂ DEMNITĂŢI ÎN OLIMP 40
ZEIŢA CU OCHII DE AZUR 41
TREI FECIORI AI LUI ZEUS 43
PRUNCII ZEIŢEI LETO 45
FIICA ZEULUI URANUS 47
LUPTELE CU GIGANŢII 51
NĂVALA SPRE OLIMP 52
TIFON 55
FUGA ZEILOR DIN OLIMP 56
ŞIRETLICUL LUI HERMES 56
PROMETEU 60
FIUL TITANULUI IAPET CREEAZĂ OMUL 61
ADUNAREA DE LA MECONA 62
ZEUS RĂMÂNE PĂCĂLIT 62
PROMETEU ADUCE OAMENILOR FOCUL 64
CUTIA PANDOREI 65
ÎNLĂNŢUIREA LUI PROMETEU 67
CĂLĂTORIA LUI ZEUS PE PĂMÎNT 72
PLECAREA SPRE ARCADIA 73
ÎN FRIGIA 74
FILEMON ŞI BAUCIS 75
O MASĂ ÎNTINSĂ CU TOATĂ INIMA 76

ZEII SE ARATĂ CINE SUNT 77
UN STEJAR MÂNDRU , CE PARCĂ-MBRĂȚIŞEAZĂ UN TEI ÎN FLOARE 78
POTOPUL 81
STĂPÂNUL LUMII CERE PIEIREA OAMENILOR 82
PLOILE SE DEZLĂNȚUIE 83
RÂURILE ŞI MAREA ÎNCEP SĂ SE REVERSE 84
POTOPUL ÎNCETEAZĂ 86
ZEIȚA TEMIS INTERVINE 87
DEUCALION ARE UN VIS CIUDAT 88
DIN PIETRE SE NASC NOI OAMENI 89
ÎNŞELĂCIUNILE LUI ZEUS 92
O FLACĂRĂ STRĂLUCITOARE 93
O NIMFĂ DIN CORTEGIUL ZEIȚEI ARTEMIS 94
IO E PRESCHIMBATĂ ÎN JUNINCĂ 95
MONSTRUL ARGUS ÎNCEPE S-O CHINUASCĂ PE IO 96
ZEUS HOTĂRĂŞTE MOARTEA LUI ARGUS 98
IO ÎŞI RECAPĂTĂ VECHEA ÎNFĂȚIŞARE 99
RĂPIREA EUROPEI 101
AFRODITA ÎI ADUCE MÂNGÂIERE COPILEI LUI AGENOR 103
HERA Şl COPIII EI 106
PEDEPSIREA CHELONEEI 106
ZEUS A ÎNŞELAT-O ŞI PE HERA 107
GELOZIA ÎŞI ARATĂ COLȚII 108
HERA PUNE LA CALE SĂ-L RĂSTOARNE PE ZEUS 109
UN DAR AMĂGITOR 110
HEFAISTOS CERE O RĂSPLATĂ MARE 111
SLUTUL SE ÎNSOARĂ CU ZEIȚA FRUMUSEȚII 111
TICĂLOŞIA LUI ARES 113
PALAS ATENA 115
ATENA ÎMBLÂNZEŞTE CALUL ŞI DĂRUIEŞTE OAMENILOR MĂSLINUL 116
ATICA ESTE INUNDATĂ DE ZEUL MĂRILOR 117
ATENA PIZMUIEŞTE PE FATA LUI IDMON 118
ARAHNEEA SE IA LA ÎNTRECERE CU ZEIȚA 120
ZEIȚA O PREFACE PE FATĂ ÎN PAIANJEN 121
STRĂLUCITORUL APOLO 125
APOLO ÎŞI CAUTĂ LOC DE TEMPLU 126
NIMFA DAFNE SE PREFACE ÎNTR-UN COPAC 127
FÂNTÂNA CASTALIEI 129
APOLO AFLĂ O VESTE NEPLĂCUTĂ 130
MARSIAS ESTE ÎNVINS PRIN VICLENIE 131
ARTEMIS 135

ARTEMIS PORNEŞTE PRIN MUNŢI 136
MÂNIA CUPRINDE INIMA ZEIŢEI 137
ACTEON E SFÂŞIAT DE CÂINII SĂI 138
URIAŞUL ORION 139
DOUĂ ZEIŢE SE CEARTĂ PENTRU UN MURITOR 140
O NOUĂ CONSTELAŢIE 141
COPILA LETEI DEVINE NECRUŢĂTOARE 142
ZEIŢA SĂGETEAZĂ ŞI FETELE NIOBEEI 143
HERMES 148
UN MIC TÂLHAR 149
UN ZEU BUN LA ORICE TREABĂ 150
PAN 150
ZEUL CEL ÎNCORNORAT VREA SĂ TRĂIASCĂ ÎN ARCADIA 151
FIUL LUI HERMES FĂUREŞTE NAIUL 152
NIMFA PITIS 153
AFRODITA 157
ZEUS INSPIRĂ AFRODITEI O DRAGOSTE NESĂBUITĂ 158
ADONIS 159
CRIMA LUI ARES 160
SCULPTORUL SIHASTRU 161
ARTISTUL CIOPLEŞTE O FECIOARĂ DIN FILDEŞ 162
STATUIA PRINDE VIAŢĂ 163
EROS Şl PSIHEEA 167
PALATUL FERMECAT 168
SE IVESC CELE DOUĂ SURORI 170
PSIHEEA ÎL PIERDE PE EROS 171
PSIHEEA PORNEŞTE ÎN CĂUTAREA SOŢULUI 172
CĂLĂTORIA ÎN ŢINUTUL LUI HADES 173
ZEUS HOTĂRĂŞTE... 174
POSEIDON ŞI AMFITRITA 177
URMĂRIREA NIMFEI 178
MÂNIA ZEULUI SPOREŞTE 179
DELFINII O PEŢESC PE AMFITRITA 180
CICLOPUL POLIFEM 181
HADES Şl PERSEFONA 185
UN ZEU MEREU LA PÂNDĂ 186
IXION ŞI SISIF 188
HADES VREA SĂ SE ÎNSOARE 189
CORA SE ÎNTOARCE LA DEMETRA , DAR... 191
HESTIA Şl DEMETRA 195
DEMETRA LA ELEUSIS 196
DEMETRA SE ARATĂ ÎN ADEVĂRATA EI ÎNFĂŢIŞARE 198
TRIPTOLEM RĂSPÂNDEŞTE AGRICULTURA 199

REGELE TESALIEI DOBOARĂ UN STEJAR AL ZEIȚEI 200
METRA SE SACRIFICĂ PENTRU TATĂL SĂU 201
VESELUL DIONISOS 205
UN COPIL NĂSCUT DE DOUĂ ORI 206
GENII ÎNTUNECATE SE NĂPUSTESC ÎN PALATUL DIN TEBA 207
REGELE ŞI REGINA ÎŞI PIERD MINȚILE 208
FIUL LUI ZEUS SCAPĂ CU VIAȚĂ 209
PENTEU 209